

ESTUDI DE DIAGNOSI SOBRE LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS I LES JOVES DE CATALUNYA

Autoria:

Lluís Sáez (coordinador)

Anna Berga

Sergi Fàbregues

Julio Meneses

Equip de suport:

Núria Carod

Anna Font

Laura Porzio

Daniel Tarragó (Neòpolis)

Carles Viñas

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	6
1. LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS JOVES: UN PUNT DE PARTIDA TEÒRICO-ANALÍTIC 10	
1.1. LA VIOLÈNCIA COM A PROBLEMA	10
1.1.1. Aclariments conceptuals.....	10
1.1.2. La violència com a conducta apresada	13
1.1.3. La violència com a problema modern	16
1.1.4. Tipus de violències: de les violències visibles i invisibles	17
1.2. LA VIOLÈNCIA I ELS JOVES	21
1.2.1. Les violències que protagonitzen els joves: joves com a agressors i com a principals víctimes	21
1.2.2. Violència i construcció de la identitat juvenil	22
1.2.3. Violència juvenil i masculinitat	24
1.2.4. Els joves són avui més violents? Canvis en els actors i en els contextos.....	27
1.2.5. De la legitimitat dels models autoritaris (família, escola...) a la crisi d'autoritat.....	29
1.3. LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS JOVES: MODEL ANALÍTIC	30
1.3.1. Mirades, contextos i sentits de les violències que afecten els joves.....	30
1.3.2. Els contextos de la violència (escola, família, oci i festa, microcultures juvenils).....	32
1.3.3. Esquema analític de les violències juvenils.....	34
2. BREU RESSENYA METODOLÒGICA	35
2.1. PART QUALITATIVA	35
2.2. PART QUANTITATIVA.....	42
3. PERCEPCIÓ, CONTEXTOS I VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES: ANÀLISI DE L'ECESC 2005-2006	49
3.1. DISSENY DE LES MOSTRES	49
3.2. PERCEPCIÓ I CONTEXTOS ASSOCIATS A LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES	50
3.3. PERCEPCIÓ I VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES A L'ESCOLA	56
3.4. VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA EXPERIMENTADA PER PART DELS I LES JOVES	64
4. L'ESPAI SOCIAL DE LA VIOLÈNCIA ENTRE ELS JOVES ESTUDIANTS DE SECUNDÀRIA A CATALUNYA	75
4.1. PROCEDIMENT I APUNTS PER A LA INTERPRETACIÓ DE DADES	75
4.2. ANÀLISI DELS RESULTATS	77
4.2.1. Actituds i conductes violentes.....	77
4.2.2. Experiències i vivències violentes.....	80
4.2.3. Comportaments i vivències violentes.....	84
4.2.4. Comportaments, vivències i opinions en el context de la violència.....	87
4.3. CONCLUSIONS DE L'ANÀLISI	90
5. MODELS DE REGRESSIÓ LOGÍSTICA: UNA ANÀLISI DE DEPENDÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA ESCOLAR	93
5.1. PROCEDIMENT	93
5.2. ANÀLISI DE RESULTATS	94
5.2.1. Ficar-se amb d'altres nois o noies per molestar-los	94
5.2.2. S'han ficat amb ells altres nois o noies per molestar-los	97
5.2.3. Por a que altres nois o noies els maltractin	99
5.3. CONCLUSIONS DE L'ANÀLISI	102
6. ANÀLISI DELS VALORS DELS JOVES: COMPARACIONS DE MITJANES SOBRE ELS FACTORS	103
6.1. PROCEDIMENT	103
6.2. ANÀLISI DELS RESULTATS	105
6.2.1. Diferències en funció del sexe	105
6.2.2. Diferències en funció del nivell educatiu dels pares	108

7. LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS I LES JOVES	114
7.1. TIPOLOGIA DE LES VIOLÈNCIES	114
7.1.1. <i>La violència política</i>	116
7.1.2. <i>La violència de domini</i>	128
7.1.3. <i>La violència lúdica</i>	140
7.1.4. <i>La violència “casual” o ocasional</i>	142
7.2. ESCENOGRAFIA I DINÀMIQUES DE LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES	145
7.2.1. <i>Espais on es produeixen els actes violents</i>	145
7.2.2. <i>La importància del fet grupal i el temps d’oci</i>	149
7.2.3. <i>Actituds dels joves davant dels fets violents</i>	160
8. PERFILS I CONDICIONANTS DELS I LES JOVES PRACTICANTS I VÍCTIMES DE LA VIOLÈNCIA	165
8.1. PERFIL DELS I LES JOVES PRACTICANTS HABITUALS DE LA VIOLÈNCIA	165
8.1.1. <i>Característiques personals i de l’entorn</i>	165
8.1.2. <i>Significació de la violència</i>	176
8.1.3. <i>Evolució de la seva trajectòria personal</i>	179
8.2. PERFILS DELS I LES JOVES VÍCTIMES DE LA VIOLÈNCIA	181
8.2.1. <i>Característiques personals i de l’entorn</i>	182
8.2.2. <i>Internalització i efectes de la violència sentida</i>	187
8.3. CONDICIONANTS SOCIALS DE LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES	189
8.3.1. <i>Les violències juvenils com a expressió de desenaix social</i>	191
8.3.2. <i>La socialització familiar</i>	193
8.3.3. <i>L’entorn social i cultural</i>	199
8.3.4. <i>El paper de les drogues</i>	205
8.3.5. <i>Les violències estructurals del sistema</i>	209
8.3.6. <i>Els mitjans de comunicació</i>	213
8.3.7. <i>Violència entre joves i condició de gènere</i>	217
9. LES ESTRATÈGIES DAVANT DEL FENOMEN.....	220
9.1. RESPOSTES FALLIDES I PERCEPCIÓ D’INOPERÀNCIA.....	220
9.2. RESPOSTES REEIXIDES I ALGUNES PROPOSTES EXPRESSADES	225
9.3. ALGUNS ELEMENTS CLAU: IMPORTÀNCIA DE LA FAMÍLIA I DE L’ENTORN	230
CONCLUSIONS	235
BIBLIOGRAFIA.....	258
ANNEXOS	264

ÍNDIX DE TAULES:

Núm.	Títol de la taula	Pàg.
1	Freqüència de trobada amb grups de joves amenaçadors o conflictius durant el curs	50
2	Característiques del grup amb el que es va trobar durant el curs	52
3	Característiques del grup (dels citats anteriorment) del que forma part	53
4	Lloc on va passar la trobada amb joves amenaçadors durant el curs	54
5	Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a diversos llocs durant el curs passat o les vacances	55
6	Existència d'alumnes maltractats a les escoles	56
7	Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs segons sexe	57
8	Sentiment de por davant el maltractament de nois o noies durant el curs	59
9	Freqüència de vegades amb que altres nois o noies de l'escola s'han burlat d'ell/a, l'han deixat de banda, o li han donat cops, empenyes o patades durant el curs segons sexe	59
10	Freqüència amb la que altres nois o noies de l'escola s'han ficat amb ell/a per a molestar-lo/la durant el curs	61
11	Síntesi de freqüència d'experiències violentes durant el curs	62
12	Tipus de reacció davant la molèstia durant el curs	62
13	Ajuda per part d'altres companys/es durant el curs segons sexe	63
14	Freqüència amb la que ha rebut alguna agressió segons edat	64
15	Morfologia de la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe	65
16	Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe	66
17	Lloc on va passar la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe	68
18	Morfologia de l'agressió segons lloc de l'agressió durant el curs passat o les vacances	70
19	Morfologia de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances	71
20	Lloc de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances	73
21	Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 1).	77
22	Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 2).	82
23	Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 3).	85
24	Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 4).	88
25	Regressió logística ("ficar-se amb d'altres nois o noies per molestar-los").	96
26	Regressió logística ("s'han ficat amb ells altres nois o noies per molestar-los").	98
27	Regressió logística ("por a que altres nois o noies els maltractin").	101
28	Factors per a l'anàlisi dels valors	104
29	Descriptius i comparació de mitjanes segons el sexe	106
30	Descriptius i comparació de mitjanes segons el nivell educatiu dels pares	109

ÍNDIX DE GRÀFICS

Núm.	Títol del gràfic	Pàg.
1	Freqüència de trobada amb grups de joves amenaçadors o conflictius durant el curs	51
2	Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a diversos llocs durant el curs passat o les vacances	55
3	Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs segons sexe	57
4	Freqüència de vegades en que altres nois o noies de l'escola s'han burlat d'ell/a, l'han deixat de banda o li han donat cops, empentes o patades durant el curs segons sexe	60
5	Freqüència amb la que altres nois o noies de l'escola s'han ficat amb ell/a per a molestar-lo/la durant el curs	61
6	Morfologia de la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe	65
7	Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe	67
8	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 26,62% (sense variab. atribut.)	79
9	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 14,69% (amb variab. atribut.)	80
10	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 27,92% (sense variab. atribut.)	83
11	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 14,69% (amb variab. atribut.)	84
12	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 17,82% (sense variab. atribut.)	87
13	Mapa perceptual dels eixos 1 i 2: 20,02% (sense variab. atribut.)	91
14	Factor normatiu segons el sexe	106
15	Factor lúdic segons el sexe	107
16	Factor vivencial segons el sexe	108
17	Factor normatiu segons el nivell educatiu dels pares	110
18	Factor lúdic segons el nivell educatiu dels pares	111
19	Factor vivencial segons el nivell educatiu dels pares	112

INTRODUCCIÓ

Ja fa temps que esdevé recurrent la preocupació pel que es presenta com una creixent onada de violència (a les escoles, al carrer, als locals d'oci...) protagonitzada per les persones joves a la nostra societat. Per exemple, existeix una la creixent preocupació per la violència a les aules escolars, en forma d'actituds de violència i agressivitat vers els professors (com una realitat nova fruit dels nous col·lectius que acull l'escola arrel de l'allargament de l'escolarització obligatòria), o en forma del denominat "bullying" o assetjament escolar entre companys. Així mateix, preocupen aquelles microcultures juvenils, definides comunament com a tribus urbanes, que "amenacen" els carrers i la convivència. En definitiva, la violència juvenil és considerada un dels principals problemes socials que, a més, sembla presentar-se com un fenomen contemporani: és la nostra societat la que genera aquests *brots violents* que abans no existien.

Per bé que incorpora una anàlisi quantitativa de l'Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya (ECESC) 2005-2006, aquest projecte d'investigació parteix d'una perspectiva fonamentalment comprensiva de les diferents violències que afecten els joves. En aquest sentit, es planteja que efectivament les violències juvenils són un problema social de primer ordre, però concebre la violència només com un problema no ens ajuda a entendre el perquè de les conductes destructores. Si considerem les conductes violentes únicament com a *problema* o *desviació* això implica deslligar-les de la seva significació social. En canvi, la violència pot ser més que un problema: la violència és un símptoma, o una "solució problemàtica", d'alguns altres que serien els problemes reals per a determinats col·lectius¹.

La sociologia, com a ciència que estudia les relacions socials, planteja que la violència n'és un element constitutiu. Certament en la nostra anàlisi sobre la societat podem partir de paradigmes diversos, i la nostra mirada no serà independent dels referents teòrics i del

¹ En la línia que apuntaven Joan Estruch i Salvador Cardús en el seu estudi dels suïcidis a Menorca amb la voluntat d'esbrinar i comprendre'n les causes. Els autors plantejaven la necessitat de tenir en compte la significació que aquell fenomen problemàtic té per a l'individu i el grup que el protagonitza i adonar-nos que, per a aquell que el protagonitza, pot ser concebut més que com un *problema*, com una *solució* (Estruch i Cardús, 1981).

nostre posicionament davant aquesta realitat. Una anàlisi de la societat basada en la idea de *conflicte*, entén que les relacions de poder són constitutives de la societat i que els grups socials dominants tenen la capacitat per imposar les seves definicions i valors com a legítims. Des d'aquest punt de vista, la violència en les seves diverses formes no pot considerar-se una excepció problemàtica davant un ordre social consensuat sinó que, al contrari, aquesta es troba en el nucli d'un sistema desigual que, al llarg del temps, ha anat transformant-se a partir del conflicte.

Aquesta recerca, doncs, s'aproxima a un tema que en realitat resulta molt complex i controvertit, que ha estat estudiat des de diferents disciplines (des de la genètica i la biologia, fins la psicologia o bé el dret). La nostra mirada sobre el fenomen partirà d'una perspectiva sociològica que, tot i així, no es desentén, per exemple, del paper dels processos psicològics en aquest tipus de conductes.

Els objectius generals d'aquest estudi de diagnosi sobre els violències que afecten els joves són:

- Elaborar tipologies de violències que afecten les persones joves, relacionades tant amb els fets com amb els subjectes intervinents.
- Assolir una explicació comprensiva del fet violent en el context juvenil, de la seva gènesi i evolució per a cadascun dels tipus, de la seva lògica interna (grup i individual) i de la seva escenografia.

En aquest primer capítol es presenta el punt de partida teòric de la recerca, on es plantegen les hipòtesis de partida fonamentades en un marc teòric i analític específicament construït per a fonamentar el plantejament d'un treball de camp integral -que aplega una perspectiva quantitativa i qualitativa-, així com de l'anàlisi posterior de les dades obtingudes en el mateix.

L'estructura del present document, per tant, consta d'una primera part d'explicitació del marc teòric i el model analític de la recerca (capítol 1). En una segona part (capítols 2 a 5), s'apliquen diverses tècniques quantitatives d'anàlisi a les dades provinents de l'ECESC 2005-2006, per tal de copsar a un nivell agregat les diferents percepcions i vivències que el jovent català escolaritzat té del fenomen de la violència entre joves. En una tercera part (capítols 6 a 8), que precedeix al capítol de conclusions, s'aborda per fi la perspectiva comprensiva del fenomen, essent aquesta l'orientació prioritària de l'estudi.

Ha estat, la nostra, una recerca panoràmica, que ha pretés abastar les diferents violències entre joves (i per tant, deixant fora expressament les violències que, per exemple, es puguin

produir entre joves i adults), vistes des de les diferents parts implicades: els i les joves que cometen actes de violència relacional contra altres joves; els i les joves que són víctimes de violència relacional infligida per part d'altres joves; els i les joves que, sense ser-ne part activa, prenen part d'aquest context; els pares i mares d'uns i altres joves; i els i les professionals que, per raó de la seva feina, tracten usualment amb joves i viuen o afronten situacions de violència que comporten una implicació de joves en un o altre sentit.

Malgrat una certa exhaustivitat projectada en els agents que participen del fenomen, i malgrat mirar d'abastar la pràctica totalitat de les violències i els perfils que s'hi donen, és justament aquesta vocació panoràmica la que ens ha impedit aprofundir en cadascuna de les violències que hem pogut observar, per bé que de la informació extreta se'n dedueix que els estudis parcials i sectorials serien en molts casos de molta utilitat. Tanmateix, la nostra fita estava més posada en esbrinar els denominadors comuns del fenomen de la violència entre joves, tot copsant les oportunes ramificacions específiques, que no la de fer estudis en profunditat dels diferents prismes de la qüestió.

Com diem a les conclusions, i sabedors de la complexitat que tenen estudis d'aquesta mena, la nostra recerca vol ser una aportació més al necessari debat sobre la qüestió de les violències que afecten els i les joves catalans/es. En la mesura que les dades aportades i les conclusions obtingudes esdevinguin útils ja no només des del punt de vista de la diagnosi del fenomen, sinó per tal de poder orientar o fonamentar propostes d'intervenció, podem dir que hem aconseguit els nostres objectius darrers.

Finalment, agraïm profundament la participació en l'estudi de totes les persones que han pres part en alguna de les entrevistes o algun dels grups de discussió (i a les entitats i institucions que ens han facilitat aquesta participació), perquè han estat peces fonamentals de la recerca. De la mateixa manera, agraïm també la col·laboració de la Conselleria d'Interior en donar-nos accés a les bases de dades de l'ECESC 2005-2006 i en vehicular la participació de diferents professionals de les forces de seguretat en la part qualitativa de l'estudi. En tercer lloc, hem d'esmentar també la tasca duta a terme per l'equip de suport i realització del treball de camp: Núria Carod, Anna Font, Laura Porzio, Daniel Tarragó i Carles Viñas. I finalment, agraïm, com no podria ser d'altra manera, la dedicació i el suport que hem trobat en tot moment per part de l'Observatori Català de la Joventut, i en especial per part del Sr. Pau Serracant.

PART I:

MARC TEÒRIC

1. LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS JOVES: UN PUNT DE PARTIDA TEÒRICO-ANALÍTIC

1.1. La violència com a problema

“La violència mai no és un “problema”. Per a aquell qui l'aplica, la violència sempre és una solució; no és una malaltia, és un remei –malgrat que moralment sigui el pitjor dels desitjables”

(Delgado, 1999: 11)

1.1.1. Aclariments conceptuals

És fonamental a l'hora d'abordar un tema d'aquesta complexitat començar amb un aclariment conceptual. Sobre els conceptes d'agressivitat i violència se n'ha escrit rius de tinta, però no tots els autors estan d'acord en què és allò que entenen per aquesta realitat. Com sabem no és pas una qüestió banal, perquè d'ella en depèn a l'hora d'iniciar una recerca la definició dels objectius de la nostra investigació i quines seran les dimensions que tindrem en compte a l'hora de dissenyar el treball de camp. Per això hem iniciat aquest treball resseguint algunes de les definicions dels principals especialistes en aquest tema, amb la finalitat d'establir la nostra pròpia proposta conceptual.

Hi ha hagut alguns intents per part d'especialistes en el tema d'establir una classificació sobre els tipus de violència juvenil. Aquestes classificacions són molt diverses i esdevenen un intent dels experts en ordenar les diferents manifestacions de violència en funció de característiques comuns.

Segons Rojas Marcos podem definir violència com l'ús intencionat de la força física en contra d'un semblant amb el propòsit de ferir, abusar, robar, humiliar, dominar, ultratjar, torturar, destruir o causar la mort” (Rojas Marcos, 1998)

Aquesta referència de la violència en relació a l'ús de la força és la mateixa que emprava Adela Cortina quan afirma:

“Un procedimiento violento es entonces aquel en el que se utiliza la fuerza para obtener un fin en contra de la tendencia natural de la cosa sobre la que se aplica la fuerza (...) Aplicado a las relaciones personales, un procedimiento es violento cuando con él se trata de forzar a alguien para que haga lo que no quiere hacer de modo natural, trátese de violencia física o verbal”

(Cortina, 1998: 28)

Segons aquesta autora, hem de diferenciar tres funcions principals de la violència: l'expressiva, la instrumental i la comunicativa.

- Per violència expressiva s'entén aquella que s'exerceix sense més justificació que el plaer de realitzar-la. Seria, en aquest sentit (segons Cortina) aquella violència carent de justificació moral.
- La funció instrumental de la violència, en canvi, ens remet a l'ús de la mateixa amb la finalitat d'assolir una determinada fita. En aquest sentit, sovint s'ha legitimat l'ús de la violència per part del poder com a mitjà per a evitar una violència major. En aquest sentit, fariem referència a la violència que exerceix l'estat modern, a qui Max Weber va definir com a ostentador del monopoli de la violència legítima.
- La funció comunicativa de la violència significa utilitzar l'acció violenta com a recurs per a comunicar un missatge, com un mecanisme que algunes persones i grups utilitzen per tal de ser reconeguts com a interlocutors davant el poder.

Segons Javier Elzo (1999), podem diferenciar entre diferents tipus de violència juvenil, que es redueixen en tres categories:

- Violència que respon a objectius estratègics: racista o xenòfoba (skinheads neonazis), violència nacionalista (cas irlandès) i violència de caire revolucionari-nacionalista (Jarrai)
- Violència antisocial (neix del desarrelament, la marginació i la frustració d'alguns joves privats dels bens de la societat del benestar)
- Violència gratuïta (aparentment no hi ha una motivació però en canvi, com planteja l'autor, tota violència respon a una necessitat, una insatisfacció o una manca):
 - Violència lúdica: conseqüència de l'avorriment i la manca d'estímuls en la vida quotidiana per molts adolescents i joves.
 - Violència “identitària”: la violència serveix com a element d'identificació
 - Violència com a impossibilitat d'assumir qualsevol frustració, la no acceptació dels límits i de l'autoritat. Violència en el futbol (hooligans)

Vistes aquestes definicions i classificacions, des del nostre punt de vista hi ha un aspecte que cal tenir en compte i és que, com planteja Delgado, les definicions de violència tenen molt de construcció social. És a dir, definir què és o no és violència és fonamentalment una qüestió de mirades i, com apunten els representants de les teories de l'etiquetatge social, la classificació sobre què és on no és conducta violenta té més a veure amb els etiquetadors que amb els etiquetats:

“La violència no és, en aquest sentit, una qualitat de les conductes, sinó un atribut que algú –que es considera legítimat per fer-ho- els aplica des de fora per delatar en elles alguna cosa perversa que ha de ser controlada, atenuada o neutralitzada.”

(Delgado, 1999: 7)

Així mateix, en aquestes definicions i classificacions de violència se centra l'atenció bàsicament en la violència de caire relacional, però es deixen de banda altres violències de caràcter més estructural que són fonamentals en l'anàlisi de la violència en general i, en concret, de les violències juvenils. Com afirmen Feixa i Ferrándiz:

“Aunque se tiende a definir la violencia como el uso agresivo de la fuerza por parte de individuos o grupos en contra de otros individuos o grupos, hay otras formas formas de agresividad no física (verbal, simbólica, moral) que pueden hacer más daño. Además, la violencia no se limita al uso de la fuerza, sino más bien a la posibilidad o amenaza de usarla (lo que refleja las relaciones de poder vigentes en una determinada sociedad).”

(Ferrandiz y Feixa, 2005:212)

En aquest sentit, ens sembla suggerent la classificació que planteja Bourgois (2005) per diferenciar 4 tipus de violència :

- Violència política : aquella violència administrada directament i a propòsit en nom d'una ideologia, sigui des de l'estat o des de la dissidència.
- Violència estructural: aquella violència consistent en tota discriminació pel motiu que sigui que, essent present en el sistema social, comporta desigualtat i fins i tot privació en l'accés als recursos i a la plena realització d'una persona o grup social (Galtung, 1998).
- Violència simbòlica: concepte desenvolupat per Bourdieu per il·lustrar com els dominats col·laboren en la seva pròpia opressió, donat que no reconeixen les estructures de poder i perceben i jutgen l'ordre social a través de categories que fan que aquest sembli natural i evident per si mateix.

- Violència diària o quotidiana: practiques i expressions a nivell micro de la violència interpersonal (conflicte domèstic, delictiu i sexual)

En aquesta recerca partim dels següents conceptes com a eines analítiques:

Agressivitat: força vital, impuls que ens mou i ens permet adaptar-nos a l'entorn social. La canalització d'aquesta agressivitat vers una conducta socialment acceptable o, en canvi, la seva traducció en una agressió als altres depèn fonamentalment (apart factors individuals innegables) de la modelació que exerceix l'entorn cultural a través del procés de socialització.

Agressió: Acció i materialització concreta en una conducta danyosa i destructora.

Violència: Entenem violència com una forma de relació, constitutiva a les relacions socials i específicament humana, que es fonamenta en les posicions de domini i de poder entre grups i individus. L'acció violenta és tota aquella que parteix d'una llibertat (real o suposada) que vol forçar la voluntat d'un semblant i danyar-lo.

1.1.2. La violència com a conducta apresada

“El famoso y reiterado antagonismo sobre las explicaciones biológicas o culturales de la conducta humana es un debate ocioso y hoy en día estrictamente gremial. El conocimiento actual exige ya trabajar en la intersección entre biología y cultura y no en la disyuntiva.”

(Tubéña, 2001: 39)

“Todos nacemos con el potencial para ser violentos. Pero también nacemos con la capacidad para la compasión, la generosidad, la abnegación y la empatía.”

(Rojas Marcos, 1995)

L'èmfasi en les arrels biològiques ha estat sempre present en els estudis sobre l'agressivitat i les conductes que, de forma general, es defineixen com *antisocials* o *desviades*. Són ben coneguts en la història de la criminologia els estudis *clàssics* d'autors com Cesare Lombroso que va postular que existia una personalitat delinqüent definida a partir d'una anormalitat en l'estructura física de l'individu, una mena de "gen" de la conducta delictiva. Per aquest autor

els delinqüents mostraven grans paral·lelismes amb els homes primitius i eren considerats com una *degeneració* que calia tractar mèdicament. Actualment, encara que aquests plantejaments ens semblin molt allunyats del discurs científic dominant, estem vivint un retorn al protagonisme de les recerques més genetistes per tal d'interpretar la conducta humana. Així, corrents com la sociobiologia pretenen explicar, a partir de diferències d'ordre biològic, realitats tan diverses com els diferents (i desiguals) papers d'homes i dones a la societat, o, fins i tot, les diferències intel·lectuals en funció del color de la pell. Dos investigadors americans de renom, Charles Murray i Richard Herrnstein (1994), varen publicar fa uns anys un polèmic llibre on presentaven el resultat d'una recerca que, després d'una extensa anàlisi *científica*, arribava a la conclusió que els negres eren menys intel·ligents que els blancs. Aquest fet s'explicava a partir de la herència genètica i, en cap cas, es feia al·lusió a les diferents condicions de pobresa en la que viuen la comunitat negra i la blanca als Estats Units, i els efectes que aquestes tenen en les oportunitats a nivell d'educació i accés a la cultura. Contràriament, la conclusió de l'estudi, que va generar un intens debat social i polític, era que l'índex de pobresa entre la població negra era més elevat donat, precisament, aquest inferior nivell intel·lectual. En conclusió, la despesa social en aquestes comunitats més pobres era innecessària donat que és la limitació biològica, i no les condicions socials, la causa de la seva posició de desigualtat.

El debat sobre si l'agressivitat és innata o cultural és un debat estèril, de la mateixa manera que ho és el debat sobre l'herència o l'aprenentatge de la conducta delictiva o de l'èxit acadèmic. Fins i tot els científics de tendències més biològistes admeten que en tota conducta humana, malgrat el substrat biològic, el modelatge de la cultura esdevé bàsic. Per això hem volgut encetar aquest capítol amb la cita d'un científic més aviat allunyat de les ciències socials. Com apunta Tubeña, cal anar més enllà d'aquest debat, entre altres coses perquè ens aparta del que, des del meu punt de vista, esdevé clau en la comprensió d'un fenomen tan complex com el de la violència.

No cal oblidar, però, que en funció de quina sigui la nostra perspectiva d'anàlisi, posarem l'èmfasi en un o altre aspecte. Aquesta recerca, com hem dit, parteix d'una aproximació al tema de la violència des d'una perspectiva sociològica. Es presenta, per tant, una determinada *mirada* a un fenomen complex que s'ha estudiat des de diferents disciplines. Una anàlisi que no es desentén del paper de la biologia, ans al contrari: tal i com plantegen Berger i Luckmann (1988), és la mateixa naturalesa humana la que ens construeix com a éssers socials dins d'uns límits que venen marcats per la biologia.

Voler destriar allò biològic d'allò cultural és molt difícil donat que som, per naturalesa, éssers socials que ens formem en una relació dialèctica entre naturalesa i cultura. Tots naixem amb una necessitat biològica d'alimentar-nos, però la manera en què aquest impuls biològic acabi concretant-se depèn de l'entorn cultural i del procés de socialització. Fins i tot, els humans podem desafiar aquesta necessitat biològica per la defensa d'uns ideals socials que ens duguin, per exemple, a fer una vaga de fam. Per suposat que la biologia ens posarà els seus límits: no podem decidir allargar indefinidament la vaga de fam sense patir-ne unes conseqüències definitives i ben naturals. Però també és cert que, només pel fet de néixer en un context socioeconòmic o altre, la nostra esperança de vida pot variar en més de trenta anys.

Ens hauria de fer reflexionar aquest èmfasi en trobar la base biològica de les conductes socialment *desviades*, precisament en moments de crisi de les ideologies progressistes que, durant tants anys, varen lluitar per aprofundir en l'estudi de les arrels socials i culturals dels fenòmens de desadaptació social. Així es desvincula la violència dels factors socioculturals, de manera que aquesta queda reduïda a una patologia individual, apartada de la naturalesa humana i de tota responsabilitat social. De fet, tendim a parlar en termes de *inhumanes* per referir-nos a les conductes destructores d'algunes persones o grups.

En l'altre extrem trobem les tendències rousseaunianes, tan en voga en educació, que consideren que l'ésser humà neix amb una tendència natural cap a la bondat, però és la societat la que el perverteix. Des d'aquestes postures, s'han defensat arguments que substitueixen el determinisme biològic (l'agressivitat és innata) pel determinisme ambiental (si som violents és per culpa de la societat). No podem negar l'existència d'unes predisposicions biològiques, de la mateixa manera que és una postura ingènua atribuir a la societat un paper limitador d'unes suposades tendències a la bondat. Hores d'ara sabem prou bé que els infants quan neixen no poden desenvolupar les qualitats humanes si no estan en contacte amb un entorn socialitzador que possibiliti que, aquestes potencialitats biològiques, s'expressin en plenitud i d'acord amb els models de la societat a la qual ens incorporem. La societat no ens corromp sinó que, fins i tot, sovint *domestica* les tendències agressives que tenen els infants.

L'agressivitat, per tant, és constitutiva de la naturalesa humana i, a més, és una força vital que ens fa moure i adaptar-nos al nostre entorn. Sense aquest impuls agressiu no podríem sobreviure en un context social cada cop més canviant. El que és més rellevant, però, és que el fet que l'agressivitat tingui una base innata no vol dir que no sigui modificable. Com

apunta Rojas Marcos a la cita inicial d'aquest capítol, de la mateixa manera que naixem amb la capacitat de ser agressius, també naixem amb un potencial per estimar, dialogar, o respectar els altres. Depèn bàsicament del nostre entorn cultural i dels models socialitzadors, així com de factors individuals innegables, que això esdevingui així. Els factors culturals poden convertir-nos en persones violentes, però també la cultura ens fa civilitzats, ens ensenya a conviure i a respectar unes normes. La violència, per tant, lluny de ser expressió d'inhumanitat, esdevé específicament humana donat que l'impuls agressiu sempre queda moldejat per l'entorn cultural que és el que defineix, perfila i dóna o no opcions a l'acció violenta. En aquest sentit, un dels interrogants inicials d'aquesta recerca serà, precisament, indagar què passa en aquelles circumstàncies que adolescents i joves no compten en el seu entorn més proper (família, escola, ...) amb aquests models socialitzadors positius, que actuïn com a factors de protecció.

1.1.3. La violència com a problema modern

Així, encara que des de sempre la violència ha format part de la vida social, és sobretot avui que es defineix com a problema. El sociòleg Norbert Elías, amb el seu estudi sobre el procés de civilització, ha fet una de les principals aportacions a la teoria de la violència. Elías estudia la vida a la societat medieval i constata que les manifestacions de crueltat no quedaven excloses del tracte social normalitzat i, per tant, no eren condemnables socialment; les revenges familiars o les baralles ganivet en mà eren formes comuns de resoldre els problemes i de donar via lliure als impulsos i emocions més extremes. Segons l'autor, el procés de civilització que es va produir a finals de l'Edat Mitjana (i es va difondre a tota la societat occidental a partir dels segles XVIII i XIX) va comportar una transformació de les estructures socials, econòmiques i polítiques que van anar acompanyades d'importants canvis en les formes de relació. En la *societat civilitzada* es produeix un augment de l'autocontrol emocional. Així, l'agressivitat es transforma, els impulsos agressius es reprimeixen i deixen de manifestar-se de la seva forma més directa. Aquest autocontrol de l'agressivitat s'interioritza, fins al punt que actualment és el que definim com a *normal* o *humà*, en contraposició amb aquells que, des dels nostres referents actuals, considerem com a *incivilitzats*.

Elías considera que aquest procés civilitzador està íntimament relacionat amb el naixement de l'estat modern. Recollint la idea de Max Weber planteja que, en la societat civilitzada, el monopoli de la violència física es transfereix a l'Estat. Aquest l'exerceix a través de les

forces de l'ordre, l'exèrcit i, en últim extrem, la pena de mort. Aquesta violència d'estat esdevé legitimada per una sèrie d'institucions que en garanteixen la seva pràctica sota control legal, com a forma de garantir una convivència pacífica en un territori. A partir d'aquest moment l'agressivitat dels dominants passa a ser definida com a llei o justícia, mentre l'estigma de la violència es reserva als dominats.

En les societats modernes les persones canalitzem la nostra agressivitat vers altres formes legitimades, com els espectacles de masses: l'esport, la televisió o el cinema. Segons Elías, és propi de les societats civilitzades aquesta capacitat per experimentar emocions només amb la contemplació o l'audiència. De fet, aquests espectacles complirien una funció catàrtica donat que permeten l'expressió d'emocions i comportaments no tolerats en altres àmbits de la vida social. Un exemple clar d'aquest fet el trobem en les expressions violentes en els camps de futbol (des dels insults als àrbitres o als futbolistes de l'equip rival, fins a les agressions entre seguidors o entre jugadors) que, com sabem, no són precisament patrimoni de la gent jove, únicament.

1.1.4. Tipus de violències: de les violències visibles i invisibles

Hem vist que el que considerem com a violència va més enllà de la conducta en si, donat que acaba depenent d'una definició social que varia en funció del context sociocultural. Les conductes que fa dos segles eren considerades com a *normals* passen a ser definides com a *violentes*, *antisocials* o *inhumanes* a partir del procés de modernització social.

Afirmar que un fenomen és fruit d'una construcció social no implica, però, que en neguem la seva existència real. Tal i com postula el clàssic principi sociològic de Thomas, "quan una situació és definida com a real és real en les seves conseqüències". Per tant, el fet que socialment es considerin determinades conductes com a violentes mentre d'altres no, acabarà tenint, a la pràctica, efectes reals. Per exemple, i a nivell educatiu, a l'hora d'establir què hem de considerar com a conductes que mereixen ser reeducades.

Si entenem la violència com *forçar* o *fer mal*, cal incidir en què aquesta capacitat va més enllà de l'agressivitat física o l'agressivitat verbal, sinó que engloba un ventall de conductes que sovint queden amagades i que no identifiquem com a violentes, encara que la seva capacitat per agredir l'altra persona pugui ser tant o més gran que un cop de puny. Entrarien dins d'aquesta categoria el que podríem denominar *violències invisibles*, és a dir, accions i conductes que s'utilitzen quotidianament en les relacions socials i que, sovint, donat que no

som capaços d'identificar com a violentes, no es sancionen. Excloure algú del grup, ignorar-lo, fer córrer rumors, difondre falsedats malmetent la imatge, conspirar... són un conjunt d'expressions molt comuns en les formes de relació social que, sens dubte, són violentes però, en canvi, acaben sent formes *civilitzades* d'agredir els altres.

Sota aquestes formes de violència podem identificar fàcilment el que es coneix com a maltractament psicològic per exemple, que actualment està estipulat penalment com una forma d'agressió, de la mateixa manera que ho és el maltractament físic o el sexual però, com sabem, sempre és molt més difícil de demostrar davant d'un tribunal. No cal, però, arribar a aquestes formes extremes de maltractament continuat per part de la parella que insulta reiteradament l'altre, menystenint-lo o humiliant-lo, o bé a les formes de *mobbing* en el marc laboral, en què els empleats assetjats no presenten cap signe d'agressivitat física però, en canvi, pateixen una greu agressió moral que els afecta la seva autoestima com a persones. En la nostra pràctica quotidiana aquestes formes esdevenen molt comuns i, com diu Tubeña, ens desmitifiquen la idea que tenim quan associem violència a manca d'intel·ligència o a pèrdua de control. Contràriament, segons aquest autor:

“El grueso de las interacciones agresivas cabe en lo que se entiende por comportamiento normativo de los individuos y los grupos humanos (...) lo corriente es que la inteligencia se ponga al servicio de la agresividad. Los estudiosos del asunto (desde los paleontólogos a los psicólogos sociales) andan últimamente convencidos de que uno de los primeros rudimentos de inteligencia que desarrollaron los homínidos fueron las aptitudes maquiavélicas. Es decir, las estrategias que permiten burlar o lesionar los intereses de los demás.”

(Tubeña, 2001: 26)

Aquesta *violència invisible* s'exerceix tant a nivell microsocial com macrosocial:

- Microsocial: les interaccions socials conflictives, on la violència és una forma de relació.
- Macrosocial: contextos i estructures socials de més ampli abast.

En referència al nivell microsocial, segons Rachel Simons (2002) podem diferenciar entre tres subcategories de conducta agressiva, que aquesta autora inclou dins el qualificatiu de *agressions alternatives*, en contraposició a les *agressions directes*, siguin físiques o verbals:

- Agressió relacional: consisteix en fer mal l'altra persona utilitzant com a arma la nostra relació amb ella. En aquest cas es fereixen sentiments d'amistat, acceptació... Serien exemples d'agressió relacional excloure algú d'un grup o ignorar-lo.
- Agressió indirecta: es produeix quan la conducta de l'agressor queda encoberta donat que aparenta no haver volgut causar cap dany. Per exemple, perquè ha utilitzat els altres com a vehicles de la seva agressió, com quan es difon un rumor o s'instiga un conflicte sense participar-hi directament.
- Agressió social: es produeix quan es vol causar un dany a l'autoestima o l'estatus social d'algú dins un context grupal.

Aquests són formes més elaborades, més rebuscades de violència i, si cal, més *humanes* en el sentit que no utilitzen com a eina la força física, sinó un dany a la identitat personal.

Per altra banda, també podem parlar de *violència invisible* per referir-nos a aquella que s'exerceix a nivell macrosocial, des de la legitimitat de les posicions de poder. Des d'aquesta perspectiva, en la línia del plantejàvem en les definicions inicials d'aquest informe, podem diferenciar bàsicament tres categories²:

- Violència estructural: parlem de violència estructural per referir-nos a l'existència d'una estructura social desigualitària que provoca l'exclusió social o greus desigualtats d'una part de la població.
- Violència institucional: es genera quan el sistema jurídic-polític, mitjançant les seves institucions, vulnera els drets d'alguns col·lectius.
- Violència repressiva: en referència al monopoli de l'Estat per exercir la repressió contra tota forma d'oposició revolucionària.

El sociòleg Pierre Bourdieu va encunyar un interessant concepte: la *violència simbòlica*. Aquesta forma de violència s'exerceix sobre un col·lectiu dominat socialment però, com apunta l'autor, amb el seu consentiment donat que no es reconeix com a tal. Tot grup que ocupi el poder aspira a exercir el seu domini sense que es qüestioni la legitimitat de la seva posició. Efectivament al llarg de la història els sistemes de dominació (patriarcal, capitalista...) no s'han imposat únicament des de la força, sinó a partir de la complicitat del propi grup oprimat, guanyada mitjançant el control de les idees. Les dones tradicionalment han estat educades en aquest model patriarcal que les ha considerat "el segon sexe" i són,

² Hem pres com a referència per a la classificació els conceptes de Bottinelli (2000).

en bona part, les mateixes dones les que, pel seu paper central en el procés de socialització, han transmès als seus fills i filles aquests models diferencials

Aquestes formes de violència socialment invisibles estan relacionades directament amb factors de caire estructural, com la classe social o el gènere³. El fet que la violència física sigui un tret distintiu de la masculinitat, o que les classes socials més benestants utilitzin formes més refinades en les seves conductes socials està directament relacionat amb la socialització diferencial de gènere, així com amb l'*habitus*⁴ de classe que portem incorporat.

En aquest sentit, la violència a nivell macrosocial no pot desvincular-se de les formes de violència relacional, fins al punt que aquestes poden ser-ne de fet conseqüència o, com dèiem abans, símptoma. En canvi el discurs dominant tendeix a individualitzar els problemes, descontextualitzant-los i deslligant-los de tota interpretació social. Així, en relació a la violència juvenil, des dels actes de vandalisme passant pel fenomen del *bullying* fins les violències de les anomenades tribus urbanes, ens trobem que, darrera aquestes expressions socialment problemàtiques, s'hi amaga un sentit en la vida quotidiana dels joves. Per analitzar aquests fenòmens, i per tal d'intervenir-hi socialment i educativa, és fonamental comprendre quina és aquesta significació sovint oculta i invisible als ulls alarmats dels adults. Si no, correm el perill de centrar-nos únicament en el símptoma del problema, com aquell que vol posar remei a una febrada i, en canvi, resta passiu davant la infecció que la provoca.

Així mateix en el tema de la violència de gènere, per exemple, que actualment comença a presentar-se públicament com a problema social, després d'haver quedat durant segles amagat darrera la legitimitat de la privacitat familiar. Les dones maltractades són ara un problema social però encara són considerades únicament com a víctimes d'uns individus agressius.

Comprendre la violència no vol dir en cap cas considerar-la un valor: ben al contrari. Però la simple condemna de la violència sovint acaba emmascarant el conflicte: la violència és dolenta en sí mateixa i els violents sempre són "els altres". En canvi, és important anar més enllà dels discursos vigents per preguntar-nos quines condicions estructurals hi ha al darrera

³ No és el tema central d'aquesta recerca, encara que hem desenvolupat en un altre treball la relació entre la socialització de gènere i les diferències en l'expressió de les conductes agressives en noies i nois adolescents (Berga, 2003).

⁴ Concepte clau en l'obra de Pierre Bourdieu que fa referència a la manera de fer interioritzada segons la posició que s'ocupa dins l'espai social i que acaba organitzant tant la percepció com la generació de pràctiques culturals (Cardús, 1999:211).

de les conductes violentes i, amb una voluntat profundament sociològica de comprensió del fenomen -i de posar-nos en la pell dels altres- entendre què estan expressant.

1.2. La violència i els joves

1.2.1. Les violències que protagonitzen els joves: joves com a agressors i com a principals víctimes

“Los actos de violencia que sufren los jóvenes provienen de su entorno más próximo, los padres, los amigos, los profesores y la escuela en general.”

(Elzo, 1999: 390)

Quan es parla de violència juvenil es tendeix a formular un supòsit basat en la perillositat de determinats grups juvenils, i en una clara diferenciació entre els que s'identifiquen com a “agressors” i els que s'identifiquen com a víctimes.

En canvi, un dels elements especialment significatius de la realitat de les violències que protagonitzen els joves és que, de fet, ells en són les principals víctimes. Segons l'enquesta de Joventut i Seguretat a Catalunya, els joves de 16 a 18 anys corren el risc de patir agressions tres vegades més que la població major de trenta anys. Així mateix, cal tenir en compte que, de vegades, les conductes de violència física d'alguns joves, més visibles i alarmants socialment, no són més que reaccions a altres formes d'agressió, de vegades més subtils o indirectes, que aquests mateixos joves han patit. Aquest fet ha estat posat de manifest de manera molt especial en el cas de l'assetjament entre iguals o *bullying*; en alguns dels casos que han transcendit als mitjans de comunicació de fortes agressions per part d'alguns adolescents als seus companys, s'ha acabat posant de manifest que els agressors eren, en realitat, les víctimes d'un assetjament continuat en el temps per part dels que ara en resulten agredits.

Tots aquests elements diferencials és fonamental contemplar-los en l'anàlisi així com en el disseny de polítiques de joventut, perquè ens permetrà comprendre la necessitat d'un treball preventiu i educatiu global, que entengui que sovint agressors i víctimes no són grups separats.

1.2.2. Violència i construcció de la identitat juvenil

Un altre element diferencial de la realitat de la violència juvenil és que, en el cas dels joves, les expressions violentes sovint estan al servei de la construcció de la identitat personal. Aquest fet és especialment significatiu per a la comprensió del fenomen, i està lligat al fet que la majoria de violències juvenils es produeixen en el context d'un grup.

En aquest sentit, és fonamental comprendre les dinàmiques grupals i la seva importància com a agent socialitzador clau per a l'adolescent i el jove. Com han destacat molts estudis sobre el tema, la importància que el grup d'iguals pren en el moment de l'adolescència és un dels factors explicatius centrals dels orígens de les seves transgressions més característiques. Efectivament, sense un context grupal de referència amb el qual l'adolescent busca identificar-se i sentir-se acceptat, així com diferenciar-se dels altres, no s'entendrien la majoria de les violències juvenils.

Segons els autors de l'Escola de Birmingham (Hall i Jefferson; Paul Willis...) les cultures juvenils són formes de "resistència ritual" dels joves enfront els sistemes de control cultural imposats pels grups en el poder. A través de les expressions violentes els joves busquen l'obtenció d'unes quotes de poder (encara que sigui simbòlic) i d'influència en el context de les relacions de grup. Dels estudis d'aquests autors se'n desprèn un altre dels eixos analítics que tindrem present en aquesta recerca, i que desenvoluparem en el proper apartat, que és la correlació entre violències i masculinitat.

Altres autors a l'estat espanyol han incidit en aquest component identitari de la violència juvenil. En aquest sentit, les violències juvenils podrien diferenciar-se entre violències de demostració/intimidació, violència hiperdefensiva o bé violència ofensiva (Fernández, 1998). En tots els casos, el denominador comú és el component grupal i identitari.

Algunes d'aquestes violències estan relacionades amb sentiments de *desafiliació* (Castel) i són respostes dels joves al desencaix en la societat. Les trajectòries desestructurades, com apunta el sociòleg Joaquim Casal, poden conduir a conductes antisocials i de violència juvenil.

“La prolongación de la trayectoria implica la génesis de procesos de adaptación que o bien implican “reclusión y aislamiento” social del individuo, o bien generan procesos de desafección y violencia social. En ambos casos el sujeto se ve sometido a un proceso real de exclusión social”

(Casal, 1996: 315)

Per això cal situar el context socioeconòmic de condicions de vida dels joves avui i com influeix en els seus processos de transició a la vida adulta, amb la finalitat de poder relacionar components com el fracàs escolar, l'atur,... amb el recurs a la violència com a forma d'expressió.

Els estils juvenils poden utilitzar-se en aquest sentit com a mecanismes d'identificació que ajuden els joves en aquesta trajectòria. Processos d'identificació juvenil i diferenciació, per tal de construir la seva identitat social. En un context grupal on les conductes de provocació i desordre esdevenen pràctiques integradores és molt difícil trencar amb aquests models.

Així mateix, i aquest ha estat un dels principals elements de controvèrsia dels darrers anys arrel dels successos produïts al nostre entorn, les conductes violentes tenen un important component lúdic per a determinats estils juvenils que no estan associats a trajectòries de precarietat o de bloqueig. És important formular elements per a la comprensió d'aquestes violències socialment titllades de “gratuïtes”. En aquesta línia, i d'acord amb la definició que oferíem de “violència expressiva”, determinats grups de joves utilitzen la violència com un element central de les seves relacions interpersonals, i troben en aquesta violència un sentit lúdic . Aquesta violència, que sovint esdevé incomprendible a ulls dels adults i de la societat en general, adquireix un sentit precisament en el context de les relacions grupals juvenils. Així, segons apunta Fernández:

“La idea de violencia gratuita, entendiendo por tal la “violencia sin sentido”, deja de ser un concepto aplicable cuando comprobamos que toda violencia tiene una función, ya sea la de conseguir algo o por el contrario la de disfrutar de ella, es decir, que siempre tiene algún sentido para el que la protagoniza. Por el contrario sí es posible hablar de la “violencia por placer” o más bien de cierta identificación con la violencia como medio para obtener placer.”

(Fernández, 1998: 73)

1.2.3. Violència juvenil i masculinitat

Com hem vist, quan es parla del problema de la violència juvenil sovint es fa en termes genèrics, com si existís una realitat única i perfectament acotable, fet que acaba esdevenint en una construcció de realitat que crea confusió i que no ajuda gens a comprendre'n la gènesi i els sentits que aquestes conductes tenen en la vida quotidiana dels joves.

Sens dubte, però, una de les mostres més clares d'aquesta explicació genèrica i escassament comprensiva del fenomen és la invisibilització d'una variable que, en canvi, esdevé clau en la seva definició: el gènere. Efectivament, la violència continua essent un tret constitutiu de l'anomenada “masculinitat hegemònica”, malgrat la innegable transformació que s'ha produït en les generacions més joves dels rols masculins i femenins tradicionals.

De fet, si analitzem les dades amb aquesta clau interpretativa ens adonem de la seva rellevància. Efectivament, són els nois els que acostumen a protagonitzar els estils juvenils més “espectaculars”, així com les conductes de violència física (dins i fora de les aules). Així mateix, avui en dia les noies no solament estan obtenint millors resultats acadèmics que els seus companys, sinó que ells representen a la majoria en els índex de fracàs escolar. Quant a la delinqüència juvenil, a Catalunya els darrers informes mostren unes dades aclaparadores: el 87'3% de la població infractora de Justícia Juvenil és masculina, respecte al 12'7% que representen les noies⁵. Allò més significatiu d'aquestes dades és que, en proporcions molt similars, es mantenen en tots els països occidentals (Giddens, 1998: 254-255).

⁵ Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (2005).

Malgrat que en la majoria de les investigacions del nostre país s'hagi bandejat aquesta perspectiva de gènere, són molts els estudis que, a nivell internacional, han aprofundit en aquest aspecte, fent incidència en la rellevància que la violència té per a la construcció de la identitat masculina, especialment entre els joves de classe treballadora.

Connell és un dels principals representants en els estudis sobre masculinitat i educació. Segons l'autor, la masculinitat a escala macrosocial s'organitza al voltant del poder social i aquest, que es correspon amb l'accés als títols superiors o categories professionals altes, s'atorga des del sistema educatiu als nois amb èxit escolar. La reacció dels "fracassats" - apunta Connell- s'explica com una recerca d'altres recursos de poder, fins i tot altres definicions de masculinitat (a través de l'esport, l'agressió física o la conquesta sexual) (Connell, 1989).

Un altre dels autors significatius en l'estudi de la masculinitat i la violència juvenil és Paul Willis. Per aquest autor, l'agressivitat física i l'expressió oberta dels conflictes en els nois s'entén com un tret de la masculinitat i forma part de la seva cultura de grup, on la demostració de valentia, la seguretat o la capacitat d'arriscar-se són valors fonamentals per demostrar la teva virilitat. A més, com apunta Willis (1998), en contextos de classe obrera la violència és un element molt present en les relacions quotidianes dels joves, un element de supervivència que es respira als carrers.

Així i tot, sovint aquest aspecte ha anat acompanyat d'una visió de les noies com a éssers passius o únicament com a víctimes d'aquestes violències masculines. En canvi, com hem afirmat en altres estudis (Berga, 2007) és important visibilitzar les expressions femenines i prendre consciència del seu paper actiu en relació a les conductes violentes.

D'una banda, sens dubte, perquè els canvis i transformacions dels rols de gènere estan comportant un notable increment de les accions de violència física protagonitzades per les noies. Aquest fet és, en realitat, un exemple de que, sovint, la igualtat de gèneres en les noves generacions ha esdevingut, en bona part, una "masculinització" del món femení. Un exemple el trobem en les dades de la darrera Enquesta de Convivència i Seguretat, que constata aquest canvi:

"Hi ha una altra similitud amb les dades del curs 2000-2001: en l'àmbit de les amenaces o les agressions a persones properes, el nombre de noies que reconeix algun episodi

*agressiu és similar o més elevat que el de nois, i la prevalença entre les noies s'ha incrementat lleugerament.*⁶

D'altra banda, però, pensem que és important visibilitzar les expressions femenines que, sovint, han restat invisibles perquè precisament s'han caracteritzat per mostrar un tipus de violència relacional indirecta i invisible. No és cert, per tant, que les noies no siguin violentes sinó que expressen aquesta violència sota unes altres formes.

Així, les noies, a partir d'un treball de socialització diferencial, aprenen a relacionar-se i a resoldre els conflictes evitant les agressions directes. Això no significa, però, que les noies no puguin ser agressives. Precisament, l'anomenat "bullying" ha posat de manifest aquest tipus de violència que, expressada en el context escolar, es manifesta sota aquesta característica d'invisibilitat. En aquest sentit, com han demostrat diversos estudis sobre el tema, les noies no ocupen un paper merament passiu, sinó que les seves violències adopten formes "alternatives" i, en certa manera, com hem afirmat en relació a les violències invisibles, més "civilitzades" i, per tant, més difícils de detectar.

Així, l'explicació de les diferents manifestacions de nois i noies sovint es redueix als arguments biològics o psicològics, com la major maduresa de les noies, i en canvi està relacionada també amb el procés de construcció de la identitat de gènere d'unes i altres. Com han apuntat alguns estudis⁷, les noies desenvolupen abans que els nois la intel·ligència social i això, acompanyat d'una socialització diferencial que corregeix qualsevol expressió de violència directa, explicaria que aquestes formes de manipulació social siguin més pròpies de les relacions femenines.

Efectivament, l'agressivitat física és una conducta inacceptable per al gènere femení, en el sentit que en transgredeix les seves bases. Així, mentre els nois aquestes baralles físiques normalment s'expliquen, i es naturalitzen, a partir de l'argument de la seva condició d'adolescents (sovint associada a unes condicions socials i familiars precàries), quan les noies s'expressen mitjançant la violència física la seva conducta és doblement transgressora: perquè transgredeix la norma social i, alhora, el seu rol de gènere.

⁶ Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya.

⁷ Veure P. Chesler (2001).

1.2.4. Els joves són avui més violents? Canvis en els actors i en els contextos

“Es casi un tópico. Prensa, radio, televisión, cine, teatro... Vienen sacando a la luz el espectáculo de una juventud en crisis. Ofrecen todo un panorama de juventudes cretinas, bostezantes, aburridas y gamberras. Por otra parte, los jóvenes de hoy hemos llegado al mundo en una época de rápidos progresos y cambios bruscos. El mundo entero está en una crisis que todos hemos de superar”

Actualment la imatge de la joventut com a problemàtica, trinxeraire, en crisi, és un dels discursos recurrents des dels mitjans de comunicació, i que ens aclapara amb un discurs alarmista i catastrofista sobre la nostra joventut actual. Aquesta cita, que podria haver sortit ahir en qualsevol diari, és, però, una cita de l'any 1965⁸: aleshores ja deien que el món estava en crisi i que els joves n'eren els protagonistes. Podríem anar molt més enrera (de fet, els filòsofs clàssics ja en parlaven) i ens trobaríem que, de fet, aquesta visió no és gens nova.

D'altra banda, però, el que és inqüestionable és que els darrers anys s'ha produït un important ressò mediàtic i la violència juvenil en les seves diferents formes (des del fenomen del *bullying* fins els actes de vandalisme, les violències protagonitzades pels grups de joves d'estètica skin o els “antisistema”, així com les anomenades “violències gratuïtes”) ha passat a constituir un dels problemes socials de primera actualitat.

Podem afirmar que s'han incrementat els darrers anys els actes violents per part de col·lectius juvenils? Certament és difícil donar resposta a aquesta pregunta de manera concreta i objectiva. El que podem dir és que les dades com a mínim no són gens clares en aquest aspecte. D'una banda, si atenem al creixent interès i preocupació social, mediàtica i política entorn al tema (del qual en són mostra els estudis que, com aquest, s'han vingut realitzant els darrers anys, i que responen a la preocupació social i política pel tema) probablement afirmaríem que és una realitat l'increment de conductes violentes entre els joves. En canvi, si fem cas dels informes experts publicats recentment, haurem de concloure que aquest increment no és cert o, com a mínim, és difícilment demostrable empíricament.

En relació al tema de l'assetjament escolar, el darrer informe publicat al nostre país sobre el tema afirma que:

⁸ Cita publicada a la revista *Relevo* l'any 1965, extreta del llibre Feixa, C. (1998).

“En termes generals, les dades obtingudes a través de l’ECESC no autoritzen a parlar d’un increment dels casos de maltractament a l’ensenyament secundari a Catalunya. Més aviat al contrari: hi ha una disminució dels casos de víctimes d’accions negatives freqüents (...)En definitiva, l’augment de la percepció no és correspon amb l’augment dels casos de maltractament coneguts: augmenta la sensibilitat, però no el nombre de fets enregistrats”⁹

En aquest sentit, podem afirmar que no estem parlant d’un “fenomen nou” però, en canvi, probablement estem davant un “problema nou”, en el sentit que avui en dia aquest fenomen té un innegable ressò mediàtic i, alhora, creix la conscienciació social entorn al mateix, fins al punt que el que era considerat “normal” fa un temps, passa a ser actualment considerat un dels problemes socials de primera magnitud. En aquesta mateixa línia es pronuncia Javer Elzo:

“No es que ocurran más actuaciones violentas protagonizadas por nuestros jóvenes, sino que las que se producen tiene una presencia muy significativa en los medios y, por tanto, una mayor permanencia en nuestras retinas.”

(Elzo, 1999: 390)

Hem plantejat que el fenomen de la violència no és nou, però sens dubte podem afirmar que, actualment, han canviat els actors i han canviat els contextos. La violència no és un fenomen nou en institucions com l’escola o la família, però el que ara ens sobta, i genera alarma social, és que han canviat els actors que la protagonitzen.

Els principis de l’ensenyament autoritari d’altres èpoques (que il·lustra perfectament el conegut lema “*la letra con sangre entra*”), o bé l’autoritat paterna dominant a l’entorn familiar (que era impensable qüestionar sense rebre el que ara es coneix com la “bufetada educativa”), són mostres que la violència, en èpoques passades no molt llunyanes, era ben present a les institucions com l’escola o la família. Llegint reglaments de règim intern d’escoles i internats queda palès que el càstig físic era un instrument habitual, i legitimat socialment, al servei de la disciplina i l’ordre.

Però el que ara ens sobta és que qui pega, qui exerceix aquesta violència, no són els adults envers els adolescents sinó els adolescents envers els adults: què ha canviat? Aquest ha de ser un dels elements d’anàlisi d’aquesta recerca.

⁹ Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya, p. 15.

Efectivament, actualment canvien els actors, però també han canviat els contextos, donat que les circumstàncies de la joventut actual tenen ben poc a veure amb la dels anys seixanta que reflectia la cita inicial, i aquests canvis que són molt importants efectivament afecten en les seves conductes i també en les expressions violentes. Alguns d'aquests canvis de context els voldrem plantejar en el següent apartat, i seran uns dels eixos analítics d'aquesta recerca.

El que sembla que no canvia, però, és el dramatisme de la mirada dels adults, que es veuen reflectits com en un mirall en les joves de cada generació. Com apuntaven Estruch i Cardús en el seu estudi ja clàssic entorn als estudis de joventut (Estruch i Cardús, 1984), els joves són alhora un problema i un model, i és precisament en aquesta paradoxa on podem trobar un dels eixos explicatius centrals per a l'anàlisi de la joventut.

Efectivament, els joves són un mirall del món dels adults. Per això, les seves expressions socials més problemàtiques (entre elles, l'anomenada "violència juvenil") no han de ser enteses com a patrimoni exclusiu dels joves (com si aquests fossin un grup apart), sinó, en bona part, com un reflex del context social en el que viuen, del qual els adults en són els principals responsables.

1.2.5. De la legitimació dels models autoritaris (família, escola...) a la crisi d'autoritat

"Lo más sabio que he oído respecto a la educación de los niños es lo que dice un proverbio africano: para educar a un niño hace falta la tribu entera"

José Antonio Marina

Començàvem dient que no tenim dades per afirmar que ara hi ha més violència que abans i que de violència a la família, a l'escola, n'hi havia hagut des de sempre. El que sí que tenim clar és, com dèiem, que han canviat els actors i han canviat els contextos. És a dir, que han canviat les circumstàncies de la joventut actual i que aquests canvis estan incidint en les pautes de relació dels joves entre ells i amb els adults.

El que sobta ara és que cada cop és més freqüent sentir a parlar d'agressions entre companys però també als professors, i d'agressions als pares amb un increment del nombre de denúncies els darrers anys.

Les claus analítiques d'aquesta situació són complexes. La situació actual de passar d'uns models autoritaris a un buit d'autoritat, per por de tota una generació de pares a reproduir models pot haver fet molt mal a una generació d'infants i adolescents sense models. Perquè tenir autoritat vol dir això; ser un model, un referent vàlid, on l'infant s'hi pugui reconèixer. I, en aquest sentit, l'autoritat és sens dubte la base de tota educació.

Marina diu que per educar un nen cal tota una tribu. Feien un anunci a TV en aquest sentit de lluita contra la droga: es veia un noi des del bateig que tots (el quiosquer, el mestre, el publicista, els amics....) tenien un paper en la seva educació. És important aquesta reflexió des del punt de vista que tots els agents educatius estan implicats en l'educació, i no es pot atribuir la responsabilitat únicament a la família, a l'escola o als mitjans de comunicació. També des del punt de vista de com hem canviat com a societat, i els models individualistes estan fent desaparèixer la societat com a agent socialitzador, on aquests models i referents els podien exercir el veí, el botiguer o un oncle. Ara la família per una banda, i cada cop més reduïda i l'escola per una altra, i encara amb dificultats per entendre's. Tot això acompanyat d'un clima d'incertesa moral que dificulta la possibilitat de consensuar aquells models i referents vàlids.

Com planteja Cardús (2003), molts dels problemes actuals relacionats amb el món de l'educació (i la violència en seria un exemple) són en realitat conseqüència visible d'un context social caracteritzat per un clima d'incertesa moral, així com d'una crisi comunicativa dominant en el món de l'educació, especialment en el món escolar i familiar. Per Cardús,

“entenc per crisi comunicativa la situació que es deriva del desconcert actual provocat tant per la confusió d'objectius com per les formes d'organització que es posen al servei d'aquests confusos objectius educatius a la nostra societat”.

(Cardús, 2003: 122)

1.3. Les violències que afecten els joves: model analític

1.3.1. Mirades, contextos i sentits de les violències que afecten els joves

- Mirades al fenomen: com hem apuntat a l'inici d'aquest capítol, la violència es un fenomen que, en bona mesura, es construeix amb la mirada. En funció de la nostra

experiència, de la posició que ocupem, del nostre grau d'implicació... la interpretació que donem de la conducta violenta és una o una altra. Aquestes mirades acaben tenint efectes reals en els mateixos fets.

Cal aproximar-nos a les diferents experiències i tenir en compte els diferents agents implicats per comprendre la significació que adquireixen els actes violents, què es defineix com a violència i què no...

Per això en aquesta recerca ens proposem efectivament incorporar l'experiència dels joves que practiquen violències, però també dels joves agredits, dels seus adults de referència, i també dels professionals com les forces i cossos de seguretat, els mestres o els professionals socials.

- Contextos on esclata i s'escenifica: La voluntat de comprensió de la conducta violenta obliga a situar-la en la lògica del context concret (escola, família o els lleure). Cada context actua alhora com a agent de socialització, en el marc del procés de transició juvenil a la vida adulta, i com a escenari, en el qual la relativa independència del món juvenil troba el seu marc per expressar-se:
 - *Agent de socialització*: els contextos són els espais i agents actius que condicionen les pautes relacionals dels joves i les seves condicions de vida. Els joves poden patir violències estructurals, institucionals i simbòliques que es filtren en els entorns socials més immediats. Aquestes violències viscudes, patides i apreses poden ser reproduïdes a partir de violències exercides pels joves en els mateixos contextos o en altres. La posició social que ocupem dins l'estructura social ens confereix un *habitus*, on la violència "es fa cos".
 - Escenari: en aquests contextos relacionals les violències que els joves exerceixen esclaten i s'escenifiquen, en tant que passen a ser espais socials juvenils que els joves s'aproprien i hi desenvolupen "microcultures" on la violència pot prendre sentit. Els contextos de socialització són apropiats pels joves com a espais on desenvolupar les seves "microcultures", convertint-se en escenaris de les expressions dels joves.

Algunes de les violències juvenils seran transgressions puntuals, del moment, que poden ser reconduïdes gràcies a un context de socialització favorable que fa contenció i possibilita que aquesta no vagi més enllà. En canvi, en altres casos (donades les

condicions socials i de context) els camins de la transgressió poden consolidar-se i ser difícilment reversibles un cop superada la transició a l'adulthood.

- *Els sentits de les violències juvenils*: Com hem dit, les violències juvenils poden ser, per determinats grups de joves, una estratègia al servei de la construcció de la identitat. En aquest nivell es tractarà de formular una aproximació comprensiva al fenomen per tal de copsar quins són aquests “sentits” des de la perspectiva dels joves.

1.3.2. Els contextos de la violència (escola, família, oci i festa, microcultures juvenils)

Hem afirmat que per a l'estudi d'aquest fenomen anomenat “violència juvenil” és fonamental analitzar aquestes violències en relació al context social que les genera.

En cada context social (escola, família, lleure i microcultures), per tant, és necessari fer una anàlisi de la gènesi, evolució i concreció en alguna trajectòria particular, tenint en compte els eixos estructuradors de les desigualtats socials.

- *Estructures*: Posicions dels joves en relació als eixos de desigualtat i context institucional (contextos de socialització). En aquest sentit, prendrem en consideració tres variables transversals:
 - Classe social
 - Gènere
 - Orígens culturals
- *Pràctiques*: Estratègies i formes de resposta dels joves a les condicions socials, econòmiques i culturals. En aquest sentit, podem diferenciar tipus de violències que s'escenifiquen en cadascun dels contextos:
 - Escola: bullying, transgressions, accions violentes contra l'autoritat...
 - Família: violència intrafamiliar, violència intergeneracional...
 - Lleure/oci: vandalisme, violència « lúdica »...
 - Microcultures juvenils (bandes, tribus i col·lectius alternatius):
 - Grups neonazis (skins, ultres, feixistes...)
 - Agrupacions de joves immigrants (MEINA, Latin Kings/Queens, Ñetas...)
 - Moviments “alternatius” (okupes, antiglobalització...)

- Biografies: Finalment, prendrem en consideració també els itineraris particulars, les vivències subjectives i els *habitus* interioritzats que ens permeten analitzar la confluència de factors que es materialitzen en una trajectòria vital.

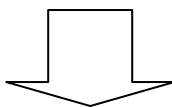
En aquest sentit, entenem que l'anàlisi de les violències juvenils ha d'anar més enllà d'una anàlisi culturalista centrada en l'existència de grups juvenils, també anomenats "tribus urbanes", en els quals rauria tota explicació dels motius de les violències que exerceixen els joves, deslligades de les posicions socials d'aquests joves en relació als eixos estructuradors de les desigualtats a la nostra societat (classe, gènere...), així com de les particularitats de les trajectòries biogràfiques.

1.3.3. Esquema analític de les violències juvenils

VIOLÈNCIA MACROSOCIAL

Violències que els joves pateixen (condicions socials/contextos):

- Estructura de desigualtats social: **violència estructural** (exclusió social, bloqueig educatiu, ...)
- Discursos socials (racisme, sexisme, ...): **violència simbòlica**
- Entorn (família, escola,...): **violència institucional**

VIOLÈNCIES MICROSOCIALS

Violències que els joves exerceixen (**violències relacionals o interpersonals**)

- En funció de la seva definició social: visibles i invisibles; legals/il·legals...
- En funció de les seves arrels estructurals o no (rerafons de processos d'exclusió social); violència "lúdica" (violència de classe mitjana)
- En funció dels contextos on esclata (espais socials juvenils):
 - Escola: bullying, accions violentes contra l'escola...
 - Família: violència intrafamiliar, violència de gènere
 - Lleure/oci: vandalisme...
 - Microcultures juvenils (bandes, tribus, col·lectius alternatius): violència de contingut "polític"

* Elaboració pròpia

2. BREU RESSENYA METODOLÒGICA

La vocació metodològica d'aquest estudi ha estat multiestràtegica, a partir de la combinació de tècniques d'anàlisi quantitatives i qualitatives. L'anàlisi quantitativa ha consistit en l'explotació de les matrius de l'*Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006* i de l'*Enquesta de Seguretat Pública de 2006*, cedides pel Departament d'Educació i el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, i s'ha utilitzat com a un bon complement de senyalització del context macroestructural. La part qualitativa és la que ha generat el treball de camp propi d'aquesta investigació, en què s'han dut a terme divuit grups de discussió i trenta entrevistes¹⁰. Els efectes sinèrgics d'interpretar la part qualitativa conjuntament amb la part quantitativa entenem que són força valuosos de cara als objectius de la recerca. Passem a oferir els detalls metodològics de les parts quantitativa i qualitativa de la recerca.

2.1. Part qualitativa

La part qualitativa s'ha desenvolupat a partir d'un seguit d'entrevistes semiestructurades i grups de discussió focalitzats, realitzats a subjectes de diferents perfils. Com s'ha dit, en el treball de camp s'han realitzat 18 grups de discussió i 30 entrevistes.

Un treball qualitatiu necessàriament ha de transcendir la mera descripció dels fets, per tal d'abastar-ne també la seva significació i el sentit de la seva vivència per a les persones que en són protagonistes, que en aquest cas concret són principalment els i les joves catalans, però també el seu entorn (les famílies), i addicionalment els i les professionals que treballen amb joves (els i les quals aportaven el valor afegit d'un coneixement expert). D'aquesta manera, s'assoleix un major nivell de profunditat discursiva, i és possible arribar a comprendre intensivament la significació de com es viuen i perceben diferents aspectes de la realitat social inquirida, a partir dels discursos orals dels subjectes participants. No és, però, un resultat que es pugui predicar com a estadísticament representatiu (encara que

¹⁰ Cal mencionar que la dilació en l'arribada de les dades quantitatives provocà que el treball de camp s'iniciés abans de l'explotació d'aquestes dades, tot i que al pla de treball estava previst emprar els resultats de l'explotació quantitativa per al disseny del treball de camp qualitatiu.

s'ha tingut cura d'integrar diferents realitat i col·lectius, per abastar el fenomen amb la major extensió i variabilitat possible), per bé que els discursos reflecteixen òbviament els mecanismes profunds que responen a les realitats viscudes, i en tant que tals, permeten una aproximació hermenèutica a la qüestió que altrament no tindríem. La repetició dels mateixos elements en les diferents sessions i en diferents informants -quan el ventall és adequadament plural- no és pas casual, sinó que, ben al contrari, constitueix un clar indicatiu de les principals línies de força dels factors que juguen com a denominadors comuns de percepcions, vivències i processos. Tanmateix, cal tenir en compte que hem pogut complementar l'anàlisi qualitativa amb proves estadístiques realitzades sobre la base de dades de l'Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya (ECESC) 2005-2006, la qual hem considerat com a mostra vàlida de joves i adolescents escolaritzats en diverses escoles i instituts en el període referit, i que sí que ens permet presentar resultats estadísticament representatius.

Quant a les tècniques emprades, una d'elles ha estat el grup de discussió focalitzat (o *focus group*). La tècnica del grup de discussió consisteix en posar en diàleg la varietat d'opinions i significacions que es donen des de la pròpia experiència subjectiva dels participants, i fa que de la dialèctica consegüent emergeixin elaboracions del discurs més acurades que possibiliten una millor aproximació a la realitat percebuda i viscuda, primer, i ara també -per efectes de la dinàmica de grup- pensada i confrontada. Els consensos i dissensos, d'altra banda, menen a les principals línies de força de la definició col·lectiva de la realitat, així com a un mapa de les diverses qüestions que susciten divergències, i a la localització social de les mateixes. El propòsit de la tècnica és, doncs, aconseguir un intercanvi dialèctic enfocat a obtenir informació d'una àrea concreta d'interès, en un ambient no directiu, que fa emergir línies convergents i divergents entre els i les participants en una situació de relaxació grupal. Cal afegir que, a més, aquests participants aporten informació directa i indirecta sobre percepcions, sentiments i actituds pròpies. En aquest sentit, els grups de discussió focalitzats es dissenyen a partir d'un guió semiestructurat, que ha de funcionar com a eina i estratègia particularment apropiada d'interrogació en la mesura que l'objecte de les sessions és comprendre com els subjectes perceben la seva experiència vital.

Quant a la tècnica de l'entrevista semiestructurada, una altra de les tècniques emprades, consisteix en una conversa entre l'entrevistador i l'entrevistat, mediada per un guió de temes que s'han de tractar, però amb la llibertat de poder canviar, reordenar i reformular les preguntes del guió en el decurs de l'entrevista, amb l'objectiu d'obtenir una informació rellevant per a les qüestions que ens planteja l'objecte d'estudi. Així, i de manera similar a altres tècniques qualitatives, l'estil especialment obert d'aquesta tècnica permet l'obtenció

d'una gran riquesa informativa, en les paraules i enfocaments dels entrevistats. I també permet, com dèiem anteriorment, verificar, matisar, completar o contrastar la informació obtinguda a través dels grups de discussió o d'altres entrevistes, en els seus apartats comuns.

Amb la realització d'aquestes dues tècniques, complementàries entre si, pensem que s'ha pogut obtenir una visió prou enriquida i profunda de l'objecte d'estudi que ens ocupa, cosa que ha permès el seu torn poder disposar d'una bona base d'anàlisi i d'interpretació hermenèutica. En concret, han participat en aquest estudi de diagnosi qualitatiu un total de 154 persones, de les quals 96 eren joves.

En els guions tant dels grups de discussió com de les entrevistes s'ha tingut cura d'abastar no només la representació i percepció que hom es fa del fenomen de la violència entre joves, sinó també les condicions verbalitzades de la gènesi i desenvolupament contextual dels fets, així com dels seus condicionants estructurals. D'aquesta manera, hem mirat de reflectir tant els elements perceptius com evolutius bàsics del fenomen a estudiar, així com les altres violències de l'entorn (estructurals o simbòliques), per tal de copsar la influència que tenen en les dinàmiques de violència explícita o implícita entre joves. Amb la realització d'aquestes dues tècniques, complementàries entre si, pensem que -malgrat algunes limitacions del treball de camp- s'ha pogut obtenir una visió prou enriquida i profunda de l'objecte d'estudi que ens ocupa, cosa que ha permès el seu torn poder disposar d'una bona base d'anàlisi i d'interpretació hermenèutica.

La població que ha estat objecte del treball de camp queda segmentada en tres perfils bàsics:

- Població jove de 15 a 25 anys resident a Catalunya.
- Famílies de joves de 15 a 25 anys residents a Catalunya.
- Informants qualificats (així considerades aquelles persones que, per raó de la seva ocupació, càrrec o funcions, ostenten una situació d'especial proximitat i/o contacte privilegiat amb la realitat social dels i les joves catalans/es) dels àmbits escolar o del lleure, i dels camps educatiu, psicopedagògic, policial, sociosanitari i de la recerca, la intervenció i/o el treball social.

De cara al treball de camp s'han considerat criteris de delimitació territorial i sociodemogràfica, abastant la totalitat del territori català i les seves quatre províncies, alhora que distribuïnt els grups en àrees urbanes, metropolitanes i rurals, per tal de reflectir eventuais clivelles rural-urbanes. Tanmateix, tant els grups de discussió com les entrevistes

eren de caire temàtic, tot i ubicar-se estratègicament en el territori. Contemplaven, per tant, d'una banda els diferents tipus de violència i els seus grups de referència, i de l'altra els espais socials on es donen aquests diferents tipus de violència. Alguns d'aquests tipus de violència s'han tractat transversalment, i d'altres han motivat grups de discussió o entrevistes específiques.

Un segon criteri de delimitació dels grups de discussió ha estat el referit a l'espai social d'ubicació dels seus participants. En aquest sentit, s'ha distingit entre l'àmbit familiar, l'àmbit escolar i l'àmbit d'oci (en funció d'aquests espais, els diferents grups han esdevingut grups naturals o bé grups artificials, atesa la seva idoneïtat metodològica en un o altre cas). S'ha afegit un quart àmbit, més allunyat del caràcter d'especialització dels anteriors, i de caràcter transversal: l'àmbit d'adults en contacte amb la realitat jove, àmbit format per professionals de diverses branques d'activitat.

Quant al nivell d'heterogeneïtat intergrup i intragrupal, els criteris de saturació mostral han contemplat en tots els casos una pluralitat suficient basada en els factors de gènere i edat, i en alguns casos una heterogeneïtat més ampla per causa de la variabilitat interna de l'àmbit (és el cas de l'àmbit de l'oci -amb diversitat d'espais i estils d'oci immanent-, i el de l'àmbit dels professionals -d'evident diversificació temàtica-). Un darrer criteri afegit, finalment, ha estat el dels factors socioestructurals, que en funció dels grups han mirat d'abastar el diferencial de capital econòmic dels subjectes o les famílies, el diferencial de capital cultural, el tipus d'escola -pública o privada-, l'estètica dels propis joves, i l'origen cultural d'aquests/es i de les seves famílies.

Els grups de joves s'han dissenyat per ser, tots ells, grups mixtes (de nois i de noies), i recollir en la seva heterogeneïtat intergrup (HE) les variables territorial -amb joves provinents de les quatre províncies del Principat, així com de zones urbanes, periurbanes i rurals-, de classe social, capital cultural familiar, tipus d'escolarització (pública, privada i concertada), i origen ètnic. En el cas d'aquesta darrera variable, els orígens que s'han representat han estat joves d'origen magrebí i joves d'origen llatinoamericà (essent aquests/es estrangers/es o fills/es de pares estrangers). A nivell d'heterogeneïtat intragrupal (HI), s'ha procurat tenir joves de diverses edats (dins d'un interval d'entre de 15 i 19 anys), així com una representació proporcional d'ambdós sexes.

Els grups de pares i mares també reflectien la diversitat territorial, així com les variables de classe social i de capital cultural familiar. I pel que fa als grups de mestres, es contemplà també la variable territorial i la de classe social, atenent a la zona i al tipus d'institut de

secundària del qual provenien. Finalment, en el grup de professionals de l'àmbit social, s'atengué també a representar una diversitat d'institucions que treballen amb joves.

En funció dels criteris exposats anteriorment, el perfil dels diferents grups de discussió realitzats durant el treball de camp qualitatiu -un total de 18- ha estat el següent:

- Grup artificial de pares i mares d'institut de secundària privat concertat en zona urbana perifèrica (Bellvitge - Hospitalet de Llobregat).
- Grup artificial de pares i mares d'institut de secundària públic en zona rural (Falset).
- Grup artificial de pares i mares d'institut de secundària públic en zona urbana (Barcelona).
- Grup artificial de pares i mares d'institut de secundària públic en zona urbana (Lleida).
- Grup natural mixt d'estudiants d'institut de secundària privat concertat en zona urbana perifèrica (Bellvitge - Hospitalet de Llobregat).
- Grup natural mixt d'estudiants d'institut de secundària públic en zona rural (Falset).
- Grup natural mixt d'estudiants d'institut de secundària públic en zona urbana (Barcelona).
- Grup natural mixt d'estudiants d'institut de secundària públic en zona urbana (Lleida).
- Grup natural mixt d'estudiants d'una UEC en zona urbana (Barcelona).
- Grup natural mixt d'estudiants d'una Escola-Taller en zona urbana perifèrica (Sant Boi de Llobregat).
- Grup natural mixt de joves d'origen àrab en zona rural (Banyoles).
- Grup natural mixt de joves d'oci d'origen llatinoamericà en zona urbana (Barcelona).
- Grup natural mixt de joves d'origen autòcton i usuaris d'espais d'oci en zona urbana perifèrica (Ripollet).
- Grup mixt de joves usuaris d'espais d'oci en zona rural (Mollerussa).
- Grup artificial de mestres d'institut de secundària públic en zona rural (Falset).
- Grup artificial de mestres d'educació secundària (àmbit Catalunya).
- Grup artificial de membres de cossos de seguretat (àmbit Catalunya).
- Grup artificial de professionals de l'àmbit de l'actuació social amb joves (àmbit Catalunya).

La previsió inicial contemplava la realització de dos grups de discussió més, un de pares i mares, i l'altre d'estudiants, ambdós d'escola privada no concertada (en principi de zona urbana, a Girona). En declinar la invitació a participar en l'estudi totes les escoles privades no concertades de l'àmbit de Girona, vam estendre la petició a les altres tres províncies catalanes, amb idèntic resultat en tots els casos. És a causa d'aquesta negativa

generalitzada que no hem pogut representar la percepció i opinions d'estudiants i famílies ubicats en l'espai social corresponent a les escoles privades no concertades catalanes.

Pel que fa a les entrevistes semiestructurades, s'han contemplat tres àmbits bàsics: famílies (pares i/o mares de joves participants actius en accions violentes o que han estat objecte d'aquestes), joves participants actius d'accions violentes, i joves objecte d'accions violentes dutes a terme per altres joves. Amb aquesta distribució es procurava incidir especialment en aquells/es joves que sovint adopten un rol d'agressor/a, en aquells/es que sovint tenen un rol de víctima, i en els seus respectius entorns familiars i socials.

Dins del conjunt de joves, s'ha procurat reflectir la diversitat d'adscripció (recollint joves skins neonazis, joves alternatius -i dins d'aquests, joves independentistes o d'extrema esquerra, red-skins o sharps, i membres del moviment okupa-, joves pertanyents a bandes llatines, i joves sense cap adscripció específica), la diversitat de rols (ser més aviat agressor/a en actes violents contra altres joves, o ser-ne més aviat víctima), l'origen (incloent joves d'origen magrebí, llatinoamericà i subsaharià), i el sexe (tot mirant de representar per igual nois i noies en la diversitat d'adscripcions, rols i origen). Atesos els criteris esmentats, s'han dut a terme les següents entrevistes:

- Pare i/o mare de noi d'estètica skin participant actiu de fets violents.
- Pare i/o mare de noi participant actiu en actes vandàlics.
- Pare i/o mare de noi d'estètica alternativa participant actiu en fets violents.
- Pare i/o mare de noia d'estètica alternativa participant activa en fets violents.
- Pare i/o mare de noia llatinoamericana participant activa en fets violents.
- Pare i/o mare de noia llatinoamericana víctima de fets violents.
- Pare i/o mare de noi víctima de "bullyng".
- Pare i/o mare de noia víctima de "bullyng".
- Noi d'estètica skin i ideari independentista, participant actiu de fets violents.
- Noi d'estètica sharp/red skin, participant actiu de fets violents.
- Noi d'estètica skin i ideari neonazi, participant actiu de fets violents.
- Noia d'estètica sharp/red skin, participant activa de fets violents.
- Noi pertanyent a bandes llatines, participant actiu de fets violents.
- Noia llatinoamericana, participant activa de fets violents.
- Noi participant actiu d'actes de vandalisme.
- Noi practicant habitual d'actes de violència relacional.
- Noia practicant habitual d'actes de violència relacional.
- Noi "hooligan", participant actiu de fets violents.

- Noi d'estètica alternativa, participant actiu de fets violents.
- Noia d'estètica alternativa, participant activa de fets violents.
- Noi d'estètica alternativa, víctima de fets violents.
- Noia d'estètica alternativa, víctima de fets violents.
- Noi d'estètica sharp/red skin, víctima de fets violents.
- Noi àrab, víctima de fets violents.
- Noia àrab, víctima de fets violents.
- Noi llatinoamericà, víctima de fets violents.
- Noia llatinoamericana, víctima de fets violents.
- Noia subsahariana, víctima de fets violents.
- Noi víctima d'un procés continuat de "bullying".
- Noia víctima d'un procés continuat de "bullying".

Inicialment, estava previst entrevistar a noies participants actives de fets violents i que responguessin als perfils de noia pertanyent a bandes llatines, noia d'estètica skin i ideari neonazi, i de noia participant d'actes vandàlics. Alhora, també es preveia entrevistar a pares i/o mares de noi i noia membre de bandes llatines, i de la noia skin neonazi. En el cas dels tres primers perfils, el fet de no poder contactar amb cap noia de les característiques esmentades i que estigués disposada a ser entrevistada, va impedir també arribar fins al seu entorn familiar.

Pel que fa al noi pertanyent a banda llatina, tot i que ell sí va accedir a ser entrevistat, es va negar a estendre l'entrevista al seu entorn familiar. De fet, l'extrema opacitat associada a aquests grups només ens van permetre entrevistar un noi membre, i així i tot sota forts condicionants de control de la informació per part dels seus superiors formals (és a dir, de la jerarquia explícita del grup). Aquesta circumstància implica que l'accés que hem pogut tenir a informació fiable sobre testimonis directes de joves pertanyents a bandes llatines estigui per sota d'un nivell mínimament acceptable, ja que només disposem d'un cas, i l'elevat grau de mediatització del mateix qüestiona en bona part la seva validesa hermenèutica.

D'altra banda, malgrat tenir concertada l'entrevista en diverses ocasions amb un noi subsaharià que havia estat víctima de fets violents, les repetides incompareixences del mateix i la necessitat de tancar el treball de camp per tal de procedir a la seva anàlisi, van impedir poder comptar amb el seu concurs en l'estudi.

Finalment, l'apartat del "bullying" es pretenia estudiar no només des del vessant de la part víctima, sinó també des del vessant de la part "bullier". Però no va ser possible trobar ni nois

ni noies participants actius en fets de “bullying” que volguessin ser entrevistats, i per tant tampoc no vam poder tenir accés als seus entorns familiars. Cal tenir en compte, doncs, que aquesta mancança esbiaixa significativament la visió que podem oferir del fenomen del “bullying” en aquest estudi.

De les 30 entrevistes efectivament realitzades, 8 han estat fetes a pares i/o mares de nois i noies relacionats amb fets violents (5 com a participants actius/ves, i 3 com a víctimes), i les 22 restants s’han fet a nois i noies amb edats compreses entre els 15 i els 25 anys, i relacionats amb fets violents (12 com a participans actius/ves, i 10 com a víctimes).

Atenent a la globalitat del treball de camp qualitatiu, han participat en ell 154 persones (distribuïdes en 23 pares i mares -de fet, 20 mares i 3 pares-, 96 joves -50 nois i 46 noies-, i 35 professionals -15 mestres d’ensenyament secundari, 12 policies, i 8 professionals de l’àmbit social-). En total, 75 dels entrevistats/des són nois o homes, mentre que 79 són noies o dones.

Finalment, cal dir que el tractament de les dades procedents dels grups de discussió i entrevistes (sotmeses a transcripció selectiva, i a audició integral) s’ha fet mitjançant la tècnica de l’anàlisi del discurs, per via de l’extracció i codificació d’unitats de discurs significatives, a partir de pautes de codificació preexistents basades en el marc teòric de la recerca, però admetent també elements de codificació emergent, de caràcter inductiu. En la selecció, classificació, i posteriors anàlisi i interpretació dels discursos, s’han compilat diversos fragments per raó de la seva especial significativitat i potencial hermenèutic, els quals s’adjunten interlineats entre el cos del text interpretatiu.

2.2. Part quantitativa

La part quantitativa s’ha basat gairebé per complet en una explotació de l'*Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006*. En menor mesura, s’ha procedit també a una explotació de l'*Enquesta de seguretat pública 2006*. Per a l’anàlisi de dades s’ha procedit a la utilització de mètodes quantitius mitjançant el processament d’aquestes en programes informàtics de tractament de dades estadístiques. Els resultats constitueixen un complement de la informació obtinguda per mitjà de mètodes qualitius.

Les anàlisis estadístiques efectuades abasten un ampli rang de tècniques; des de simples anàlisis de tipus univariant o bivariant de caràcter descriptiu fins a més complexes anàlisis multivariants de caràcter exploratori i explicatiu. Tal i com acostuma a succeir sovint amb els estudis amb bases de dades secundàries (Dale et al., 1988), el nombre de variables disponibles i susceptibles d'ésser analitzades ha estat enorme. És per aquest motiu que seguint el criteri de la parsimònia científica els resultats constitueixen una selecció de la informació més rellevant d'acord amb les preguntes de recerca. En concret, les tècniques emprades han estat: l'anàlisi de freqüències, l'anàlisi de taules de contingència, l'anàlisi factorial de correspondències múltiples (en endavant, AFCM), la regressió logística, i la comparació de mitjanes sobre els factors (a partir d'una anàlisi factorial de components principals).

Pel que fa a les taules de contingència, són una tècnica d'anàlisi de dades que té com a funció resumir la relació entre variables nominals. Tal i com afirmen López i Lozares (1999), l'anàlisi de la relació entre dues variables a partir d'una taula de contingència ens portarà a: a) Determinar l'existència i la naturalesa de la relació, d'associació o no, entre les variables considerades i b) Establir des d'un punt de vista d'estadístic, a partir de la prova de xiquadrat, l'existència o no d'associació entre les variables determinant, d'aquesta manera, la significativitat o no d'aquesta associació.

Al seu torn, l'AFCM -nascut a França a finals dels anys 60 (Benzécri, 1982)- és un procediment d'anàlisi estadística de caràcter multivariant amb el comès principal d'obtenir un model hipotètic de l'estructura comú latent d'un conjunt de dades. De la mateixa manera que altres tècniques estadístiques d'anàlisi factorial, el procediment permet reduir una sèrie de variables –de tipus nominal- observades a un conjunt menor de variables denominades factors o dimensions. A partir d'aquest procés de reducció dimensional, s'obté un mapa perceptual que ajuda a visualitzar la proximitat o la llunyania d'un conjunt d'objectes o de categories. Per a cadascuna de les variables, les categories situades unes a prop de les altres mostren similitud quant a la seva distribució, mentre que les categories llunyanes presenten la situació oposada. D'aquesta manera, si, per exemple, tres característiques són compartides per una sèrie d'individus, l'AFCM posiciona en el mapa perceptual les tres característiques en una mateixa àrea de la solució. Al mateix temps, les persones que hauran mencionat aquestes tres característiques se situaran de manera pròxima, constituint un grup homogeni en relació a les seves respostes.

Des d'un punt de vista tècnic, per a la realització de l'AFCM, han de complir-se una sèrie de supòsits: a) L'ús d'un conjunt de variables qualitatives, b) Disposar d'un nombre més o

menys equilibrat de categories entre les variables, i c) Disposar de baixos nivells de no resposta. En relació a aquest darrer punt, donat que en la matriu analitzada en el present estudi ha presentat un nombre marcadament elevat de casos perduts -o no respostes- en algunes variables d'interès -superant els $n=150$ en alguns casos-, la seva introducció en un AFCM no hagués estat metodològicament defensable ni tècnicament plausible. En aquest sentit, si bé és cert que l'AFCM és una tècnica que permet considerar la "no resposta" com una categoria més, la inclusió d'aquesta opció de resposta a l'anàlisi pot alterar les masses i les coordenades de la resta de categories i, per tant, modificar la seva situació en el mapa perceptual.

Davant d'aquesta situació, disposem de quatre estratègies concretes: a) Eliminar els casos sense resposta a partir de l'opció *listwise deletion* (el resultat és, però, una reducció de la mostra en un volum considerable), b) Aïllar l'efecte de les no respostes en el primer eix principal a partir d'una rotació adequada de la solució (tot i això, amb aquesta estratègia, l'efecte de les no respostes continua essent present en els eixos següents), c) Ometre les categories de no resposta de la matriu i després aplicar l'AFCM (el problema en aquest cas és que els totals de les files ja no són iguals i els perfils tenen diversos valors diferents a zero -i, per tant, diferents masses- en funció del nombre de casos perduts) i d) Imputar els casos perduts a partir d'una estimació dels mateixos (l'obstacle resideix en el fet de que no és sempre fàcil realitzar aquesta imputació en variables de tipus nominal).

Una millor estratègia és la que hem aplicat en la present recerca (Greenacre i Pardo, 2006): l'Anàlisi Factorial de Correspondències d'un Subconjunt de Casos (*Subset Correspondance Analysis*), variant de la tècnica original que, en aquest cas, permet l'anàlisi de qualsevol subconjunt de categories de resposta. La principal idea d'aquesta aproximació és analitzar el subconjunt de la matriu de perfils originals, en aquest cas, el perfil de files, per tal de no tornar a expressar els perfils relatius als nous totals dins del subconjunt. A diferència de la tercera opció de tractament dels casos perduts abans comentada, les masses de columna i de fila emprades en qualsevol subconjunt seran les mateixes que les masses en la matriu de dades original de les quals s'extrau el subconjunt. Amb l'esmentada particularitat, aquesta variant de la tècnica ens permetrà aïllar les categories -específicament, les de no resposta- que no interessin a l'anàlisi. Al mateix temps, permetrà, d'una banda, evitar la concentració de determinades categories en algunes zones del mapa i, de l'altra, ajudarà a incrementar la quantitat d'inèrcia explicada a cada solució.

Més enllà dels resultats bivariants i d'interdependència, hem volgut plantejar la possibilitat de construir models explicatius del comportament dels joves que es troben implicats

personalment en situacions de violència escolar. Donat el caràcter exploratori del treball, en aquest segon pas hem optat per fer servir les tècniques de regressió i, concretament, per la regressió logística com a eina que ens millor ens permet ajustar-nos a l'estructura qualitativa de les dades (Hair et. al, 2006, per a una introducció als rudiments de la tècnica).

És en aquest sentit, precisament amb l'objectiu de respondre als requisits dels models explicatius per a variables no mètriques, com va la tècnica de la regressió logística, a principis del segle XX (Cramer, 2002). Tenint en compte les propietats de la funció logística per a predir els creixements poblacionals, es va establir el procediment estadístic amb la finalitat de treballar amb variables dependents de naturalesa no quantitativa sense incomplir els requisits habituals del model general de regressió múltiple (Long, 1997). Donat que el món, en aquí els científics socials ho tenen ben present, no sempre es pot reduir a una quantificació, aquesta tècnica ens permet modelar la presència o absència de determinades qualitats o estats.

Malgrat les seves especificitats, moltes són les semblances amb la tècnica de regressió múltiple on, de la mateixa manera, i) es fan servir coeficients beta com a termes de l'equació predictiva, ii) l'estandardització d'aquests coeficients correspon a la seva importància relativa, i iii) disposem de mesures (pseudo R²) que ens permeten avaluar la intensitat de les relacions globals en els models. En canvi, a diferència de la tècnica de regressió estàndard, la regressió logística no assumeix la linealitat en les relacions entre les variables independent i dependent, no exigeix que es compleixin ni el criteri de normalitat en la distribució de les variables ni d'homoscedasticitat, i és, per tant, molt menys exigent a l'hora de poder-la fer servir amb garanties.

Els models de regressió logística, per compartir la mateixa lògica que la resta de tècniques derivades del model general de regressió, ens permeten predir una variable dependent en funció d'un conjunt de variables contínues o categòriques amb l'objectiu de determinar el percentatge de variància explicada, establint la importància relativa de cadascuna de les variables explicatives gràcies al control estadístic dels efectes parcials de cadascuna. Ara bé, donades les seves especificitats, convindria tenir en compte algunes orientacions per a la comprensió dels resultats oferts a les taules que resumeixen els models.

Com a regla general d'interpretació¹¹, si un coeficient logístic és positiu, la seva transformació $-\text{Exp}(B)$ a les taules– serà més gran que 1,00, indicant que la probabilitat de que es produeixi l'esdeveniment representat a la dependent es veurà incrementada per a cada canvi positiu d'una unitat, si la variable independent és de naturalesa mètrica, o en comparació al grup de referència (la categoria omesa) si la variable independent és categòrica. El contrari també s'aplica per coeficients amb signe negatiu, dels que la seva transformació produirà valors inferiors a 1,00 i, per tant, la probabilitat que es doni l'esdeveniment codificat decreixerà. Un coeficient logístic amb valor zero, per tant, equivaldrà a una exponencial de la beta amb valor 1,00, on no esperem cap canvi en aquesta probabilitat.

Pel que fa a la significació global dels models, s'ha fet servir el criteri de reducció del valor de versemblança (-2LL), comprovant amb les proves d'Hosmer i Lemeshow (2000) que no existeixen diferències significatives entre els valors reals i els pronosticats per a les variables dependents. No obstant això, donat que les proves de txi quadrat són especialment sensibles a la grandària de la mostra, hem calculat i oferim a les taules les mesures pseudo R2 (Cox & Snell R2 i Nagelkerke R2), així com el percentatge de classificació correcta per a cadascun dels models.

Finalment, quant a la comparació de mitjanes, val a dir que, a diferència d'altres aproximacions més complexes, aquesta és una anàlisi bivariada que tracta de respondre simplement a la hipòtesi de la igualtat de mitjanes entre grups. Amb aquesta finalitat, i tenint en compte les precisions degudes a l'incompliment del supòsit d'homogeneïtat de variàncies, s'ofereixen les mitjanes i desviacions típiques de cada grup de comparació, els resultats de la prova de Levene i, a continuació, l'estadístic F o la correcció de Welch segons sigui adient.

A més, les gràfiques amb les puntuacions de cada grup ens permeten fer una representació gràfica de les discrepàncies. Hem de tenir en compte, però, que les gràfiques no tenen una escala comparable, de manera que els gràfics s'han de llegir de manera independent i sempre tenint en compte els resultats de les proves estadístiques. Diferències que a les gràfiques poden semblar importants, poden no ser-ho simplement perquè s'ha adaptat l'escala dels eixos per a obtenir la millor representació.

¹¹ Per facilitar la interpretació, aquest canvis, expressats en termes de raons de probabilitats, a vegades es formulen a partir del percentatge d'increment de la probabilitat, que es calcula restant una unitat a la transformació de beta i multiplicant per cent.

És important considerar que, donat que es tracta d'una anàlisi bivariada, i que en ciència social les variables independents o de tall no són d'assignació aleatòria (per exemple, el sexe o el nivell d'estudi dels pares), altres fonts de variació poden ser responsables de diferències que, malgrat la prova estadística, haguem atribuït a una determinada variable.

PART II:

ANÀLISI QUANTITATIVA

3. PERCEPCIÓ, CONTEXTOS I VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA ENTRE JOVES: ANÀLISI DE L'ECESC 2005-2006

De manera complementària a la recollida i a l'anàlisi qualitativa de les dades d'entrevistes i de grups de discussió, la present recerca es nodreix també d'una anàlisi quantitativa de l'*Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006* i de l'*Enquesta de seguretat pública 2006*, ambdues realitzades per la Generalitat de Catalunya. L'anàlisi *ex post* de les dues bases de dades ha permès complementar la informació qualitativa recollida anteriorment des d'una òptica més ampla i, al mateix temps, ha contribuït a l'exploració de noves dimensions de les dades qualitatives. En termes generals, tot i no esdevenir un exemple d'integració metodològica¹², l'ús d'ambdues aproximacions –qualitativa i quantitativa- ha constituït una útil estratègia de combinació que ha permès aprofitar tota la informació a la nostra disposició.

3.1. Disseny de les mostres¹³

Pel que fa a l'*Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya 2005-2006*, l'univers objecte d'estudi ha estat format pels estudiants matriculats en centres, de 20 alumnes o més, d'ensenyament primari (de tercer a sisè curs) i d'ensenyament secundari, és a dir, amb una edat aproximada entre els 8 i els 18 anys. El mostreig s'ha basat en un disseny per conglomerats, on els conglomerats de primera etapa han estat les escoles i els conglomerats de segona etapa les classes o grups seleccionats, sempre aleatòriament. En quant al territori, s'han utilitzat com a referència les zones d'educació definides pel Departament d'Educació i els centres s'han classificat a partir de la següent tipologia: primària rural, primària general, primària i secundària. La distribució final de la mostra ha quedat configurada per 10.414 alumnes de primària i de secundària dels quals, a la present anàlisi, únicament s'ha treballat amb una submostra dels segons configurada per 5.463 individus.

Pel que fa a l'*Enquesta de Seguretat Pública 2006*, aquesta s'ha basat en un disseny mostrat estratificat no proporcional segons àmbits territorials, en el que s'han establert

¹² A diferència del que la literatura defineix com a *integració de mètodes* o *mètodes mixtes* (Tashakkori i Teddlie, 1998; Creswell i Plano-Clark, 2007), en el nostre cas es tracta d'un disseny paral·lel quant a l'ús de les dues aproximacions.

¹³ Aquestes dades han estat facilitades per persones responsables de la Generalitat de Catalunya.

quotes per sexe i edat dins de cada una de les zones o estrats territorials. Les quotes s'han calculat de manera proporcional a la població, segons les dades de l'Estadística de població de 2001, per tal de facilitar la ponderació posterior. Els estrats d'edat definits han estat: de 16 a 25 anys, de 26 a 40 anys, de 41 a 64 anys i, finalment, de 65 anys en endavant. La mostra ha quedat configurada per 15.910 persones, i en cap cas s'ha superat el nivell d'error de $\pm 5\%$ per àmbit territorial, amb un nivell de confiança d'un 95,5%.

Les pàgines següents presenten els resultats d'un conjunt d'anàlisis de caràcter univariant i bivariant. En relació a aquesta darrera variant d'anàlisi, a banda de les simples freqüències, en alguns casos s'han realitzat creuaments entre variables a partir de taules de contingència.

Pel que fa a la seva presentació, seguint els consells d'alguns autors (Sánchez Carrión, 1989; Cea D'Ancona, 2004), amb la finalitat de facilitar la comoditat de la lectura, tant en la seva visualització com en la seva interpretació, s'han omès els NS/NC a totes les taules. D'altra banda, en relació a la interpretació, per a cada taula es llegeixen els percentatges de columna, donada la seva adequació –sempre que la variable independent se situï a les columnes i la dependent a les files- per al contrast de diferències entre els percentatges de cada categoria de la variable independent entre sí per a cada una de les categories de la variable dependent. En darrer terme, tota la informació referent a les freqüències absolutes (n) i als residus ajustats s'adjunta complerta a l'annex.

3.2. Percepció i contextos associats a la violència entre joves

Les següents taules de freqüència i de contingència pretenen copsar quina és la percepció del risc associat a la violència entre la població jove que ha respost l'Enquesta de Convivència Escolar i Seguretat a Catalunya 2005-2006. S'incideix, sobretot, en la percepció dels grups que els i les joves consideren amenaçadors o proclius a la violència, i en els espais on els i les joves situen perceptivament l'escenografia de la violència entre joves.

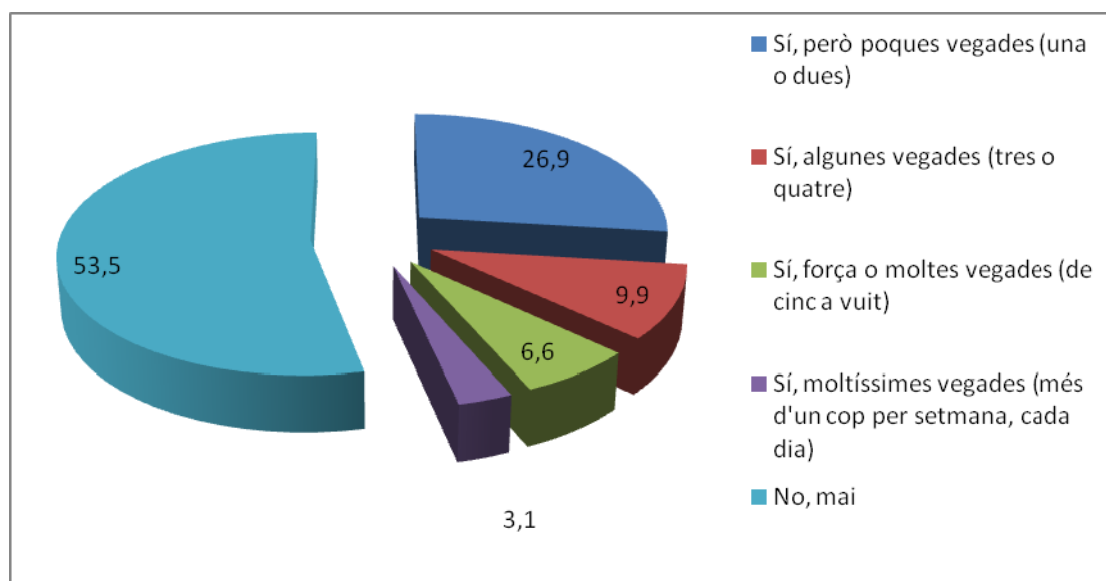
TAULA 1: *Freqüència de trobada amb grups de joves amenaçadors o conflictius durant el curs*¹⁴

¹⁴ Les freqüències absolutes (n) i els residus ajustats –en el cas de les taules de contingència- per a cada casella s'adjunten, en noves taules, a l'annex.

	%
Sí, però poques vegades (una o dues)	26,9
Sí, algunes vegades (tres o quatre)	9,9
Sí, força o moltes vegades (de cinc a vuit)	6,6
Sí, moltíssimes vegades (més d'un cop per setmana, cada dia)	3,1
No, mai	53,5
Total	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 1: *Freqüència de trobada amb grups de joves amenaçadors o conflictius durant el curs*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Tal i com s'observa a la taula i en el gràfic 1, més de la meitat dels i les joves enquestats/des (53,5%) declaren no haver-se creuat amb grups de joves amenaçadors durant el curs. El percentatge és lleugerament inferior per a les que afirmen haver-se trobat almenys una o dues vegades amb aquest tipus d'individus (26,9%) i clarament més reduït per a les

persones que diuen haver viscut aquesta experiència 5 o 8 vegades (6,6% i 3,1%, respectivament).

Els resultats fan palès que, tot i ésser una majoria els individus que no han estat alterats per les activitats d'aquests grups, existeix un volum important de joves de secundària que, encara que no hagi estat de manera regular, ha pres contacte amb ells, o bé s'ha sentit intimidat per la presència d'un grup d'altres joves que ha jutjat com a amenaçador. Per contra, només un 3,1% es troba amb grups que percep com a amenaçadors o conflictius de manera habitual i com formant part de la seva quotidianitat.

TAULA 2: *Característiques del grup amenaçador amb el que es va trobar durant el curs*

	%
Grups neonazis	49,3
Bandes llatines	32,4
Grups de "quillos"	12,5
Grups de joves "alternatius"	4,1
Altres grups	1,8
Total	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Pel que fa als grups amenaçadors amb els que diuen haver-se trobat durant el curs (taula 2), la majoria es reparteix entre grups neonazis (49,3%) i bandes llatines (32,4%). De la resta, els grups de "quillos" mostren un valor percentual clarament inferior (12,5%), seguits de lluny, pels grups de joves "alternatius" (que aplegaria des de joves pertanyents al moviment okupa a joves independentistes, passant per punks, red skins i sharp), amb un 4,1%.

Les respostes, però, més que d'un índex real de la freqüència d'aparició d'aquests grups en els entorns de cada joves, ens parlen més aviat de la projecció perceptiva d'aquests/es joves, i per tant d'allò que ells/es jutgen com a grup amenaçador o conflictiu, i que efectivament s'han trobat en algun moment. Com podem veure, els grups de joves considerats violents i que desperten més temor són els grups neonazis (sovint integrats per joves amb estètica skinhead), així com les bandes llatines. Ja molt despenjats quedarien els

anomenats com a grups de “quillos” (etiqueta que serveix per a designar grups de joves de classe social baixa i baix capital cultural, suposadament dedicats a activitats protodelictives) i els grups de joves “alternatius”, que pel que sembla no solen ser considerats amenaçadors ni conflictius per la major part dels joves.

TAULA 3: *Característiques del grup (dels citats anteriorment) del que forma part*

	%
Grups neonazis	34,2
Bandes llatines	28,2
Grups “alternatius”	24,3
Altres	13,3
Total	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Del total de joves enquestats aquells que afirmen pertànyer a un grup dels designats a la taula 3 (això és, 52 d'un total de 6.329¹⁵ joves), hi ha quasi una divisió tripartida entre els grups de joves neonazis (34,2%), les bandes llatines (28,2%) i, en menor volum, els grups de joves “alternatius” (24,3%).

Com veiem, sembla que l'adscripció grup, quan aquesta es duu a terme en formats de grups estandarditzats (no comptarien aquí, lògicament, els grups informals d'amistats, que serien la immensa majoria), té d'una banda una dimensió política (basada en l'eix extrema dreta-extrema esquerra, i en l'eix identitari nacional -catalanisme *versus* espanyolisme-), i de l'altra una dimensió relativament ètnica (per bé que en transcendeix la lògica).

De totes maneres, cal no perdre de vista que la pertinença declarada de joves a aquests grups és, en termes relatius, veritablement ínfima (no arriba ni tan sols a ser de l'1% -és del 82,1%-). Ara bé, també cal tenir en compte que pot haver un cert fenomen d'ocultació de la pertinença a aquests grups, en la mesura en què hom té una visió negativa dels mateixos. D'igual manera, cal també suposar que algunes adscripcions a aquests grups es produeixen un cop passada la secundària, i per tant aquí no surten reflectits. Malgrat tot, encara

¹⁵ Fa referència a una freqüència absoluta aplicant el factor de ponderació.

contemplant tots els correctors esmentats, es dedueix que el fenomen d'adscripció juvenil a les bandes referides és un fenomen francament minoritari enmig d'una gran massa d'adolescents i de joves que no pertanyen a cap d'aquests grups.

TAULA 4: *Lloc on va passar la trobada amb joves amenaçadors durant el curs*

	%
A prop de l'escola o en el lloc on ens trobem sovint	20,1
En una discoteca, en un bar o pels voltants	16,3
A l'escola	15,8
En un altre lloc	11,1
En transports públics	10,5
En el camí de l'escola a casa	9,8
Als voltants de casa meva	9,6
En una instal·lació esportiva o pels voltants	6,7
Total	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Si, així mateix, s'examina el lloc on va passar la trobada, la taula 4 mostra que són les zones pròximes a l'escola (20,1%) i la pròpia escola (15,8%), dos dels indrets que adopten percentatges més elevats. A continuació, de manera també vinculada a aquest entorn escolar, se situen, en una posició inferior, dues de les seves vies d'accés: el camí de l'escola a casa i els transports públics amb un 10,5% i un 9,8%, respectivament. En relació als entorns de tipus lúdic, les discoteques i els bars (16,3%) adquireixen també una certa rellevància, en contrast amb les instal·lacions esportives i els seus voltants, que mostren una menor puntuació (6,7%). En darrer lloc, la freqüència de joves que afirmen haver-se trobat amb grups amenaçadors als voltants de casa seva se situa en un 9,6%.

Val a dir, però, que en joves que són bàsicament estudiant, i que passen un terç o més del seu temps diari durant els cinc dies laborables a la setmana a l'escola, era d'esperar que els encontres tinguessin lloc en el seu context habitual, i en els espais que més sovinteja. La

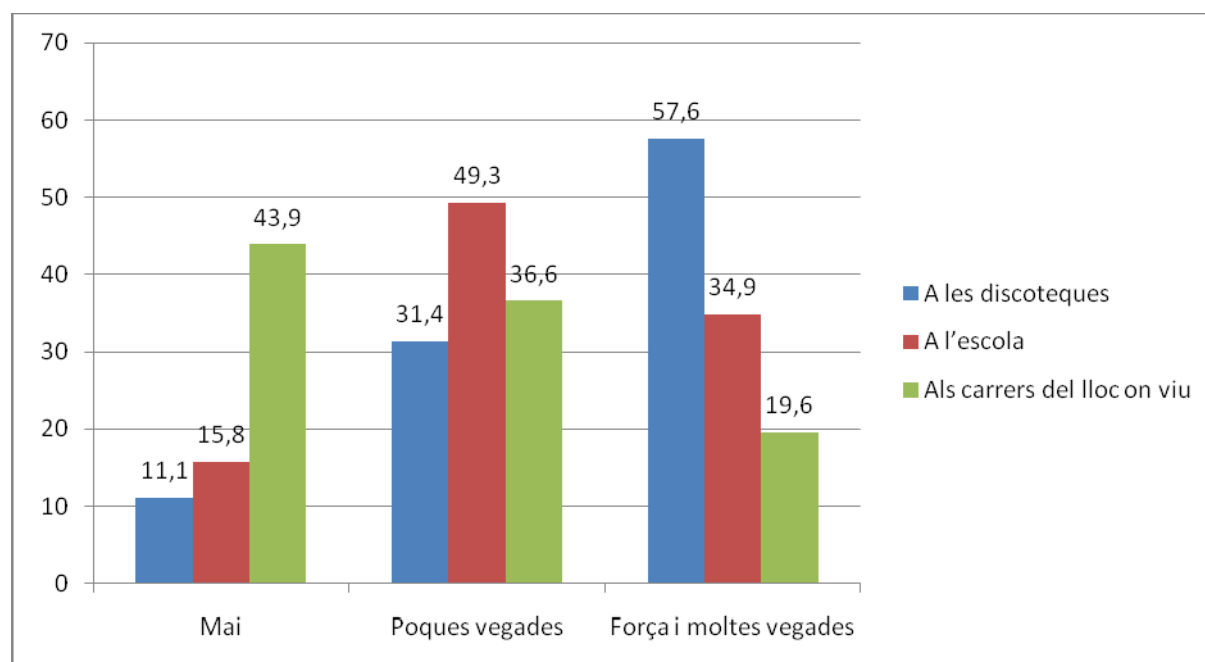
freqüència de pas, doncs, explicaria més la taula anterior, que no pas la consideració d'aquests espais com a espais conflictius. De fet, la taula següent complementa aquesta interpretació, perquè és en aquesta on es pot veure quins espais són percebuts pels i les joves com els més proclius a viure escenaris de violència entre joves.

TAULA 5: *Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a diversos llocs durant el curs passat o les vacances*

% columna	A les discoteques	A l'escola	Als carrers del lloc on viu
Mai	11,1	15,8	43,9
Poques vegades	31,4	49,3	36,6
Força i moltes vegades	57,6	34,9	19,6
Total	100	100	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 2: *Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a diversos llocs durant el curs passat o les vacances*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Dels tres indrets especificats a la taula 5 i al gràfic 2, són les discoteques el lloc on els i les joves enquestats/des pensen que els i les joves haurien sofert més agressions físiques o verbals durant el curs o les vacances passades. Així, consideren que aquestes serien freqüents, en les discoteques el 57,6%, mentre que a l'escola, només creuen que són freqüents un 34,9%. Finalment, als carrers del lloc on es viu -al barri, per entendre'ns- només el 19,6% les creu molt freqüents. En contrast, és aquest darrer indret el que, en termes comparatius amb les discoteques i l'escola, semblà establir-se com el més segur, ja que un 43,9% dels enquestats/des opinen que mai s'hi viuen agressions, mentre que aquest percentatge en el cas de l'escola baixa al 15,8%, i en el cas de la discoteca, baixa a l'11,1%.

Que un 89,0% dels i les joves enquestats/des consideri la discoteca un lloc on els i les joves pateixen agressions físiques o verbals (i quasi un 58%, consideri que amb força freqüència), és prou significatiu, sobretot si tenim en compte que l'afluència de joves a aquests espais es produeix bàsicament en els caps de setmanes, mentre que durant la resta d'aquesta, bona part del seu temps el passen a l'escola. Aquests resultats, doncs, confirmen l'associació entre els espais d'oci comercials tipus discoteques i similars, i la violència entre joves que en ells/es s'hi dona. La vinculació d'aquests espais -i temps- a l'escenografia violenta, d'altra banda, es torna a confirmar en l'anàlisi qualitativa.

3.3. Percepció i vivència de la violència entre joves a l'escola

En aquest epígraf, centrem l'anàlisi en les percepcions i opinions que els i les joves enquestats/des tenen del que passa a l'escola, en relació al fenomen de la violència. Al mateix temps, analitzem les actituds davant del fenomen, i també la vivència que del mateix han tingut els i les joves que han respost l'enquesta, en primera persona.

TAULA 6: *Opinió sobre l'existència d'alumnes maltractats a les escoles*

	%
No	8,6
Sí, però pocs	47,7
Sí, bastants	35,6
Sí, molts	8,1

Total	100,0
--------------	--------------

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Si s'observa l'opinió sobre l'existència d'alumnes maltractats a les escoles, una gran part dels joves enquestats dóna una resposta afirmativa, per bé que la majoria (47,7%) estima que són pocs, els o les joves que viuen aquesta situació. Al voltant d'un terç (35,6%), però, creu que n'hi ha bastants. D'altra banda, el percentatge de respostes ubicat en els extrems presenta una distribució força equilibrada entre els que diuen pensar que no n'hi ha alumnes maltractats i els que afirmen pensar que hi ha molts (8,6% i 8,1%, respectivament).

En resum, doncs, el cas és que el 91,4% dels i les joves enquestats/des creuen que hi ha alumnes maltractats/des en el seu entorn escolar. I a més, el 43,7% considera que el seu nombre és considerable.

TAULA 7: *Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs segons sexe*

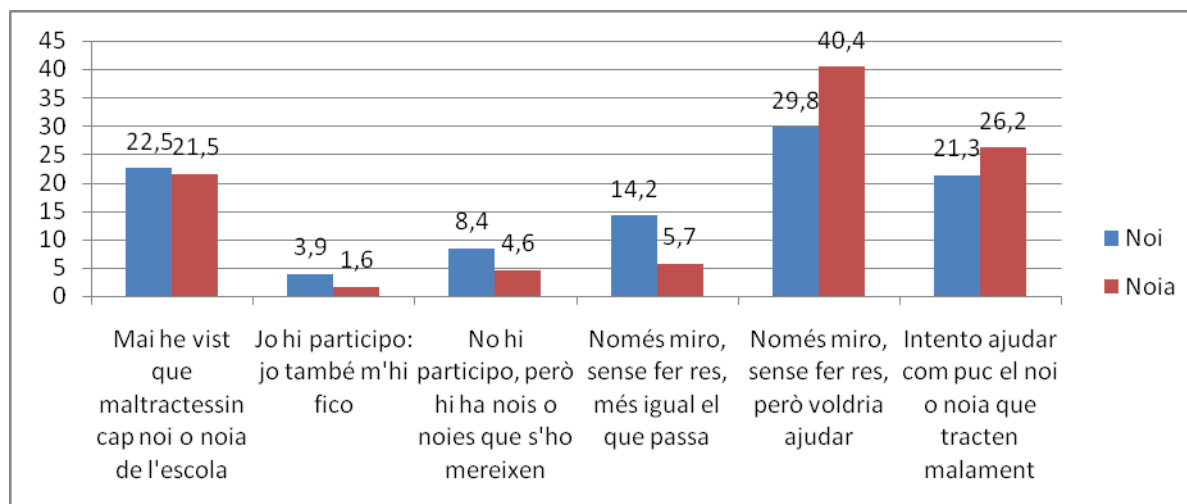
% columna	Sexe de l'enquestat/da		
	Noi	Noia	Total
Mai he vist que maltractessin cap noi o noia de l'escola	22,5	21,5	22,0
Jo hi participo: jo també m'hi fico	3,9	1,6	2,7
No hi participo, però hi ha nois o noies que s'ho mereixen	8,4	4,6	6,5
Només miro, sense fer res, més igual el que passa	14,2	5,7	9,9
Només miro, sense fer res, però voldria ajudar	29,8	40,4	35,2
Intento ajudar com puc el noi o noia que tracten malament	21,3	26,2	23,8
Total	100,0	100,0	100,0

Pr $(\chi^2) = 237,728) = 0,000$ amb 5 graus de llibertat. V = 0,199.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 3: *Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs segons*

sexe

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Com mostra la taula 7, tret d'aquells que mai han presenciat una situació de maltractament cap a un noi o una noia de l'escola (22%), aproximadament una quarta part dels participants (23,8%) afirmen intentar ajudar al o a la jove víctima tant com poden. D'altra banda, només una minoria (2,7%) diuen mirar i, en contrast amb els que afirmen pensar que s'ho mereixen (6,5%) o que directament els hi és igual, d'aquells que només miren sense participar de cap manera, una majoria (35,2%) afirma que voldria ajudar. Aquestes dades es veuen complementades per les de l'anàlisi qualitativa, on la major part dels i les joves diu no immiscuir-se en aquestes situacions per por a possibles represàlies per part dels o les joves agressors/es, donant a entendre que voldrien fer-ho, però no ho troben prudent.

Observant aquestes mateixes dades desagregades en funció del sexe, es detecta una major predisposició de les noies a voler ajudar (40,4% enfront de 29,8%), per bé que les diferències es redueixen quan es tracta d'ajudar -o si més no, fer-ne l'intent-, i per tant d'actuar (cosa que declaren fer el 26,2% de les noies vers el 21,3% dels nois). De la mateixa manera, i per confirmar aquesta major tendència masculina a desentendre's de la víctima i fins i tot a refrendar (activament o passiva) al jove agressor/a, trobem que un 12,3% dels nois tendeix a recolzar l'agressor/a, ja sigui verbalment o indicant que pren part activa en l'agressió, mentre que en les noies aquest percentatge és només del 6,2%, pràcticament la meitat. Finalment, el 14,2% dels nois mostra indiferència pel fet, per un 5,7% de noies. Així doncs, es pot dir que les posicions que denoten manca d'empatia amb la víctima abasten al 26,5% dels nois enquestats, però només al 11,9% de les noies enquestades, les quals empatitzen molt més amb el o la jove que és víctima del maltractament (66,6%) que no els

nois (51,1%).

TAULA 8: Sentiment de por davant el maltractament de nois o noies durant el curs

	%
Sí, molta o força por	14,7
Sí, una mica de por	26,4
No, no em fa gens de por	58,9
Total	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

En relació al sentiment de por davant del maltractament, una clara majoria dels joves enquestats (58,9%) afirma no sentir gens de por davant d'aquesta possibilitat, mentre que la resta manifesta sentir una mica de por (26,4%) o bé sentir-ne molta o força (14,7%).

TAULA 9: Freqüència de vegades amb que altres nois o noies de l'escola s'han burlat d'ell/a, l'han deixat de banda, o li han donat cops, empentes o patades durant el curs segons sexe

% columna	S'han burlat o l'han insultat (a)			L'han deixat de banda (b)			Li han donat cops, empentes o patades (c)		
	Noi	Noia	Total	Noi	Noia	Total	Noi	Noia	Total
Mai	62,5	70,2	66,4	87,0	86,4	86,7	79,4	89,7	84,6
Una o dues vegades en aquest curs	23,9	20,7	22,3	8,8	10,1	9,5	13,3	7,8	10,5
Dues o tres vegades cada mes	4,4	2,5	3,4	1,3	1,0	1,1	2,8	1,0	1,9
Una o algunes vegades a la setmana	9,2	6,5	7,8	2,9	2,6	2,7	4,6	1,5	3,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

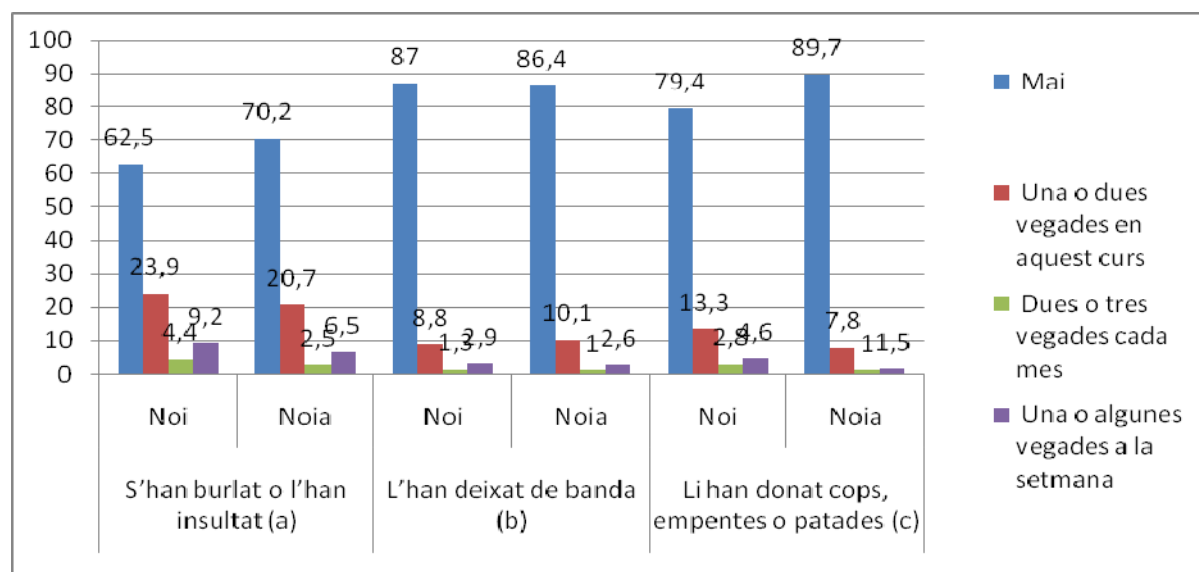
(a): $Pr((\chi^2) = 51,042) = 0,000$ amb 3 graus de llibertat. $V = 0,090$.

(b): $Pr((\chi^2) = 4,604) = 0,174$ amb 3 graus de llibertat. $V = 0,203$.

(c): $Pr((\chi^2) = 140,115) = 0,000$ amb 3 graus de llibertat. $V = 0,150$.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 4: *Freqüència de vegades en què altres nois o noies de l'escola s'han burlat d'ell/a, l'han deixat de banda o li han donat cops, empentes o patades durant el curs segons sexe*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Si s'atén (taula 10 i gràfic 4) al creuament de dues de les situacions anteriors -la burla o l'insult, el fet de deixar de banda i els cops, empentes i patades- amb el sexe de les persones enquestades, es pot observar com, en la majoria de les categories -amb l'excepció de la categoria referent al fet de deixar-los de banda, caracteritzada per presentar freqüències lleugerament superiors en les categories "mai" i "1 o 2 vegades"-, les noies afirmen haver viscut menys situacions d'agressió física i verbal que els nois. Així mateix, en ambdues variables, les diferències en la distribució per a cadascun dels sexes mantenen, amb lleugeres excepcions -per exemple, la menor freqüència d'agressions amb cops, empentes o patades viscudes pel sexe femení en les categories superiors de la variable-, tendències similars. Es dibuixa, doncs, en certa manera un model masculí, basat més en la violència física, i un model femení, basat més en la violència verbal, mentre que altres tipus de violència psicològica -com fer el buit a la persona- sembla donar-se per un igual tant en noies com en nois. Com veurem, aquestes dades venen confirmades pel que es diu, al

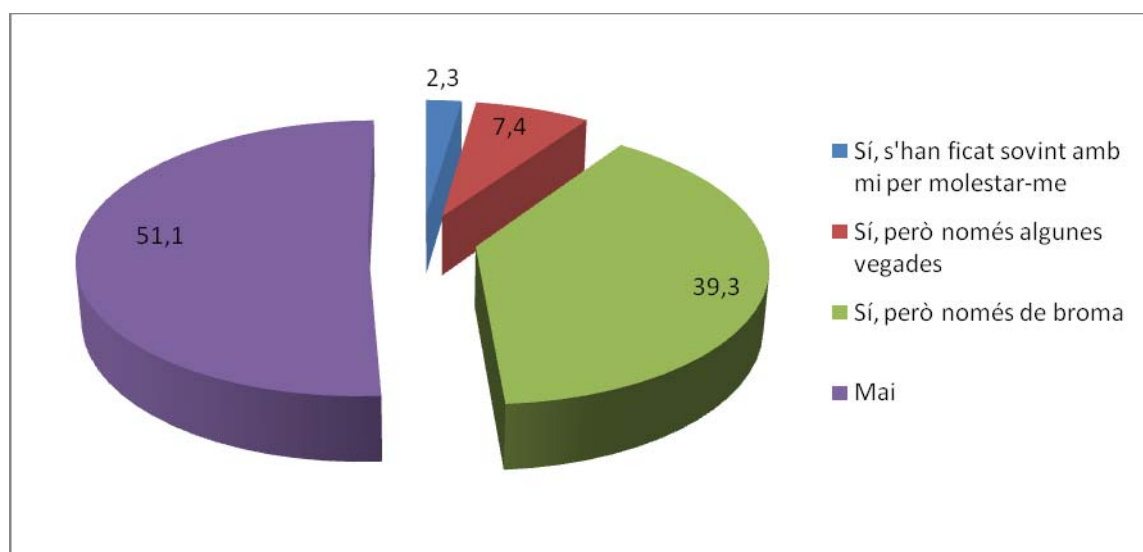
respecte, en l'anàlisi qualitativa.

TAULA 10: *Freqüència amb la que altres nois o noies de l'escola s'han ficat amb ell/a per a molestar-lo/la durant el curs*

	%
Sí, s'han ficat sovint amb mi per molestar-me	2,3
Sí, però només algunes vegades	7,4
Sí, però només de broma	39,3
Mai	51,1
Total	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 5: *Freqüència amb la que altres nois o noies de l'escola s'han ficat amb ell/a per a molestar-lo/la durant el curs*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

En primer terme, pel que fa a la freqüència de les molèsties experimentades per part de la resta de nois i noies de l'escola (taula 11 i gràfic 5), una majoria dels joves enquestats afirma no haver estat mai víctima d'aquest tipus de situacions (51,1%) o, en el cas d'haver-ho estat, ésser únicament de broma (39,3%) -per bé que aquesta resposta pot ser també un

mecanisme de defensa del o la jove víctima-. En contrast, les persones que declaren haver estat maltractades només algunes vegades o sovint mostren uns percentatges molt inferiors (7,4% i 2,3%, respectivament), la qual cosa sembla confirmar que aquestes situacions no deixen de ser minoritàries, a les aules catalanes.

TAULA 11: Síntesi de freqüència d'experiències violentes durant el curs

% columna	S'han burlat de tu o t'han insultat	T'han deixat de banda	T'han robat	T'han donat cops o patades
Dues o tres vegades cada mes	3,4	1,1	1	1,9
Una o algunes vegades a la setmana	7,8	2,7	1,4	3,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

La més habitual de les experiències violentes durant el curs (taula 11) és la referent a situacions d'agressió verbal en forma de burla o insult -viscuda amb una freqüència regular mensual i setmanal per un 7,8% i un 3,4%, respectivament-. A continuació, s'ordenen, de manera descendent, les agressions de tipus físic amb cops i patades (3% i 1,9% per a cadascuna de les categories anteriors), les de tipus psicològic a partir d'estratègies de marginació deliberada (1,1% i 2,7%), i finalment les de tipus també material en forma de robatori (amb un 1% i un 1,4%).

TAULA 12: Tipus de reacció davant la molèstia durant el curs

	%
M'hi he tornat	21,3
Ho he dit al meu pare o a la meva mare	19,9
No he fet res	19,2
Ho he dit a amics/amigues	18,3
Ho he dit als meus professors o professores	18,0
He fet altres coses	3,4

Total	100,0
--------------	--------------

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

En relació al tipus de reacció davant de la situació de maltractament (taula 12), una gran part de les persones afirma haver-se tornat, a seques (21,3%), mentre que un percentatge similar diu no haver fet res -opció que cal interpretar com a situació d'indefensió absoluta davant dels atacs- (19,2%). Els o les que diuen haver demanat ajuda adulta sumen un 38,3%, poc més d'un terç, que es divideix si fa no fa a parts iguals entre els qui van demanar l'ajut dels pares o mares (19,9%) i els que van demanar-la al professorat (18%). Un altre 18,3% sembla haver demanat l'ajut del grup d'amistats, no sabem si per tornar-s'hi de forma grupal, o per cercar una intercessió davant dels/les agressors/es, o com a via indirecta per arribar als adults.

TAULA 13: *Ajuda per part d'altres companys/es durant el curs segons sexe*

% columna	Sexe de l'enquestat/da		
	Noi	Noia	Total
No m'ajuda ningú	40,0	26,3	33,1
Sí rebo ajuda d'altres companys/es	60,0	73,7	66,9
Total	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 13,492$) = 0,000 amb 1 grau de llibertat. V = 0,145.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

En referència a la resposta col·lectiva de la resta de companys i de companyes en el moment del maltractament (taula 13), en xifres globals un 66,9% dels i les joves, enfront d'un 33,1%, afirmen haver rebut algun tipus d'ajuda. Però cal fer esment, un cop més, del diferencial de dades en funció del sexe, ja que els nois víctimes d'agressió es troben en aquest sentit força més desassistits que les noies, ja que mentre els nois que no han rebut cap ajuda han estat un 40%, en les noies aquest percentatge baixa fins a situar-se en un 26,3%, mostrant, doncs, aquestes, una major xarxa de solidaritat.

Tanmateix, aquesta dada també pot tenir a veure amb el diferencial del tipus d'agressió en

un i altre sexe. Així, una agressió verbal, per exemple, permetria més fàcilment una intervenció en defensa de qui ha estat objecte d'ella, mentre que una agressió física podria ser més dissuasòria. La major prevalença d'agressions físiques entre nois, doncs, seria a l'arrel d'una possible explicació del perquè les noies semblarien ajudar més a la víctima en situacions similars. D'altra banda, però, cal també esmentar com a possible explicació complementària, el tarannà més predisposat a ajudar que han manifestat les noies, mentre que els nois tendien en major proporció que no elles a mantenir actituds d'indiferència o fins i tot alineament amb els agressors. El diferencial actitudinal, doncs, vindria a ser confirmat en termes pràctics mitjançant les dades de la taula 13, que ens permetrien traçar una línia d'una certa coherència entre allò manifestat i allò practicat.

3.4. Vivència de la violència experimentada per part dels i les joves

En el present apartat ens centrem en la vivència d'agressions per part dels i les joves que han respost l'ECESC 2005-2006, però pretenem incidir en les relacions que es poden establir entre el fenomen de la violència entre joves, els espais on tenen lloc, i el perfil dels subjectes implicats. Es procura copsar com afecta el fet grupal, els condicionants de gènere, i els condicionants d'espai, en la intensitat de la violència efectuada.

TAULA 14: *Freqüència amb la que ha rebut alguna agressió segons edat*

% columna	Interval d'edat		
	13-29	30 i +	Total
Mai ha rebut cap agressió	98,4	99,5	99,3
Ha rebut alguna agressió	1,6	0,5	0,7
Total	100,0	100,0	100,0

Pr $(\chi^2 = 49,9) = 0,000$ amb 5 graus de llibertat. $V = 0,056$

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de seguretat pública de Catalunya 2006

Tenint en compte l'edat dels que han rebut alguna agressió, segons l'Enquesta de Seguretat Pública, podem observar com hi ha una associació entre grau de victimització i edat. Així, les persones pertanyents a la franja d'edat que va dels 13 als 29 anys (és a dir, els que

podríem considerar joves) que declaren haver rebut una agressió tripliquen en percentatge a les persones que estan en la mateixa situació dins l'interval que va dels 30 anys d'edat en endavant (1,6% de joves agredits, enfront del 0,5% de majors de 29 anys agredits). Tanmateix, és evident que parlem de xifres en cap cas excessivament elevades, per bé que considerem que el diferencial no deixa de ser significatiu.

En la següent taula, es mostren les dades sobre el que hom defineix com la pitjor agressió rebuda durant el curs passat o les vacances passades (és a dir, durant l'any anterior), i en concret es demana que es defineixi com va ser aquesta agressió.

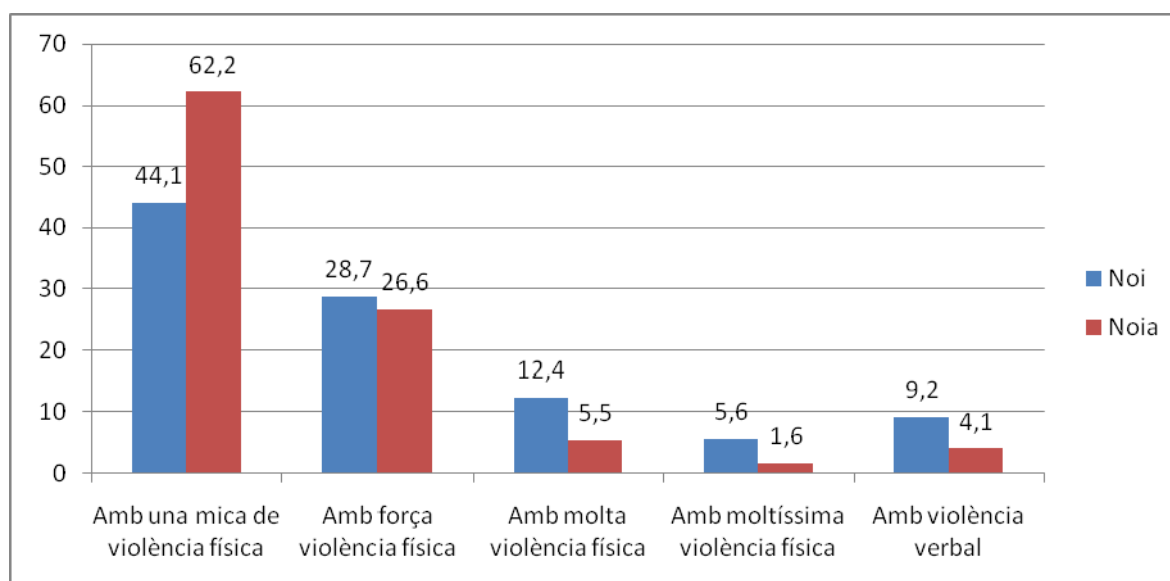
TAULA 15: *Morfologia de la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe*

% columna	Sexe de l'enquestat/da		
	Noi	Noia	Total
Amb una mica de violència física	44,1	62,2	52,1
Amb força violència física	28,7	26,6	27,8
Amb molta violència física	12,4	5,5	9,3
Amb moltíssima violència física	5,6	1,6	3,9
Amb violència verbal	9,2	4,1	6,9
Total	100,0	100,0	100,0

Pr $(\chi^2) = 56,039) = 0,000$ amb 4 graus de llibertat. $V = 0,219$.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 6: *Morfologia de la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Si s'analitza la morfologia de l'agressió (taula 16 i gràfic 6), es pot detectar que més de la meitat del que hom considera la pitjor agressió rebuda va ser realitzada "amb una mica de violència física" (52,1%), seguides de lluny per les agressions amb "força violència física" (27,8%), "molta violència física" (9,3%) i "moltíssima violència física" (3,9%). Tanmateix, val a dir que el que semblen agressions on es va emprar una violència física en tot cas considerable, sumarien un 41%. Finalment, un 6,9% declara que la pitjor agressió que va rebre va comportar només violència verbal.

Si s'observen aquestes mateixes dades desagregades en funció del sexe, es detecten dues tendències destacables: per una part, les noies, en comparació amb els nois, concentren una part considerable de la freqüència a la primera categoria (62,2% enfront de 44,1%). En canvi, els nois superen a les noies en les situacions de violència física més accentuada, (46,7% dels casos, enfront del 33,7%). D'altra banda, la violència verbal es més que duplica en els casos de nois (9,2%), enfront de les noies (4,1%). D'aquesta manera, es dibuixa clarament un escenari on les pitjors agressions rebudes per noies sovint no passen d'emprar "una mica de violència física" o només violència verbal (66,3% dels casos), mentre que en els nois aquestes situacions relativament lleus només arriben al 53,3%. Llegit a l'inrevés, l'ús de violència considerable entre els nois puja al 46,7%, mentre que en les noies es queda en el 33,7% ja esmentat. Per tant, la violència física considerable presenta substancialment més prevalença en el model masculí que en el model femení.

TAULA 16: *Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el curs passat o les*

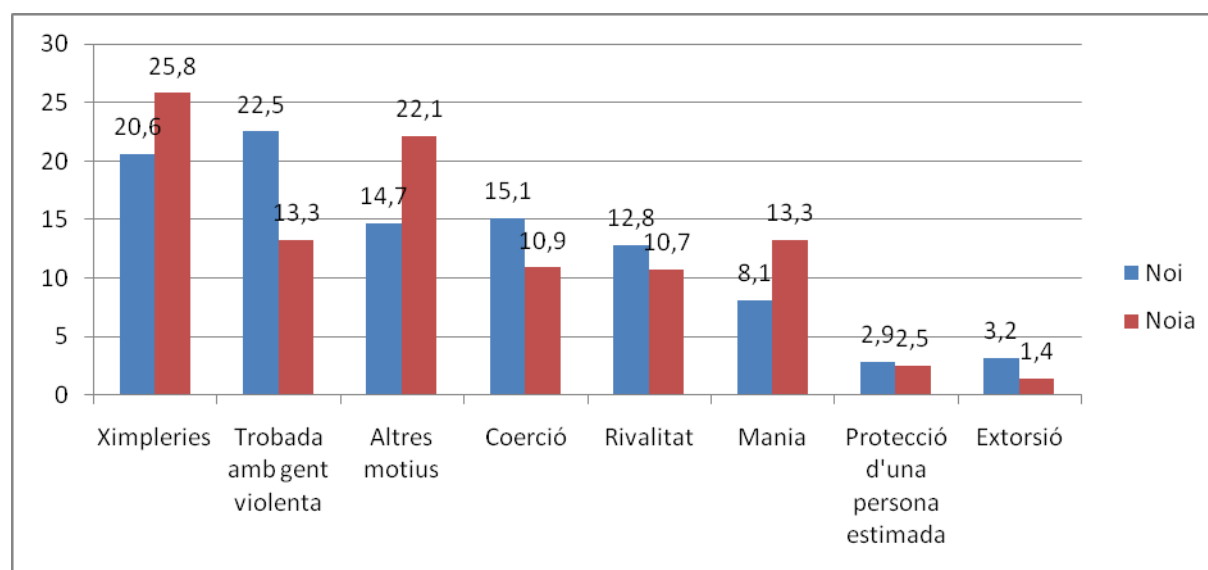
vacances segons sexe

% columna	Sexe de l'enquestat/da		
	Noi	Noia	Total
Ximpleries	20,6	25,8	22,9
Trobada amb gent violenta	22,5	13,3	18,5
Altres motius	14,7	22,1	18,0
Coerció	15,1	10,9	13,2
Rivalitat	12,8	10,7	11,9
Mania	8,1	13,3	10,4
Protecció d'una persona estimada	2,9	2,5	2,7
Extorsió	3,2	1,4	2,4
Total	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 39,721$) = 0,000 amb 7 graus de llibertat. V = 0,190.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

GRÀFIC 7: *Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Atenent al motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances, en la majoria dels casos fou pel que els i les enquestats/des diuen ser ximpleries (22,9%), cosa que refrendaria la prevalença d'una violència ocasional, en aparença poc planificada o causada per reaccions emocionals a incidents escassament rellevants (és el que es defineix en el qualitatiu com a violència "casual" o ocasional). El fet de trobar-se amb altres joves en actitud violenta sembla explicar un 18,5% de les agressions, mentre elements com la coerció o la rivalitat explicarien les agressions en un 25,1% (13,2% i 11,9%, respectivament), perfilant el que podria ser en molts d'aquests casos situacions on regeixi el que en l'anàlisi qualitativa s'etiqueta com a violència de domini, d'uns/es joves sobre altres joves (i sovint en forma grupal). D'altres raons, com el fet que algú et tingui mania, explica el 10,4% de les agressions, i aparentment aquest tipus d'agressions semblarien associar-se al "bullying". Finalment, l'apartat genèric d'altres motius (on englobaríem els casos de protecció d'algú estimat i d'extorsió) suposaria un inconcret 23,1%.

Considerant aquestes dades en funció del sexe, es pot observar una clara tendència: si bé les noies acumulen una major part de les agressions motivades per raons com les "ximpleries" (25,8% d'elles enfront de 20,6% d'ells), o el fet que algú et tingui mania (13,3% enfront de 8,1%), els nois, en contrast, concentren la majoria de les raons clàssicament vinculades amb activitats d'arrel explícitament més agressiva i violenta, i de caire grupal, com la trobada amb gent violenta (22,5% dels casos envers el 13,3% de les noies), la coerció (15,1% enfront d'un 10,9%) o la rivalitat (12,8% vers 10,7%). La qual cosa sembla perfilar un mapa de les agressions rebudes (i per tant, del tipus de violència emprat) una mica diferent, en funció de la condició de gènere.

TAULA 17: Lloc on va passar la pitjor agressió durant el curs passat o les vacances segons sexe

% columna	Sexe de l'enquestat/da		
	Noi	Noia	Total
A l'escola	33,3	33,7	33,5
Discoteca, bar o voltants	9,8	9,1	9,5
Prop de l'escola o lloc de trobada	10,1	8,0	9,2

Al voltant de casa meva	9,0	8,6	8,9
Instal·lació esportiva o voltants	7,9	2,7	5,6
Camí de l'escola a casa	5,4	5,1	5,3
Mitjançant l'ordinador	1,4	8,8	4,7
En transports públics	4,1	3,1	3,7
A casa meva	1,1	2,9	1,9
Mitjançant el telèfon mòbil	0,6	2,9	1,6
Altres llocs	17,1	15,0	16,2
Total	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 62,223$) = 0,000 amb 10 graus de llibertat. V = 0,236.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

En relació a la seva localització, la majoria de les agressions viscudes durant el curs passat o les vacances passades van tenir lloc a l'escola (33,5%) seguides, de lluny, per les discoteques, els bars o els voltants (9,5%), a prop de l'escola o bé on se solen trobar els i les joves (9,2%) i als voltants del domicili on viuen (8,9%). A molta més distància apareixen llocs com el trajecte de l'escola a casa, els transports públics, o la pròpia casa dels joves enquestats/des (vid. taula). Les agressions per ordinador suposen un 4,7% del total, mentre que les que es fan per mitjà del telèfon mòbil, sumen un altre 1,6%. En altres llocs diferents dels esmentats, es produïrien el 16,2% de les agressions.

Cal entendre que els àmbits en què hi ha més temps de relació amb altres joves són els que, per densitat de temps que impliquen, haurien de suposar una major prevalença. Això és el que passa en el cas de l'escola (on passen la major part del temps) o als voltants de l'escola i casa seva -en el benentès que la majoria va a escoles del barri on viu-.

Pel que fa a les diferències quant al sexe, les diferències no són gaire accentuades precisament en aquests àmbits quotidians on més temps s'hi està. En canvi, les distincions apareixen quan ens fixem en les instal·lacions esportives i en l'ús de les noves tecnologies com a mitjà d'agressió. En el primer cas trobem que les agressions en espais esportius a nois són de l'ordre del 7,9%, mentre que en el cas de les noies no passen del 2,7%. Una

possible explicació seria que els nois tenen més tendència a practicar esport que les noies, i per tant, la major afluència a aquests espais podria justificar una major prevalença. D'altra banda, els esports tradicionalment més practicats pels nois tendeixen a ser esports de més contacte (futbol, bàsquetbol, handbol, arts marcials...), i susceptibles d'originar incidents violents; mentre que els esports tradicionalment més practicats per les noies, són de menys contacte (voleibol, dansa, patinatge, gimnàstica rítmica...).

En el cas de les noves tecnologies, la diferència es dispara. Així, només el 2% dels nois diu que l'agressió es va produir per ordinador (1,4%) o telèfon mòbil (0,6%). En canvi, en les noies les agressions per aquests mitjans sumen un 11,7% (8,8% per ordinador i 2,9% per telèfon mòbil). O sigui, gairebé sis vegades més prevalença d'aquests atacs en les noies que no en els nois. Sens dubte, el fenomen és digne d'un estudi específic, per tal d'esbrinar quines són les claus que expliquen tanta diferencialitat entre gèneres en aquest camp.

TAULA 18: *Morfologia de l'agressió segons lloc de l'agressió durant el curs passat o les vacances*

% columna	Lloc de l'agressió								
	Escola o al voltant	Camí entre escola i casa	Transports públics	Disco- teques, bars o voltants	Espai esportiu o voltants	A casa o voltants	Per ordina- dor o mòbil	Altres llocs	Total
Amb violència verbal	53,9	44,6	35,0	43,8	37,1	42,7	97,2	44,1	50,8
Amb una mica de violència física	32,6	28,6	17,5	30,5	27,5	29,1	1,4	28,2	28,2
Amb força violència física	7,4	19,6	27,5	11,4	14,5	10,3	1,4	9,6	9,8
Amb molta	6,1	7,1	20,0	14,3	21,0	17,9	0,0	18,1	11,1

/moltíssima violència física									
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr (χ^2) = 131,523) = 0,000 amb 21 graus de llibertat. V = 0,348.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Atenent a les dades anteriors, però en aquest cas en funció del lloc on es va produir l'agressió (variable recodificada en 8 categories), es pot observar com la pràctica totalitat (97,2%) de les agressions produïdes per ordinador o telèfon mòbil són, òbviament, amb només violència verbal. La violència verbal també és la més prevalent en les agressions produïdes a l'escola (53,9%).

En canvi, la violència física s'empra sobretot en les agressions que tenen lloc als espais esportius (on el 63% d'aquestes es produeixen emprant -en major o menor grau- la violència física), als transports públics (65%), i en menor mesura, en les agressions que es produeixen als espais entre casa i l'escola (sobre un 55-56%), i les que es produeixen a les discoteques, bars i voltants (56,2%).

Sobta l'ús considerable de la violència física en les agressions que tenen lloc els transports públics, on en el 47,5% dels casos s'empra "força", "molta" o "moltíssima" violència física, segons les respostes dels i les joves enquestats/des. El mateix passa, però aquí ja resulta més explicable, en les instal·lacions esportives (on el 35,5% de les agressions són d'aquesta intensitat).

TAULA 19: *Morfologia de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances*

% columna	Causant de l'agressió					
	Noi (o home)	Noia (o dona)	Grup de nois (o homes)	Grup de noies (o dones)	Grup de nois i noies (o homes i dones)	Total
Amb violència verbal	50,3	60,4	45,0	65,5	44,0	51,0

Amb una mica de violència física	32,7	27,8	22,8	29,1	20,0	28,2
Amb força violència física	9,7	7,5	11,4	0,0	14,7	9,6
Amb molta o moltíssima violència física	7,3	4,3	20,8	5,5	21,3	11,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr (χ^2) = 72,493) = 0,000 amb 12 graus de llibertat. V = 0,257.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Així mateix, de manera connexa amb el que de es ve manifestant en les altres taules, novament es mostra com, quan és una noia la causant de l'agressió, en el 60,4% dels casos la violència és només verbal, mentre que en l'11,8% dels casos s'empra una violència física considerable. Per contra, quan el causant és un noi, aquest emprava violència física considerable en el 17% dels casos, i solament en el 50,3% es limita a la violència verbal.

En relació a les agressions grupals, quan el grup causant està format només per nois, veiem com la violència física considerable es dispara fins el 32,2% dels casos (mentre que quan l'agressió és individual, es queda en el 17%). Curiosament, però, en les noies es dona el cas invers. Quan l'agressió es causada per un grup de noies, la violència física de certa magnitud no passa del 5,5%, mentre que les agressions només verbals són el 66%. Cal recordar, en aquest sentit, que si l'agressió la portava a terme una noia sola, la violència considerable es donava en l'11,8% dels casos, i la verbal en el 65,5%. Per tant, quan la violència masculina esdevé grupal, augmenta la intensitat de la violència física emprada en l'agressió. En canvi, la violència femenina grupal no suposa un augmentador de la violència, sinó que més aviat fa l'efecte que en sigui un reductor. Ara bé, quan el grup és mixt (format per nois i noies), es produeix una assimilació al model masculí, i la violència considerable és emprada en un 36% dels casos (similar al 32,2% propi dels grups de nois), mentre que la violència verbal queda rebaixada al 44% dels casos (pràcticament idèntica al 45% que es dona quan el causant de l'agressió és un grup de nois). Cal suposar, doncs, que en

aquestes situacions, el lideratge i la iniciativa en l'agressió és ostentada bàsicament pels components masculins del grup.

Taula 20. Lloc de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances

% columna	Causant de l'agressió					
	Noi (o home)	Noia (o dona)	Grup de nois (o homes)	Grup de noies (o dones)	Grup de nois i noies (o homes i dones)	Total
Escola o al voltant	53,5	41,5	28,5	42,9	39,7	43,3
Camí entre escola i casa	5,4	6,4	5,2	5,4	1,4	5,2
Transports públics	2,9	1,6	5,5	5,4	5,5	3,7
Discoteques, bars o voltants	7,5	5,9	13,1	16,1	12,3	9,5
Espai esportiu o voltants	3,8	2,1	10,7	1,8	9,6	5,6
A casa o voltants	11,3	6,90	12,0	12,5	8,2	10,6
Per ordinador o mòbil	5,0	18,6	1,4	7,1	2,7	6,3
Altres llocs	10,6	17,0	23,7	8,9	20,5	15,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 131,8$) = 0,000 amb 28 graus de llibertat. V = 0,373

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Com es desprèn de la taula de més amunt, el 44,1% de les agressions (480 de 1088) són causades per un noi agressor, mentre que un 26,7% addicional són causades per un grup de nois agressors. En canvi, les noies agressores soles es donen en el 17,2% dels casos, i els atacs de grups de noies es redueixen al 5,1% dels casos. Finalment, hi ha un 6,7% de casos en què els causants formen part d'un grup mixt de nois i noies. En resum, però, podem dir que de les agressions reflectides a la taula, un 61,3% de les mateixes foren a títol individual, mentre que el 38,7% restant són agressions grupals. Al seu torn, el 71,5% de les agressions venen protagonitzades per nois, mentre que només el 22,4% són causades per noies. En el 6,7% que resta, els agressors/es són nois i noies junts.

En qualsevol dels tipus d'agressions (individuals o grupals; masculines, femenines o mixtes), el lloc d'agressió preferencial és l'escola o els seus voltants, probablement per ser l'espai en què durant més temps s'interrelacionen els i les joves. En particular, passa així en el 53,5% de les agressions individuals causades per nois, i al voltant del 40% en agressions de noies, grups de noies, o grups mixtes. En canvi, les agressions per part de grups de nois, tot i que també es produeixen majoritàriament a l'escola o voltants (28,5%), es troben més disperses entre diferents espais (preferentment discoteques o espais d'oci, zones esportives, o a casa i voltants de la víctima).

El segon lloc on es produeixen més agressions grupals és en les discoteques o espais d'oci (sobre el 12-13% dels casos), seguides molt de prop dels voltants del domicili de les víctimes (entre un 11-13%). En canvi, les agressions individuals es produeixen més en aquest darrer espai (6,9% per noies, 11,3% per nois) que no en les discoteques (5,9% per noies, 7,5% per nois).

Per gèneres, es detecta que les agressions individuals en nois es decanten més que no les noies per l'escola o voltants, les discoteques, els espais esportius i els transports públics. En canvi, les noies trien més els trajectes entre escola i casa, i sobretot, els atacs per xat, correu electrònic o pel mòbil. En aquest punt, el diferencial esdevé força significatiu (un 5% dels atacs individuals de nois va ser per aquests mitjans, per un 18,6% dels atacs individuals de noies; a nivell grupal, l'1,4% dels atacs grupals de nois va ser així, mentre que en el cas dels atacs grupals de noies, la xifra arriba al 7,1%). Finalment, també es dona una diferència clara en les agressions grupals en espais esportius, que representen el 10,7% del total d'agressions grupals de nois, mentre que només són l'1,8% del total d'agressions grupals de noies.

4. L'espai social de la violència entre els joves estudiants de secundària a Catalunya

4.1. Procediment i apunts per a la interpretació de dades

Amb un objecte d'estudi diferent al que ens ocupa a la present recerca però amb la mateixa estratègia d'estudi, Pierre Bourdieu, en el seu clàssic *La distinció* (Bourdieu, 1988), introduïa el concepte d'*espai social*. Segons l'autor, en aquest *espai* els diversos grups socials es trobarien ubicats en diferents posicions en funció de les seves accions quotidianes i, al mateix temps, aquest no constituiria únicament un objecte teòric sinó que, a partir de tècniques avançades d'anàlisi quantitativa, esdevindria un element empíricament observable. Al llarg dels darrers anys, una de les tècniques estadístiques més emprades per a la representació d'aquest *espai* ha estat l'Anàlisi Factorial de Correspondències Múltiples (AFCM).

La majoria de la literatura al·ludeix a l'AFCM com una tècnica purament inductiva no basada en cap tipus d'hipòtesi probabilística i amb una prioritat absoluta a les dades (Clausen, 1998). Tot i ésser qüestionable aquesta afirmació, són indubtables les seves potencialitats en la provisió d'indicadors que permetin tant el no rebuig o la reformulació d'hipòtesis ja existents com la formulació de noves hipòtesis. En el context de la nostra recerca, l'aplicació de la tècnica resulta rellevant¹⁶ tant pel seu caràcter exploratori com per les seves possibilitats de descriure relacions complexes entre les variables. Amb un comès parcialment inductiu, la tècnica ajudarà a detectar patrons no anticipats en les dades i, al mateix temps, permetrà esbossar els *espais socials* de la violència juvenil a les escoles catalanes en tres nivells: el de les actituds, el de les experiències i el de les opinions.

Sense ànim d'aprofundir en l'explicació de fonaments estadístics, són tres els elements a considerar en el moment d'interpretar els resultats d'una AFCM: i.) El nombre de dimensions susceptibles de ser extretes en cadascuna de les situacions particulars considerades -a partir del total de la inèrcia-, ii.) La importància relativa de cada dimensió i de les categories

¹⁶ A aquesta rellevància relativa a aspectes del disseny de la recerca, cal afegir-hi un altre element rellevant de caràcter més ampli: el reduït ús de l'AFCM en els estudis en violències i en homicidis en general i en els estudis de *bullying* escolar en específic, en els que han predominat les tècniques quantitatives basades en la dependència entre variables com els models de regressió simples i avançats.

que l'integren -a partir del pes de les diverses dimensions- i iii.) La morfologia de la relació perceptual entre els objectes -a partir de les coordenades-.¹⁷

A la presentació de resultats del següent apartat, s'adjunta, per a cada prova, un mapa perceptual indicant la *massa* o el *pes relatiu* de cada eix i mostrant la distribució de les diverses categories de les variables en l'espai bidimensional. La informació relativa a les categories en la formació de cada eix i les *coordenades*¹⁸ de cada categoria en cadascun dels eixos retinguts es presenta a l'annex.

Cal fer, però, una advertència en la interpretació dels gràfics. Donat que aquests es presenten en format bidimensional, es podran detectar, en alguns casos, lleugeres dissonàncies entre el que es visualitza del gràfic i el que es troba redactat en el text. La nostra redacció no es basa tant en el gràfic, sinó en les coordenades de les categories que es presenten a l'annex, les quals constitueixen un *output* numèric més precís que les visualitzacions gràfiques (Clausen, 1998).

Del total de variables presents a la matriu de dades s'ha seleccionat un conjunt que ha estat desglossat en tres grans grups: i.) Els aspectes relatius a actituds entorn a la violència; ii.) Les experiències viscudes en el context de la violència i iii.) Les opinions relatives a la violència. Per a cadascun d'aquests grups, s'han realitzat, de manera seqüencial, dues anàlisis¹⁹. S'ha fet una primera prova amb les variables de cada grup de manera autònoma per tal d'explorar els patrons de comportament de les seves categories. A continuació, s'ha procedit a realitzar una segona prova en la que s'ha analitzat, en els dos primers apartats, l'associació dels punts d'aquestes categories amb els de dues variables atributives: el sexe i els estudis dels pares.

Cal matissar, però, que, davant la multiplicitat de combinacions entre les variables del qüestionari i seguint el principi de la parsimònia científica, s'han seleccionat, per a cadascun

Pel que respecta als dos primers elements, és important assenyalar que a l'AFCM, el concepte d'*inèrcia* es troba connectat a les distàncies *taxi-quadrat*. No obstant, a diferència del que succeeix amb l'Anàlisi de Components Principals (ACP), en aquesta tècnica, la proporció de la inèrcia explicada pels eixos factorials és més dèbil. És per aquest motiu que cal aplicar una fórmula ($V_{pt} = (V_p - 1/p)/2$) que permeti transformar els valors propis per a obtenir percentatges de variància menys pessimistes. En tots els exemples es presenta el percentatge d'inèrcia amb els valors propis corregits. D'altra banda, en relació al tercer element, la representació gràfica, les coordenades donen informació sobre la posició dels punts en relació a les dimensions. D'aquesta manera, els resultats són interpretats en base de les posicions relatives dels punts i de la seva distribució al llarg de les dues dimensions en els seus pols positiu (+) i negatiu (-). Les modalitats situades de manera més diferenciada en els costats positiu i negatiu dels factors són aquelles que tindran majors contribucions absolutes.

¹⁸ Entre d'altres estadístics, s'adjunten a l'annex els valors-test resultants de les anàlisis presentades en aquest apartat. D'entre ells, aquells valors que es trobin dins l'interval (-1.96, +1.96) no seran significatius. A la presentació de resultats es fa referència a alguns valors que, tot i no ésser estadísticament significatius, s'han mantingut per la seva rellevància sociològica.

dels tres grups, les variables més generals i menys complexes de cara a l'anàlisi. Aquesta decisió ha permès simplificar l'anàlisi i escurçar les passes per tal de satisfer els nostres objectius de recerca.

És també important apuntar que atès que l'AFCM és –com la majoria d'anàlisis multivariants i, encara més en el nivell de la interdependència- una tècnica amb resultats bastant arbitraris, de totes les proves d'anàlisi realitzades, s'han presentat únicament les solucions que han presentat resultats totalment concloents. Les solucions no presentades principalment, les referents als aspectes d'opinió- constitueixen resultats que necessitarien una major exploració i que, per tant, podrien ésser explorats en futures explotacions de les dades.

4.2. Anàlisi dels resultats

4.2.1. Actituds i conductes violentes

Són els joves que formen part d'una banda aquells que també es fiquen sovint amb altres nois o noies de l'escola? Són els mateixos que intervenen en el maltractament d'altres nois o noies a l'escola? Existeix algun tipus d'associació entre el fet de formar part d'una pandilla, molestar a altres nois o noies i col·laborar en els maltractaments? Amb el comès de respondre a aquestes preguntes i d'explorar els perfils de la població enquestada en funció dels seus comportaments violents, en aquesta primera prova, s'han emprat les següents variables²⁰:

TAULA 21: *Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 1)*

FORMAT ORIGINAL DE LA PREGUNTA	CATEGORIA	LLEGENDA DE LA CATEGORIA
Tu formes part	V17-1	No forma part de pandilla

¹⁹ Totes les anàlisis han estat realitzades amb el programa informàtic XStat.

²⁰ Per l'elevada extensió de les etiquetes de les variables, s'indiquen, en aquesta taula, les categories corresponents a cadascun dels codis del gràfic.

d'alguna banda, pandilla, mara, etc.?	V17-2	Sí forma part de pandilla
Quan veus que maltracten algun noi o noia de l'escola, tu que fas, generalment?	V23-1	Mai he vist maltractaments
	V23-2	Jo participo en els maltractaments
	V23-3	No hi participo, però hi ha nois o noies que s'ho mereixen
	V23-4	Només miro, sense fer res, m'és igual el que passa
	V23-5	Només miro, sense fer res, però voldria ajudar
	V23-6	Intento ajudar com puc el noi o noia que tracten malament
En resum, durant aquest curs, t'has ficat sovint amb altres nois i noies de l'escola per molestar-los?	V43-1	Sí, m'he ficat sovint per a molestar-los
	V43-2	Sí, m'he ficat però només algunes vegades per a molestar-los
	V43-3	Sí, m'he ficat però només de broma
	V43-4	Mai m'he ficat

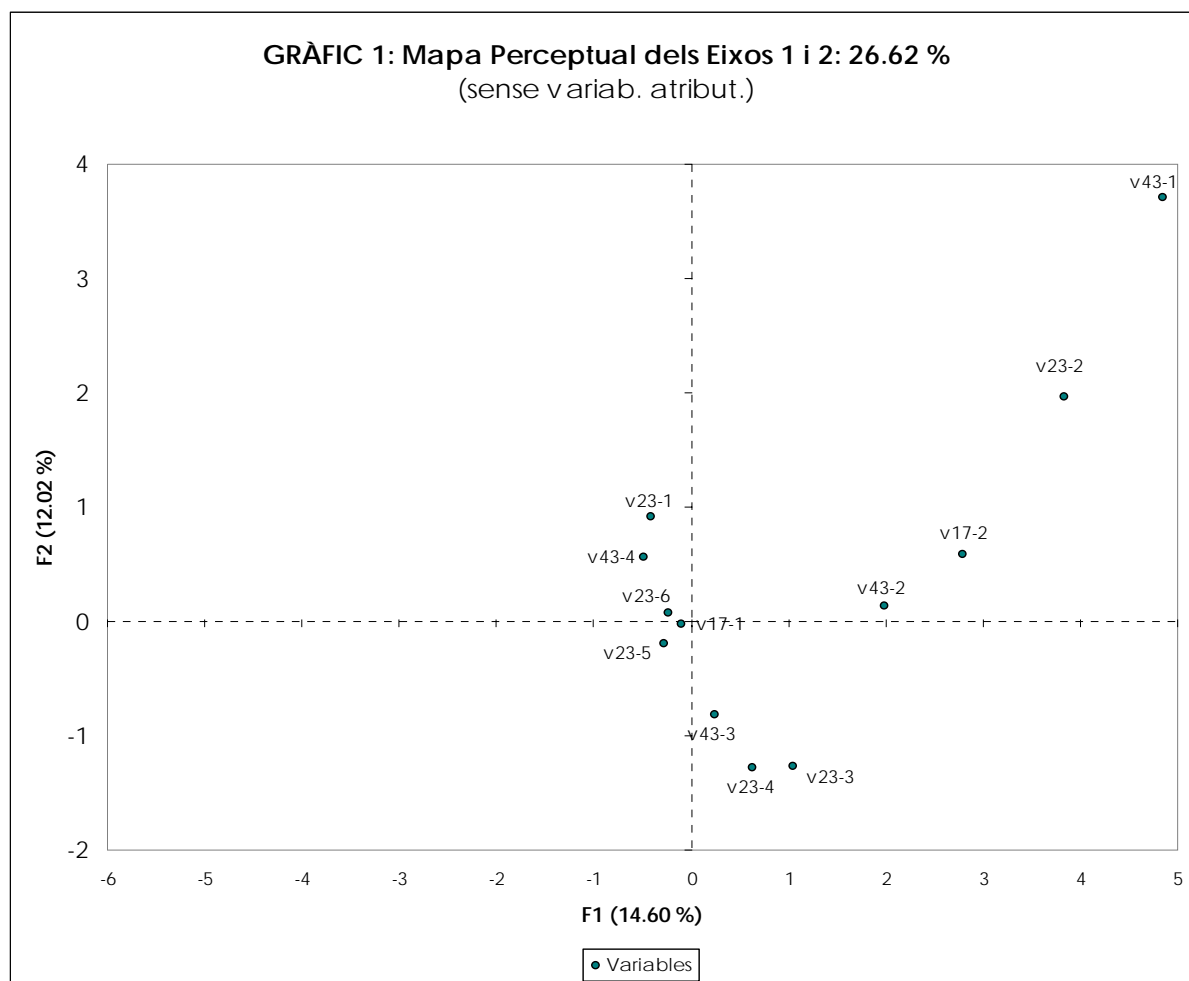
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Els resultats permeten identificar alguns patrons explícits en el comportament de les dades, evidenciant l'existència de dos perfils clarament diferenciats de joves. El primer eix (F1) - amb una acumulació del 91% de la inèrcia total²¹ - concentra un pes elevat dels que afirmen ficar-se sovint o algunes vegades amb altres nois o noies per a molestar-los, que diuen participar en actes de maltractament i que declaren formar part de pandilles. El segon eix (F2) - amb un 8,7% de l'inèrcia - acumula als que declaren ficar-se amb altres nois o noies només de broma –o bé no fer-ho mai-, que diuen no veure maltractaments i que, davant una situació d'agressió, només miren, sense fer res més. De la interpretació de les coordenades d'aquesta primera prova, es diferencien, per tant, dos patrons clars de joves. Un primer, que

²¹ Si bé en el gràfic s'inclouen els percentatges d'inèrcia originals, en el text es presenten els percentatges dels valors propis transformats. De manera específica, la inèrcia de 14,6% del primer eix passa a ésser del 91% una vegada és transformada.

comprèn els que es comporten de manera violenta i que afirmen formar part d'algun tipus de banda i, un segon, que concentra els que no es troben directament vinculats amb les situacions violentes –almenys, de manera seriosa- i que, en el cas de creuar-s'hi, decideixen actuar-hi amb indiferència; en altres paraules, joves que, amb la seva actitud, promouen de manera passiva l'existència de violència.

GRÀFIC 8. Anàlisi factorial de correspondències múltiples.

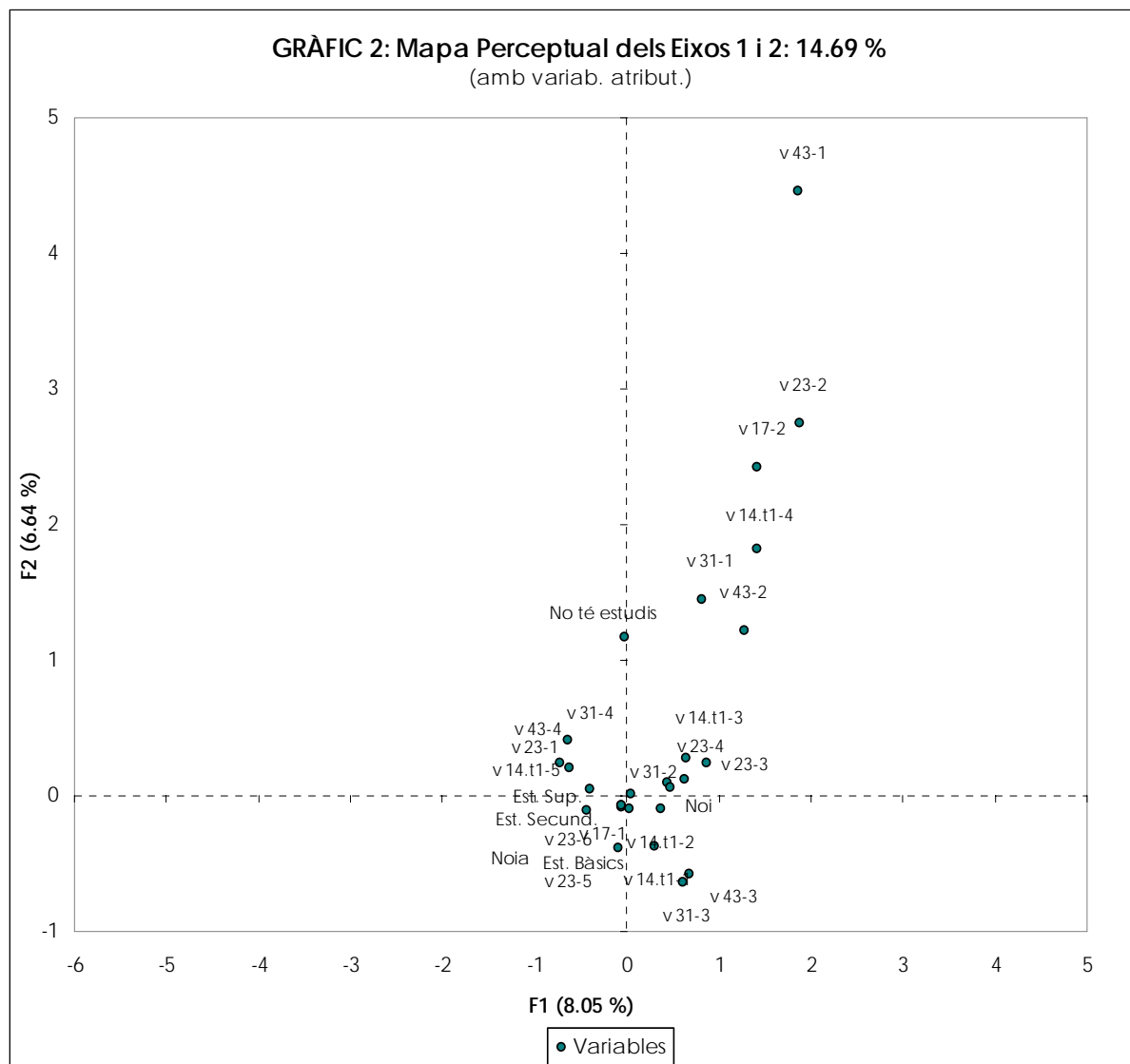

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

L'anàlisi anterior ha permès observar els patrons de correspondència entre les respostes relatives a les actituds i els comportaments violents de les persones enquestades. No obstant, no ha descrit la proximitat d'aquests patrons amb les característiques personals. En aquest sentit, si a l'anàlisi anterior s'afegeixen algunes variables atributives com el sexe o l'edat, es poden observar petites tendències que denoten una certa discriminació d'algunes categories, sobretot quant a la segona d'aquestes variables. D'una banda, els individus amb pares sense estudis tendeixen a discriminar en el perfil de joves involucrats en

maltractaments, que es fiquen amb la resta de companys i que formen part de pandilles. De l'altra, el sexe no estableix una clara diferenciació en cap dels dos perfils, denotant-se, això sí, un pes equilibrat de les noies i dels nois en el primer eix. En relació a aquesta prova, cal insistir també que, si bé hagués estat interessant introduir la variable *origen social* a l'anàlisi, l'escassa discriminació de la variable –i, per tant, la impossibilitat d'arribar a resultats concloents- han obligat a la seva omisió.

GRÀFIC 9. Anàlisi factorial de correspondències múltiples.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

4.2.2. Experiències i vivències violentes

L'anàlisi anterior ha permès conèixer els patrons dels joves enquestats en relació als seus comportaments violents i, per tant, arribar a dos perfils clarament diferenciables quant a la seva propensió a tenir aquest tipus d'actitud. No obstant, a banda de les persones agressores, els contextos juvenils de la violència es troben traçats també per persones agredides. Seguint la mateixa comesa que a l'apartat anterior -això és, detectar patrons-, és interessant indagar també en el mode com els joves enquestats es distribueixen d'acord amb les vivències violentes -o pròximes a la violència- experimentades en el context escolar. Amb aquest objectiu, en les anàlisis presentades en aquest segon apartat s'han integrat les següents variables:

TAULA 22: *Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 2)*

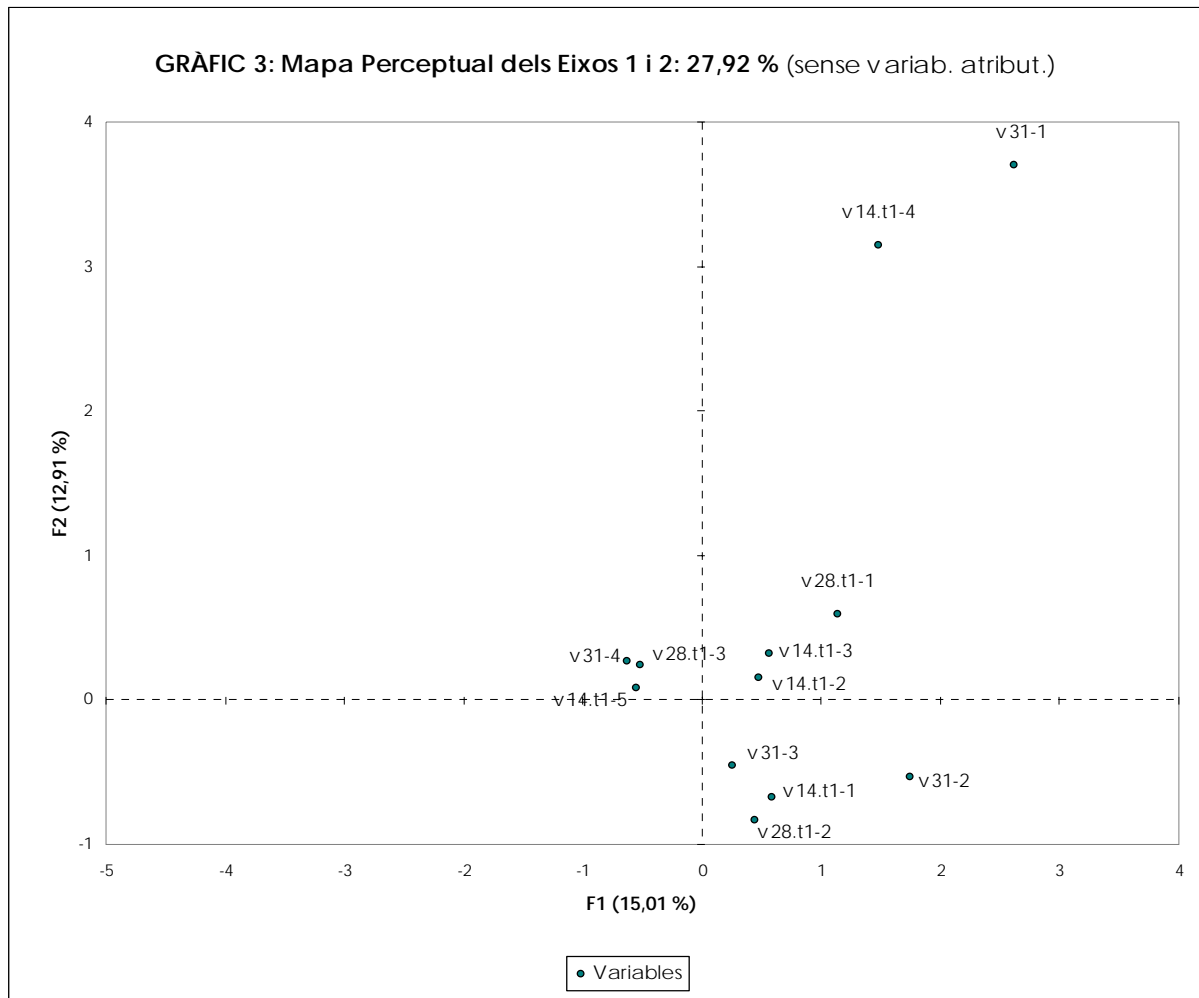
FORMAT ORIGINAL DE LA PREGUNTA	CATEGORIA	LLEGENDA DE LA CATEGORIA
Durant aquest curs, t'has trobat amb algun grup de joves (banda, pandilla, etc.) que et semblés amenaçant o conflictiu? <i>(Agreg. de "força" i "moltes" vegades)</i>	v14.t1-1	Trobada (1-2) amb grup amenaçant
	v14.t1-2	Trobada (3-4) amb grup amenaçant
	v14.t1-3	Trobada (5-8) amb grup amenaçant
	v14.t1-4	Trobada (+ de 8) amb grup amenaçant
	v14.t1-5	Trobada (mai) amb grup amenaçant
Et fa por que altres nois o noies de l'escola et maltractin durant aquest curs?	v28.t1-1	Sí, molta o força por
	v28.t1-2	Sí, una mica de por
	v28.t1-3	No, no em fa gens de por

En resum, durant aquest curs, alguns nois o noies de l'escola s'han ficat sovint amb tu per molestar-te?	v31-1	Sí, s'han ficat sovint per a molestar-me
	v31-2	Sí, però només algunes vegades per a molestar-me
	v31-3	Sí, però només de broma
	v31-4	Mai

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

De mode similar a l'anàlisi anterior, els resultats són bastant explícits quant a l'existència de patrons amb fronteres clarament identificables. El gràfic 10 permet observar com el primer eix –amb una concentració del 82,3% de la inèrcia- agrupa el perfil de joves que es troba allunyat de les experiències de violència –per tant, que afirmen no haver-se sentit mai molestats, que diuen haver-se trobat poc o mai amb altres grups i que declaren no sentir gens de por davant la possibilitat d'ésser maltractats- Així mateix, el segon eix –amb una acumulació del 17,6% de la inèrcia total- denota el perfil de les persones que sovint experimenten situacions de violència –això és, que afirmen ésser molestats sovint o algunes vegades, que diuen haver-se trobat més de 8 vegades amb grups amenaçadors durant el curs escolar i que declaren sentir por-

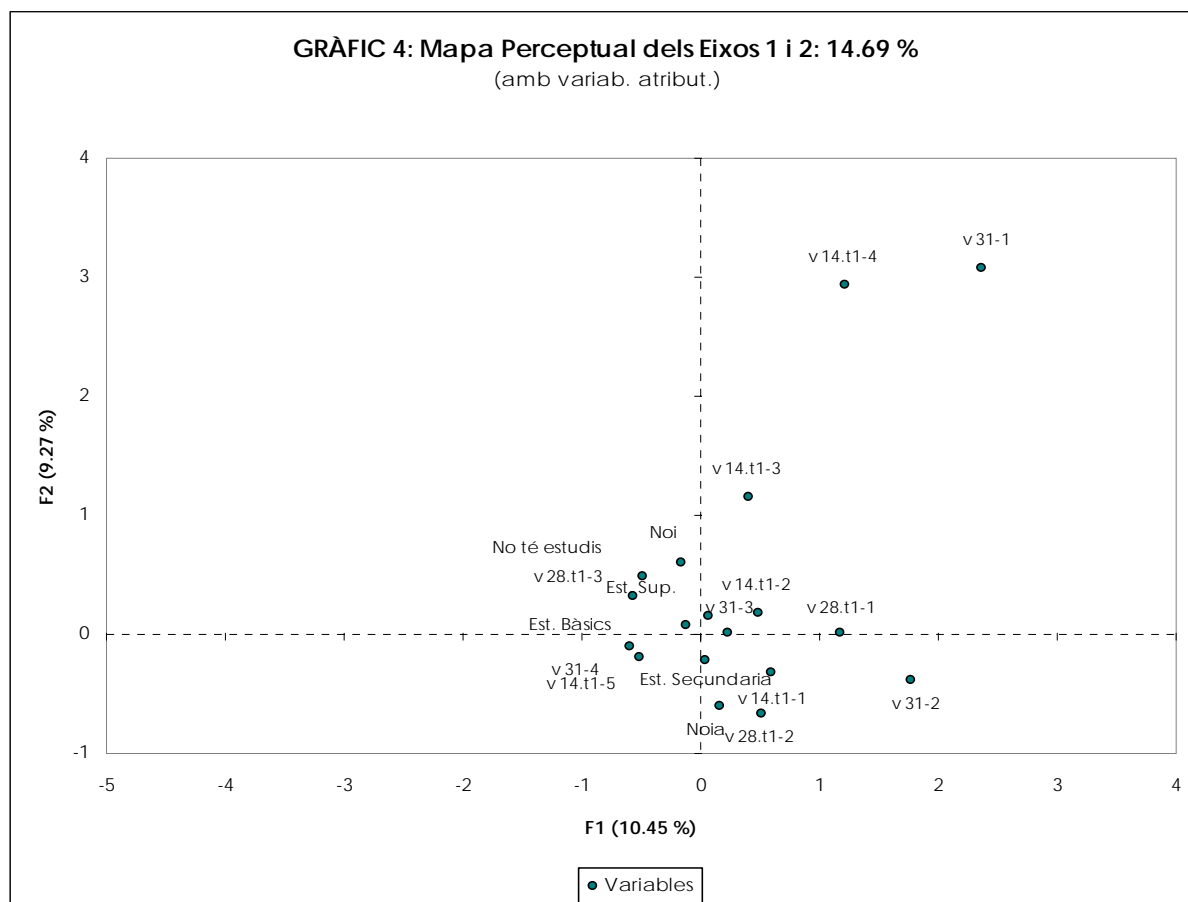
GRÀFIC 10. *Anàlisi factorial de correspondències múltiples.*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

D'altra banda, si s'analitza el mateix gràfic amb les variables atributives, es pot observar una tendència parcialment similar a la identificada a la solució de l'apartat 5.1, amb l'excepció de la part inferior del segon eix. De manera específica, es denota que la vivència de situacions de violència seriosa es decanta cap als individus amb pares sense estudis, i, en contrast, l'experiència regular i no seriosa de violència tendeix a inclinar-se cap a als fills de pares amb estudis.

GRÀFIC 11. Anàlisi factorial de correspondències múltiples.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

4.2.3. Comportaments i vivències violentes

Arribat aquest punt, l'AFCM ens ha permès identificar de manera clara diferents perfils de joves tant en relació a les activitats com a les experiències viscudes en relació a la violència. De manera específica, tant en una dinàmica (la de “donar”) com en l'altra (la de “rebre”), els joves enquestats han mostrat unes tendències d'associació similars, situant-se en cadascun dels casos en contextos amb diferents graus -alt, mitjà i baix- de violència. Ara bé, evidenciades aquestes associacions, resulta interessant explorar el cruament de les dues dimensions anteriors amb la finalitat de donar resposta a una nova pregunta: Existeix una associació entre “donar” i “rebre”? Amb aquest comès, s'han incorporat a l'anàlisi les següents variables:

TAULA 23: *Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 3)*

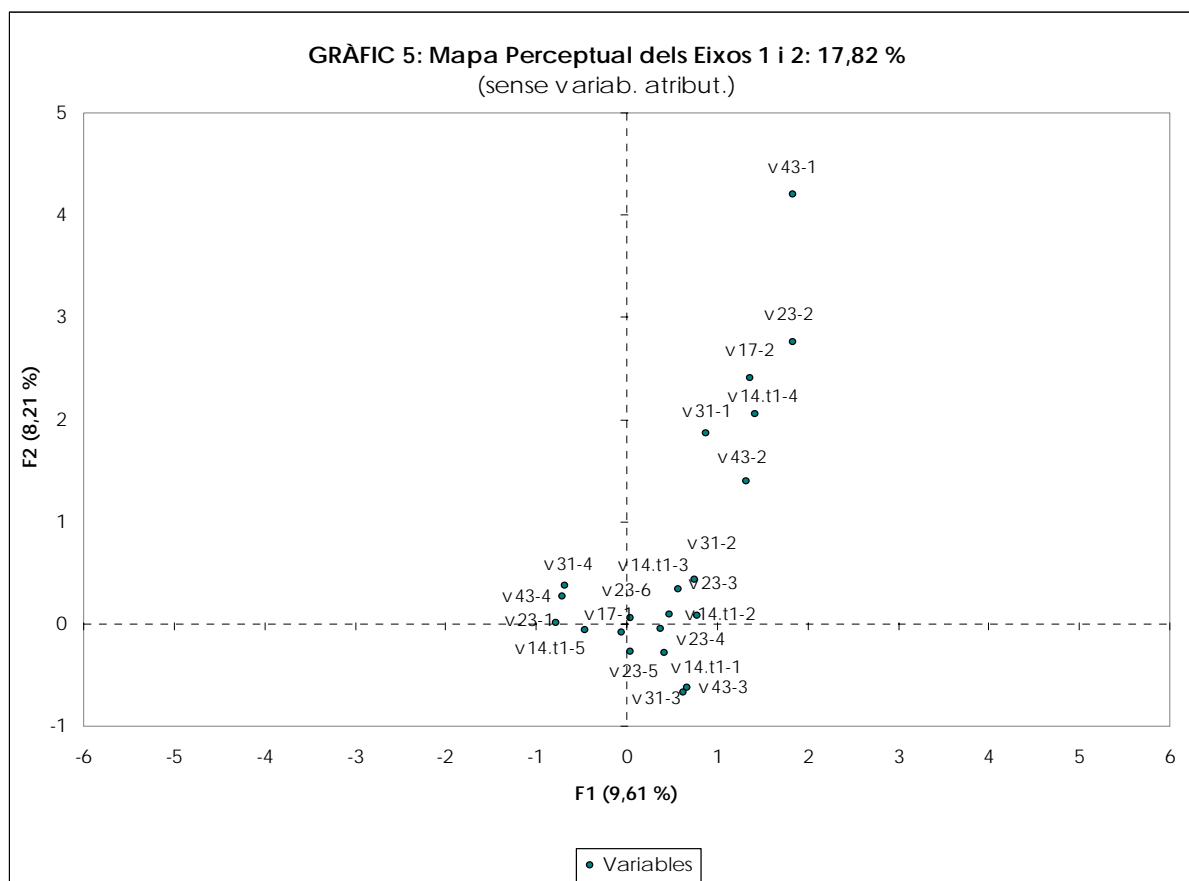
FORMAT ORIGINAL DE LA PREGUNTA	CATEGORIA	LLEGENDA DE LA CATEGORIA
Tu formes part d'alguna banda, pandilla, mara, etc.?	v17-1	No forma part de pandilla
	v17-2	Sí forma part de pandilla
Quan veus que maltracten algun noi o noia de l'escola, tu que fas generalment?	v23-1	Mai he vist maltractaments
	v23-2	Jo participo en els maltractaments
	v23-3	No hi participo, però hi ha nois o noies que s'ho mereixen
	v23-4	Només miro, sense fer res, m'és igual el que passa
	v23-5	Només miro, sense fer res, però voldria ajudar
	v23-6	Intento ajudar com puc el noi o noia que tracten malament
En resum, durant aquest curs, t'has ficat sovint amb altres nois i noies de l'escola per molestar-los?	v43-1	Sí, m'he ficat sovint per a molestar-los
	v43-2	Sí, m'he ficat però només algunes vegades per a molestar-los
	v43-3	Sí, m'he ficat però només de broma
	v43-4	Mai m'he ficat
Durant aquest curs, t'has trobat amb algun grup de joves (banda, pandilla, etc.) que et semblés amenaçant o conflictiu?	V14.t1-1	Trobada (1-2) amb grup amenaçant
	V14.t1-2	Trobada (3-4) amb grup amenaçant
	V14.t1-3	Trobada (5-8) amb grup amenaçant
	V14.t1-4	Trobada (+ de 8) amb grup amenaçant
	V14.t1-5	Trobada (mai) amb grup amenaçant

(Agregant "força" i "moltes" vegades)		
En resum, durant aquest curs, alguns nois o noies de l'escola s'han ficat sovint amb tu per molestar-te?	v31-1	Sí, s'han ficat sovint per a molestar-me
	v31-2	Sí, però només algunes vegades per a molestar-me
	v31-3	Sí, però només de broma
	v31-4	Mai

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

El primer eix (gràfic 12) -amb una acumulació del 64,1% de la inèrcia total- concentra als joves que diuen no haver-se vist maltractats ni amenaçats i que, així mateix, afirmen no haver maltractat mai a la resta de companys i de companyes. El segon eix del mateix gràfic –amb una concentració d'un 22,5% de la inèrcia total- acumula als joves que participen en maltractaments, que afirmen ficar-se sovint amb altres nois o noies de l'escola, que diuen formar part de bandes i que, al mateix temps, declaren haver-se trobat més de 8 vegades amb grups amenaçadors. Amb aquests resultats, atesa la configuració d'ambdós eixos i recuperant l'interrogant plantejat a l'inici d'aquest apartat, podem afirmar que existeix una clara associació entre l'exercici de la violència i la seva recepció.

GRÀFIC 12. *Anàlisi factorial de correspondències múltiples.*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

4.2.4. Comportaments, vivències i opinions en el context de la violència

Fent ús de la informació emprada en els apartats anteriors, s'ha optat, en aquest darrer apartat, per integrar dues variables referents a aspectes d'opinió, sempre complexes en aquest tipus d'anàlisi. Si bé, tal i com s'ha comentat a la introducció, la inclusió de les anàlisis de les variables d'opinió ha estat descartada per les dificultats que hauria presentat la seva interpretació, no hi ha dubte de que la combinació de dues d'aquestes variables amb d'altres utilitzades a les anàlisis anteriors, podria donar pistes clares en relació a l'existència de correspondències entre el comportament, l'experiència i la configuració d'opinions. El que interessa, per tant, conèixer en el present apartat és: Existeix una associació entre el fet de ser violent, "rebre" violència i pensar que existeix violència? Per tal de respondre aquesta pregunta, les variables emprades han estat:

TAULA 24: *Descripció de variables emprades a l'anàlisi (prova 4)*

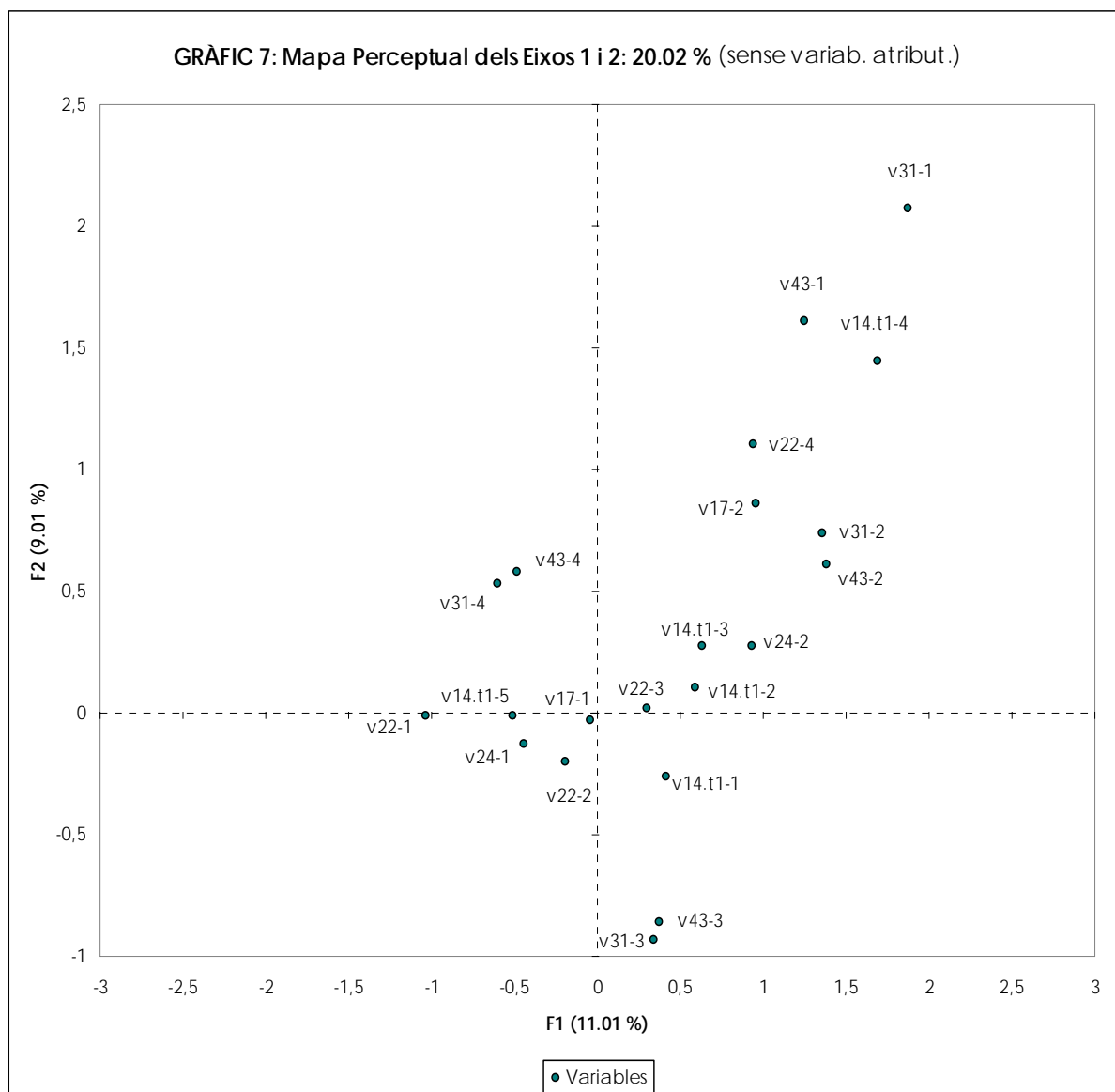
FORMAT ORIGINAL DE LA PREGUNTA	CATEGORIA	LLEGENDA DE LA CATEGORIA
Durant aquest curs, t'has trobat amb algun grup de joves (banda, pandilla, etc.) que et semblés amenaçant o conflictiu? <i>(Agreg. "força" i "moltes" vegades)</i>	v14.t1-1	Trobada (1-2) amb grup amenaçant
	v14.t1-2	Trobada (3-4) amb grup amenaçant
	v14.t1-3	Trobada (5-8) amb grup amenaçant
	v14.t1-4	Trobada (+ de 8) amb grup amenaçant
	v14.t1-5	Trobada (mai) amb grup amenaçant
Tu formes part d'alguna banda, pandilla, mara, etc.?	v17-1	No forma part de pandilla
	v17-2	Sí forma part de pandilla
En general, tu creus que hi ha alumnes maltractats a les escoles?	V22-1	No hi ha alumnes maltractats
	V22-2	Sí hi ha, però pocs
	V22-3	Sí hi ha bastants alumnes maltractats
	V22-4	Sí hi ha molts alumnes maltractats
Creus que hi ha nois o noies maltractats a la teva classe?	V24-1	No, a la meva classe no hi ha nois o noies maltractats
	V24-2	Sí, a la meva classe hi ha nois o noies maltractats
En resum, durant aquest curs, alguns	v31-1	Sí, s'han ficat sovint per a molestar-me
	v31-2	Sí, però només algunes vegades per a molestar-me

nois o noies de l'escola s'han ficat sovint amb tu per molestar-te?	v31-3	Sí, però només de broma
	v31-4	Mai
En resum, durant aquest curs, t'has ficat sovint amb altres nois i noies de l'escola per molestar-los?	v43-1	Sí, m'he ficat sovint per a molestar-los
	v43-2	Sí, m'he ficat però només algunes vegades per a molestar-los
	v43-3	Sí, m'he ficat però només de broma
	v43-4	Mai m'he ficat

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

El primer eix del gràfic 13 -amb una acumulació del 72,4% de la inèrcia total- concentra als joves que, joves que diuen no haver estat mai molestats –i a la inversa, no haver molestat mai- i que, al mateix temps, afirmen pensar que no hi ha alumnes maltractats a les escoles ni a la seva classe. Per la seva banda, el segon eix del gràfic –amb una acumulació del 21,9% de la inèrcia total- integra als joves que, d'una banda, diuen haver-se vist molestats per altres nois o noies de l'escola i haver-se trobat més de vuit vegades amb grups amenaçadors i que, d'altra banda, afirmen haver-se ficat algunes vegades o sovint amb altres persones i formar part de bandes. Recuperant la pregunta inicial, es pot afirmar que - tot i no ésser les variables d'opinió clarament discriminatòries respecte a la resta-, existeix, en termes generals, una associació entre el fet de comportar-se de manera violenta, “rebre” violència i pensar en que existeix violència.

GRÀFIC 13. *Anàlisi factorial de correspondències múltiples.*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

4.3. Conclusions de l'anàlisi

Tot i l'existència de diferents nivells d'anàlisi, la interpretació de totes les solucions ha permès detectar una tendència lineal quant a la configuració dels perfils obtinguts. De manera connexa amb algunes classificacions suggerides per la literatura acadèmica que ha examinat el tema (Schwartz, 1993; Salmivalli *et al*, 1996), l'anàlisi -empírica, emergent i

inductivament fonamentada²²- de les dades quantitatives ha permès esbossar els perfils de tres grans grups de joves: i.) Aquells que tendeixen a estar involucrats en activitats violentes, ii.) Aquells que es mantenen completament al marge de la violència i iii.) Aquells que es troben en contacte o fomenten la violència a partir de bromes o d'actituds passives.

Són suficients les dades a la nostra disposició per a considerar aquestes conclusions com a definitives? Tot i donar una resposta afirmativa a aquesta pregunta, cal remarcar algunes omissions d'elements que haurien estat importants a la nostra anàlisi: i.) D'una banda, els elements socio-emocionals –per exemple, l'autoestima- que influeixen en la configuració del perfil del jove violent (Bishop, 2003) i ii.) De l'altra, el rol dels individus perifèrics -això és, del professorat i de l'estructura familiar- que precipiten la gènesi dels comportaments violents (Hepburn, 2000). Com a conseqüència del tipus de dades secundàries a la nostra disposició, ambdós han estat aspectes no abordats a l'anàlisi.

Concretades aquestes limitacions, cal incidir però, també, en les fortaleces dels resultats presentats a les línies anteriors. Les anàlisis multivariants han permès abordar –de manera també parcial, doncs caldria ampliar l'anàlisi amb altres tècniques com l'anàlisi de xarxes socials- un element fins al moment escassament investigat i amb una reduïda presència empírica a la literatura (Ojala i Nesdale, 2004): el caràcter grupal de la definició de la violència. Els pocs autors i autores que fins ara han estudiat el fenomen han arribat a la conclusió de que aquest esdevé un clar indicador de que els comportaments violents, tant en un nivell actiu com passiu, constitueixen un procés marcadament grupal.

En relació al primer nivell, l'actiu, dins del context escolar els joves acostumen a formar subgrups o xarxes socials configurades per altres joves que tendeixen a comportar-se de manera similar en relació a la violència (Salmivalli *et al.*, 1997: citat a Ojala i Dresdale, 2004). Per tant, des d'una perspectiva psicosocial²³, la pertinença a un grup o a una categoria social –per exemple, la del fomentador actiu o passiu de la violència- proveeix als seus membres d'un sentit d'identitat social que porta tant a descriure com a prescriure les seves dinàmiques actitudinals, “experiencials” i “opinàtiques”.

²² Schwartz (1993: citat a Glover *et al.*, 2000) classifica als alumnes escolars en quatre categories en funció de la seva vinculació amb activitats violentes: 1. Els agressors no víctimes, 2. Les víctimes agressives, 3. Les víctimes passives i 4. Els que ni són agressors ni són agredits. Per la seva part, Salmivalli *et al.* (1996) amplien aquesta classificació amb la inclusió de dues noves categories: 1. L'ajudant o reforçador de l'agressor i 2. El defensor de l'agredit. La diferència d'aquestes classificacions amb l'obtinguda en el nostre estudi rau en el fet de que, en contrast amb la nostra anàlisi, les classificacions havien estat formulades a partir de models deductius prèviament definits.

²³ Fonamentada per la teoria de la identitat social (Tajfel i Turner, 1979) i els seus desenvolupaments més recents –la teoria de l'autocategorització (Ojala i Nesdale, 2004)-.

En referència al segon nivell, el passiu, de manera similar a altres estudis (Salmivalli *et al.*, 1996), un dels perfils obtinguts a partir de les nostres anàlisis –el dels joves que viuen la violència de manera passiva, no seriosa i en un context de broma- suggereix que no són únicament els rols dels agressors i els de les víctimes els que juguen un paper important en la producció de violència, sinó que, en el sí de l'espai social entre els dos, existeix un conjunt d'individus suposadament passius amb una forta incidència en la seva reproducció²⁴.

En darrer terme, pel que respecta a les variables atributives, les dades no han permès evidenciar l'existència d'efectes discriminadors clars. És únicament una, la tendència estructural clarament atribuïble a les persones amb un comportament violent: l'absència d'estudis per part dels pares. Així, en relació a l'absència d'estudis dels pares, la teoria de l'aprenentatge social -basada en l'afirmació de que els joves aprenen i adquireixen els seus comportaments a partir de l'observació i de la imitació (Bandura, 1977: *citada a Bishop, 2004*)- hauria de permetre oferir algunes claus explicatives a aquesta correspondència.

²⁴ D'acord amb aquests resultats i seguint les suggerències de diferents autors (Bishop, 2004), la influència dels grups d'iguals en la configuració dels dos tipus de comportament –actiu i passiu- violent hauria d'esdevenir un element de vital importància en el moment de pensar en el disseny i implementació d'estratègies d'intervenció vers el problema.

5. Models de regressió logística: una anàlisi de dependència de la violència escolar

5.1. Procediment

Pels objectius d'aquesta recerca, i com especificarem a continuació, els models de regressió que hem construït ens permeten trobar les relacions conjuntes, és a dir, amb els controls estadístics oportuns, que reflecteixen la diferent probabilitat de cada grup de pertànyer o no al col·lectiu de joves que s'ha ficat amb altres companys a l'escola per molestar-los, que ha vist com algú s'ha ficat amb ells per molestar-los o que tenen por de que d'altres els maltractin.

En primer lloc, hem de tenir en compte que amb l'objectiu de predir la probabilitat de que es produeixi un esdeveniment concret, ha estat necessari recodificar les variables dependents de forma binària, representant el 0 al fet de que la condició no es satisfaci, i l'1 quan és el cas²⁵. D'altra banda, amb l'objectiu de poder treballar amb les variables independents de naturalesa categòrica, hem procedit a recodificar per referència, estratègia habitual d'entre les disponibles als models de regressió, que ens permet fer les comparacions oportunes amb un nivell o estat de referència. Per exemple, pel que fa al nivell d'estudis dels pares, hem pres com a referència a aquells que no tenen estudis per comparar-los amb cadascun dels nivells educatius possibles: estudis bàsics, secundaris o superiors.

D'aquesta manera, i pel que fa a la interpretació dels resultats, podem establir diferents probabilitats associades a cadascuna de les diferents situacions, que en l'exemple que hem fet servir ens permetran avaluar la incidència –positiva o negativa, si és que n'hi ha– de l'increment en els nivells de formació dels pares en el fet de que els seus fills es vegin implicats en actes de violència escolar. Aquests efectes, com dèiem, venen representats a les taules amb els respectius coeficients logístics (betes), les proves de significació parcials (test de Wald) i els valors corresponents de l'exponencial de la beta (transformació de l'antilogaritme).

²⁵ Amb l'objectiu de no perdre la riquesa dels ítems originals, hem distingit dues situacions que creiem poden respondre a objectius de recerca diferents. Tant pel que fa a la implicació en actes de violència ficant-se amb d'altres companys, com sent objecte d'aquestes situacions per part d'ells, hem distingit als que ho han fet o viscut de broma dels que no. En aquest sentit, tot i que el grup de comparació (0) sempre és no haver participat o patit mai un acte de violència, hem volgut separar aquests dos col·lectius amb el supòsit de que no respondran als mateixos perfils sociodemogràfics.

D'acord amb els interessos de la recerca, els models de regressió logística ens permeten donar un pas més en la relació de les variables que, a tall bivariant, ja hem pogut observar amb les taules de contingència. En aquest sentit, coneixent les limitacions amb les grans mostres de la prova de txi quadrat, i tractant-se d'una tècnica d'anàlisi multivariant, ens permet fer una avaluació més acurada de les relacions amb cadascuna de les variables independents considerades, controlant estadísticament els efectes independents de cadascuna d'elles.

Així, el procediment ha estat el d'establir els models més parsimoniosos que, amb les variables independents de que disposem, ens permeten explicar el màxim de la variància. Així, en primer lloc, s'han desenvolupat models sociodemogràfics que han contemplat el sexe, l'edat i l'origen de l'alumne, l'origen de la família i el nivell d'estudis dels pares. En cap cas l'edat ni l'origen de la família s'han mostrat significativament relacionats amb les situacions de violència, de manera que han estat exclosos dels resultats finals.

A més, és important fer notar que, de fet, els models que només consideren les característiques sociodemogràfiques no es moguin més enllà del 5% de la variància explicada. Per això, de manera complementària, i donada la no disponibilitat d'altres constructes explicatius que ens permetin incrementar l'ajust global dels models, hem afegit les variables 31 i/o 43 per tal de conèixer la influència de la participació explícita en actes de violència escolar. En aquest sentit, els models han millorat sensiblement, arribant a una variància explicada fins a un 25% en els millors casos.

5.2. Anàlisi de resultats

5.2.1. Ficar-se amb d'altres nois o noies per molestar-los

En primer lloc, pel que fa a l'anàlisi multivariada de les situacions de violència escolar, hem desenvolupat dos models que tracten d'explicar quines són les característiques que, amb més probabilitat, s'associen amb el fet de que els joves es fiquin amb d'altres companys per a molestar-los. Com ja hem comentat, hem dividit l'anàlisi en dos models paral·lels que, contemplant les mateixes variables independents, es focalitzen en dues situacions ben diferents: el fet de que veritablement s'hagin ficat amb d'altres nois o noies per molestar-los, així com que ho hagin fet de broma.

En totes dues situacions, els grups de referència (codificats com a 0) representen aquells que no s'han ficat mai per molestar a d'altres, mentre que el de comparació són, respectivament, els que ho han fet sovint o algunes vegades en el primer i els que ho han fet de broma. Per aquesta raó, com es pot veure a la darrera filera de la taula, el número de subjectes que finalment s'ha incorporat a l'anàlisi és diferent (2675 i 4350, respectivament).

TAULA 25: *Regressió logística ("ficar-se amb d'altres nois o noies per molestar-los / de broma")*.

	S'ha ficat amb d'altres nois o noies per molestar-los		S'ha ficat amb d'altres nois o noies de broma	
	B (S.E.)	Exp(B)	B (S.E.)	Exp(B)
Constant	-2,072 (0,330)	0,126	0,815 (0,190)	0,443
Sexe				
Noi	-	-	-	-
Noia	-0,756 (0,140)	0,470	-0,615 (0,068)	0,541
Estudis pares				
Sense estudis	-	-	-	-
Estudis bàsics	-0,365 (0,345)	0,694	0,115 (0,198)	1,122
Estudis secundaris	-0,516 (0,334)	0,597	-0,023 (0,193)	0,977
Estudis superiors	-0,410 (0,335)	0,663	0,123 (0,194)	1,131
Origen alumne				
Nadiu	-	-	-	-
Primera generació	-0,454 (0,642)	0,635	-0,166 (0,321)	0,847
No nadiu	-0,430 (0,263)	0,651	-0,161 (0,118)	0,852
S'han ficat amb ells				
Mai	-	-	0,511 (0,220)	1,668

Sovint	0,797 (0,396)	2,219	0,882 (0,129)	2,416
Algunes vegades	1,853 (0,193)	6,376	1,891 (0,072)	6,625
Només de broma	1,200 (0,155)	3,319		
Ajust del model				
Cox & Snell R ²	0,054		0,185	
Nagelkerke R ²	0,117		0,247	
Precisió classificació	90,62%		71,4%	
N total	2675		4350	

a. $p < 0,001$; b. $p < 0,010$; c. $p < 0,050$; d. $p < 0,100$.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

En primer lloc, cal tenir present que, en una lectura horitzontal dels efectes parcials de cadascuna de les variables que hem considerat en els models, només el sexe manté un efecte estable e independent de la resta de variables sociodemogràfiques amb les quals s'havia detectat una certa relació a nivell bivariat. En tots dos casos, tant si parlem dels estudiants que s'han ficat amb d'altres per molestar-los com si ho fem dels que ho han fet de broma, aquesta vessant de la violència escolar sembla estar clarament relacionada amb els nois i no pas amb les noies ($p < 0,001$). Tal i com es pot veure a la taula, quan comparem la probabilitat de que s'hagin ficat amb d'altres, o ho hagin fet en broma, les noies estan aproximadament la meitat d'involucrades que els seus homòlegs nois (un 53% i un 45,9% menys de probabilitats, respectivament).

Si tenim en compte l'efecte del nivell d'estudis assolit pels seus pares o l'origen de l'alumne, per un altre banda, en cap cas hem pogut detectar efectes estadísticament significatius. En tot cas, i sense que aquestes diferències es puguin extrapolar a d'altres estudiants fora de la mostra, el que sí hem pogut observar és una relació negativa amb els estudis dels pares pel que fa a aquells estudiants que s'han ficat en serio amb d'altres companys per molestar-los. D'aquesta manera, són els fills de pares sense estudis els que mostren una probabilitat més gran de veure's involucrats en aquest tipus d'actes de violència escolar (segons el nivell assolit, entre un 30,6% i un 33,7% menys, que els fills de pares que no tenen estudis). Quan parlem dels que ho han fet en broma, aquesta diferència ni tan sols existeix a la mostra amb

la que hem pogut treballar. L'origen de l'alumne, per la seva banda, ens mostra també que, tot i que les diferències no són estadísticament significatives, ficar-se amb altres nois o noies per molestar-los és cosa dels estudiants nadius (per exemple, per al cas dels que s'han ficat seriosament amb altres nois o noies, un 34,9% i un 36,5% menys pels alumnes no nadius i els immigrants de primera generació respectivament).

Finalment, pel que fa a les variables independents no sociodemogràfiques que hem considerat en aquests models, el fet que els hagin molestat altres nois o noies està estadísticament associat amb la seva implicació activa ficant-se amb els altres, sigui seriosament o en broma. En termes generals, tot i que l'associació és menys forta en el cas dels que ho fan en broma, aquells joves que pateixen aquests comportaments més sovint tenen menys probabilitats de ser violents amb els seus companys ($p < 0,050$) que els seus homòlegs que només han patit alguna vegada aquests comportaments ($p < 0,001$). Parlant dels que no ho fan en broma, comparat amb els estudiants que mai s'han ficat amb ells, la probabilitat de implicar-s'hi puja fins a 5,376 vegades més per al cas dels que han patit aquest comportament de tant en tant. En qualsevol cas, haver-los patit en primera persona està positivament associat, i no deixa de ser coherent que per al cas dels que ho fan, però no seriosament, n'hi hagi també més probabilitats de ficar-s'hi quan han patit aquesta mena de bromes (fins a 5,625 vegades més que els que no ho han patit de cap manera).

5.2.2. S'han ficat amb ells altres nois o noies per molestar-los

Un segon aspecte que hem analitzat és, ara a l'inrevés, el fet de que altres companys s'hagin ficat amb ells per a molestar-los durant els curss. En aquest cas, seguint una estratègia de codificació similar, hem distingit a aquells que realment han patit aquests comportaments durant el curs (sovint o algunes vegades), dels que diuen que ha estat només en broma. En els dos casos, el grup de comparació (codificat com a 0) torna a estar format pel conjunt d'estudiants que asseguren que mai ningú no els ha molestat a l'escola²⁶.

TAULA 26: *Regressió logística ("s'han ficat amb ells altres nois o noies per molestar-los / de broma")*.

²⁶ La selecció de la mostra, per tant, torna a produir per a aquesta anàlisi dos grups diferenciats que corresponent a 2272 i 4149 alumnes respectivament.

	Altres nois o noies s'han ficat amb ell per molestar-lo		Altres nois o noies s'han ficat amb ell de broma	
	B (S.E.)	Exp(B)	B (S.E.)	Exp(B)
Constant	-2,127 (0,280)	0,119	-1,337 (0,201)	0,263
Sexe				
Noi	-		-	-
Noia	0,082 (0,107)	1,086	-0156 (0,070)	0,856
Estudis pares				
Sense estudis	-	-	-	-
Estudis bàsics	0,089 (0,289)	1,093	0,320 (0,206)	1,377
Estudis secundaris	-0,034 (0,281)	0,967	0,356 (0,201)	1,428
Estudis superiors	0,108 (0,281)	1,115	0,230 (0,202)	1,259
Origen alumne				
Nadiu	-	-	-	-
Primera generació	-0,188 (0,495)	0,829	-0,448 (0,339)	0,639
No nadiu	0,259 (0,165)	1,296	-0,119 (0,124)	0,888
S'ha ficat amb d'altres				
Mai	-	-	-	-
Sovint	1,208 (0,411)	3,346	0,650 (0,370)	1,915
Algunes vegades	1,741 (0,197)	5,703	1,329 (0,169)	3,778
Només de broma	0,793 (0,115)	2,211	1,890 (0,072)	6,617
Ajust del model				
Cox & Snell R ²	0,038		0,179	
Nagelkerke R ²	0,064		0,240	
Precisió classificació	83,6%		71,9%	
N total	2772		4149	

a. $p < 0,001$; b. $p < 0,010$; c. $p < 0,050$; d. $p < 0,100$.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

Si continuem amb la lectura horitzontal dels efectes parcials a la taula, en aquest cas podem observar com l'efecte de les variables sociodemogràfiques continua sent poc important, fins i tot per al cas del sexe dels alumnes. En termes generals, el nivell d'estudis assolit pels pares o l'origen de l'alumne no estan estadísticament associats amb el fet de que hagin estat objecte d'aquest tipus de violència per part d'altres nois o noies a l'escola.

En canvi, si ens fixem en aquells que han rebut aquest tractament, però reconeixent que ha estat en broma, podem trobar un efecte de sexe significatiu, tot i que bastant més moderat ($p < 0,050$) on les noies mostren un 14,4% menys de probabilitat d'haver-la patit. A la mostra, però no sempre de manera estadísticament significativa, podem observar també de nou com, quan consideren que els han hi molestat però ha estat part d'una broma, aquest continua sent un tema de estudiants nadius, mentre que els fills de pares amb nivells d'estudis superiors reconeixen haver patit aquestes bromes amb una probabilitat més alta (fins a un 42% més en el pitjor dels casos).

En darrer terme, de la mateixa manera que en l'anàlisi anterior sobre la seva implicació activa molestant a altres nois o noies, els resultats mostren com existeix també una relació estadísticament significativa amb el fet d'haver rebut aquesta mena de comportaments en primera persona. Que ells mateixos s'hagin ficat amb els seus companys per molestar-los està positivament associat tant si han estat objecte de violència seriosament o no. En aquest sentit, els efectes més grans es poden observar quan estem al davant de la violència real, on són els que s'han ficat amb d'altres joves algunes vegades ($p < 0,001$) els que mostren fins a 4,703 vegades més probabilitat de que els hi hagin fet el mateix amb ells. A l'altra banda, fixant-nos amb els que han patit aquesta violència però consideren que només formant part d'una broma, tornem a trobar un efecte important –fins a 5,617 vegades més probable– quan ells han fet aquestes bromes amb els seus companys ($p < 0,001$).

5.2.3. Por a que altres nois o noies els maltractin

Per acabar amb aquesta anàlisi multivariant dels fenòmens de violència escolar, ens hem fixat en tercer lloc en el fet de que els joves tinguin por a que altres nois o noies els maltractin. En aquest cas, per a poder maximitzar els efectes observables, hem seleccionat als estudiants en funció de la seva resposta a aquest ítem, distingint per una banda als que no tenen cap por a que els maltractin (codificat com a 0) i per un altre als que reconeixen que tenen molta o força por. Per aquesta raó, excloent-hi als que han considerat que tenen una mica de por a que puguin ser objectes de violència per part d'altres nois o noies, l'anàlisi que a continuació comentem es basa en un total de 3322 participants.

Fixant-nos en els factors sociodemogràfics, en primer lloc, podem observar com aquesta percepció de por continua tenint una relació amb el sexe dels joves ($p < 0,001$) per sobre

d'altres condicions analitzades, de manera que són les noies qui mostren fins a un 155,4% més de probabilitats de tenir-ne que els seus homòlegs nois. D'aquesta manera, tot i que a la mostra també podem observar que els fills de famílies amb nivells educatius més elevats tenen, en general, una probabilitat més baixa de tenir-ne por (entre un 15,3% i un 31,9% menys). Aquest efecte, com en l'associat amb l'origen de l'alumne, no és estadísticament significatiu, tot i que en termes generals també hem pogut observar com són tant els nadius com els considerats de primera generació que formen part de la mostra els que tenen més por. En aquest cas, amb un efecte estadísticament significatiu ($p < 0,001$), només els estudiants no nadius mostren una probabilitat més baixa (un 52,4% menys que els nadius) de tenir por.

TAULA 27: *Regressió logística ("por a que altres nois o noies els maltractin").*

	Por a que altres nois o noies els maltractin	
	B (S.E.)	Exp(B)
Constant	-1,999 (0,248)	0,135
Sexe		
Noi	-	-
Noia	0,938 (0,095)	2,554
Estudis pares		
Sense estudis	-	-
Estudis bàsics	-0,369 (0,254)	0,681
Estudis secundaris	-0,166 (0,245)	0,847
Estudis superiors	-0,189 (0,247)	0,828
Origen alumne		
Nadiu	-	-
Primera generació	-0,033 (0,402)	0,967
No nadiu	-0,742 (0,185)	0,476
S'ha ficat amb d'altres		
Mai	-	-
Sovint	-0,373 (0,460)	0,689
Algunes vegades	-0,587 (0,240)	0,556
Només de broma	-0,422 (0,105)	0,656
S'han ficat amb ells		
Mai	-	-
Sovint	2,484 (0,260)	11,992
Algunes vegades	1,980 (0,164)	7,240
Només de broma	0,921 (0,109)	2,512

Ajust del model	
Cox & Snell R ²	0,098
Nagelkerke R ²	0,153
Precisió classificació	80,0%
N total	3322

a. $p < 0,001$; b. $p < 0,010$; c. $p < 0,050$; d. $p < 0,100$.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

Atenent, finalment, als coeficients associats a la seva implicació amb actes de violència, podem observar com, en termes generals, els alumnes que es fiquen amb altres companys per a molestar-los tenen menys por que els que no ho fan. Malgrat que és un efecte relativament previsible, que pot arribar fins a un 44,4% menys en el cas dels que es fiquen algunes vegades amb d'altres, les diferències observades no són sempre estadísticament significatives. En canvi, on trobem els efectes més evidents és en el fet de que hagin estat objecte de maltractaments ($p < 0.001$), amb un increment notable de la probabilitat de tenir por des dels que ho han patit però de broma (1,512 vegades més) fins als que els hi ha passat sovint durant aquest curs (10,992 vegades més).

5.3. Conclusions de l'anàlisi

Més enllà de dels perfils que hem pogut observar amb l'anàlisi d'interdependència, quan ens hem aproximat amb una perspectiva explicativa a la violència escolar hem pogut aprofundir en les associacions que a nivell bivariants havíem observat. En aquest sentit, tot i que els factors sociodemogràfics continuen sent importants en alguns casos, els models de regressió logística ens han mostrat la necessitat de considerar altres factors explicatius per a una bona comprensió d'aquests fenòmens. Sense dubtes, l'efecte relatiu al sexe dels estudiants es posa de manifest quan controlem cadascun dels efectes de manera independent com ens permeten aquestes tècniques, però no és fins que hem considerat les variables relatives a la participació en actes de violència quan no hem aconseguit uns ajustos estadístics relativament acceptables.

En aquest sentit, podem confirmar l'existència d'una important relació entre els fenòmens de violència escolar, tant quant han patit o fan patir als altres episodis de violents reals com quan són en broma, que ens ha permès pujar la capacitat explicativa dels fenòmens analitzats fins a un 25% de la variància en el millor des casos. Efectes modestos, i una capacitat predictiva relativament acceptable que, en síntesi, ens conviden a considerar d'altres constructes explicatius que ens permetin millorar-ne l'explicació d'aquests comportaments a nivell individual.

6. Anàlisi dels valors dels joves: comparacions de mitjanes sobre els factors

6.1. Procediment

L'anàlisi que es presenta a continuació està basada en l'anàlisi factorial de components principals²⁷ desenvolupat a partir de la pregunta de l'enquesta: "per a tu, fins a quin punt són importants les coses següents?", la qual intenta reflectir els valors dels joves de Secundària. Després de desenvolupar aquesta anàlisi de reducció d'informació, s'han obtingut tres factors (normatiu, lúdic i vivencial), tal i com es representa a la taula.

TAULA 28: Factors per a l'anàlisi dels valors

VALORS	Factor normatiu (13.1.)	Factor lúdic (13.2)	Factor vivencial (13.3)
Complir les obligacions, seguir les normes	0,710	0,093	-0,006
Col·laborar amb organitzacions humanitàries	0,687	-0,045	0,230
Treure bones notes, formar-se per al futur	0,612	-0,022	0,238
Llegir	0,673	-0,218	0,026
Créixer espiritualment o religiosament	0,573	0,186	-0,110
Jugar amb videojocs (PS, GB, etc.)	-0,111	0,744	-0,021
Ser famós/famosa, ser una persona coneguda	0,217	0,727	-0,035
Xatejar, relacionar-se mitjançant el <i>messenger</i>	0,013	0,713	0,155
Tenir èxit amb els joves de l'altre sexe	-0,114	0,586	0,411
Tenir bons amics / bones amigues	-0,002	0,093	0,750
Experimentar coses noves	0,077	0,065	0,708
Viure el present	0,163	0,038	0,599

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

Donat que les puntuacions finals en cada factor s'obtenen per addició dels ítems parcials (amb una escala de 1 a 10 en funció de la importància donada a cadascuna), l'anàlisi proposada es basa en la comparació de mitjanes. Aquesta anàlisi, habitual per a ítems o escales d'escala numèrica o quantitativa, pretén establir amb un cert nivell de confiança

²⁷ Matriu de components rotats pel mètode Varimax. Variància explicada: 50,132%.

l'existència o no de diferències en funció d'una segona variable de tall o independent categòrica.²⁸

Amb aquesta lògica, cal fer, per tant, un matís metodològic important per a una correcta interpretació dels resultats. La comparació de mitjanes és una tècnica que assumeix, entre d'altres condicions, que existeix homogeneïtat de variàncies entre els grups de comparació (Glass, Peckham i Sanders, 1972). La violació d'aquest supòsit d'homoscedasticitat en la comparació de mitjanes –més probable quanta més diferència hi hagi en la grandària dels diferents grups– suposa l'increment dels errors de tipus I (rebutjar equivocadament la hipòtesi nul·la), i tot que l'ANOVA o test de F es relativament robust a aquesta situació (Box, 1954), és recomanable fer servir la correcció de Welch per evitar el biaix (Tomarken i Serlin, 1986).

Per aquesta raó, abans de comprovar la diferència significativa de les mitjanes entre grups, es fa servir la prova de Levene per comprovar el supòsit d'homogeneïtat de variàncies. Si la prova és significativa al nivell de confiança establert ($p < 0.005$), hem de rebutjar la hipòtesi nul·la d'igualtat de variàncies. És en aquest cas, com dèiem, quan hem de fer servir la correcció de Welch.

De manera connexa amb els comessos del present estudi, l'objectiu principal d'aquesta anàlisi rau en indagar les diferències en els valors dels joves de secundària, prenent com a variable independent els tres factors abans calculats i com a variable independent, el sexe i del nivell educatiu dels pares. D'aquesta manera, per a cadascun dels factors –normatiu, lúdic i vivencial- es podrà observar si hi ha diferències en funció de ser noi o noia, o de tenir major o menor capital cultural familiar. En definitiva, dins del total de persones enquestades, existeixen diferències quant als seus valors en funció dels seus atributs?

²⁸ D'acord amb aquesta lògica, la variable independent ens permet organitzar la mostra per tal d'extreure les mitjanes per a cada grup de comparació, establint a continuació fins a quin punt les diferències observades són degudes a l'atzar. En aquest sentit, és habitual l'ús de les proves ANOVA o test F (Toothaker, 1991; Miller, 1981), una funció de i) La variància en les mitjanes d'un conjunt de grups, ii) La mitjana global de totes les observacions, i iii) La variància de les puntuacions en cada grup ponderada en funció de la seva grandària. Així, quan més importants siguin les discrepàncies entre les mitjanes, més grans siguin les mostres que finalment componen cada grup, i/o més petites les variàncies, més probabilitat hi haurà de que detectem diferències estadístiques significatives. Tot i que la literatura recomana la prova de *t* per fer comparacions de dos grups independents, els seus resultats són literalment equivalents als de l'ANOVA o test de F. En canvi, quan tenim més de dos grups de comparació, aquesta última té una potència estadística més elevada (menor probabilitat de cometre errors de tipus II), de manera que es redueix la probabilitat de donar per no significativa una diferència que en realitat si ho és. A més, la simple addició de successives proves de *t* per intentar respondre a una comparació de múltiples grups, requereix d'un reajustament del nivell de l'alfa per a mantenir la significació desitjada. L'ANOVA o test de F, per contra, no es veu afectada per aquest biaix donat que només requereix d'una única alfa.

6.2. Anàlisi dels resultats

6.2.1. Diferències en funció del sexe

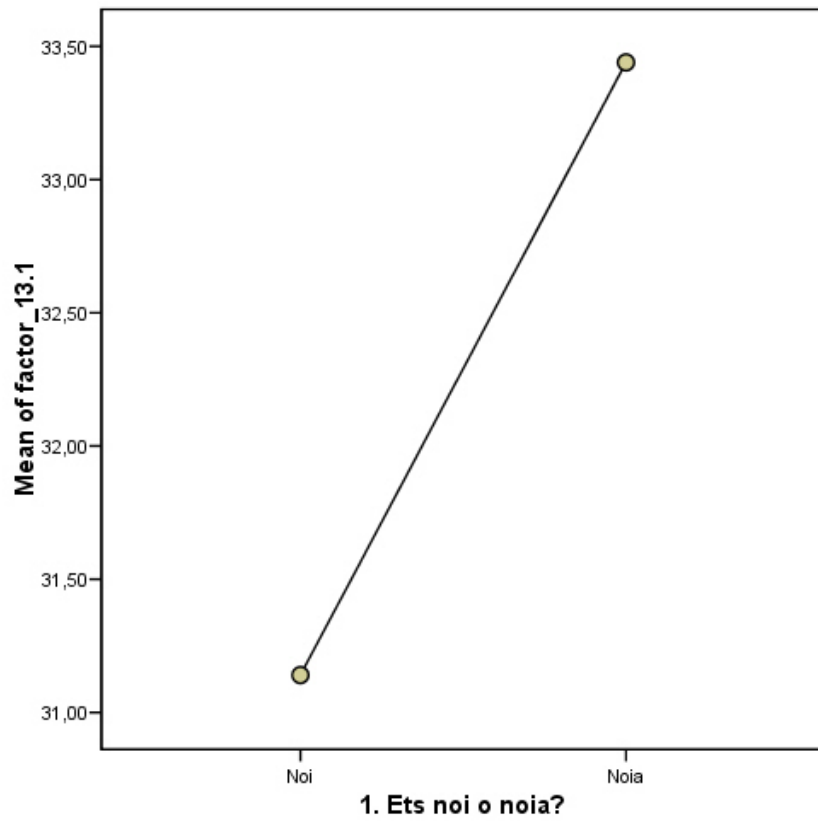
TAULA 29: Descriptius i comparació de mitjanes segons el sexe

	Sexe	N	Mitjana	Desviació Standard	Diferència de mitjanes
Factor normatiu (ítem 13.1)	Noi	2604	31,1402	8,37169	W = 115,577a
	Noia	2652	33,4397	7,06774	
	Total	5256	32,3004	7,82546	
Factor lúdic (ítem13.2)	Noi	2615	23,6688	7,83581	F = 529,245a
	Noia	2658	18,7652	7,64206	
	Total	5273	21,1970	8,11720	
Factor vivencial (ítem 13.3)	Noi	2618	32,4374	4,89579	W = 38,311a
	Noia	2650	31,6336	4,51954	
	Total	5268	32,0330	4,72695	

a. $p < 0,001$; b. $p < 0,010$; c. $p < 0,050$; d. $p < 0,100$.

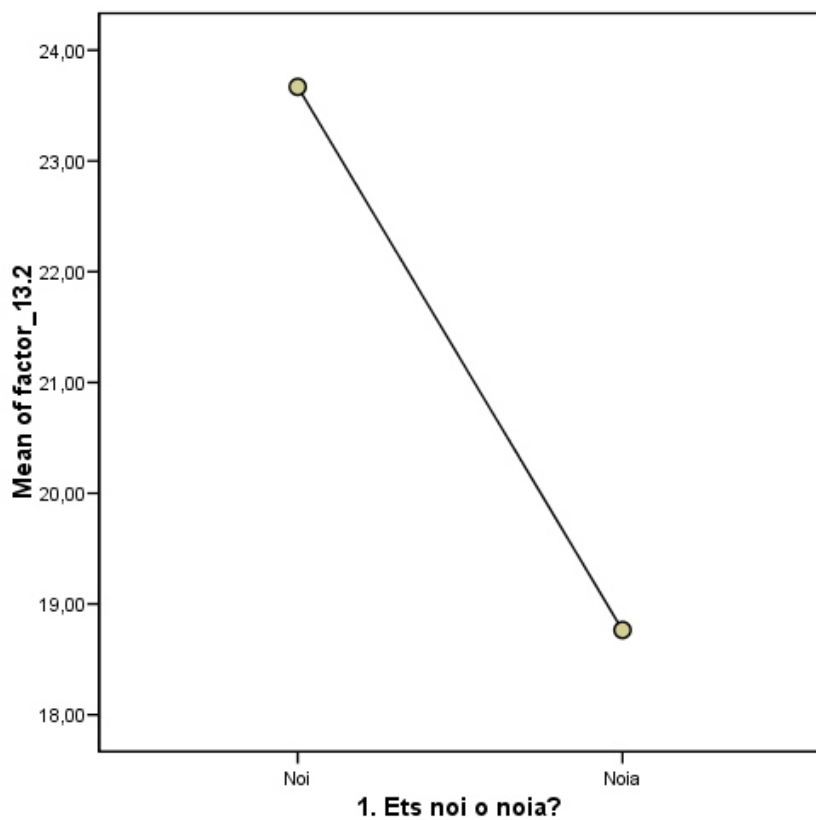
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

GRÀFIC 14: *Factor normatiu segons el sexe*

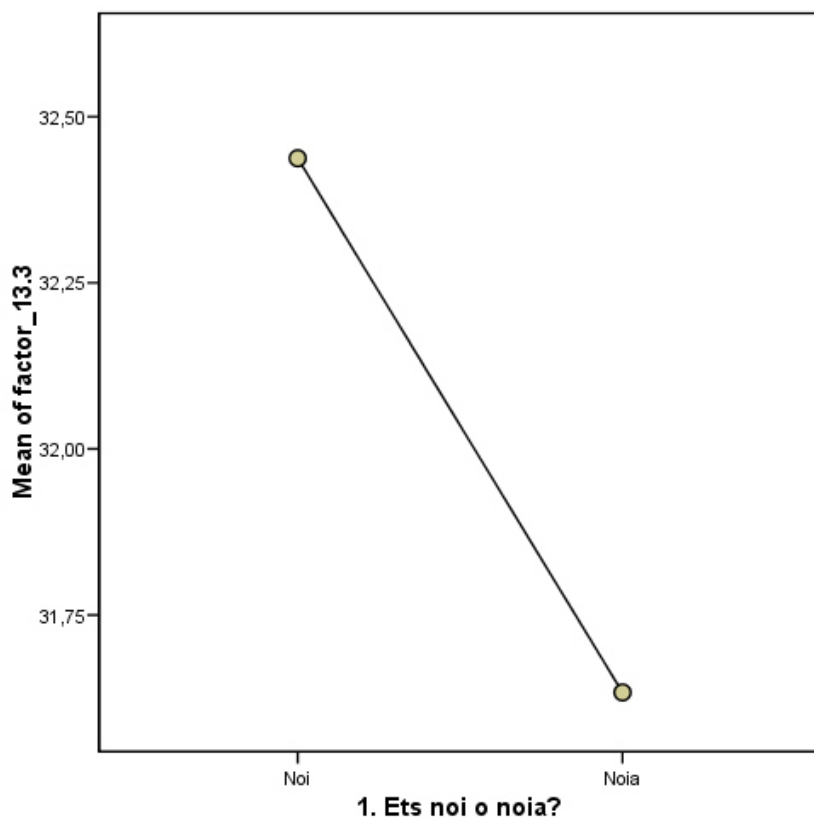
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

GRÀFIC 15: *Factor lúdic segons el sexe*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

GRÀFIC 16: *Factor vivencial segons el sexe*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

Tal i com es pot observar a la taula, en tots tres factors, es detecten diferències estadísticament significatives en funció del sexe ($p < 0,001$). Les noies tenen una mitjana 2,30 punts superior al factor normatiu que els nois, mentre que pel que respecta als factors lúdic i vivencial, les diferències són de 4,90 i 0,80, respectivament, a favor dels nois.

6.2.2. Diferències en funció del nivell educatiu dels pares

TAULA 30: Descriptius i comparació de mitjanes segons el nivell educatiu dels pares

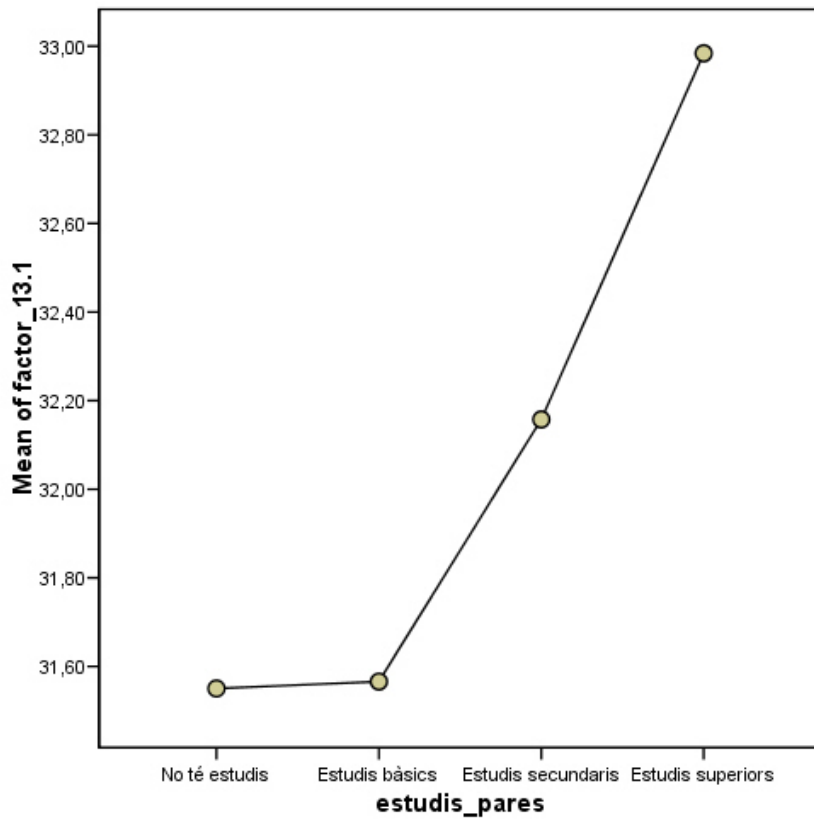
	Nivell d'instrucció	N	Mitjana	Desviació Standard	Diferència de mitjanes
Factor normatiu	No té estudis	189	31,5503	9,61237	W = 8,856a
	Estudis bàsics	1170	31,5658	7,92055	

(13.1)	Estudis secundaris	1948	32,1576	7,88915	
	Estudis superiors	1685	32,9840	7,29285	
	Total	4992	32,2748	7,79178	
Factor lúdic (13.2)	No té estudis	189	22,8360	8,64055	F = 4,422b
	Estudis bàsics	1169	21,3807	8,11009	
	Estudis secundaris	1945	21,1105	8,12509	
	Estudis superiors	1696	20,7529	7,92008	
	Total	4999	21,1176	8,08103	
Factor vivencial (13.3)	No té estudis	191	32,0262	5,29293	W = 0,069
	Estudis bàsics	1166	32,0695	4,61062	
	Estudis secundaris	1953	32,0108	4,62745	
	Estudis superiors	1687	32,0741	4,71512	
	Total	4997	32,0464	4,67895	

a. $p < 0,001$; b. $p < 0,010$; c. $p < 0,050$; d. $p < 0,100$.

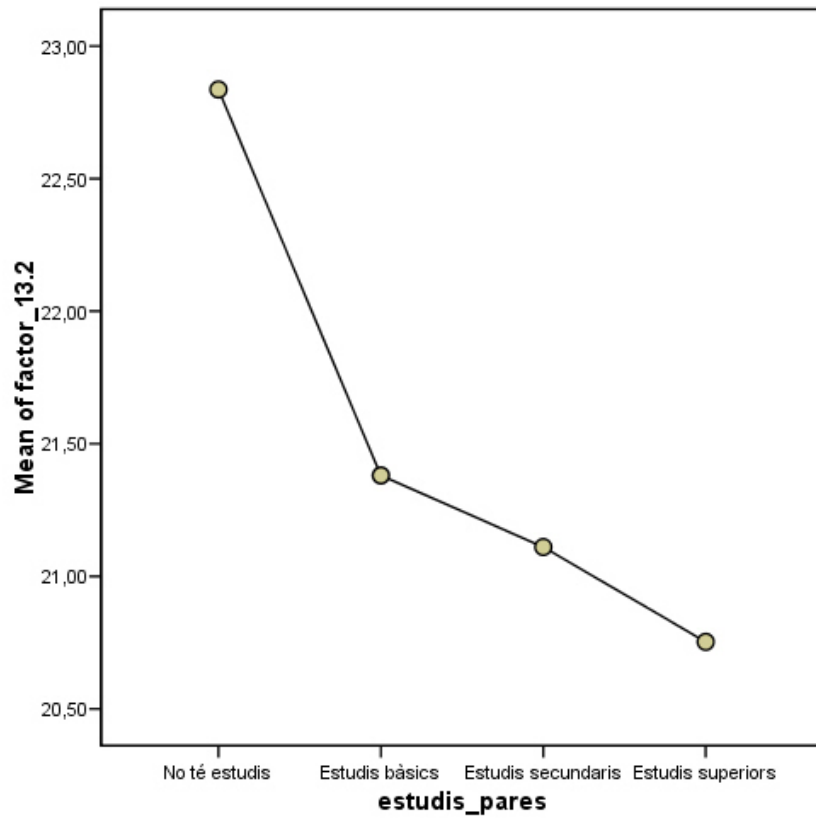
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006..

GRÀFIC 17: *Factor normatiu segons el nivell educatiu dels pares*

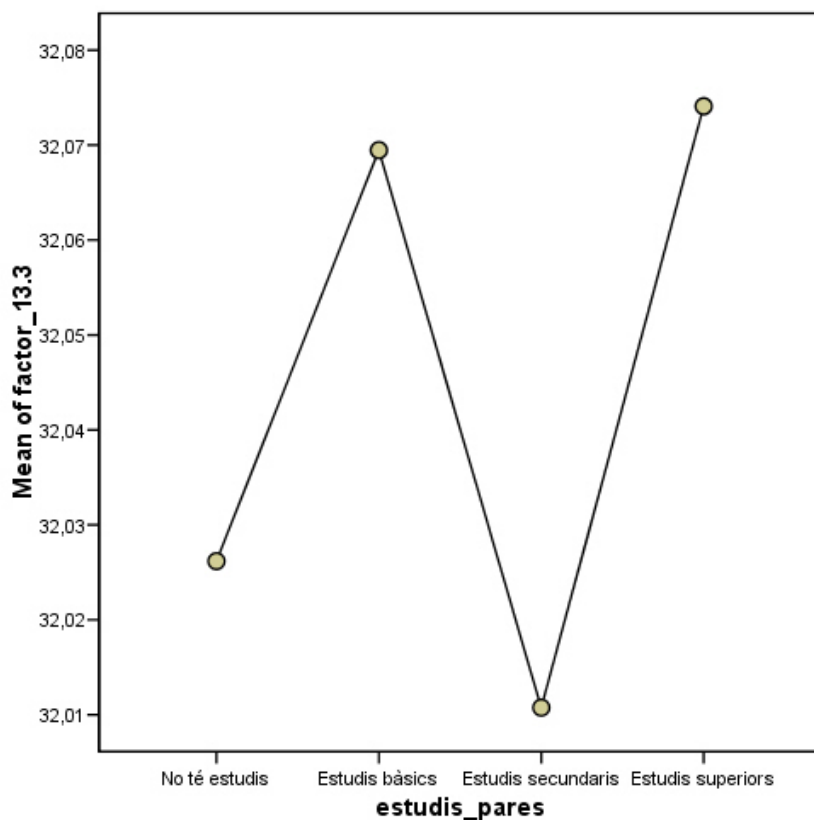
Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

GRÀFIC 18: *Factor lúdic segons el nivell educatiu dels pares*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

GRÀFIC 19: *Factor vivencial segons el nivell educatiu dels pares*

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat de Catalunya 2005-2006.

Pel que fa a les diferències en funció del nivell educatiu assolit pels pares, podem observar una relació estadísticament significativa ($p < 0,001$) pel que fa als factors normatiu i lúdic. Així, mentre que els fills de pares amb estudis secundaris o superiors tenen puntuacions més altes al factor normatiu (amb una diferència de fins a 1,43 punts de mitjana), són els fills de pares sense estudis els que puntuen significativament més al lúdic (fins a una diferència de 2,08 punts de mitjana en comparació als que pertanyen a famílies amb estudis superiors). En el cas del tercer factor, el vivencial, tal i com es pot apreciar en la gràfic corresponent, les petites diferències observades a la mostra no són estadísticament significatives.

PART III:

ANÀLISI QUALITATIVA

7. LES VIOLÈNCIES QUE AFECTEN ELS I LES JOVES

L'abordatge qualitatiu ha estat, com ja s'ha dit en la introducció, l'element central de la recerca, perquè l'objectiu principal d'aquesta era poder comprendre com i perquè sorgeix el fenomen de la violència entre joves: en quins contextos i sota quins condicionants, i com és percebut, experimentat i dotat de significat per part dels i les joves que s'hi veuen implicats (ja sigui en rols actius o passius, o en tots dos rols alhora). Per aquesta raó, vam considerar que el treball de camp qualitatiu havia de ser particularment exhaustiu (en coherència amb la vocació panoràmica de l'estudi), i havia d'abastar les tècniques qualitatives de l'entrevista semiestructurada i del grup de discussió focalitzat.

7.1. Tipologia de les violències

Habitualment, quan es parla de les violències en què els i les joves es veuen relacionats, se sol fer referència a uns tipus de violència molt concrets. Són violències relativament explícites (per bé que algunes siguin difícilment detectables), directes, i particularment visibles. Tenen, recurrentment, dues formes de manifestar-se: mitjançant les agressions físiques, i mitjançant les agressions psíquiques (ja sigui verbalment o amb l'oprobri i marginació de la víctima). En aquestes violències, els i les joves sempre prenen almenys part activa -en infligir violència a altres joves-, i de vegades també en són protagonistes passius -com a víctimes d'actes violents per part d'altres joves-. En el nostre estudi, com en d'altres que ens han servit de referents, aquestes violències han tingut un paper central, i bona part de la recerca gravita al voltant dels fets, condicions i circumstàncies que envolten llurs manifestacions.

Tanmateix, i com ja s'avança en el marc teòric que hem adoptat, reduir el ventall de violències que afecten els i les joves a les violències de què parlem en l'anterior paràgraf (que podríem aplegar sota la denominació de "violència relacional"), seria un greu error que ens limitaria l'accés a la comprensió del fenomen. La violència relacional entre joves sol estar intrínsecament relacionada amb altres violències que, no per més invisibles, els afecten menys. Així, bona part d'aquestes manifestacions violentes tenen a veure amb substrats de violència estructural i simbòlica que operen en l'entorn d'aquest jovent. Ambdós tipus de violència han estat ja definits en el capítol del marc teòric, tot seguint Bourgois i Bourdieu, i per tant no cal insistir-hi ara. Malgrat tot, sí que cal prevenir-se enfront de

possibles mirades reduccionistes al fenomen de la violència relacional entre joves, per tal de poder assolir-ne una comprensió integral. La percepció i eventual influència d'aquestes violències invisibles és el que hem procurat reflectir en els capítols sobre els perfils de joves participants actius en actes violents, i sobre els perfils de joves victimitzats.

De la prospecció feta al llarg del treball de camp, emana la següent classificació de violències relacionals entre joves, on s'intenten condensar les diferents manifestacions que apareixen en la seva realitat quotidiana, en funció de la seva temàtica subjacent.

- Violència política: violència exercida en nom d'una ideologia política o en suposada defensa d'unes determinades característiques identitàries (nacionals, ètniques, culturals o racials). S'enmarca en aquest tipus de violència tota agressió a d'altres joves motivada únicament per la seva ideologia, o les agressions xenòfobes contra joves d'origen estranger, ja sigui pel seu origen forani, o pels seus trets distintius ètnics o culturals. Normalment, però, aquest tipus de violència entre joves amaga en els/les joves agressors/es uns impulsos antisocials i un ressentiment de fons que fan que aquest tipus de violència sigui sovint una mena d'excusa o subterfugi per canalitzar la seva ràbia, més que no pas producte d'un posicionament ideològic clar.
- Violència de domini: violència exercida per tal d'obtenir poder (territorial i/o relacional) o com a ostentació del mateix, i que serveix com a mitjà de jerarquització de l'estatus de cadascú dins del grup o dins del medi social de referència. Seria tota aquella violència que és emprada com a mitjà per liderar un grup, o tenir un cert prestigi i respecte per part dels iguals, o per "marcar territori" i evitar que altres joves entrin en disputa de quelcom que el subjecte considera com a propi. En definitiva, la violència de domini s'empra per tal d'adquirir el rol de dominador/a en un escenari determinat (a l'aula, dins del grup d'amistats, etc.).
- Violència lúdica: violència aparentment "gratuïta", però internalitzada pels i les joves que la practiquen com un joc grupal i una forma d'entreteniment. No hi ha cap raó aparent perquè esclati, i sovint ho fa de forma aleatòria, com una manera de divertir-se. En realitat, és violència relacional només quan implica barallar-se amb altres joves. Una altra forma de manifestar aquest impuls és el vandalisme, consistent en infligir destrosses materials a les pertinences d'altri o al mobiliari urbà, per exemple. En aquest cas, però, no es pot considerar violència relacional.
- Violència "casual" o ocasional: violència conductual no planificada, que sorgeix com a resposta recurrent a determinades situacions relacionals quotidianes. A diferència de la violència lúdica, no és una violència sense raó aparent, i no es busca expressament (malgrat hi hagi actituds que en predisposen). En realitat, la violència

es dóna per la hipersensibilitat a freqüents o petits conflictes quotidians, que hom entén com a provocacions, en determinats àmbits o situacions. Per exemple, en poden ser causa les trepitjades i empentes que es produeixen en una discoteca, alguna mirada interpretada com una burla, o incidents similars.

Hem construït aquesta classificació conscients que tota catalogació és una forma d'ordenar la realitat de cara a l'anàlisi, i no un reflex de la realitat en si mateixa. Per tant, no és estrany que aquests quatre tipus de violència es manifestin de forma combinada, o que hi hagi joves que sovintegin amb les diferents modalitats. De fet, les violències política i "casual" acostumen a associar-se uns cops a la violència de domini, i altres vegades a la violència lúdica.

7.1.1. La violència política

La panoràmica de violència política a Catalunya no és tant polièdrica com podria ser. En realitat, els protagonistes d'aquest tipus d'accions s'emmarquen en una divisòria que aplega grups de joves d'extrema dreta i espanyolistes, d'una banda, i grups de joves d'extrema esquerra i/o catalanistes, de l'altra. En el primer grup, s'enregistra una major uniformitat, ja que es tracta recurrentment de joves que adopten una estètica skinhead i neonazi. El segon grup ja és més heterogeni, i el formen joves amb altres modalitats d'estètica skin (els "sharp" -que s'autodeclaren anarquistes i antiracistes-, i els "red skins" -d'ideologia comunista-), joves d'estètica "punk", joves que formen part del moviment "okupa", i joves que simplement tenen una ideologia catalanista (normalment de caire independentista) o d'esquerres. D'un temps ençà, però, sembla ser que la confrontació que passa a un primer pla és la que es produeix per la segmentació entre catalanisme i espanyolisme.

El grup de joves skins neonazis apareix com el grup marcadament més agressiu, des del punt de vista de la pràctica sistemàtica de violència física contra altres joves. Practiquen una violència buscada, ja sigui planificada o no, que forma part de les senyes d'identitat del grup. I a nivell de dinàmica de grup, la violència vers l'altri esdevé un element distintiu central, i es manifesta en les seves activitats grupals. Aquests grups practiquen sovint el que hom sol anomenar "anar de cacera", tot cercant altres joves o grups de joves com a víctimes propiciatòries de les seves agressions. Sovint la cerca té com a objectiu preferentment joves d'esquerres, catalanistes, o d'estètica "kumbaià" (habitualment associada a aquestes tendències polítiques); de la mateixa manera, i atès el seu caràcter declaradament racista,

els i les joves d'altres ètnies poden ser-ne objectius propiciatoris, en especial si pertanyen als col·lectius magrebí o subsaharià. D'altres vegades, però, l'objectiu pot ser qualsevol jove, al marge de la seva estètica i de la seva ideologia. I més encara, fins i tot de vegades les baralles són entre grups del mateix signe i ideologia, cosa que ens porta a pensar que el seu "leit motive" real sobretot i per damunt de tot l'exercici de la violència, ja sigui aquesta política o lúdica (sense descartar que sigui les dues coses alhora).

"_Si passes per una plaça o al bar on es troben, i tens la mala sort d'anar amb una samarreta amb l'estelada, o amb el Che Guevara, o l'estrella o així... segur que se't venen a sobre, a cascar-te [*es refereix als skins neonazis*].

_O si vas amb segons quina pinta igual et diuen 'guarro' o et tiren pedres.

_No pots fer res, perquè sempre són molts contra un, o contra pocs."

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

"Li van pegar una pallissa entre tots, al noi àrab, i li cridaven 'moro de mierda', i 'vete a tu país', i coses i així..."

(Noi de classe mitjana, zona semiurbana)

"_Los skins siempre van buscando, siempre van a por greña.

_Van de cacería.

_Van de cacería, sí. Y da igual a quién pillen. Si encuentran un lufo, pillan el lufo [*es refereixen a "catalufo", per catalanista*]; si encuentran a un "rasta", pillan el "rasta"; y si no encuentran a nadie, pillan el primero que pase por ahí.

_Sin motivo, eso les da igual."

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"Aquests [*els skins neonazis*] a què es dedicaven? Doncs a anar a les discoteques, com que no hi havia res a fer, doncs a anar allà a esperar la gent que sortís i buscar merders, i es barallaven i feien de tot. I després què va passar? Ja van anar a atacar els del casal [*de joves independentistes*], no?"

(Noi vinculat a moviments alternatius, classe mitjana, zona semiurbana)

"Puede haber cabezas rapadas en Torelló y cabezas rapadas en Manlleu. Y si coinciden en un bar, los de Torelló y los de Manlleu, en vez de relacionarse y hacerse amigos para ser más fuertes, o sea, un grupo más grande, todo lo contrario, se pelean unos con otros."

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Una modalitat a mig camí entre el que es podria considerar violència lúdica, i la violència amb connotacions polítiques o identitàries, és la violència “hooligan”, o dels joves seguidors d'equips de futbol o d'altres disciplines esportives. Són els denominats grups “ultres”, i tenen clares concomitàncies amb el fet de ser d'estètica skin, i també amb el culte a ideologies d'extrema dreta -tot i que això no sempre és així, i poden haver grups “hooligans” d'altres ideologies, però són els menys-. Les dinàmiques d'aquests grups consisteixen en agredir indiscriminadament a seguidors de l'equip rival, barallar-se amb el seu grup d'ultres, o protagonitzar actes vandàlics en celebracions esportives. De bell nou, el que sembla primar és per damunt de tot el culte a la violència, i això fa que fins i tot entre els ultres d'un mateix equip, es produeixin baralles o enfrontaments violents. La competició per veure qui és més violent sembla ser la lògica dominant en aquests grups, cosa que els fa especialment atractius a joves d'estètica skin i ideologia neonazi, ateses les seves pròpies característiques personals i grupals.

“Si te dicen: ‘a que no hay cojones de meterle a ese del Español... y claro, vas y le metes... Aunque sean más, te tienes que pelear para que no vayan diciendo por ahí que nuestro grupo son unos maricas. Si eres un Boixos y no te metes, van a tratar a todos los Boixos de maricones.”

(Noi hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“A los otros equipos los odio, les he ido odiando cada vez más. Será porque te lo meten en la cabeza, estás con ellos y te lo meten... (...) El pique siempre ha existido, es histórico. És el radicalismo de los colores, siempre tienes pelea.”

(Noi skin hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“En el cas dels skins, sobretot, estan molt vinculats als fenòmens esportius, al Barça, Espanyol... I aquí sí que això continua associat moltes vegades amb determinats grups, associats amb el futbol, que continuen amb aquesta pràctica.”

(Policia)

“*[Parlant sobre actes vandàlics]* Yo no he iniciado, pero he participado, te dejas llevar y a veces el querer llamar la atención, que también va mucho por ahí esta movida...”

(Noi hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“Si no metes a los otros, lo más factible es una pelea entre skins, siempre hay piques... Por la política o para ver quién es el más radical.”

(Noi skin hooligan, classe treballadora, zona urbana)

En realitat, el fet d'alinear-se amb posicions d'extrema dreta denota ja una tendència agressiva notòria. Malgrat tot, els fonaments ideològics realment existents en aquests/es joves generalment força febles, més enllà del nacionalisme espanyolista que manifesten. No sembla que la majoria siguin grups enquadrables en una estratègia política a gran escala, sinó que més aviat estarien fent recepció de joves que per unes o altres raons cerquen en la violència de grup una via d'escapament als seus impulsos agressius. Per tant, la derivació cap a grups d'skins neonazis es deu al seu relatiu monopoli de la marca d'agressivitat. Però molts d'aquests joves podrien aplegar-se en grups ideològicament molt dispars, si aquesta marca d'agressivitat hi fos més present en aquests. El reclam sembla ser principalment l'ús que es fa de la violència, més que no els elements ideològics subjacents.

“ells [*els skins neonazis*] volen violència i utilitzen la ideologia per tenir l'excusa”

(Policia)

“Yo creo que todas las personas que se creen que tienen mentalidad de extrema derecha no tienen ni idea de lo quiere decir extrema derecha, porque la juventud de información no tiene nada, lo único que ven es lo que ven por la calle. Todo lo que son, cosas que les comen la cabeza en la calle, y son jóvenes, están equivocados, tienen rabia dentro y lo pagan con quien no se lo merece. O sea, es totalmente un mundo de confusión, no sabes en realidad ni lo que te interesa. Pero mentalidad clara, ya te digo, no la tienen, muy pocos jóvenes, muy pocos jóvenes...”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Tot i amb això, cal no perdre de vista que hi ha divisòries que sí tenen efectes a l'hora de segmentar socialment, en relació a les identitats nacionals o a les procedències ètniques. Així, bona part de la violència relacional entre joves provocada pels skins neonazis té com a rerafons el conflicte identitari entre catalanisme i espanyolisme, i com veurem més endavant, sovint respon a actituds reactives d'alguns/es joves castellanoparlants. Aquestes actituds reactives es fan més notòries en àmbits on la majoria del jovent tendeix a tenir postures més aviat catalanistes. De la mateixa manera, el sentiment d'espanyolitat i l'espanyolisme com a consigna són elements que faciliten l'adscripció d'alguns/es joves a aquests grups, en funció del seu origen cultural. L'origen cultural funciona de la mateixa manera amb els grups de joves independentistes, tot i que en aquest cas la correlació del factor cultural i ideològic no és tan clara, en haver-hi molta més heterogeneïtat en la seva composició interna.

Finalment, pel que fa a la variable xenòfoba, ha obtingut progressivament més ressò en els darrers temps, en bona part a causa de les fortes onades immigratòries i del major pes demogràfic en el país de les minories estrangeres (magrebines, llatinoamericanes,

subsaharianes, etc.). Aquesta circumstància -el seu major nombre i visibilitat- ha propiciat que els grups de joves skins neonazis facin un ús creixent d'una violència racista contra aquests col·lectius, en els quals a més convergeixen característiques -com possibles situacions il·legals, problemes amb l'idioma, manca de xarxes, etc.- que fan que aquestes persones no denunciïn les agressions, i així es trobin en una situació d'especial indefensió enfront dels seus atacs.

“El que s'ha d'associar una mica és amb la debilitat de la víctima. Jo sóc d'un grup i ataco a la víctima dèbil; el senyor que és negre, que no té papers i no sé què. Si li faig mal segurament no em posarà la denúncia. I ve una mica per aquí. (...) Un cas de robatori amb violència de quatre nois d'estètica skin pot ser contra un negre no pel fet de que sigui negre sinó per que va per un lloc solitari, està sol i a més no posarà denúncia perquè no té papers: 'pues vamos a por él'.”

(Policia)

Els grups de joves alternatius, i en especial els vinculats al moviment “okupa” o a l'independentisme, solen veure's implicats en altercats amb els grups de joves skins neonazis. La lògica d'actuació d'aquests grups, però, no sembla ser deliberada. A diferència de l'anterior grup, no basen la seva activitat grupal en la cerca d'altres joves amb qui barallar-se. Les baralles que es puguin donar semblen ser gairebé exclusivament amb joves skins neonazis, i normalment responen a la iniciativa d'aquests darrers, o bé a encontres casuals en un mateix espai públic. Alguns d'ells, però, com els i les joves red skins o sharps, manifesten tendències més agressives, encara que de bell nou únicament contra el grup de joves skins neonazis i com a resposta a les agressions que reben per part d'aquests.

Tot i que les dinàmiques grupals són força diferents, els grups de red skins, okupes i independentistes comparteixen uns trets comuns en la seva ideologia anti-sistema. Això els porta a legitimar, en el discurs, un altre tipus de violència que no té a d'altres joves com a objectiu, ja que es tracta d'una “violència contra l'Estat i contra el sistema”, tal com ells/es mateixos/es la defineixen (de fet, en el discurs mai no reconeixen iniciar els actes violents, i s'escuden constantment en provocacions policials o com a molt en la presència d'elements incontrolats). Escenogràficament, en alguns casos és una violència reactiva, com quan es produeixen desallotjaments dels “centres socials”, o immobles ocupats. En d'altres ocasions, el seu activisme violent es manifesta com a episodis de “guerrilla urbana”, que es donen després de les festes alternatives o de les manifestacions que organitzen.

“A veure, si tu estàs tranquil·lament dormint a casa teva, i de matinada es presenten vint tios d'uniforme, amb porres i pistoles, i t'entren... t'esbotzen la porta i t'entren a casa [es

refereix a una casa ocupada], i et posen contra la paret despallats i tot, t'ho regiren tot, t'ho trenquen tot, se te'n riuen, et peguen, i et fan fora de casa teva... com tenen els ous de dir-nos violents a nosaltres? Què esperen, que no fem res? Que ens quedem creuats de braços? Doncs si els veus venir, dones el crit i si pots li fots una totxana i li reventes el crani al malparit. I resistir es defensar-se.”

(Noi okupa, classe treballadora, zona urbana)

“Nosaltres som víctimes de la seva violència [*de la policia*]. A les manis, et blinden la mani, i et comencen a provocar. Et piquen aquí, i aquí, i per tot arreu... I n'hi ha [*policies infiltrats*] a dins de la mani que fan de provocadors, i serveixen perquè els altres carreguin contra la gent...”

(Noi vinculat a moviments alternatius, classe mitjana, zona urbana)

“Lo de la guerrilla urbana es un mito. Si tú vas de fiesta no vas pensando en liarla. Ni cuando vas de manifa. Pero si te encuentras los ‘gossos’ [*es refereix als mossos d'esquadra*] allí con su casco, su escudo y su porra, y te empiezan a dar, pues tú vas y respondes, ¿no? Luego claro, si la gente se rebota, van y dicen que si es guerrilla urbana, que si no sé qué...”

(Noi vinculat a moviments alternatius, classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“La violència contra elements estructurals del sistema, com un banc, o la policia, o una ETT, està justificada, perquè té un fi social i de protesta activa.”

(Noi vinculat a moviments alternatius, classe mitjana, zona urbana)

“Dins del grup okupa hi ha (...) delinqüents d'aquí o gent que ha vingut d'Itàlia amb una carrera delinqüencial al darrere enorme. I arriben aquí i evidentment són violents, són violents amb la societat i entre ells.”

(Policia)

En el cas dels grups de joves independentistes, alguns d'ells conflueixen amb d'altres joves alternatius, o amb joves del moviment okupa. També van a manifestacions, i de vegades tenen enfrontaments amb la policia. Però solen ser casos esporàdics. El fet de que molts d'aquests grups no repliquin la dinàmica okupa, i desenvolupin les seves activitats des dels casals o des d'organitzacions formals, opera com a un reductor de la conflictivitat, ja que les seves activitats es tracten sovint de concentracions reivindicatives, però la major part transcorren pacíficament. En canvi, els aldarulls s'acostumen a donar en dates molt concretes (l'11 de setembre, el dia de Sant Jordi, el 12 d'octubre...), i en certes manifestacions multitudinàries, en les quals no és estrany que convergeixin membres d'altres col·lectius alternatius que s'hi apunten i fan pinya, i que poden acabar amb

actuacions vandàliques dels membres més radicals (o, diuen alguns d'ells/es, fins i tot aliens al moviment). En aquestes situacions, novament la violència es manifesta amb enfrontaments amb les forces de seguretat, o amb atacs contra el mobiliari urbà, o contra seus de partits polítics de signe contrari, etc.

Per les característiques pròpies dels moviments alternatiu i independentista, i pel tarannà de la major part dels seus i les seves integrants, les activitats de violència planificada contra grups de joves neonazis no passen de ser esporàdiques i quasi anecdòtiques. Malgrat tot, hi ha casos d'enfrontaments grupals com a revenja d'agressions. Així, una noia alternativa ens parla de les incursions violentes en què ha participat amb el seu grup contra skins neonazis per venjar agressions rebudes per altres membres del grup. També se'ns parla del fenomen de la "kontra violenta", grup de joves alternatius que en determinats localitats es dediquen a cercar selectivament membres de grups neonazis per apallissar-los, però és un fenomen en principi aïllat i d'escassa transcendència. En qualsevol cas, aquests col·lectius no tendeixen a considerar la violència com una forma vàlida d'arranjament de les diferències, però se senten assetjats pels grups de skins neonazis, amb els quals, diuen, no es pot negociar.

"Algunes vegades les paraules no serveixen de res, perquè n'hi ha que no saben ni volen escoltar. Llavors l'única opció a la violència és respondre amb violència."

(Noia vinculada a moviments alternatius, classe mitjana, zona urbana)

"Jo no acostumo a resoldre els meus conflictes quotidians amb la violència, però crec que amb els fatxes no hi ha altra possibilitat que barallar-se."

(Noi red-skin, classe treballadora, zona urbana)

Més paradigmàtic esdevé el cas que va passar a una localitat amb una forta presència de joves independentistes i particularment actius (no violents), i on operava un grupúscul neonazi, que en veure el protagonisme que guanyaven aquests joves mitjançant les activitats que feien als diversos casals, van redoblar el seu assetjament als mateixos, fent agressions indiscriminades a altres joves. En un context d'escalada de la tensió, es va donar una resposta puntual agressiva del grup de joves independentistes, en apallissar un grup de neonazis quan aquests actuaven contra un casal, i això va provocar noves amenaces i noves agressions dels skins neonazis, que van portar a una situació límit. Aleshores, es va organitzar per Internet una concentració de joves de diferents casals i grups alternatius i independentistes, per anar a trobar el grup de neonazis. El mateix jove ens explicava com la situació se li en va anar de les mans, i com temia que el nombrós grup de joves que va reunir, proveïts de bats de bàisbol i fins i tot armes blanques, ataqués el grup de neonazis i

s'organitzés una baralla multitudinària. Finalment, la desproporció dels dos grups -favorable als joves independentistes- va fer que el grup de skins neonazis acceptés no continuar amb les provocacions. Malgrat tot, al cap d'un cert temps, aquestes tornaren a revifar. En aquest cas concret, però, la contundent actuació policial, parant un parany al grup de neonazis i efectuant detencions, va fer que aquests deixessin d'operar a la localitat. Probablement, però, el grup va traslladar les seves actuacions a d'altres indrets.

Tot i que, com hem dit, la caracteriologia i el tarannà dels i les joves de grups alternatius o catalanistes no fa pensar en què planifiquin sistemàticament activitats violentes contra els grups de joves neonazis, aquestes no són del tot descartables puntualment com a resposta a situacions límit d'assetjament per part d'aquests. En alguns casos, caldria considerar el risc d'esclat dels col·lectius assetjats i que es doni lloc a una confrontació més intensa entre grups de joves rivals, malgrat que pensem que la probabilitat de l'extensió d'aquest model és molt baixa, per les raons anteriorment adduïdes. Però no es pot perdre de vista que en algunes localitats, i entre determinats segments de la població jove, l'actuació violenta dels grups de skins neonazis ha generat un grau d'alarma social i de sentiment d'indignació força considerables, que en un moment donat pot fer saltar la guspira de la violència reactiva.

“Ja van començar a buscant-se, a buscant-se, i va haver un moment que jo ja... Jo no m'havia barallat mai a la meua vida, eh?, però clar, veies que ara han anat a pegar aquells, ara han anat a buscar aquells, sempre senties coses, i clar, la gent estava... tenia por...”

(Noi independentista, classe mitjana, zona semiurbana)

Pel que fa a la violència política de tipus ètnic, novament la més prevalent és la que protagonitzen grups de joves skins neonazis contra joves d'origen magrebí, subsaharià, etc. De moment, tampoc no sembla que hagi donat lloc a una confrontació oberta i sistemàtica entre grups de joves neonazis i grups de joves d'aquests orígens ètnics, en bona part degut a que en les dinàmiques dels grups de joves magrebins o llatins, per exemple, no es detecten actuacions violentes com a resposta. En particular, el cas de les “bandes llatines” (les que s'autodenominen “Latin Kings”, “Ñetas”, o similars) és un fenomen francament minoritari, i que entra en una altra dinàmica, de disputa del domini territorial i de diferenciació entre bandes rivals. En qualsevol cas, les anomenades “bandes llatines” són avui per avui una ínfima part dels grups de joves llatins, d'estructura informal, sense la presència de cap connotació violenta, i assimilables a qualsevol altre grup d'amics i amigues.

Encara que hi ha una forta diferenciació entre els joves originaris de diferents grups ètnics, aquesta es vehicula més aviat per la via de la segmentació i l'agrupació selectiva entre grups (fent que els i les joves llatins/es vagin amb joves llatins/es, mentre els i les joves magrebins/es van amb joves magrebins/es, i així) que no per la generació de rivalitats ètniques que puguin donar lloc a confrontacions violentes. En realitat, aquestes confrontacions es donen, però no de forma generalitzada. Malgrat això, tendeixen a produir-se quan grups de joves d'uns i altres orígens conflueixen en espais comuns.

“_A l'aula d'acollida, sudamericans i magrebins constantment s'estan barallant. (...)
 _Fan pinya entre ells i llavors...
 _Sí, se creen nuclis i estan xocant contínuament.
 _Quan un d'ells, pel que sigui, té un problema amb un altre que no és del grup -que és d'una altra nacionalitat o d'una altra procedència- els altres fan pinya amb l'altre i l'ajuden a guanyar el conflicte. Però clar, guanyar el conflicte què vol dir? Doncs enviar tres o quatre i intentar intimidar a l'altre (...)”

(Grup de mestres)

A la rivalitat que es produeix entre joves d'origen llatinoamericà i magrebí, cal afegir en altres zones la rivalitat que els grups de joves d'origen autòcton poden tenir amb joves d'origen magrebí o d'origen llatí. Igualment, s'enregistren enfrontaments amb grups de joves d'ètnia gitana. En la immensa majoria dels casos, però, aquests enfrontaments es donen en ambients bastant marginals, i malgrat l'evident segmentació ètnica, no semblen ser producte d'un racisme preconcebut, sinó de dinàmiques relacionals de domini i apropiació del territori, o de violència ocasional. Per exemple, en el cas dels enfrontaments entre grups de joves d'origen autòcton i grups de joves d'origen llatí, aquesta sembla donar-se només quan el grup de joves llatins adopten una estètica de “banda llatina” i entren en dinàmiques de domini i apropiació del territori.

“_Los *latin kings* estos que te decía antes, que estábamos en el parque, y éramos unos veinte o así. Y pasan otros veinte, del palo todos así de colores, bueno no mentira...
 (...)
 _Los ves así de amarillo por la calle, con palos de hierro y de madera. ¿Dónde vas así hijo de puta? Qué rabia tío. Es que los miras mal y... te va a tocar el premio, campeón, te vas a llevar una, seguro. Qué no. Van paseando...
 _Lo de coger los palos, no sé, si ves que no puedes...
 _Pues si ves que eres tú y hay más, pues coges y dices...
 _Y encima sois veinte y encima con palos, no veas tío.

_Uno contra uno, o tres contra tres... pero si ves que no puedes, pillas un palo, y el que se ponga por en medio, pues palazo. Como le pegues a dos ya verás como no se acercan más.”

(Grup de joves de classe treballadora i zona urbana perifèrica)

“Nos pegamos con unas gitanas de Sant Roc, ¿vale? Por una tontería, porque una amiga mía, bailando, iba hacia el lavabo, era verano, hacía un calor que te mueres. Íbamos hacia el lavabo, iba bailando, y sin querer pisó a una gitana, le pisó el pie.”

(Noia de classe treballadora i zona urbana perifèrica)

En algunes ocasions, la segmentació d'origen ètnic pot donar lloc a casos de “bullying”, com en l'exemple següent. Però també en aquest cas sembla ser l'adscripció estètica del noi a una banda llatina el que actua com a detonant, més que no el fet de ser llatinoamericà (de fet, hi havia altres nois i noies llatins

“_Había uno que era pendejo [*terme amb el que es refereixen als llatinoamericans*], que iba de *latin king*, y ya no quería ir al colegio por que cuando se iba el profesor de la clase, pues le matábamos. Le pillábamos y es que lo matábamos, a puñetazos, a patadas, a la hora del patio también, es que lo matábamos.

_ Por qué era pendejo, iba de *latin*.”

(Grup de joves de classe treballadora i zona urbana perifèrica)

Val a dir que tots els casos d'enfrontaments violents d'origen relativament ètnic entre grups de joves que hem trobat, es donen entre grups de joves que fan de l'agressivitat o de la violència un signe d'identitat. Però aquest tipus de joves es concentren en barris marginals, i tenen com a denominador comú el fracàs escolar, un oci pobre, i patrons de conducta agressiva com a forma de relació recurrent. En la majoria de casos en què conviuen joves d'origen autòcton i joves d'origens foranis diversos, la conflictivitat per aquest motiu és pràcticament nul·la, en especial quan són joves amb una integració social acceptable.

En canvi, en els joves d'entorns marginals i/o amb una integració social problemàtica, la violència és un recurs habitual en les seves relacions interpersonals. El fet addicional de que per raons d'estratificació social, els focus de joves magrebins/es, llatins/es, i gitanos/es, siguin concomitants en determinats territoris on també hi ha joves d'origen autòcton però extracció social baixa, fa que en aquests indrets la violència interètnica sigui tendencial. Ara bé, més que una raó política de fons (com sí que passa en el cas dels grups de joves skins neonazis), són les pautes relacionals inherents a aquests entorns el que la generen. Aquest era el cas del fragment anterior on es relatava un enfrontament violent entre un grup de

noies gitanes i un grup de noies autòctones, i també el cas d'una pallissa (amb resultat d'ingrés a un hospital i intervenció quirúrgica de reconstrucció de nas) de què va ser víctima una de les noies entrevistades, propinada per un grup de joves gitanes, a causa d'haver començat a sortir amb la parella d'una d'aquestes. De fet, la competència afectivo-sexual ha estat, en alguna vegada més, la raó de que emergís una segmentació ètnica que ha derivat en violència grupal.

“Vam detectar en una població (...) un cas incipient en el qual ens van fer saber que uns nanos del poble de tota la vida estaven organitzant una sèrie de trobades per barallar-se amb d'altres que eren tots sudamericans i que venien d'un altre poble. (...) I el motiu de la baralla era justament perquè els nanos sudamericans havien fet amistat amb les noies autòctones, i als nois sembla ser que no els hi feia gràcia, i llavors això propiciava baralles.”

(Policia)

En altres casos, la violència per expressions despectives vers una o altra ètnia, sembla més una violència relacional puntual que no un patró de conducta racista continuat, com en el fragment següent. Malgrat tot, es constata que en l'imaginari social hi perviuen actituds de caire xenòfob i racista, que poden ser instrumentalitzades pels i les joves quan convé. El fet constatat, a més, de la tendència a agrupar-se segons procedència ètnica, no ajuda tampoc a propiciar la convivència interètnica i intercultural entre els i les joves.

“Em deia ‘mora de merda’, i no parava, i em vaig cansar i la vaig agafar pel coll, la vaig insultar i amenaçar, i li vaig dir: ‘no em tornis a dir “mora de merda” mai més, filla de puta!’. I ja no m’ho va dir més...”

(Noia magrebina, classe treballadora, zona semiurbana)

Alguns joves d'origen estranger ens parlen, però, més sovint d'una violència que no ve perpetrada per altres joves, sinó com a violència institucional o estructural pròpia de la societat. Així, molts d'ells perceben una actitud despectiva envers ells pel fet de ser llatinoamericà o magrebí, actitud que es manifesta en forma de privació d'entrada a alguns locals d'oci, determinats comentaris que han de sentir en els seus espais de relació, o fins i tot mirades.

“Un sudamericano vestido de ancho siempre es sospechoso para la policía.”

(Noi llatí, classe treballadora, zona urbana)

“Nosotros no tenemos sitios de fiesta donde ir. Allí donde vas, eres marroquí, y no te dejan entrar”

(Noi magrebí, classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“A veces, te miran y no te dejan entrar en las discotecas.”

(Noi llatí, classe treballadora, zona urbana)

“Cuando voy con mis amigos, que no són marroquíes, a ellos les dejan entrar y a mí no. Una vez casi se pelean con los de la puerta por defenderme.”

(Noi magrebí, classe treballadora, zona urbana)

“Por la calle algunos nos miran mal...”

(Noi llatí, classe treballadora, zona urbana)

“Te hacen unas miradas que no te gustan... Pues coges y te vas...”.

(Noi magrebí, classe treballadora, zona urbana)

Entre aquests joves, el fet d’haver nascut a Catalunya, com pot passar amb alguns dels seus germans i germanes, no creuen que canviï massa les coses. Tot i haver-se socialitzat aquí, i haver-se integrat culturalment, sempre tindran un problema de visibilització, degut al color de la pell. Aquest factor és clarament apreciat pels joves magrebins com un factor perenne d’estigmatització, mentre que pels joves llatins ho és sobretot per aquells/es que tenen trets facials d’ètnies indígenes (cosa que es dona sobretot en centramericans, però no així en la majoria dels sudamericans).

En algun cas, se senten víctimes de violència institucional. Un altre jove llatí ens comentava que un cop que tornava a casa per la nit, i anava begut, va ser detingut per la policia municipal, i li van infligir maltractaments físics, fins al punt d’haver-lo de portar a l’hospital. En un altre cas, va discutir una multa de trànsit i va haver de sentir comentaris despectius cap a la seva persona pel fet del seu origen llatinoamericà. I a la feina, hi ha algun company que manifesta actituds xenòfobes vers ell. En paral·lel hi ha joves magrebins que denuncien la creixent estigmatització que es fa dels àrabs i els musulmans, identificant-los amb gent que roba, que són conflictius, que violen noies, o que són terroristes, etc. Els discriminen, diuen, també a l’hora de comprar o llogar un habitatge, o quan cerquen un treball. I és habitual per a ells sentir algun que altre insult de tints racistes.

7.1.2. La violència de domini

Un segon tipus de violència que es reflecteix en el treball de camp de la recerca és la violència de domini. En aquests casos, la violència esdevé un recurs instrumental al servei de la construcció d'una relació de dominació. El o els subjectes dominadors fan ús de la violència (ja sigui aquesta física o psicològica) per tal d'explicitar i exhibir el seu poder sobre altres joves. Per tant, la violència en aquest cas és un recurs proveïdor d'estatus, i jerarquitzada o bé les relacions interpersonals -sota una lògica de submissió al grup dominant, i sobretot als líders del grup dominant-, o bé també el domini simbòlic sobre un territori (així es parla de "la nostra zona" o "la seva zona", per exemple), que pot anar acompanyant d'un fort sentiment de pertinença, que sol revertir l'estigmatització negativa del barri o la zona per la via de la supremacia i el domini intimidatori (i per tant, violent) del grup de joves que s'hi identifica.

Probablement, el fet que els i les joves que fan aquest ús instrumental de la violència siguin gairebé sempre joves que fracassen en altres camps (a l'escola, amb les relacions familiars, etc.) i que desenvolupen escassos recursos verbals i intel·lectuals per manegar-se socialment, els indueix a adoptar actituds agressives i violentes, on si poden arribar a formar part d'un grup de joves relativament nombrós i del mateix tipus d'actitud, es trobaran amb una de les poques vies d'accés a un cert poder amb què poden comptar, i amb una de les poques "habilitats" atorgadora de prestigi entre els iguals que poden desenvolupar.

"Siempre estoy a la que salta. Y si tengo que dar, doy. Así no se meten conmigo."

(Noi repetidor de curs, classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"Hi ha algun tipus de gent que està més desestructurada i doncs, bueno, la gent amb una mica més d'estructura social resol les coses amb una mica més d'intel·lecte, i la gent que no en té tant, que sembla que poder cada vegada n'hi ha més, no utilitzen aquest intel·lecte i utilitzen les vies més visceral, les baralles i tal. A més està ben vist i es reforça dintre del grup. Jo penso que això va molt unit ja no només a la substància que puguis prendre sinó a més amb el teu sistema, amb el teu modus vivendi."

(Policia)

"Si vienen a nuestra zona es una agresión. Si vas tú por su zona, tienes la pelea asegurada siempre."

(Noi hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“El tema territorial el tenen molt interioritzat, i ha portat algun problema. Són de Can Bassa i això és important per a ells.”

(Professional de l'àmbit social)

“Eso de los Latin Kings i Ñetas no es tanto como se dice, pero para ellos el tener una marca así les hace sentirse importantes.”

(Noi llatí, classe treballadora, zona urbana)

“Els joves que busquen gresca volen ser els protagonistes, fer-se veure, fer-se notar, sentir-se millors que els altres i imposar por o respecte.”

(Noia magrebina, classe treballadora, zona semiurbana)

“Nadie se mete con los de Can Basses.”

(Noi resident al barri de Can Basses, classe treballadora, zona urbana perifèrica)

La lluita pel protagonisme simbòlic en una àrea o territori, fa que de vegades, la violència entri en una espiral d'intensitat quan algun grup rival adquireix major rellevància o notorietat social. És el que passa amb la notorietat pública d'algunes bandes llatines, o també ha passat en localitats on joves independentistes o alternatius han pogut realitzar activitats socials que els han donat més presència pública i social, i a la que grups de skins neonazis han respost incrementant les seves activitats violentes.

“Hay grupos que al saber que somos latin kings vienen a por nosotros, por envidia o no sé por qué. (...) Alguna vez en una discoteca nos hemos peleado entre bandas.”

(Noi Latin King, classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Els eren molts i nosaltres érem molts. I el problema es que ells van començar a agafar molta força, no?, que molta txuleria, i anaven a pegar, anaven a tots els locals, de local en local, anaven marcant territori, que ‘aquí estamos nosotros y esto es España’. I quan nosaltres vam començar a moure coses, doncs ells no ho suportaven i clar, venien, i van haver... baralles fortes.”

(Noi independentista, classe mitjana, zona semiurbana)

Sovint, el bullying -que altres vegades es presenta més aviat com a violència lúdica- serveix també per a guanyar estatus i poder d'intimidació amb la resta del grup escolar. Cal pensar que en determinats entorns i amb determinats subjectes, la violència és una eina relacional primordial, i gairebé l'única opció real que tenen per guanyar-se el respecte dels companys/es i ostentar-ne el lideratge. El que en el segon fragment s'esmenta en relació a la dinàmica dels centres de menors, ho hem trobat reproduït a petita escala en els ambients

socialment marginals (en instituts amb un elevat fracàs escolar, en barris i poblacions socialment degradats i econòmicament febles, etc.).

“Els que fan bullying sempre ho fan en grup. Així se senten més respectats, i es creuen més superiors amb els altres. Perquè és en l’únic que poden destacar...”

(Noi sense adscripció grupal específica, classe mitjana, zona semiurbana)

“Érem tres amigues i estàvem sempre juntes. Una era més gran i molt guapa, i llavors tothom volia fer-se amic seu, i ser amic nostre. I així nosaltres fèiem proves a la gent que volia ser del nostre grup, i fèiem bromes cruels als grassonets, o amb ulleres, o així. Jo de petita era molt mal parida. Una vegada vaig fer caure una nena al pati, tirant-la de les trenes, perquè em molestava que passés pel meu davant amb la pilota”

(Noia ex-bullier, classe treballadora, zona semiurbana)

“En els centres de menors com a tals la gent que hi ha en allà ja té una certa conflictivitat. El que més la lia i l’arma és el que acaba sent el dirigent intern, el líder informal d’aquell centre i es munta un tangana i la única manera que tens d’intervenir és sent més xulo i amb més força que la que aplica ell. És la única manera o idioma que entén.”

(Policia)

Però la violència de domini també s’estén a un ampli radi de relacions interpersonals, on l’objecte de disputa de vegades és tangible, i de vegades més aviat simbòlic. Pot tractar-se de la parella o fins i tot d’una amistat, en el que semblen relacions de competència afectiva o sexual. En aquest cas, la violència física, que com podem veure és emprada tant pels nois com per les noies, és una manera d’explicitar la “propietat” o el “monopoli” sobre aquesta mena de “recursos”, adquirint una posició de força intimidatòria que els faci “intocables”.

“_A ver, tu estas en una discoteca y no saben que estás con tu pariente [*es refereix a la parella o nòvio*]. Tú estás en una esquina y tú estás en otra y viene la típica... guarra.

_Cerde.

_Furcia. Y se pone a bailar con él. No a bailar, a bailarle. Él no baila, la perra, y lo ve. ¡Madre mía! Y en verdad no mola pegarle dentro, porque te hachan. Coges, te esperas que te pongan el sello, sales, te vas para fuera, le das una paliza y entras.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Ella me dejó pues a mí unos meses. Y yo el tiempo que estuve sin ella, pues tampoco me preocupaba por ir a verla ni como estaba ni nada. Y un chico que era amigo mío,

pues aprovechó la ocasión y se fue con ella, y a mí eso, pues me machacó mucho, y le pegué una paliza que lo reventé.”

(Noi de classe treballadora, zona semiurbana)

“Éramos cuatro, la [X], la [Y], la [Z] y yo ¿vale? La [X], la [Y] y yo éramos muy amigas. Llegó la [Z], me tenía asco por qué ellas dos me querían a mí mucho. Entonces, quería ser a la que querían a ella ¿sabes lo que te quiero decir? Entonces empezó a comerles la cabeza a ellas con que no estuviera con ellas, pim. Entonces yo no lo sabía, porque si ellas querían ser sus amigas, no me lo iban a contar. Pero yo me enteré. Y cuando me enteré, cogí, la esperé, y la pegué.”

(Noia de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

La violència de domini es manifesta sovint sota la forma de violència física, ja sigui individual o grupal. Tanmateix, aquesta actitud té molta més prevalença en entorns marginals i en joves d'extracció social baixa i sense capital cultural familiar, que no en joves d'aquests altres perfils. En aquests casos, aquestes relacions de competència tenen també conseqüències, però la càrrega de violència baixa molt. Es poden perdre les amistats, deixar de parlar-se amb els implicats/des, o fins i tot fer-se el buit, però en molts casos no passa d'aquí. El que es detecta en els grups de joves de classes mitjanes o altes, i sobretot en els de joves amb capital cultural familiar, és la disminució de subjectes que responen agressivament a aquestes situacions. De fet, n'hi ha força que ho veuen com un dret de la parella o dels amics o amigues, el decidir sortir amb altres persones que no siguin ell o ella.

“_Els ‘quillos’ [es refereixen així a joves de capital econòmic i cultural baix] sí que es barallen per les nòvies i tal... però és perquè no donen més d'aquí. Jo el que no entenc és com elles s'ho deixen fer.

_Si inclús els hi agrada.

_A mi si em passés, que la meva xicota se n'anés amb un altra, li diria que 'bon vent', i tan amics. A veure, és ella qui ha d'escollir amb qui vol anar i amb qui no, no?

_Però les 'quilles' ho fan [anar-se'n amb un altre] per provocar, com per donar gelos. Per mi que si el nòvio li fot un parell de mecos a l'altre, la tia se sent més estimada o algo...”

(Grup de joves de classe mitjana, zona urbana)

Tanmateix, entre els nois i noies de classes mitjanes o altes i amb famílies de capital cultural mig-alt també hi ha manifestacions de càstig vers altres joves, quan estimen que la situació ho requereix. Però consisteixen sobretot en excloure al qui volen castigar, o bé a difondre rumors negatius sobre la seva persona. Com a molt, se sol arribar a la violència verbal, encara que els nois de vegades també arriben a la baralla física. Les noies d'aquests

entorns, en canvi, semblen realment especialitzades en aquestes estratègies de violència psicològica més subtil.

“_Aquí a l’Institut va passar que van fer pintades al lavabo escampant d’una que estava prenyada i era mentida...

_Això són tècniques molt femenines.

_Si, jo crec que les xiquetes tenen una ment més malvada que els xiquets.

_Son més maquievèliques.

_Més complicades.

_Tota una vida per putejar una persona.

_Si els tios van ... és un marica, és un tonto, ara et pego un cop de puny...

_Les ties van allí, te fan una pintada, i t’aixafen... Jo crec que tenen una ment més mecànica, més planejadora.”

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

Les formes de violència psicològica més subtils també se solen donar més en pobles petits, precisament com estratègia alternativa al major control social que s’exerceix en aquest tipus d’entorn. El fet de conèixer-se gairebé tot el que passa, pels mecanismes informals de transmissió de la informació que hi ha, faria que la violència física no passés desapercibuda, i fos sancionada. En canvi, la violència psicològica és sempre més difícil de detectar, i té una delimitació més confusa i no tan nítida com la violència física.

“Al poble tothom es coneix, i si algú fa alguna cosa violenta de seguida se sabria qui ha sigut, i se’l castigaria. Però en canvi les altres agressions, les agressions psíquiques no es veuen tan fàcilment, i a més no hi ha acord sobre quan són o no són, perquè segons què per uns serà agressió i pels altres llenguatge corporal, no?”

(Mare, classe mitjana, zona semiurbana)

D’altra banda, la violència de domini té un revers, que és la potencial resposta violenta del qui rep l’agressió verbal o física. Entre els i les joves de baix capital cultural, que són els que més recorren a la violència física com a forma de domini sobre altri, la rèplica violenta sembla ser l’única manera de defensar-se i fer-se respectar. Qualsevol altra estratègia, com el diàleg o apel·lar a una autoritat superior (els mestres, per exemple) resulta ineficaç o fins i tot té efectes contraproductius. Tal com ens ho presenten els propis joves, les opcions reals semblen reduir-se a l’assumpció d’una actitud submisa, o la retorsió violenta contra l’agressor/a. En els entorns esmentats, aquesta actitud està força internalitzada pels i les joves, i sobta veure com les noies tenen també la mateixa percepció.

“Si te dejas, estás perdío. Tienes que dar, aunque pilles. Si no, estás perdío. Tienes que rebotarte”

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Si deixes que t’insultin o se’n burlin, mai no acabaran de fer-ho. Quan et poses dura i els hi pegues un toque, i si cal pegues, ja deixen de molestar-te. Algunes inclús es fan amigues teves.”

(Noia de classe treballadora, zona urbana)

Així doncs, davant la violència de domini, sembla que el pitjor que pot fer el o la jove que n’és víctima és no reaccionar, o fer-ho pacíficament. Es dedueix que el rol de dominador/a s’exerceix en base a una mena de proves d’assaig i error. El domini efectiu apareix quan el o la jove objecte de la violència manifesta una actitud feble o d’indefensió. En canvi, quan respon, i en la mesura que la resposta no sigui feble, marca un límit al dominador/a. És curiós com, de vegades, la retorsió violenta funciona fins i tot quan el dominador/a és més fort. I com en veure que el o la jove agredits no adopten una actitud submisa, l’actitud del dominador/a sol canviar, i arriba fins i tot a integrar-los/les com a iguals (vid. fragments anteriors).

Els casos de bullying mereixen un tractament especial, perquè és més ambivalent i sovint es troba a mig camí entre la violència de domini i la violència lúdica. Sol dirigir-se contra una persona que té alguna característica (física o personal) jutjada com a rebutjable per part d’un ampli consens del grup. De vegades, la característica no és ni tan sols objectiva, i pot respondre simplement a les fòbies particulars de qui comença l’actuació de bullying, o bé a que el líder del grup escull algú que li cau malament, o bé fins i tot fent una elecció a l’atzar. En altres ocasions, es busca una “excusa” per al bullying en el caràcter de la persona víctima del mateix (potser tenir poques habilitats relacionals, o ser infantil, o excèntric/a, o tímid/a, o amb tendència a aïllar-se i anar molt per lliure), o bé determinades característiques físiques o de la seva indumentària (tenir alguna deformitat, o portar ulleres, o ser gras/sa, o ser poc atractiu/va, o vestir-se d’una manera estranya al grup -cosa que fa a tothom potencial objecte de bullying, amb tal que es trobi en franca minoria-). Perquè el que sí es procura sempre, per part dels assetjadors/es o “bulliers”, és que la persona objecte de bullying es trobi en franca minoria i sigui fàcilment aïllable, i per tant feble.

“_La gent que pateix bullying és perquè... o perquè tenen obesitat, o perquè tu ets molt lleig, o ets tonta, o camines malament, o coses així, pues s’enriuen de tot. Tu primer ho veus com una broma però aquella persona veus que li afecta de veritat.

_Comencen a posar-te un mote i després ja t’ho diu tothom

_Que tu diu una persona vale però quan t'ho diu tanta gent! Després se'n riuen."

(Grup de joves de classe mitjana, zona urbana)

"Es fiquen amb els nois que tenen aspectes físics i estètics menyspreats des del punt de vista social."

(Mare, classe mitjana, zona semiurbana)

"_Si estàs amb una colla d'amics amb bastanta gent és difícil que et comencin a apretar a tu, és normalment el que va sol perquè saps que si li apretes no hi ha ningú a tras que et vingui a donar hòsties.

_És inversament proporcional als amics que tens

_Si algú es posa en tu i sap que tens molts amics saps que acabarà perdent perquè tothom es girarà en contra d'ells. També és la manera de ser."

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

"Jo, diguem que quan es ficaven amb mi a la primària, sempre responia: 'què?!'. Et responia així com..., em defensava. I a la ESO em vaig trobar que ja tot anava amb grups, era el grup d'aquests, el grup dels radicals que fumen i que han entrat en una discoteca, i els altres que són més, saps? Estaven tots sempre separats en grups, ja no era... I les persones que estaven com jo, que no sabíem, pues els marginaven."

(Noia víctima de bullying, classe treballadora, zona urbana)

Un cop han triat la víctima, gairebé res del que faci podrà fer canviar l'assetjament. En un dels casos, la imperícia de la víctima en els esports el feia relacionar-se més amb les noies, i això va propiciar que el titllessin de "maricón", de "nena"... Però després, en ser bon estudiant i a més tenir una bona relació amb el professorat, el van titllar de "pilota", "empollón", etc., i fos per una o altra raó sempre trobaven un "motiu" per assetjar-lo, insultar-lo i pegar-lo. Les agressions acostumen a ser en grup, però de vegades depenen d'un líder catalitzador, que dóna peu a les mateixes. El que caracteritza aquesta pràctica violenta és, d'altra banda, la perdurabilitat en el temps de les agressions, i la seva continuïtat. D'alguna manera, la víctima de "bullying" es converteix en la diversió permanent dels qui gaudeixen assetjant-la i humiliant-la, i en una exhibició permanent de dominació per part dels agressors/es. En un dels casos que hem observat, la pràctica continuada de "bullying" va portar a un noi a ser-ne víctima dels 4 als 17 anys, i l'assetjament no es va aturar mai. La solució final, per al noi i per a tota la seva família, va ser marxar de la localitat on eren a una altra a força distància del primer lloc.

"Un dia em van demanar els deures i jo: 'no, no els tinc', i la gent: 'oh!, que no els té! Això... baixa-li nota'. I ells poder tampoc ho portaven, eh? Llavors intentava tenir els

deures, i quan els tenia: 'pilota!, sempre fent els deures!'. Una situació que deies: 'bueno, què?'. Intentava lo mínim, lo mínim. Quan passaven llista: 'jo', així i ja està.”

(Noia víctima de bullying, classe treballadora, zona urbana)

“Ho feien sempre en grup, però amb el que manava. Si aquest no hi era, no em feien res. Ell era el que ho provocava.”

(Noi víctima de bullying, classe treballadora, zona semiurbana)

Molta de la violència “bullier” no es manifesta en forma de violència física, probablement perquè els agressors/es hi visibilitzen un major risc, i resulta força més detectable. Això fa que el més recurrent sigui la violència psicològica, verbal o actitudinal. Les burles, les bromes pesades, i actes d'humiliació pública, se succeeixen per a diversió del grup, i per disgust de les víctimes, que se senten progressivament anul·lades com a persones (com veurem en propers capítols, algunes d'elles acaben interioritzant el rol assignat). Les actuacions destaquen per la inusitada violència i crueltat, i esporàdicament no descarten les agressions puntuals, com veurem en el ventall d'exemples que ens brinden tant joves que han estat víctimes de “bullying” com joves que declaren haver-ne estat testimoni (alguns passius, i d'altres cooperadors).

“_En la mesura que et van dient coses et fan sentir inferiors...”

_Lo físic canta molt, si et fan un cop de puny és molt segur que t'enganxin els professors i si insultes és molt estrany, es molt probable que no li diuen a ningú. Si et deixen marca ràpid diran a casa teva 'què t'ha passat'. Si estàs trist no ho veuen.

_Des d'amagar l'estoig a...

_Jo conec a un que li van posar pega a una cadira, o els hi xafen les làmines de dibuix que els hi trenquen, o que li tallen els cabells mentre no s'enteraven, coses així... o escampar rumors desorbitats.”

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

“Hi ha un dia que estava a classe i em tiraven coses, així, aquí, i llavors se'm quedaven enganxades, i llavors anava a la pissarra i tothom se'n reia... no sé. Un dia me'n recordo que un noi estava caçant les mosques, agafava mosques i les matava, i després vaig fer així i em vaig adonar, es veu que me les llançava.”

(Noia víctima de bullying, classe treballadora, zona urbana)

“_Pues eso, que sueltan paridas en medio de todo el mundo y te ríes de él.

_Paridas las puede decir todo el mundo. Paridas para que se ría la gente, pues sí, las dice todo el mundo. Pero normalmente es una persona que no para, es como que quiere ser el gracioso de todo. Por ser gracioso es el tonto.

_Y se machaca.

_Pues “ves al chino, cómprame dos bolsas de palomitas, toma”. Y va al chino y te compra dos bolsas y viene. Y “dame un cigarro” y “toma”, y “acércate a comprarme tabaco” y “toma”, y “déjame llamar” y “toma, llama”. Así, pero no solo yo, somos veinte, pues todo el mundo.

_Hay un pobre chaval que tiene una cara de tontico el pobre, que da una pena, siempre le pegan, le pegan cada una que...

_El Javi, de verdad, es mongol, que no sabe hablar, se le cae la baba cuando habla. A Javi le hablas y él te escucha, te entiende, pero él no sabe hablarte.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Era... si era feu grups de 5 persones, i poder hi havia un grup que hi havia 4, i deien: ‘no, no, és que ve ella amb nosaltres’. I jo: ‘però es que llavors no vaig amb ningú, jo’. I després miraven que no em possessin amb ells, o coses així.”

(Noia víctima de bullying, classe mitjana, zona semiurbana)

“_Le quitaban el bocadillo. A lo mejor no se lo quitaban para comérselo, se lo quitaban para tirarlo.

_Para cogerle el bocata y decirle: ‘¿Lo quieres? Pues ya no’.

_Se lo escupían, y a veces él se lo comía escupido.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Els i les joves de classe mitjana o alta, i amb capital cultural mig-alt, són els que amb més nombre declaren no haver presenciats casos de “bullying”, o haver estat testimoni d’un assetjament més psicològic que físic, i sembla que de menor intensitat (tot i que en casos puntuals -sembla que més individuals que grupals- poden registrar-se també agressions físiques de relativa importància, sobretot en nois-). Com veurem, però, després, les agressions verbals, o les exclusions, o la rumorologia hostil, no per menys cruentes s’interioritzen millor per les víctimes, a les quals la impossibilitat de tenir una relació normalitzada amb el seu entorn ja de per si provoca una angoixa important. De fet, molts dels grups de joves que han participat en el treball de camp, així com els nois i noies víctimes de bullying que s’han entrevistats, han manifestat que la violència psicològica era la més dura de suportar.

En els entorns de classe baixa i baix capital cultural, ja sabem que la violència física hi és més present i més explícita, i així mateix passa en els casos de “bullying”, fins i tot quan aquest afecta a noies. En part degut al seu caràcter continuat, l’espiral de “bullying” sol anar creixent a mesura que passen els dies, i sempre que no canviïn les circumstàncies (que, tot sigui dit de passada, no solen fer-ho). L’escalada de la violència pot arribar a comportar que

hi hagi víctimes que hagin de ser ingressades en un hospital a causa de les pallisses rebudes per uns grups de joves que semblen no conèixer límits ni tan sols a l'hora d'exercir la violència física.

“Primer van començar insultant-me i aïllant-me de la resta. Em feia més mal quan m'insultaven als meus pares o al meu germà, no tant els insults meus personals, com dir-me ‘maricón’ i això. Però de seguida em van començar a pegar, i em van arribar a donar pallisses en grup.”

(Noi víctima de bullying, classe treballadora, zona semiurbana)

“Un dia em va passar, hi havia una noia que es va començar a picar amb mi, vale? Jo en principi pues em callava i tal, jo tenia una beguda petitona així, i va començar a riure's de mi i em va començar a insultar, i estava amb unes altres noies, ho deia per alçar-se, saps?. I jo li deia: "he portat un mal dia, calla sisplau", i seguia. I va haver-hi un moment que em vaig cansar tant... s'estava rient d'una manera que em va estressar i li vaig tirar a sobre i li va quedar tot el cabell empapat. I llavors va anar a la professora allà cridant: ‘que te meto, que te meto...’. I al sortir del cole em van rodejar entre alguns i em van dir: ‘Què passa, vas de llesta?’. No sé quantos, i em va emputxar, i jo la vaig emputxar a ella com dient: ‘eh!, para!’, saps? I tothom que volia que a mi em pegués, saps? Eren tots els de classe i s'estaven rient de mi, i jo vaig agafar i (...) vaig marxar aixís com, no vaig marxar corrents, però vaig marxar aixíns com dient: ‘Bueno, vale’. I per la tarda em va venir una noia de dos anys més gran que jo i em va pegar una colleja, i em va dir: ‘Pobre de ti como le metas, que sinó te mato allí’. (...) Una vegada me'n recordo que em van dir: ‘como vayas de lista tu hermana se va a enterar de esto’. Com dient, pegarem a la teva germana, que anava dos cursos més petita, saps?.”

(Noia víctima de bullying, classe treballadora, zona urbana)

“_En mi colegio, incluso chavales de cuarto de ESO, a una chavalita, que pobrecita, mira que era feita, era pequeñita con unas caderas así, o sea la cintura así, las caderas así, tope de pequeña, tope de tonta, así. Y todo el mundo se metía con ella, te lo juro. Había un gitano en el colegio que el decía “guarra, guarra que eres una guarra” y la tiraba por ahí, por las escaleras, te lo juro...”

_Había una niña en mi cole, que como era más tonta, así freaky, que le gustaban los Pokemons y eso, vaya palizas le daban. O sea, era nada más entrar, a las ocho de la mañana, y le pegaban; a la hora del patio, le pegaban; entre clase y clase, le pegaban. Pero le pegaban del palo porrazotes a la boca.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Novament, també es pot parlar d'un “bullying” tecnològic, que es vehicula mitjançant els SMS al telèfon mòbil de la víctima, o en els xats i en l'ús del programa “messenger” (per bé

que aquí la víctima té marge de maniobra, perquè pot vetar-los a la conversa), o fins i tot emprant programes radiofònics juvenils per difamar al o a la jove víctima públicament.

“Es va utilitzar un programa radiofònic, anomenat “Prohibit als pares”, “PAP”, i que era escoltat fonamentalment per adolescents, per escampar rumors falsos i provocar enfrontaments verbals amb una altra noia de l’IES.”

(Mare, classe mitjana, zona semiurbana)

D’alguna manera, els “bulliers” són conscients de la necessitat de mantenir la víctima el més aïllada possible per tal de que romangui en una situació d’afebliment que els permeti perpetuar l’assetjament. Per això, són habituals les estratègies paral·leles d’intimidació a altres joves que es relacionen amb la víctima dels atacs, i fan ús fins i tot d’amenaçes personals per tal d’aconseguir que cap altre noi o noia estableixi relacions d’amistat amb les víctimes, i així aquestes quedin del tot isolades. El següent fragment és una bona mostra de la seva manera d’operar.

“Amics amics, a veure, no... tots han acabat traicionant-lo, perquè era més còmode anar amb la majoria, que es divertien a costa d’ell. (...) A l’escola, quan tenia 12 anys li agradava una nena i la nena li agradava ell, no?. O sigui, ella vivia més lluny i a vegades ell l’acompanyava i tal, no? I un dia el vaig veure tot així molt...ensopit i tal, no? I li vaig preguntar i: ‘No, mama, és que hem estat parlant amb l’Elena al pati, i m’ha dit que com que m’estan pegant...’, i a la sortida del cole el pegaven fins a casa, pues clar, en ella l’han amenaçat: ‘li han dit que si ella ve amb mi, que a ella la pegaran igual; clar, ella no vol, i jo ho he entès de que no tenen perquè pegar-li’. I aleshores ni es miraven, pràcticament. (...) És com quan ell va anar als Salessians a l’any següent, anava un amic seu que per anys li tocava anar un curs després, però es porten cinc mesos de diferència, que es diu Albert, i el va anar a saludar el primer dia. Ell anava a 2on de ESO i ell feia 1er, i a continuació quan van veure que es relacionava l’Àngel amb aquell nen van anar 4, això m’ho va dir la mare del nen, de l’Albert, van anar 4 i li van dir: ‘Tu et relaciones amb aquest cabrón fill de puta? Que no et veiem relacionar-te amb ell, perquè sinó et partirem la cara.’”

(Pares de noi víctima de bullying, classe treballadora, zona semiurbana)

Potser de vegades els o les joves agressors/es no són conscients del dramatisme amb què aquests episodis són viscuts pels i les joves que en són víctimes. Però el pitjor de tot és que, en altres casos, probablement sí que en siguin conscients -de fet, hi ha situacions en què resultaria pràcticament impossible ignorar-ho-, però el seu grau d’empatia i la seva sensibilitat envers el sofriment d’altri demostra ser pràcticament nul. Aquesta circumstància, i la intensitat amb què s’exercita aquesta violència en determinats casos, expliquen en bona

part l'alarma social generada. Certament, el fenomen del “bullying” presenta unes dinàmiques que no són noves d'ara i que venen d'antic. Ara bé, el fet diferencial sembla estar en la transgressió, per part dels joves més agressius/ves, d'uns certs límits d'intensitat que abans eren vigents (o que al menys així es percebien per part d'alguns dels adults que ara han viscut de prop aquestes situacions). O bé, com diuen altres veus, que la sensibilitat de l'opinió pública i de les mateixes víctimes davant dels fets és major. Enmig d'aquest debat, però, el cert és que segons se'ns diu des de camps professionals diferents, la percepció que es té és que fins i tot abans les bromes, “novatades” o similars tenien uns límits que actuaven com un fre al grau de violència que s'emprava. En canvi, el que els sobta de la situació actual és la inexistència d'aquests límits, que porta a que en alguns d'aquests casos s'extremi la intensitat de les agressions, cosa que al seu torn ha provocat en alguna ocasió una retorsió de les víctimes -en situació límit- també d'una violència aparentment desproporcionada, que té l'arrel justament en la intensitat de l'assetjament rebut i en la internalització que la víctima fa de la seva situació.

“potser abans la violència física no era tan intensa i era una mica això, llençar-li la cartera a un estany... [parlant sobre el bullying]”

(Policia)

“De sempre hi havia hagut el típic tontet de la classe, o el nano aquell a qui tothom trobava repel·lent, i tal, i el prenien de cap d'esquella, i tot eren bromes, burles, i demés. Però el que no passava mai és que enviessin nanos a l'hospital d'una pallissa, i amb braços trencats i tot com passa ara. Que no dic que no es peguessin, però no amb la violència que fan servir ara, i que no tenen cap mena de mirament... Jo no sé dir si hi ha més bullying o no, perquè diuen que si ara ens fixem més i tal, però el que sí he anat veient dels casos que conec és que la violència ha anat creixent, i cada cop ens trobem amb més casos esgarrifants, que fan feredat fins i tot de sentir-los.”

(Professional de l'àmbit social)

“En l'institut (...) al que li feien bullying no va poder més, va agafar un tornavís i li va clavar a qui li feia. Potser ho ha fet malament, però portava 2 anys que li feien de tot.”

(Noi de classe mitjana, zona urbana)

En conclusió, la violència de domini sembla ser un element recurrent en tots els grups amplis de joves, i serveix com un instrument més per a assolir un cert estatus i jerarquia, i bastir així una estratificació interna dins del grup de referència. També es dona internament en els grups d'amics o “pandilles”, per la disputa del lideratge. Cal destacar que en entorns econòmicament més desofegats i amb capital cultural elevat, hi ha altres recursos -alguns

d'ells preferencials- per tal de procedir a aquesta jerarquització, com el fet de portar roba de marca, ser atractiu/va físicament, destacar en els estudis o en els esports, o tenir qualitats intel·lectuals apreciades. Això fa que en aquest entorns el recurs a la violència física o verbal sigui molt més limitat, i fins i tot quan es produeix una operació de sanció, sol ser d'una violència actitudinal més subtil (deixar de banda, fer el buit...).

En canvi, en els entorns de classe baixa i amb baix capital cultural, es prioritzen les formes de violència explícita, tant la física (que resulta preeminent) com la verbal, al marge de que també funcionin altres vies d'obtenció d'estatus -com el destacar en els esports o ser atractiu/va físicament-, però sempre vinculades a qualitats físiques o de força, més que no intel·lectuals o de subtilitat estratègica. Ans al contrari, en aquests entorns destacar en els estudis, per exemple, sol ser un motiu d'assetjament o de marginació, i de vegades comporta ser objecte de la violència de domini (ja que així es castiga el no alineament amb la cultura de resistència que s'adopta envers el sistema escolar).

7.1.3. La violència lúdica

Hi ha un tercer tipus de violència, la violència lúdica, que pels i les joves que la practiquen passa per ser un mitjà d'entreteniment. Serveix, ens diuen, per combatre l'avorriment, i és una activitat que els diverteix, sempre que no se'ls giri en contra, és clar. Té diverses modalitats, com les baralles sense motiu, violència exercida "en broma" amb els amics, actes vandàlics com a simple diversió, i fins i tot el bullying (cas més complex, que hem decidit enquadrar sota la violència de domini), de vegades, entès com a diversió grupal a costa d'un o una jove que genera un especial rebuig per les seves característiques físiques o personals, i que es mostra especialment feble i indefens a les agressions de la resta del grup. La violència lúdica destaca pel seu caràcter aparentment "gratuit" (en el sentit de manca de motivacions explícites), que cal explicar a partir de motivacions ocultes i que tenen a veure amb els condicionants socioestructurals que planen sobre els/les joves que en fan ús. Així, és protagonitzada per grups de joves tendents a la violència i que denoten un oci molt pobre, tot i que puntualment també ha pogut comptar amb joves practicants de molt diferent condició social i econòmica. Pel que sembla, l'atractiu està en la descàrrega d'adrenalina que propicia, i molts/es joves la veuen com un mitjà de descarregar tensions i com una forma de desofegar-se. Potser per això Elzo (1999) la identifica amb joves amb mancances, frustracions i manca d'estímul en la seva vida quotidiana.

“Entre amigos jugamos a pelearnos. Nos marcamos, sin hacernos daño”.

(Noi de classe treballadora, zona urbana)

“A lo mejor una noche loca te lo encontrabas por ahí y... el tío no había hecho nada y se iba caliente a casa sin ningún por qué.”

(Jove skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Se relacionaba con un grupo de skins que hacían gamberradas y delitos, como destrozar coches o entrar en casas, o robar cervezas...”

(Mare de jove llatina, classe treballadora, zona semiurbana)

“Ho fèiem sempre en grup. Trencàvem vidres de l'escola, un dia vam cremar un lavabo (...) Érem una mica inconscients, i volíem sobresortir entre els companys i amb altres persones, perquè el conserge també ens picava... Ens ho passàvem bé, fent aquestes coses.”

(Jove participant en actes de vandalisme, classe mitjana, zona semiurbana)

“Hem notat que en aquests tipus de celebració -celebracions del Barça, etc.- (...) hi ha determinats col·lectius que s'apunten a la violència gratuïta de cremar contenidors, de tirar objectes a la policia, i de fer la gresca (...) No es pot identificar directament a un col·lectiu determinat, amb aquest tipus de violència gratuïta.”

(Policia)

Val a dir que per algunes persones les noves tecnologies i determinat tipus de jocs semblen haver propiciat darrerament un increment dels casos de violència lúdica arrel d'aquestes pràctiques entre el món jove i adolescent. Algunes veus creuen que l'absorció que alguns/es joves viuen en el medi virtual fa que a la llarga puguin desenvolupar conductes anòmales potencialment violentes.

“Aquesta violència ha vingut incrementada per aquest nou fenomen que és les noves tecnologies. El cas per exemple aquest d'aquests joves, doncs sí que està clar que era una mena de joc que fruit de les seves navegacions per la xarxa. (...) Són moltes hores que passen allà i que tampoc no és relacionen amb altres companys. Jo crec que això d'alguna manera acaba passant factura.”

(Policia)

Sol ser una violència que no presenta un rerafons explícit amb raons de pes per existir, però que és practicada per una sèrie d'individus i grups de joves, segons diuen ells/es mateixos/es, senzillament perquè els diverteix (encara que lògicament aquesta no és la raó

de fons d'aquestes conductes). La violència lúdica presenta, doncs, des de manifestacions que s'associarien més a pures descàrregues d'adrenalina, com el vandalisme o les baralles injustificades, fins a actituds d'assetjament continuat cap a un o una jove o d'agressions grupals cap a altres joves "sense més ni més", només pel gaudi que aquests grups i individus troben a exercir la violència per la violència (cosa que denota l'existència de raons ocultes de caire social susceptibles d'explicar aquests comportaments). Atesa la disparitat de lectures de la mateixa, cal pensar que els joves agressors/es, immersos en una dinàmica lúdica, no ho veuen més que com una "diversió" i un "entreteniment", i mostren una actitud de total despreocupació sobre les seves conseqüències.

7.1.4. La violència "casual" o ocasional

El darrer tipus de violència que hom detecta en els i les joves és, també, una violència relacional poc justificada, tot i que no es produeix per un desig de diversió. És més aviat una violència del moment, ocasional, que sorgeix de forma inesperada i no planificada per un conflicte sobrevingut en les relacions interpersonals, però que ni tan sols s'identifica pels propis joves com a rellevant. Pot ser deguda a múltiples factors, alguns dels quals fins i tot es fa estrany que puguin derivar en violència, i per això l'hem denominada com a violència "casual" o ocasional.

"Vas borracho y por alguna tontería te peleas con un amigo, porque le dices las cosas que tenías que decirle hace tiempo... Pum, pam y ya está, y mañana tan amigos."

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"Los motivos suelen ser poco importantes: que si miras a una chica, que si bailar, digamos, con exageración... Son peleas absurdas. (...) Se dan a menudo en discotecas latinas, y casi siempre se pegan entre latinos. Y como los vínculos son fuertes, cuando uno se mete, todo el grupo de amigos se mete con él."

(Jove llatí, classe treballadora, zona urbana)

"A batxillerat no sé, bronques de passadissos per companyes... Bueno, també estic pensant en algunes bronques entre noies. Què ha motivat alguna altra bronca? Doncs a lo millor fulanito que 'me ha mirao', 'me has mirao mal', no sé qué, per un cop o així, i això és més espontani entre els homes, diuen."

(Mestra)

La prevalença de la violència “casual” és molt dispar en funció dels ambients i dels entorns socials, i esdevé un bon indicador del grau de violència potencial en els i les joves de cadascun d'aquests ambients o aquests entorns. Fenomènicament, es dona amb una freqüència directament proporcional a l'agressivitat intrínseca dels i les joves implicats/des. Estan molt relacionades amb els ambients d'oci nocturn (en discoteques, preferentment, però també en zones d'oci a l'aire lliure, parcs, i festes populars), així com amb entorns socials econòmicament febles i de baix capital cultural. Malgrat aquesta darrera dada, però, es dona la circumstància que en les discoteques que sovintegen nois i noies de classes mitjanes o altes, també s'enregistra aquest tipus de violència. La diferència està en la menor incidència que té aquesta en les escoles a que van aquests/es joves, així com amb la seva freqüència i la proporció de joves que la practiquen.

La majoria d'aquests conflictes sorgeixen per coses banals i per mals entesos, però els motius són força diversos. Així, es pot arribar a una agressió física arrel de fer petites bromes o burles que van provocant una escalada de la tensió, o bé per motius de gelosia envers la parella i tercers, o bé perquè algú hagi escampat rumors ofensius sobre algú altre, per batusses entre contrincants en el marc de la pràctica d'un esport o d'un joc, i de vegades també per coses aparentment nímies, com una trepitjada, una riallada, o una fins i tot una mirada -que de vegades s'entén com un desafiament-. La intensitat de la violència física emprada en aquests casos és molt variable, i depèn més de la relació que es manté amb l'altre jove (essent més intensa la força emprada com menys relació es té, o si aquesta ja prové d'una enemistat prèvia) que de la gravetat de l'ofensa rebuda. Les guspiren solen saltar de forma individual, però és habitual que s'impliqui tot el grup, i aleshores el que havia començat com a una baralla entre dos/dues joves, acaba convertint-se en una batalla campal entre grups de joves.

“Que pasen todo vacilones y te miren y te digan algo ¿sabes? Porque van con más gente, y se ríen o cualquier cosa: ‘¿Por qué te ríes?’. Ya está, te vas pegando.”

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Si algú diu algo i s'equivoca, doncs se'n foten i els hi agrada, vull dir, fer veure que s'ha equivocat i s'enriuen. I llavors l'altre se sent ofès i comencen a barallar-se ‘perquè tu m'has dit...’ i ‘perquè t'he fet...’.”

(Mestra)

“_Claro, por que si a veces te miran mal y tú le miras mal... se piensan que estás atontado ¿sabes? Si te miran mal y tú les miras mal pues dicen “vale, ya no te miro más mal”. Cuando vuelvas a encontrarlo ya no te va mirar mal.”

_O sí.

_O sí. Entonces ese día...

_Pues que él te mira mal, tú le miras mal, él te mira mal, os quedáis mirando los dos y uno de los dos dice “¿qué mira?”. Y ahí ya, pues...

_Y ahí ya...

_Te mira, “tu madre en bragas”, y te pegas. Normal.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Potser comencen per una tonteria i acaben amb les mans; també comencen amb alguna xorrada de ‘m’has tret el boli’ o ‘t’has pelat i em dones una colleja’, i això va in crescendo, i de vegades això, per tonteries petites, es poden arribar a les mans lo que en principi era una tonteria.”

(Mestra)

“Íbamos a la discoteca y vinieron dos pendejos [*joves d’origen llatí*] de esos, de chulos: “ah!, que nosotros vamos a dar el palo al Guinardó”. Y mi colega les dijo: “pues en Guinardó está mi primo, como le robes, pues te robo”. Y el otro no se qué le dijo, saltó otro, ¡puny!, le pegó un puñetazo. Y ya, madre mía, palizón dentro del metro. Hicimos dos paradas pegándonos, por lo menos.”

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Íbamos hacia el lavabo, iba bailando, y sin querer pisó a una gitana, le pisó el pie. Y se giró: ‘por qué pisas a mi prima, no sé qué’. Y mi amiga se picó y le dijo: ‘le piso porque me ha salido del coño’ (...) Y la cogió y la empujó, bueno, no la empujó, saltaron veinte encima de ella...”

(Noia de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Val a dir que, a tenor del que ens han dit els propis joves que han participat en el treball de camp d’aquesta recerca, aquest tipus de violència és el més freqüent, i passa per ser relativament transversal a gairebé tots els grups de joves (per bé que en funció dels mateixos sol variar l’extensió, modalitats, intensitat i freqüència). Curiosament, alguns d’aquests/es joves ens explicaven que aquesta mena de conflictes, quan no donen lloc a baralles massa serioses, són una mena de vàlvula d’escapament periòdica i serveixen per alliberar tensions, descarregar adrenalina i canalitzar la ràbia que hom pot tenir. Creuen que la majoria d’aquests conflictes es podrien evitar parlant-ne, però que de tant en tant ja va bé que sorgeixin, sobretot entre els grups de nois. Tanmateix, ens asseguren, la immensa majoria dels casos es resolen en un període molt breu de temps, i són baralles que ràpidament s’obliden, això -evidentment- quan no solen comportar seqüeles duradores.

Per tant, la major part de la violència entre joves sol ser una violència “casual”, ocasional, que es produeix de forma esporàdica i que sembla formar part dels diferents patrons de relació que estableixen entre ells i elles, i que inclouen els enfrontaments (verbals o físics) per dirimir determinades diferències. Són com petits esclats de tensió que es produeixen en determinats conflictes quotidians als quals ells mateixos/es resten rellevància, i que semblen tenir una funcionalitat de descàrrega emocional sense cap més transcendència. Es donen en la majoria dels grups de joves, siguin de la condició que siguin, i només sembla detectar-se que entre els joves amb més capital cultural, els enfrontaments acostumen a ser verbals i no van molt més enllà de l'insult o dels intents d'exclusió puntual -rars vegades deriven en violència física, però també passa de tant en tant-, mentre que en els i les joves de menys capital cultural, es recorre gairebé sempre a la violència física (més en els nois que en les noies, però també en un cert nombre -i pel que sembla, gens menyspreable- d'aquestes).

Que els mateixos/es joves restin transcendència a aquest tipus de violència, no vol dir que no tingui cap mena d'importància. Ans al contrari, en la mesura que està relativament estesa, denota fins a quin punt en els patrons conductuals es té internalitzada una certa cultura de la violència, que sembla interioritzar aquesta com un recurs expressiu més. Per descomptat, la violència “casual” no és una violència actual, i potser sigui la que presenti més línies de continuïtat amb el passat immediat, però seria bo fer una monitorització per saber fins a quin punt està estesa.

7.2. Escenografia i dinàmiques de la violència entre joves

7.2.1. Espais on es produeixen els actes violents

Els espais on semblen produir-se la major part dels actes violents que impliquen joves són els espais d'oci, però entesos com la zona d'oci que els circumda, ja que dins dels locals els serveis d'ordre procuren fer fora a tot aquell/a que es baralli o manifesti actituds agressives. Aleshores, la violència es trasllada a les proximitats d'aquests locals.

Cal tenir en compte, però, que la majoria dels i les joves i adolescents, ocupen el seu temps en ser a l'escola o al circuit educatiu, i en disposar de temps d'oci. En una minoria que treballa, la circumstància sol ser la mateixa: es compleix amb la jornada laboral, i després es

disposa de temps d'oci durant la resta del dia i en particular els caps de setmana. Val a dir, però, que en els i les joves que treballen, la participació en fets violents baixa força.

En el temps d'oci hi tenen lloc bona part de la violència lúdica (que de vegades serveix precisament per omplir de contingut aquest temps), de la violència "casual", i en alguna mesura la violència de domini. I aquestes solen donar-se en espais públics, preferentment, com el carrer o els recintes comercials d'oci, i durant els caps de setmana, que són els moments de major concentració i extensió de les activitats d'oci juvenils.

Pel que fa a la violència lúdica, els grups de joves que la practiquen cerquen les seves víctimes propiciatòries allà on les puguin trobar, i així sol passar que es desplacin allà on hi ha joves o grups de joves que els puguin servir d'objectiu. Aquesta estratègia és precisament la que segueixen alguns grups de skins, als quals ni tan sols deixen entrar en algunes discoteques, però que s'esperen fora d'aquestes a que surtin els joves, per triar els seus objectius. De la mateixa manera, quan ocupen places o bars com a llocs de reunió habitual de tot el grup, qualsevol jove que passi per allí, en un moment donat, pot ser víctima d'una d'aquestes agressions. Així doncs, és aquesta una violència força aleatòria, tant pel que fa al perfil de les víctimes com pel que fa al moment i al lloc en què es dona. I de vegades, els mateixos grups que la practiquen, opten per una altra via de canalització del seu avorriment: el vandalisme. En aquest cas, no estem davant d'un cas de violència relacional, sinó d'actes de destrosses que tenen també com a espai preferencial els espais públics: el carrer, les places, i elements i edificis públics sense vigilància específica. Pot tractar-se de cremar contenidors d'escombraries, o trencar vidres (de cotxes, de cases, de fanals...), esbotzar cabines telefòniques, o practicar destrosses en escoles i instituts. Per bé que el vandalisme i la violència lúdica són dues manifestacions força diferents, semblen respondre als mateixos impulsos. De fet, sovint els grups que en fan ús, practiquen ambdues indistintament. Tanmateix, també hi ha grups que, tot i fer actes vandàlics, no solen anar més enllà i no practiquen la violència lúdica.

La violència política també se sol donar en l'espai públic preferentment, per bé que amb matisos. La violència política més recurrent es dona quan conflueixen grups rivals en un escenari públic (que pot ser al carrer o, novament, en una zona d'oci), però els grups de joves més actius en aquest tipus de violència -com els skins neonazis- manifesten actituds de provocació sistemàtiques, i per tant no sempre confien en els encontres fortuïts, sinó que sovint van a cercar els grups rivals a domicili. Això explica activitats com les destrosses o la crema de casals alternatius, o la irrupció en festes de joves alternatius/ves o en els seus locals -com va passar en els desgraciats successos d'unes festes del barri de Gràcia, on un

dels joves alternatius va morir a causa d'una ferida d'arpó al coll-. Com a conseqüència d'aquestes activitats dels grups més actius, els grups rivals fan de tant en tant alguna incursió violenta amb propòsit de venjança en territoris freqüentats pels grups skins neonazis. D'altra banda, en determinades celebracions reivindicatives (ja sigui per la Diada, el 12 d'octubre...), festives (el Dia de Sant Jordi, celebracions de títols del Barça o de l'Espanyol...), o en manifestacions de protesta, els grups de joves més radicals acostumen a fer acte de presència protagonitzant actes vandàlics o propiciant enfrontaments entre grups rivals. Tot plegat, fa que espais com casals, centres socials ocupats, sales de concert alternatiu, bars de reunió d'uns i altres grups, o espais de celebració pública o de concentració de manifestants, siguin espais d'especial risc per aquest tipus de violència, tot i que també pot ser-ho en general qualsevol indret de la via pública. En canvi, en espais com les escoles i instituts, aquesta violència sol donar-se menys, per bé que allí solen produir-se algunes de les provocacions o desafiaments que després es resoldran al carrer.

El carrer també és el si d'una de les manifestacions de la violència de domini, la violència de domini territorial. Però no hi ha a Catalunya una tradició de grups de joves que es disputin el monopoli sobre el territori. Els casos semblen ser més aviat escassos i fins i tot anecdòtics. Sí que es dóna sobretot en barriades marginals, però té més a veure amb els sentiments de pertinença i identitaris dels grups (ser d'un barri o d'un altre), que no amb disputes territorials efectives. Entre altres raons, perquè no s'acostumen a veure incursions de grups de joves d'una barriada en altres barriades, ni d'un municipi en altres municipis. Simplement, cadascú té assignada una àrea d'influència habitual relacionada amb la seva residència. I entre grups del propi barri, no solen haver-hi baralles per l'exclusivitat d'una zona.

Malgrat això, darrerament l'adveniment del fenomen de les bandes llatines, semblava que podria introduir un eix de conflicte d'aquestes característiques, entre els propis joves llatins/es, o entre aquests/es i els altres joves aliens/es a les seves organitzacions i que visquessin per la zona. De fet, es van enregistrar alguns casos on segons sembla va haver algun intent (es parla del Parc del Clot i de la zona de Nou Barris de Barcelona, o de certes zones de Sabadell) d'apropiar-se d'un espai públic, però a l'hora de la veritat es va crear una alarma social que aparentment era totalment desproporcionada. Els mateixos/es policies que van participar en el treball de camp, manifestaven que la massa crítica de joves llatins/es que entren en aquesta dinàmica és mínima, i que a més no té massa raó de ser, atès que només respon a un trasplantament mimètic d'un fenomen propi del continent americà, on les condicions socials de les barriades d'aquests/es joves els feia agrupar-se en bandes per poder sobreviure a les hostilitats de l'entorn, aspecte que en el context català actual perd el sentit completament. Així doncs, sembla que -almenys de moment- el

fenomen de les bandes llatines i llur lluita per la territorialitat incideix molt limitadament en la realitat catalana i en les relacions entre joves.

“a Nou Barris, tenim molta població llatina. Sí que hem trobat (...) algun tipus de peatge per a fer servir algunes pistes municipals o frontón que hi ha en allà. En principi no és res que vagi més cap allà; ñetas i latin kings n’hi ha molt pocs, i sucedáneos n’hi ha molts; és una estètica molt fàcil de copiar, i la gent veu ñetas i latin kings per tot arreu. Però baralles, per exemple, multitudinàries no, no.”

(Policia)

“jo conec bandes llatines i crec que aquí, a nivell social, no tenen casi bé –per mi- raó de ser. És un fenomen que ara està venint d’allà però que jo crec que té tendència a dissoldre’s, perquè aquí no té motivació no hi ha la defensa aquesta de què parlàvem per sobreviure, per tant, jo crec que amb el temps serà un factor residual”

(Policia)

Però la violència de domini personal entre joves és, contràriament al cas anterior, ubíqua, i es dona en una multiplicitat d’espais: a l’escola o institut (encara que es faci efectiva fora del recinte acadèmic), al barri, a les zones d’oci més comunes, i allà on sigui que es donin relacions quotidianes i continuades entre joves. La violència de domini personal abasta, a més, l’espai simbòlic de les relacions d’amistat entre iguals, de les relacions de parella, i de l’estatus assignat en un determinat àmbit de relació. Delimita, dins aquest àmbit de relació, quin és l’àmbit de dominació de cadascú, i el rol que pren en el mateix. Teixeix una estructura del poder, i crea dominants i dominats. No és necessàriament una violència permanent, perquè en té prou amb renovar periòdicament les seves posicions de força, i amb defensar puntualment els privilegis que li atorga l’estatus, quan aquests perillen. Pel seu mateix caràcter, doncs, es pot donar allà on sorgeixi un conflicte de dominació.

A l’igual que passa amb la violència de domini, la violència “casual” o ocasional es pot donar en qualsevol espai d’interrelació entre joves. Pot ser l’escola o institut, pot ser al carrer, o pot ser als espais d’oci. En ser esclats esporàdics de violència per les causes més diverses, és imprevisible on pot sorgir. Ara bé, tendeix a tenir molta més incidència en els espais d’oci, per diverses raons. Una d’elles és la mateixa densitat dels espais, ja que les aglomeracions provoquen freqüents, empentes, trepitjades, petits cops, vessament de begudes, etc. (i ja hem vist que aquestes situacions fàcilment deriven en la violència “casual”). Però altres raons que no es poden obviar és que la consumició de begudes alcohòliques, així com la ingesta de determinades substàncies, provoca un estat d’excitació que propicia reaccions agressives i fins i tot desaforades. Finalment, el context grupal de la presència de cadascú

en aquests espais d'oci sembla ser també un estímul per a que petits frecs individuals acabïn resultant en baralles multitudinàries.

L'única violència que sembla originar-se pròpiament en espais institucionals, és el "bullying". Per bé que les seves manifestacions més cruentes -quant a violència física emprada- es donen a la via pública, bona part de la violència psicològica es dona dins una mateixa aula d'escola, o en un centre d'esports, o en un casal de joves, o en espais institucionals similars. A més, és en la dinàmica de grup habitual dins aquestes institucions on es tria la víctima, en moltes ocasions a causa en part de l'actitud que manté en aquest entorn (així, per exemple, ser bon estudiant), tot i que gairebé sempre es discrimina la víctima principalment en funció de les seves característiques personals. Malauradament, però, un cop s'engega la maquinària del "bullying", l'expansió de l'assetjament abasta a totes les zones comunes on la víctima pugui trobar-se amb els "bulliers". Cosa que fa que en una població relativament petita, els efectes del fenomen en els i les joves victimitzats/des adquireixi proporcions considerables. En alguns casos, ha suposat per a la víctima la virtual reclusió al domicili, ja que sinó havia de suportar el fustigament continuat al carrer, als espais d'oci, i a d'altres llocs on es pogués coincidir amb els agressors (ja fos a bars, a la festa major del poble, a la biblioteca, al gimnàs, etc.).

7.2.2. La importància del fet grupal i el temps d'oci

Tot i que espais com l'escola, o l'institut, o el club esportiu, o d'altres de similars són per als i les joves marcs genèrics de relació, a partir de l'adolescència a aquests espais se solen superposar grups d'amistats més o menys tancat, que esdevenen el seu marc específic de relació. Els vincles, en aquests grups d'amistats, són vincles forts i estrets, bastits en base a relacions fortes de confiança mútua i de lleialtat al grup. No és d'estranyar que els membres que convergeixen en aquests grups adoptin patrons de conducta, indumentària, imatge i gustos comuns, ja que el grup d'amistat es converteix per a ells i elles en un signe d'identitat propi i compartit. Identitat que s'assoleix també mitjançant criteris de distinció envers altres grups de tendències diferents. En suma, i per totes aquestes raons, la integració en un grup s'erigeix, pels i les joves i adolescents, en una necessitat relacional de primer ordre, ja que és per mitjançant el grup d'amistats que hom aconsegueix una integració efectiva i referencial dins del món jove o adolescent.

Aquesta circumstància explica la secular tendència al grupalisme dels i les joves. I també és susceptible d'explicar la volubilitat d'aquests joves, en funció de la seva adscripció a un o altre grup. El grup constitueix per a ells i elles una segona família (que de vegades funciona millor que la primera), on es distribueixen afectes i consideració cap al membre, i on se l'integra i se li assigna un rang. A molts joves la pertinença al grup els dona un grau d'integració social i de seguretat personal que no han pogut assolir en altres espais (com a l'escola o a la família), i això explica les febles resistències dels i les joves a veure's colonitzats pel sentir i la dinàmica grupal. D'altra banda, un cop integrats en el grup, els seus membres participen del repartiment simbòlic de poder que es produeix en els diferents àmbits on el grup actua i es relaciona.

“_Un nano que no ha passat, que se sent sol, que se sent fet una merda, troba un grup d'aquests -de dretes o esquerres, és igual- que a més a més hi sigui un paio gran, que dona molta seguretat...”

_Ja té família.

_I són 'mis hermanos'.

_I això és molt difícil de desactivar, és a dir, així com els altres mira, això és molt difícil de desactivar, perquè aquests païos a vegades substitueixen el pare pel líder aquell, i llavors aquí tenim una feina de por...”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

“Jo crec que els joves actuen molt per simpatia, per simpatia de grup. Llavors, si no hi ha al darrere un recolzament molt fort, una orientació molt bona per part de la família, que en molts casos no hi és, en altres casos sí, llavors si això no està molt bé interioritzat, no té prou pes com per a confrontar-se amb aquesta mediatització del grup que tenen els joves”

(Policia)

“S'agrupen en relació als lideratges que es poden produir a nivell de grup-classe per qüestions de força, de poder, al voltant d'això s'articulen també els grups. A vegades (...) trobes territoris, no estic parlant de bandes, dic dintre de l'institut, vull dir, grups de poder que es van formant i líders que lluiten entre ells pel lideratge de suport.”

(Mestre)

No és estrany que els mateixos/es joves, quan cerquen un grup d'amistats, ho facin en funció de les pròpies característiques personals o els propis gustos, cercant joves que coincideixen amb la seva mentalitat, ideologia i/o estil de vida. També sol passar que cerquin grups en funció del seu origen cultural, i així reproduïxen segmentacions ètniques o identitàries. Però de vegades l'adscripció al grup es produeix en un context d'indefinició

prèvia, que pot esdevenir fonamentalisme grupal en un temps rècord, en la mesura que el o la jove s'esforci per integrar-se. Aquesta ràpida colonització dels referents grupals, i la voluntat -sovint acrítica- d'integrar-se i veure's acceptat pel grup, pot portar a fer qualsevol cosa per tal de ser admès com un igual dins del mateix. És precisament aquest efecte colonitzador i despersonalitzador de certs grups d'amistats el que opera un canvi de rols en els i les joves, de manera que persones que havien estat conegudes pel seu caràcter afable i pacífic, en qüestió de pocs dies poden transmutar-se en individus inèdits que cometen delictes o participen en actes violents, sempre seguint la dinàmica del grup.

“Yo me relacionaba más o menos con los que tenían la mentalidad más aproximada a mí. O sea, yo no me juntaba con el que se iba el domingo a estudiar matemáticas. Yo me juntaba con el que no iba a clase, nos íbamos a fumar unos porros a la montaña, íbamos a modificar la moto...”

(Jove skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Quan tenen problemes familiars la gent és normal que tendeixin a evadir-se i busquen el refugi en el grup, o bé sortint el cap de setmana o bé un grup per a un equip de futbol o des d'un grup que tingui una ideologia concreta que potser no la comparteixen al principi però lo que busquen és potser una mica on integrar-se i comporta que moltes vegades el provocar aldarulls junts pues els fa sentir-se més integrats en el grup.”

(Policia)

“Moltes vegades tendeixen a buscar a la gent de les mateixes cultures de procedència (...) Els que són de procedència sudamericana tendeixen a ajuntar-se una mica amb els sudamericans, els que són magrebins amb els magrebins. Busquen una mica les persones que són semblants a ells i (...) fan petits grups.”

(Mestre)

“Un día, en las fiestas de Sants, me puse a bailar ska, aunque todavía no me gustaba, y conocí a un skin sharp. Nos hicimos amigos, y me llevó a su grupo, y también me entró en los Boixos Nois. A los cuatro días de conocerlo ya iba yo con la cabeza rapada.”

(Jove skin hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“Passen per les dependències, detingut automàticament, i ho expliquen en el seu àmbit d'amics com una gran heroïcitat”

(Policia)

Alguns dels pares i mares que han participat en l'estudi ens comentaven que avui dia, entre els companys/es de l'institut, i entre els propis companys/es de classe, hi ha poca cohesió

social, i una absència de la consciència de pertinença a un grup d'iguals. Detecten en els adolescents actuals -també en els seus propis fills/es- un alt grau d'individualisme, i una tendència a l'aïllament mutu, només trencat per l'adscripció a grups sovint relativament reduïts i que sovint no tenen relació els uns amb els altres. Aquesta reducció dels grups, però, sembla ser un denominador comú d'àrees rurals poc poblades, encara que la fragmentació dels grups genèrics, la comunicació entre els seus integrants, i la confluència en grups molt específics, també es detecta en les zones urbanes. Alguns dels joves participants ens relataven com els havia sobtat que joves que havien compartit amb ells o elles molts cursos a l'escola, de cop i volta, per efectes de l'adscripció en un grup de determinades característiques, trencaven tota relació o fins i tot els ignoraven (confirmant la despersonalització de la que parlàvem en el paràgraf anterior). L'assumpció d'unes característiques grupals, doncs, acostuma a comportar també dinàmiques de confrontació, i en tot cas com a mínim de fortes segmentacions, algunes d'elles d'origen polític o identitari.

“Era curiós perquè clar, quan ells eren els teus amics de la classe i havies anat junt, quan creixes de cop i veus que, a part de que et deixes de parlar, no? Però que dius, saps que es el teu enemic, i dius: ‘tio, però si anàvem a la mateixa classe!’. Vull dir, saps què et passa? Quan, suposo que és així, quan comences a tenir 14 o 15 anys, doncs vas fent el teu grup, et vas tancant, encasellant amb una manera de veure les coses, i tothom es tenca molt. Clar, perquè quan ets petit tothom juga amb tothom, és lo típic, i després ja està.”

(Jove vinculat a moviments alternatius, classe mitjana, zona semiurbana)

“Hi havia varios locals, i ja els coneixes a tots, però saps?, amb aquests t'hi fas, et quedes, però hi ha altra gent que va fent... de diferents bàndols. I aquí el que va passar és que es va dividir molt la gent, i hi havia, doncs, nosaltres vam tirar més pel rotlló català, i aquesta època que ets més independentista i tal, i després hi havia l'altre sector, que eren els espanyolitos i els skins, i clar, quan vas creixent i es va accentuant això, i al final ja... acaba havent-hi bastanta moguda.”

(Jove independentista, classe mitjana, zona semiurbana)

Tot i amb això, els i les joves no reconeixen que el grup afecti tant les seves personalitats. O al menys no ho fan explícit, perquè indirectament així ho denoten. En canvi, el discurs pretén reflectir un funcionament democràtic dels grups i en base al consens (ja que no es fa res si no ho fa tothom, no identifiquen cap líder i diuen que manen tots i no mana ningú, dins del grup. Ans al contrari, es valora que cadascú tingui personalitat pròpia (per bé que se sol penalitzar un canvi molt radical de moda, gustos o estil), i es rebutja als que “van de durs”. Les decisions es prenen en base a propostes de cadascú. Es reconeix que potser sí que hi

ha gent que proposa més, però l'acceptació o no de la proposta depèn de cadascú. De vegades, un petit grup (de 3 ó 4 membres) proposen alguna activitat i ho envien als altres per SMS, i els diferents membres s'apunten o no a aquesta activitat. No s'acostuma a excloure a ningú del grup, a no ser que sigui manifestament conflictiu -intentant imposar-se sempre a la resta, o mantenint actituds "xulesques"- . És quelcom, això de l'exclusió, que troben infantil. En canvi, però, aquesta dinàmica sí que es dona entre els grups de noies.

"_Aquí no manda nadie.

_Cada uno va a su bola."

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"_Sí, jo conec a una que li van fer fora del grup perquè es d'aquelles que si jo dic això ella també ho fa. Això no és tenir personalitat. Pues com sempre feia el mateix i no aportava res al grup li van fer fora. Es posen totes d'acord.

_Però això fèiem a primària.

_Els xiquets això no passa, això només passa a les xiquetes.

_Els tios envien a la polla i demà tornem a ser amics.

_Els tios avui ets un tonto i demà: 'ei! com va?'

_Les ties si avui ets capulla demà encara ho ets més.

_Les ties son més rebuscades.

_Més cabrones.

_I rancoroses."

(Grup de joves mixt, classe mitjana, zona semiurbana)

La majoria de les activitats d'oci es fan en grup, potser amb l'excepció dels moments en què són a casa, jugant a la videoconsola o navegant per Internet -tot i que el xat també acostuma a ser grupal-. Quan són al carrer, tendeixen a fer-ho tot junts. Les activitats que poden fer canvien molt en funció del perfil dels i les joves. En les classes mitjanes i altes, i amb capital cultural mig-alt, es detecta una major profusió de l'oci organitzat, bé sigui via els esplais, els casals, activitats esportives o culturals (esbarts, diables, etc.), o excursionisme. El ventall d'oci és prou més diversificat, i pot consistir en moltes activitats diferents. El fet de disposar de més mitjans econòmics fa que es faci més ús dels diferents recintes comercials habilitats per a l'oci (des de l'ús de les pistes de gel o de tennis, a les passejades a cavall, passant per anar al cinema o a concerts, sortir a sopar, i anar per la nit a bars, "pubs" o discoteques). També es va molt a les grans àrees comercials, i entre les noies més que entre els nois -tot i que aquests també ho practiquen- es va de compres ("shopping") sovint, a les mateixes tendes d'aquestes zones comercials. Entre els i les joves d'aquesta extracció social, també es detecta una major ocupació de l'oci en dies laborables per a fer activitats a

mig camí entre l'oci i la formació: des de fer dansa, arts marcial o gimnàstica rítmica, a fer idiomes o diversos cursets en horari extraescolar.

Ara bé, malgrat tenir gustos i interessos familiars, en el temps d'oci d'aquest tipus de joves es fa molt notòria la divisòria entre les zones urbanes i les zones rurals. Les primeres tenen una àmplia oferta d'oci, i per tant no es detecta cap problemàtica; en canvi, en les zones rurals l'oferta és molt més reduïda -tant més com més petites siguin les poblacions-, i això fa que els grups hagin d'estar-se al carrer tota l'estona. Els hiverns freds, a més, acostumen a ser dissuasoris, i incentiven el lleure viscut individualment a casa de cadascú -en aquest sentit, les noves tecnologies adquireixen un protagonisme important-, i prefereixen parlar-se pel xat que no trobar-se al carrer. Com es diu en el darrer fragment dels exposats a continuació, un de les reivindicacions recurrents dels joves d'aquestes localitats és el disposar d'un local per reunir-se. Això sí, detallen que el voldrien en règim autogestionari.

“_Messenger.

_Baixar cançons, música, videos... De tot.

_La pirateria és interessant.

_Jugar i treballs, buscar coses per internet...

_Hi ha molta gent que quan acaba el cole queda amb els amics, però jo els dies de cada dia no, el cap de setmana sí.

_No hi ha gaires puestos per anar, fa molt fred, l'únic que fas és un tomet pel carrer, o estar un rato allà fora o no sé vas a casa, et poses al google, Almenys entre setmana, el cap de setmana és diferent perquè tens més rato, però ara que només tens dues hores... A l'estiu és diferent, se fa fosc molt més tard, no fa fred ni res...

_Quedar amb els amics, sobretot.”

(Grup de joves de classe mitjana, zones semiurbana i rural)

“_Acabades de sopar i ja marxés a l'ordinador. Si a vegades te diuen: ‘va, queda't un rato’. Jo, a vegades me fan pena i me quedo. Potser no dius res, per fer veure que hi ets, a la família. A vegades només te veuen a sopar o per dinar, perquè fas vida a l'ordinador, o amb els amics, o sopes a fora.

_Jo abans enlloc de l'ordinador feia tele, però ara la tele no la miro mai.

_Quan ets més petit te passes el dia a la tele, i quan ets més gran canviés la tele per ordinador.

_Fa uns anys tothom anaven el carrer, però ara no.”

(Grup de joves de classe mitjana, zones semiurbana i rural)

“_Jo [voldria] només que tingués un local que fos de l'Ajuntament, però que el portéssim naltres. Que poguéssim anar tots allí, un local de gent jove de 13 a 16.

_Clar, per crios ja hi ha un munt de parcs, ludoteques; pels més grans, també, però per l'edat de 12 a 16 no hi ha res.

_Després diuen que estem al carrer, que cridem, i que no sé què... on hem d'estar, sinó? Que si estàs a casa, que no surten mai...

_Jo crec que el problema d'això és que no podem votar. Jo veig que los vells i los petits tenen parcs, los paguen el sopar... i a nosaltres nos foten bulla a tota arreu."

(Grup de joves de classe mitjana, zones semiurbana i rural)

En els nois i noies de classe baixa i capital cultural mig-baix o baix, el ventall d'activitats d'oci es redueix dràsticament, així com prima la informalitat del mateix. D'aquesta manera, no se sol fer ús dels esplais ni dels casals, i tampoc no s'apunten a entitats socials o culturals (ja siguin grups de teatre, castellers, esbarts, etc.), ni tan sols quan resideixen en ciutats petites o pobles, on aquestes activitats tenen més predicament. Tampoc no solen fer, en general, activitats formatives en horari extraescolar, fora d'activitats esportives en alguns casos. De fet, els únics vincles que enregistren una certa entitat són els que poden mantenir amb clubs esportius. Les sortides al cinema o a concerts són més limitades. Sí que van, en canvi, a sopar -sobretot a hamburgueseries-, i a bars i a discoteques (en aquest cas, amb una freqüència similar o superior a la dels altres joves -és a dir, cada cap de setmana-). També sovintegen les grans àrees comercials, i van de compres (també més les noies que els nois).

La distinció, però, entre uns i altres, més enllà de la major o menor diversificació, és l'especialització d'espais d'oci: tots ells i elles van a bars o a discoteques, però no a les mateixes. I també les àrees comercials són diferents, encara que aquí aquest fet sembla venir més condicionat per la proximitat territorial d'aquestes grans àrees. Aquesta distinció se sol consagrar amb l'encasellament i etiquetatge d'uns grups de joves envers els altres, etiquetatge que fan extensius als espais d'oci, i que prefigura una segmentació social nítida entre joves. Així, hi ha bars i discoteques que són de "pijos" (nom que reben els grups de joves de classe mitjana-alta o alta per part dels altres grups de joves), o de "kumbas" (referent als joves alternatius i procedents d'esplais, casals i centres excursionistes), o de "quillos" o "quillacos" (referent als joves de classes baixes i baix capital cultural).

En el cas dels i les joves de classes baixes i baix capital cultural, el ventall d'oci resulta força més pobre, i fins i tot es dona el fenomen d'un oci buit, consistent en estar units tot el grup al carrer o a una plaça, no fer res en especial. De vegades, fins i tot ni es parla, se sol fumar en grup, en silenci. De vegades, es passen les tardes d'aquesta manera, alternant aleshores amb petits actes vandàlics, o amb petits robatoris a comerços, de motos, etc. En aquests grups, la ingesta de drogues resulta molt més explícita. En els grups de classes mitjanes i

altes, no ho és tant, tot i que es reconeix que es fuma i beu, i en alguns grups de joves alternatius, diuen consumir porros. Reconeixen, també, que als llocs que freqüenten, hi ha molta droga (en forma de cocaïna, èxtasi, pastilles diverses, etc.), però cap d'ells diu consumir-ne. És possible que en aquests joves s'internalitzi més el discurs políticament correcte sobre el tema de les drogues, i s'oculti més el consum. Però si realment als llocs que van hi ha tanta droga, i tenint en compte que en aquests llocs hi van joves de la seva condició, cal suposar que el consum de substàncies en aquests segments juvenils no serà precisament marginal. En qualsevol cas, l'omnipresència de la droga en el cas dels i les joves de classes baixes i baix capital cultural, és evident i es fa explícit, i esdevé quasi una més (i no esporàdica, justament) de les activitats que es fan en grup en el temps d'oci.

“Molts el que fan és estar al parc, parlar de motos o robar motos, anar a un centre comercial a jugar a les màquines, a un cyber a jugar al *counter strike* o coses d'aquestes violentes, o donar voltes pel carrer.”

(Professional de l'àmbit social)

“_Fumar...

_Y beber...

_Sobre todo fumar porros, y tabaco. Más porros y tabaco del que fumaría solo... Pero también fumaría estando solo, ¿eh?

_También les damos a la coca.

_Pero no todos...

_Y nos emborrachamos...

_Sí.

_Eso sí.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“_El temps lliure, cap planificació, ni una. La seva planificació és anar a fotre's porros, res més, i això és lo mateix d'abans, amb més porros pels mig: no tenir res a fer absolutament, estar avorrit com a una santa ostra, no tenir cap projecte de futur interessant. I aleshores arriba un punt, que és violència per avorriment: 'jo m'arribo a aquest' o 'li foto en aquest que passa per aquí, i així em distrec d'alguna manera'.

_Abans estaves a la plaça i bueno, jugaves a futbol, o amb les coses més naturals s'entretenien la gent.”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

“_Pa ir a buscar curro [*treball*] no vamos solos, vamos dos o tres.

_Sí, nos juntamos, y entonces acabamos fumando porros.

_Y ya no vamos a buscar curro.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Entre aquest tipus de joves, l'oci buit sembla ser un dels propiciadors de la comissió d'actes de violència lúdica, mig per diversió, mig a causa de no saber ben bé què fer. De vegades, improvisen baralles entre ells, però "de broma". En altres casos, si passen pel seu davant joves que s'adiuen als grups pels quals experimenten rebuig (els que anomenen "pijos", o joves alternatius, o joves llatins o magrebins), reaccionen insultant-los, tirant-lis pedres, buscant brega, o fins i tot agredint-los i provocant baralles. Les noies acostumen a participar en aquesta mena de "joc" amb un rol diferent: solen provocar, com a reclam sexual, per després propiciar la violència. Per exemple, algunes noies ens explicaven com de vegades es passejaven actuant d'una forma sexualment provocativa davant d'alguns joves magrebins, i quan aquests reaccionaven i els deien alguna cosa o les miraven, aleshores entraven en escena els nois, i provocaven la baralla o les agressions. Aquesta estratègia, però, la podien fer servir amb qualsevol jove de qualsevol origen, però indicaven que eren els joves magrebins els que més fàcilment queien en el parany.

Quan des d'alguna instància s'ha intentat estructurar el temps d'oci d'aquests/es joves, hom troba moltes resistències per la seva part, per la manca d'hàbits d'autodisciplina. Així, no saben seguir adequadament cap conducta pautaada (a nivell d'horaris, a nivell higiènic, a nivell de compromís). Manifesten una profunda aversió a tot tipus de vincle normatiu, fins i tot aquells/es que objectivament són necessaris per poder gaudir d'una activitat, com seguir un programa setmanal d'entrenament en un esport, o ser constants en el desenvolupament d'una tasca per tal d'obtenir-ne un resultat. Resulta molt interessant -per significativa- l'argumentació que es dona al segon fragment, sobre l'aparent contrasentit de la introducció, en un centre per a joves, d'activitats lúdiques obligatòries.

"Llavorens, si els vols apuntar a una cosa estructural o així, tampoc els hi fa il·lusió, ni volen seguir un recurs perquè no aguanten horaris, no aguanten un mínim d'esforç, el ser puntuals, el ser constants, el que els hi facin treballar (...) El que passa és que ells, si s'han de moure, molts ja es cansen, si s'han de dutxar perquè han de fer esport, també. Vull dir que, en aquest sentit, jo crec que tenen un temps lliure molt pobre..."

(Professional de l'àmbit social)

"Nosaltres, per exemple, al centre una de les coses que fem és (...) un programa de relació amb l'entorn, i tot un programa lúdic, d'oferta d'activitats lúdiques varies, que algunes són obligatòries. És a dir, hem arribat a la concepció com a educadors d'haver de fer activitats lúdiques obligatòries. Perquè? Doncs perquè puguin arribar a conèixer

què és una activitat lúdica, perquè si les deixes totes lliures no hi van. És gros que el cinema l'hagis de fer obligatori; doncs sí, a vegades s'ha de fer obligatori.”

(Professional de l'àmbit social)

Segons hem observat, els grups de joves més propensos a fer actes de violència són els grups més tancats, i també els més profundament solidaris, en demanar una lleialtat mútua i uns vincles molt forts. Això sol traduir-se amb una cohesió de grup elevada, i unes normes no escrites que vetllen perquè aquesta no es trenqui. Així, aquests grups castiguen durament qualsevol acte d'un/a dels seus membres que pugui considerar-se una “traició”. Així, poden ser “traicions” el deixar d'anar amb el grup, o el tenir amics o amigues que es considerin rebutjables, o el fet de no acudir quan es produeix una baralla amb altres joves. El propi grup s'encarrega de que aquestes “traicions” es paguin cares (en el cas del segon fragment, la relació de la noia que ho relata amb el grup d'skins amb el que sortia es va anar deteriorant fins al punt de rebre una pallissa de les seves ex-companyes de grup que va fer que l'haguessin d'ingressar en un hospital; les posteriors amenaces a ella i fins i tot a la mare van fer que la noia marxés a viure a una altra població).

“Si no se mete le mato [*parla dels amics, en cas que ell es vegi involucrat en una baralla amb altres joves*]. No es que se lo pida, es que le tiene que salir de dentro.”

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“A veces yo también iba con chicas marroquinas y les gritaban, y me decían a mi, bueno los que yo era amigos, ellos me decían: ‘¿qué haces, yendo con marroquíes?’, ‘pero ¿dónde vas?’, que ‘¡qué asco!’.”

(Noia que anava amb joves skins neonazis, classe treballadora, zona semiurbana)

Malgrat que hi ha reticències en la major part dels i les joves a l'hora d'acceptar l'existència de líders de grup, aquest fet és confirmat per altres joves, i també per professionals que hi tenen relació. Els líders sorgeixen en marcs genèrics (com pot ser l'aula), que és on sembla que es perfilen com a tals, i en marcs específics (com els grups d'amistats), on el seu lideratge sol ser més informal i difús -excepció feta de grups com els skins neonazis o les bandes llatines, que tendeixen a marcar i explicitar més la jerarquia-. El perfil dels líders grupals sol ser el de nois i noies amb un cert atractiu pels altres joves (per exemple, es diu que les noies que més “lliquen” solen esdevenir líders), o que destaquen en algun esport, o que mostren un cert agosament a classe, en fer burles i fins i tot enfrontant-se al professorat. En aquest sentit, sembla que el desafiament a l'autoritat és quelcom que els fa guanyar estatus entre els iguals. També la seva agressivitat, i el poder intimidatori que tinguin, els pot convertir en líders, en un clar desplegament de violència de domini.

“*[parlant de les condicions per esdevenir líder]* D’entrada l’aspecte físic, o el que sap comunicar, o una barreja de coses entre caràcter -hi ha gent que té un caràcter de voler manar i altres que tenen un caràcter de ser manats-, no sé...”

(Mestra)

Ara, evidencien que ha canviat el perfil dels leader, mentre que abans els leader en una classe era el més intel·ligent, el més preparat (leader positiu) ara és al revés (leader negatiu). Els leaders són els que no estudien, responen malament, etc.

(Mestre)

“_Són molt líders els que destaquen en esports.

_Sí, el que juga bé a futbol...”

(Grup de mestres)

“no solen ser millors alumnes , sinó la persona que s’enfronta, o això, o que fa més soroll a classe, o que d’alguna manera els altres li tenen por. Últimament als líders els veig més així.”

(Mestra)

“_Acostumen a ser persones amb molta capacitat de lideratge, que a tu com a adult no et fa cap gràcia, però que veus que tenen molta atracció per als seus iguals, una capacitat d’amenaça també molt forta, que com tenen una capacitat de ser molt cruels, tenen una capacitat de protegir i de fer sentir molt segur, també. Després l’altre és (...) que sempre busquen algú que faci per a ells, i que aquest acostuma a ser molt bravucón i molt poc intel·ligent. Tenen un nivell d’intel·ligència molt potent, jo crec que són nens realment hàbils, (...) una intel·ligència de rotllo Lazarillo de Tormes, una capacitat de sobreviure... Són molt hàbils, i després un nivell de crueltat...”

_I una manca total de posar-se en el lloc de l’altre, una manca total d’empatia. És a dir, és un perfil que et fa esgarriar, et posa els pèls de punta, la manca d’empatia.”

(Grup de professionals de l’àmbit social)

La tinença d’altres habilitats acadèmiques o intel·lectuals, a banda de les comunicatives, pot donar lloc al que els ensenyants solen assenyalar com a “líders positius”. Però aquests es troben en determinats ambients de capital cultural mig-alt, i en determinats centres escolars. És, però, un lideratge recessiu, sobretot en els barris i escoles de classes baixes amb poc o gens capital cultural, on el simple fet de treure bones notes et condueix a la marginació i et pot convertir en una víctima de “bullying” o de violència lúdica o “casual”. De fet, hi ha casos de joves que declaren haver suspès a propòsit alguns exàmens per prevenció davant el

possible etiquetatge d'“empollón” i la consegüent ira d'altres joves de l'aula. D'altra banda, ens hem trobat en algun cas de professors que s'han trobat amb peticions de rebaixa de la nota i peticions de suspès per part d'alguns alumnes, al·legant la seva por a ser estigmatitzats per la resta de companys/es.

“Abans hi havia una part del grup, una part perquè l'altra part no, que respectava molt i d'alguna manera hi havia un lideratge dintre dels alumnes bo. Hi havia un, o dos, o tres [líders positius], que eren els referents d'una part de la classe, i després hi havia altra part de la classe que tenia altres interessos i que tenia un altre líder. Ara aquest líder positiu que comentaves tu no hi és.”

(Mestre)

En aquest sentit, sembla que les cultures de resistència escolar estiguin triomfant, especialment en les zones i barris d'extracció social més baixa, on justament les credencials formatives podrien ser crucials per a una possible mobilitat social ascendent. Paradoxalment, però, el que sembla haver-se imposat en aquests entorns és una autèntica contracultura antiescolar i antieducativa, a despit dels esforços dels ensenyants i els professionals (pedagogs, psicòlegs...) que hi intervenen. Això explica la proliferació de “líders negatius”, vinculats a pràctiques violentes i de confrontació amb el medi escolar i amb l'autoritat adulta, i la davallada dels “líders positius”. Cal entendre, aleshores, que aquest model de lideratge es trasllada posteriorment als grups de joves, i reproduceix els esquemes.

7.2.3. Actituds dels joves davant dels fets violents

Podríem establir una distinció entre tres tipus de joves: a) aquells/es joves que tenen tendència a infligir violència -en les seves diferents modalitats- a altres joves; b) els i les joves que tendeixen a ser víctimes de la violència exercida per altres joves; i c) els i les joves que no solen veure's implicats en fets violents, ni activament ni passiva.

Les actituds d'aquests tres segments de joves són molt diferents. El primer grup, tendeix a fer un ús sistemàtic de la violència, i l'acostuma a redoblar en la mesura que el seu objectiu mostra signes de feblesa i d'indefensió, o bé quan l'ús de la violència reforça el seu prestigi davant del grup d'iguals, o simplement quan cohesiona el grup.

L'ús que fan de la seva violència és normalment instrumental, i persegueix o bé la submissió de la víctima, o bé guanyar estatus dins del seu grup de referència, o bé la simple

canalització del rebuig que experimenten per altres joves o de la ràbia difusa que porten dins (com veurem en el següent capítol). En d'altres casos, la violència és més una manera de combatre el tedi que cap altra cosa. En qualsevol d'aquests casos, l'ús de la violència li sol reportar beneficis (en la relació envers tercers, en el si del seu grup d'iguals, o com a entreteniment), i en l'actualitat -com també veurem més endavant- els qui la practiquen perceben que no els comporta costos apreciables.

El segon grup, que sol ser víctima del primer, es caracteritza -en la majoria dels casos- per no contemplar la violència com un instrument prioritari de resolució dels seus conflictes. En alguns casos, es pot donar una violència reactiva, però aquesta és esporàdica, i normalment de baixa intensitat. En els casos en què la reacció davant una agressió és contundent, els efectes que sol tenir és la cessació de l'agressió, i aleshores el més probable és que passin a engreixar el grup de joves que no es veu afectat per la violència. Però quan ni l'individu ni el grup reaccionen a una agressió (bé per la seva feblesa enfront de l'agressor/a, bé per por o assumptió de normes, o bé perquè se senten malament practicant la violència), i tampoc no ho fan de forma diferida, aleshores aquests/es joves tendiran a esdevenir víctimes continuades dels agressors/es, i consolidaran el seu rol de víctimes, i així seran reconeguts pel seu context immediat. La seva actitud, davant les agressions, sol ser de fugir o cercar refugi, o de simple resignació. Els intents de diàleg i pacte amb els agressors/es tendeixen a no funcionar, a no ser que aquests/es pretenguin -i aconseguixin- la seva submissió, que sol comportar l'anul·lació parcial o total de la seva personalitat. Però en els casos de violència lúdica (i també en la política), per exemple, la no resposta dóna peu a una escalada de la violència que reben.

Aquestes situacions es poden observar en particular en els casos de "bullying" (és on més clarament apareixen), per bé que també sol donar-se en els enfrontaments entre grups de joves "alternatius" i altres grups rivals, com els skins neonazis, o en les agressions que aquests darrers practiquen a joves magrebins o subsaharians. En aquests casos, sol passar sovint que els grups de skins surtin a fer el que anomenen "caceres", de manera que s'estableix una línia clara entre grups de joves agressors i grups de joves víctimes. Les situacions inverses es donen molt rarament, així com les baralles multitudinàries entre grups de joves rivals, i quan es donen, solen venir com a resposta a un atac previ dels grups habitualment agressors. En tot cas, no hem sabut de cap cas en tot l'estudi en què joves magrebins o subsaharians hagin plantat cara a un atac skin neonazi, o l'hagin replicat. Normalment, quan es troben en aquestes situacions, el que fan és fugir.

En els casos que afecten a individus, com en el “bullying”, l’opció de recórrer a les figures d’autoritat teòricament competents per a resoldre conflictes d’aquesta mena, és una opció ràpidament descartada per la major part dels joves que són víctimes d’aquests actes violents. La descarten en part per la seva inoperància, ja que les figures d’autoritat no semblen respondre adequadament, i no aporten solucions al conflicte. Però en una altra part, la raó de no emprar-ho és el fet de tenir efectes contraproductius, perquè no només no s’atura la violència exercida cap a ells/es, sinó que aquesta s’incrementa com a represàlia per a la seva actuació.

“Si tu dius: ‘sento que els meus companys em fan bullying’, si tu ho dius, el professor dirà a la classe: ‘us heu comportat malament?’. I ells diran: ‘noooo’, baixaran el cap. El dia següent t’agafaran una tórria impressionant, estaràs a classe i et miraran malament. O sigui, era... el fet de dir alguna cosa per tu millorar la situació, encara l’empitjores. I per això sempre tenia por a dir alguna cosa.”

(Noia víctima de bullying, classe mitjana, zona semiurbana)

El recurs a l’autoritat en cas d’agressions no individualitzades, tampoc no gaudeixen de la confiança dels col·lectius que solen ser víctimes d’agressions. És per això que sovint no es denuncia l’agressió ni l’amenaça a la policia, llevat d’en situacions en què aquesta enregistra una certa gravetat. En general, però, hi ha una desconfiança força estesa sobre la capacitat de protecció a les víctimes i de resposta als grups agressors per part de les institucions. En casos en què les víctimes són joves magrebins o subsaharians, la desconfiança encara és major, i sovint no es denuncien ni els atacs greus, a causa de la seva situació legal al país, o fins i tot per por a les pròpies autoritats.

Les actituds que podria prendre el tercer grup de joves -que normalment no es veu directament implicat en fets violents, però que sovint els contempla com a espectador- tenen un gran potencial per esdevenir decisives, sobretot en casos com el “bullying”. Es dona la circumstància de que el tercer grup sol ser el més nombrós, i es caracteritza per no iniciar actes violents, ni rebre’ls. Sí, en canvi, sol participar passivament en aquests, perquè sovint n’és testimoni directe, principalment en l’entorn escolar. Si prenguéssim -massivament, això sí- una actitud d’immiscuir-se en defensa dels joves agredits/des, podria constituir un fre, almenys, a la freqüència d’operacions de càstig contra la víctima o víctimes. Però, pel que ens diuen els mateixos/es joves, no és aquesta l’actitud que prenen. Ans al contrari, quan els joves es troben amb un fet violent que no els afecta directament, mantenen una actitud passiva, sovint de neutralitat i es converteixen en simples espectadors/es del fet. No hi intervenen. De fet, manifesten que tenen por a intervenir per les possibles represàlies que el

grup d'agressors/es podrien engegar en contra d'ells o elles. Consideren que la intervenció individual assumeix molts riscos, i fins i tot algú que vulgui posar pau o mediar, s'arrisca ell/a a ser agredit/da. Aquesta actitud es dona tant en casos de baralles col·lectives (entre grups de joves rivals, en les baralles de discoteca...) com en agressions grupals a d'altres individus (assetjament escolar a d'altres companys/es de l'aula). Si de cas, se sol intervenir mitjançant i posant pau només quan la baralla és entre dos companys/es, i sobretot quan es coneixen ambdós, o formen part del mateix grup d'amistats.

En el cas del "bullying", reconeixen que si intervinguessin de forma col·lectiva, es podrien evitar moltes d'aquestes agressions, sobretot en l'entorn escolar o a l'institut. Però consideren que aquesta actuació, en realitat, no els compet tampoc a ells/es, i que és tasca del professorat. En aquest sentit, reforcen la seva actitud dient-nos que el mateix professorat tampoc no sol intervenir, que també té por de ser víctima de les represàlies de l'alumnat agressor, i que en les poques ocasions en què fan alguna cosa, els falta agilitat i habilitats de gestió enfront d'aquests conflictes. D'altra banda, pel que ens diuen els mateixos/es joves, però també els pares i mares que han intervingut en la recerca, les pròpies famílies aconsellen els seus fills/es de no ficar-s'hi sota cap concepte, quan es trobin en situacions d'aquestes. Així, ens han arribat a relatar casos en què els pares i mares de joves no implicats, els han aconsellat de no relacionar-se amb joves víctimes de "bullying", quan han sabut del fenomen. Val a dir que aquesta actitud de "neutralitat" es dona en joves de totes les classes i entorns socials.

"_De vegades tens ganes d'anar allí i dir pareu però o si t'hi poses potser et tocarà a tu. I si li dius algú després et diuen xivato.
_Natros no som policies, no tenim perquè ...no és la nostra feina. Venim aquí a estudiar, no a controlar. Això ho ha de fer algú altre."

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

Òbviament, aquesta actitud predominant dels i les joves no implicats/des directament en casos de violència "bullying", no fa més que reforçar els agressors/es. Als "bulliers", la percepció d'aquesta no intervenció dels altres companys/es de l'aula, els reforça la sensació d'impunitat (que, pel que sembla, la figura del professorat, amb les seves actuacions o no-actuacions, tampoc no aconsegueix trencar). En realitat, la neutralitat dels i les joves espectadors/es d'actes violents contra altres joves, esdevé un reforçador d'aquests actes violents, sobretot quan alguns d'aquests joves no implicats/des se solen afegir puntualment a les burles, o riuen algunes de les bromes pesades dels agressors/es. Així, tant per acció com per inacció, les actituds d'aquests joves acaben per ser en part

promotores dels actes de violència exercits per altres joves. Més encara, la intuïció per part d'aquests/es de que ningú no intervé per por a represàlies, segurament accentua la seva autopercepció de domini sobre el grup de referència, i incentiva encara més la utilització de la violència per a procurar-se una posició privilegiada dins del grup.

8. PERFILS I CONDICIONANTS DELS I LES JOVES PRACTICANTS I VÍCTIMES DE LA VIOLÈNCIA

8.1. Perfil dels i les joves practicants habituals de la violència

Un dels objectius del present estudi era saber com eren i com sentien els i les joves que es relacionaven amb la violència. I en particular, aquells/es que en feien un ús habitual. Volíem tenir coneixença d'ells/es i el seu entorn, per tal de poder esbrinar què els portava a una dinàmica violenta. Després de fer una prospecció exhaustiva en els mateixos/es joves entrevistats, però també en altres joves que els han conegut i els han tractat, en pares i mares, mestres, professionals de l'àmbit social i membres de la policia, el resultat final sobre la caracteriologia percebuda es pot condensar en els paràgrafs del primer epígraf. En segon lloc, es mira d'esbrinar quin és el sentit que té la violència per aquesta mena de joves, i com evolucionen les seves trajectòries vitals i en societat.

8.1.1. Característiques personals i de l'entorn

En relació a les seves actuacions violentes, semblen haver fet de l'agressivitat un dels components del seu estil de vida i del seu caràcter. Actuen donant sensació de superioritat, i mantenen actituds desafiantes per sistema i amb tothom. No només amb d'altres joves, sinó també amb l'autoritat adulta, la qual cosa es manifesta especialment en la seva actitud refractària als estudis i de repte constant a l'escola o a l'institut. Aquesta necessitat de deixar clara la seva superioritat, és interpretada per alguns professionals com una actitud reactiva per tal d'amagar les seves mancances en altres aspectes, i creuen que denota un cert complex d'inferioritat. En paral·lel, amb els seus iguals mostren una actitud igualment amenaçadora. Manifesten una certa habilitat per insultar i ferir a d'altres joves, en mostrar-se despectius amb ells/es i humiliar-los/les públicament. Si practiquen la violència física, tendeixen a no tenir massa límits, el mateix que passa quan fan ús de la violència psicològica, en la qual demostren força habilitats per teixir rumors i conspiracions col·lectives en contra d'altres joves.

Per a molts/es professionals de diferents àmbits, però que tenen relació amb aquest tipus de joves i adolescents, el principal fet diferencial envers altres èpoques, és la desconsideració envers l'altri i la manca de límits que mostren en les seves actuacions, aspectes sobretot

advertits en els entorns de classes baixes i amb baix capital cultural (tot i que de tant en tant també es dona algun episodi en joves d'altres entorns socials). Pel que ens diuen, es tracta de joves que no semblen assumir cap norma, ni cap límit. Fan el que volen, i mai no es responsabilitzen dels seus actes, en part perquè no semblen adonar-se de la gravetat d'aquests, ni mostren cap empatia vers l'altri. Quan inicien una actuació violenta, sovint semblen no tenir aturador, no saber ni quan ni com han d'aturar-se. Aquest factor porta a que les agressions -sobretot les físiques, però també les psicològiques- siguin d'inusual violència. Tant és així, que no és infreqüent que una agressió física entre adolescents i joves acabi amb la víctima o víctimes a l'hospital. Aquesta manca de límits i augment de la intensitat -conscient o inconscient- en l'ús de la violència, és el principal motiu de preocupació en els i les professionals que tracten amb joves, i és també el que crea més alarma social als pares i mares dels i les altres joves. Els mateixos/es joves també constaten i reconeixen que se solen donar casos on en el que serien simples baralles s'empra una violència desproporcionada. De vegades, la relaten com quelcom que se'ls en va de les mans -com quan es treuen les navalles-, o bé diuen que en els moments d'acarnissament deixen de ser conscients del mal que poden fer -perquè ja no "controlen" els seus actes-. Cal fer notar com hi ha casos en què la violència física intensa es dona també entre noies.

"_Se ve que a una niña le rompieron tres niñas de su clase la cadera a patadas. Dice que le empezaron a pegar en el vestuario y ella todavía no sabía por qué. Mira, bua, qué rabia. Una niña además que se la veía tontilla, pobrecilla.

_Muchas de estas que parecen tontitas del palo "ay, es que yo no hago nada" son las que más te tocan los huevos, son las que más se merecen que les pegues."

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana)

"Las navajas las sacas para asustar, pero puede que saquen una navaja para asustar y, yo qué se, tampoco te vas a echar para atrás. ¿Pues qué intentas? Quitársela o... pero con la tontería al final alguno se acaba haciendo daño. Y entonces ya no es para asustar."

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"Saltaron veinte encima de ella, y no se la veía a mi amiga en el suelo, pegándole con los tacones, pisándole con los tacones y pegándole. ¡Eso es de rastrero, tío! ¡Encima que le estás pegando veinte, no le pegues con los tacones!"

(Noia de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"_Porque cuando ya estás achicharrado ya te da igual...

_Matar...

_Tú te empiezas a pegar, y hay un momento que ya no te controlas, ves que ya no puede más, y tú le estás reventando. Y como se mueva, pues le pisas la cabeza. Y en ese momento, pues no piensas.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Una amiga mía le pegó una paliza a la otra y casi la mata sin querer. Porque llevaba las botas de plataformas, las típicas que se llevan, la empezó a pegar y cuando la tiró en el suelo le empezó a pegar en la cabeza y se ensaño en pegarle a la cabeza. Y la niña se quedó tocada, se quedó chungu, o sea que no hablaba. O sea, a ver, se quedó como en coma pero no en coma ¿sabes? Y estuvo así unos días.”

(Noia de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

La transgressió dels límits, però, no té només relació amb la intensitat de la violència, sinó que també té una dimensió extensiva. Així, la crisi de l'autoritat adulta sembla haver portat a que força joves practicants de violència s'atreveixin fins i tot a dirigir-la contra els adults o contra el que abans foren figures d'autoritat intocables, com el professorat o els mateixos pares i mares (els d'altres joves, o els propis). En el cas de les agressions al professorat, es reconeix que són casos puntuals, però es consideren prou significatius del canvi de tendències en el respecte a les figures d'autoritat adultes. En el cas de la violència intrafamiliar de fills/es a pares i mares, s'alerta que les actuacions que ha d'efectuar la Generalitat creixen any rera any. I fins i tot hi ha casos de “bullying” en què la violència s'estén a la resta de la família, membres adults inclosos (el cas que es relata en el fragment de més avall es va originar perquè la mare del jove víctima de “bullying” va decidir acompanyar-lo en els trajectes de casa a l'escola i de l'escola a casa; en veure els agressors que l'estratègia es feia permanent, van decidir continuar amb el seu assetjament, i estendre'l fins i tot als acompanyants del jove).

“manca una mica de respecte a l'autoritat, ja sigui a la policia, als professors a l'escola, als pares. Últimament s'estan donant casos de violència domèstica dels crios envers els pares...”

(Policia)

“_Abans la figura del professor (...), el professor era el professor i no li podies dir mai 'a prendre pel sac' o coses d'aquestes que avui dia se senten, i coses pitjors. Abans era una mica impensable.

_Però ara també li diuen al seu pare.

_Clar, és això, aquí està el tema.”

(Grup de mestres)

“_Mare: Pensa que no és només que agredien al nen, agredien el nen però és que m'agredien a mi, perquè pel carrer a mi m'han insultat moltes vegades.

_Pare: I a la meua mare també li van donar un cop de puny i al mitjà també.

(...)

_Mare: Venia l'estiu i me'n recordo que les persianes les havíem de tenir tancades perquè ens tiraven pedres al balcó, van cremar els timbres de casa, venien per l'interfono a insultar...”

(Pares de noi víctima de “bullying”, classe treballadora, zona semiurbana)

Els i les joves practicants habituals de la violència miren d'aixoplugar-se sempre sota el grup d'amistats, que tenen al darrere predisposat a entrar en defensa de qualsevol dels seus membres, i al qual poden liderar en la mesura que demostrin ser els/les més violents i els/les més agosarats/des. La major part del seu poder els ve precisament de la força intimidatòria i el potencial violent del seu grup d'amistats, i per això aquest és un element primordial en les seves vides. Precisament per la importància cabdal d'aquest tipus mínim de sociabilitat, són joves que tenen (o desenvolupen) certes habilitats socials per relacionar-se amb altres joves del seu mateix perfil o similar. Dominen les modes més apreciades per l'entorn on es mouen (i que normalment tenen a veure amb la roba, la tecnologia, o l'esport), i empren un llenguatge contundent i amb connotacions sexuals freqüents, fins i tot avançant-se al que és propi de la seva edat. Els nois acostumen a adoptar actituds de masculinitat hegemònica, i associen la violència i la intimidació (“anar de durs”) amb la virilitat masculina. En entorns propicis, però, aquestes estratègies els funcionen i tenen un relatiu èxit amb un determinat tipus de noies que se senten atretes per ells i per la seva actitud.

Altres característiques que els/les defineixen són el seu rebuig de l'escola i del sistema educatiu, segons la percepció de diferents agents: no mostren cap interès per aprendre res, i el fet de suspendre i acumular fracàs escolar no sembla importar-los gens. Efectivament, els i les joves que responen a aquest perfil ens expliquen que per a ells/es els estudis no tenen cap utilitat, perquè no veuen que els permeti accedir a feines més ben pagades. En realitat, per a ells/es la importància del treball rau bàsicament en el fet que sigui una font d'ingressos. No senten cap vocació, i en tot cas al que aspiren és a fer tasques manuals que no siguin desagradables (“agobiants”). Creuen que la inversió en estudis superiors és absurda, perquè perceben que un titulat universitari no guanya més diners que un electricista, o lampista, o treballador de la construcció. D'altra banda, manifesten un alt presentisme, i no li troben el sentit a plantejar-se expectatives de carrera professional. De fet, gairebé renuncien a plantejar-se el seu propi futur, i prefereixen centrar-se en el gaudi intens i despreocupat del present. Quan es permeten somniar, dirigeixen els seus anhels al

fet de tenir molts diners, i a poder donar-li de tot als seus fills/es (en el que sembla una reproducció de la pauta familiar viscuda).

“_Pasar de todo, fumar porros i estar bien.

_Tener amigos y pasarlo bien.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Vive el presente para que en el futuro puedas tener un buen recuerdo del pasado”.

(Noi de classe treballadora, zona urbana)

“_Ser rica, tío. Poder comprarme todo lo que me da la gana.

_Tener un trabajo donde no hagas mucha cosa y se gane bastante.

_Claro.

_Me molaría, a mi, poder comprarle a mis hijos todo lo que quieran.

_Ya ves, ya ves.

_Ya está, solo eso. Todo lo que me pidieran, pues...

_A los hijos que no les falte de nada.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

La desvaloració que fan aquests/es joves dels estudis contrasta poderosament amb el que en pensen al respecte, els joves no practicants de violència, i en especial els de classes mitjanes o altes amb capital cultural mig-alt. Per a ells/es, els estudis són importants, i malgrat que manifesten una certa angoixa per no poder treballar d'allò que han estudiat (sobretot els i les joves de les comarques de Lleida i de Girona, i de zones rurals), tenen un discurs de valoració del creixement personal que els proporciona el tenir coneixements i una certa cultura. Per la seva banda, entre alguns/es dels joves d'origen estranger, es dona la circumstància que els estudis es valoren força, però també en un sentit instrumental, perquè els veuen com una eina de promoció en l'escala social (això és dona més en el cas dels i les joves llatins/es que no en els i les joves magrebins/es, però). És interessant, a més, veure com algunes noies magrebines parlen de que els estudis seran per elles una via d'accés a un bon treball, i com així guanyaran “llibertat” i “independència” (en el que sembla un fort desig de tenir una trajectòria vital substancialment diferent a la de les seves mares i àvies).

Tornant al perfil dels i les joves practicants de la violència, hi ha qui diu que el rebuig al sistema educatiu es deu a la seva incapacitat de destacar en ell. De fet, se'ls percep com a joves que mai no han destacat en cap de les activitats quotidianes que realitzen (potser amb excepció d'algun esport). El fet d'acumular fracassos en els estudis, i no tenir cap camp en el que ningú els hi pugui reconèixer mèrits (i, ans al contrari, més aviat siguin considerats

arreu com a casos perduts sense cap expectativa de futur), fa que desemboquin en la violència, per tal de poder destacar en la seva pràctica i així sentir-se protagonista i mereixedor d'un cert estatus en algun terreny de la seva vida social.

“Sí que tenen una caracterologia. (...) Són frustrats (...) La frustració comporta haver de tenir una vàlvula d'escape i acabar fent coses que, si tu ets una persona que no se sent frustrada, difícilment arribaràs a fer perquè comporta més problemes que una altra cosa. Si tu no tens massa a perdre, t'és igual i vas a descontrolar-te (...) Disfruten la vida com poden, no saben cap altra, ningú els hi ha ensenyat, poder, altres formes de fer-ho.”

(Policia)

Un altre factor característic d'aquests/es joves és el fet d'estar desocupats, ja que molts d'aquests/es joves ni estudien, ni es formen al marge del sistema reglat, ni treballen (el relatiu creixement d'adolescents i joves en aquestes situacions d'“impasse” perllongat ha portat a estudiar aquest fenomen com una problemàtica específica en les societats occidentals -s'anomena fenomen NEET²⁹-). Aleshores, tenen moltes hores mortes, i les passen amb amics/gues que estan en la seva mateixa situació. És el mateix avorriment i el no tenir què fer, el desllorigador de situacions emocionals que cerquen la transgressió i la violència com a forma d'entreteniment, com ja hem anat veient.

Però potser la caracterització més citada és la que apel·la al seu perfil familiar (tema que tractem més profundament en l'epígraf sobre condicionants socials). En ells i elles es destaca la mala socialització familiar rebuda, amb uns pares i mares que no es preocupen gaire d'ells/es o que els sobreprotegeixen en excés, i que no exerceixen de referents d'autoritat. En els casos de pares i mares absentistes, són joves que passen molt de temps al carrer (o sols/es a casa), i la percepció per part del fill/a de que importa poc als pares pot provocar que la violència sorgeixi com una forma de cridar l'atenció. Per contra, en el cas de sobreprotecció, el fill/a creix consentit en extrem, i no tolera cap contrarietat, manifestant reaccions violentes -algunes contra els mateixos pares i mares (el que es coneix com a “síndrome de l'emperador” (Garrido, 2005)- quan les coses no surten com ells/es volen. En cap dels dos casos tenen normes ni límits, perquè ni la família ni ningú no els ho ha ensenyat mai. Els pares i mares d'aquests/es joves, al marge que els dediquin poc temps o els sobreprotegeixin, els acostumen a consentir tots els capricis materials (de vegades, com a compensació simbòlica de la poca dedicació), i els defensen sempre davant d'altres figures d'autoritat adulta (per exemple, davant dels mestres o d'altres pares i mares, quan els diuen que el seu fill/a ha protagonitzat alguna malifeta).

²⁹ Les sigles, en anglès, signifiquen: *Not in Employment, Education or Training*.

“Quan fan coses mal fetes o gamberrades, els pares els hi riuen les gràcies”

(Noia de classe treballadora, zona urbana)

“_A casa seua els seus pares de petits no van tenir res, ara que tenen algo els hi donen tot, roba... aquí no feien res, allà tampoc perquè ara no té ni graduat d'ESO. Quan fa algo a casa seva, quan era més petit sopava al carrer, tirava el sopar i els seus pares sen reien. Ara ja no n'esperen res d'ell. L'altre dia un baixava de l'autobús i perquè va dir que va tocar la seva nòvia li va donar dos cops de puny. I ell, aquest li va fer dos cops de puny perquè sabia que aquell no faria res i marxaria a casa.

_Estan tots allí [*a un altre centre, on semblen concentrar-se els nois i nois d'aquest perfil*]

_Allí s'han ajuntat tots, si aquí estaven pitjor ara ja no acaben ni l'ESO.

_La lien molt.

_Sí, la lien moltíssim, es allò que li dius algo i diu: 'pues aquella me chupa no sé què'...

_Estan aquí, notes que ho suspens tot, i a casa no et diuen res. Es lo que et deien, que quan feien una cosa els pares se n'en reien.

_Clar, sí, passen de tot.

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

“Coses que són impensables, increïbles, és que tinguis a uns menors que han fet una falta o un delictes, i els hi estiguis explicant als pares la situació, el que ha passat i tal, i que en algun moment, davant del mateix menor, doncs que el pare (no estic parlant de famílies desestructurades, gent amb poc nivell cultural, no; estic parlant de gent, posem entre cometes, normal), que en algun moment de la situació arremeti contra la policia o contra la víctima. Això, jo no em puc imaginar el que m'hagués fet el meu pare si arribo amb dos policies a casa. (...) És una manera de compensar, és compensatori. Jo em sento culpable perquè treballa molt o pel que sigui i evidentment, a part de que no et conec, perquè evidentment és impensable que tu hagis fet això. I si ja no hi ha més tu tia...”

(Policia)

“Jo sé d'un grup de joves del poble que va estar una temporada que feien unes destrosses increïbles, fins que un dia els van enganxar, i a l'enganxar-los, els van denunciar i van tenir que pagar els pares. Fins aquell moment... En el moment que van haver de pagar molts diners, a partir d'aquell dia se va desfer el grup i ja no van fer res més. I van estar potser 2 anys que ho destrossaven tot, i que es trucava als pares i: 'però el meu fill no, el meu fill no ho ha fet'. Va haver una mare que va dir que el seu fill estava amb ella, i hi havia una gravació amb data i hora! Fins i tot va enganyar els mossos! Com que va anar per via judicial, a tal li toca tant, a tal tant... i ja es va acabar. Aquesta sobreprotecció els hi fa mal.”

(Mare, classe mitjana, zona semiurbana)

Els i les joves més agressius/ves acostumen a tenir problemes familiars, com els pares separats de forma no gaire amistosa, o famílies desestructurades o amb alguns o tots els seus membres en situació de risc social, o qualsevol altre problema familiar que no hagin paït i enfront del qual se sentin malament. De vegades, aquests/es joves denoten una manca d'estima per part del seu entorn. Sobretot, una manca d'afecte i estima familiar. Semblen víctimes d'un cert abandonament psicològic, i de vegades això ho acompanyen amb males relacions en el si de la família, perquè no accepten els canvis familiars que s'hagin pogut produir, per exemple, o per altres raons. En aquestes famílies la comunicació és força deficient, bàsicament instrumental; no es parlen les coses, i no es generen converses. Aleshores, ens trobem davant de joves molt mancats d'afecte, estima, i que mai no s'han sentit valorats per ningú, ni ningú els ha parat atenció i els ha proporcionat comunicació. En la infantesa, solen ser nens/es tristos/es i melancòlics/es. Després, en l'adolescència, aquesta tristesa es torna ràbia, i és quan comencen a mostrar-se creixentment violents. Algun d'aquests joves amb tendència a fer ús de la violència ens manifestava quelcom de similar en la seva entrevista.

“Jo el que conec és preadolescent, però és un nen molt abandonat, fa el que vol, que no té cap límit. És molt violent, la manera de comunicar-se amb els companys és a través de la violència física o verbal. No ha conegut més que això. Però per altra banda, vol molt la part afectiva, necessita urgentment, tot i sent com és, que algú estigui per ell. I llavors, ni que sigui a través de marcar límits, necessita aquesta comunicació. A vegades es molt més agraït que altres nens de famílies més estructurades. Es molt més agraït. Son nens que els hi falta... és un nen molt trist, i amb molta falta d'afecte.”

(Mare, classe treballadora, zona semiurbana)

“Veus que el de cinc anys potser és un nen trist, potser que no li agrada massa jugar, potser és un nen que està molt pegat a l'adult i que se'n va amb qualsevol, inclús potser en el cole serà d'aquests nens que no donguin problemes, que facin molt de cas al professor, que veuran que en arribar tindran una certa dificultat... Aquesta tristesa, per a mi, després es converteix en un dolor que, evidentment, com no poden elaborar ni treure, passa a la ràbia, i de la ràbia a l'agressivitat.”

(Professional de l'àmbit social)

“Jo crec que la relació que hi ha entre un grup i altre en quant a joves i violència és el fet de que per una banda hi ha una família desestructurada i per una altra banda hi ha una família amb una mancança de preocupació, entre cometes, doncs per motius els que siguin.”

(Policia)

“Per què peta? Pues no ho sé, potser perquè a casa estan passant un pitjor moment més que mai, i peta ara, o pot petar de més jove a primària, però perquè té un model. És a dir, el germà gran ha petat a secundària, i a primària el petit ja dona símptomes, perquè del gran ja surt el model. Per tant, crec que passen potser de la ràbia a treure-ho, pagant en el moment que li toca...”

(Professional de l'àmbit social)

En la major part dels i les joves entrevistats que han participat en actes on es feia ús de la violència, o en d'altres dels que s'ha parlat indirectament, val a dir que hem detectat diversos problemes d'estructuració familiar: des de pares malalts/es, amb alguna discapacitat, o amb addiccions, a situacions de separació o divorci, i recomposició familiar posterior (sovint amb nova descendència per part de la mare amb la nova parella), passant per nuclis familiars monoparentals o atípics (com per exemple, llars formades pels avis i els néts). En alguns casos, també hem observat que provenien de famílies amb episodis de maltractament i violència domèstica, o de famílies on els antecedents violents o fins i tot delictius ja es donaven en altres familiars propers.

Tanmateix, si és cert que la qüestió familiar sembla ser essencial a l'hora de comprendre els comportaments violents dels i les joves catalans/es, creiem que hi ha un factor addicional que juga un paper fonamental, i que de vegades pot sobreposar-se al fet d'haver tingut una socialització familiar correcta. Es tracta de la cultura de l'entorn. En efecte, el fet d'haver crescut en un entorn quotidià violent, ja sigui en el si de la família, al barri, o en qualsevol dels entorns més immediats, se cita des de diverses fonts com un dels factors causals més evidents de la violència d'aquests/es joves. Així, l'haver tingut una socialització intensa en la violència relacional, fa que aquesta acabi per naturalitzar-se, i el o la jove, quan poden, en reproduïxen les pautes.

La socialització en violència relacional passa per haver vist contínuament com la violència esdevenia un recurs habitual per a dirimir diferències, o per a construir una jerarquia social de dominació d'unes persones sobre altres. Són pautes de conducta que poden haver vist ja de ben petits a la llar, bé entre els seus pares i/o altres familiars, com entre aquests/es i terceres persones. Després, segurament se les hauran trobat al barri on viuen, en grups de joves de més edat, o en distints escenaris -com als bars, als mercats, al carrer...-. És també possible que ells/es, com a infants, n'hagin patit les conseqüències, i hagin rebut violència per part d'altres persones. A mesura que passa el temps i creixen, internalitzen la violència

com un recurs vàlid, i com a quelcom que el seu medi social no considera ni tabú, ni res que sigui extraordinari. Aleshores es fàcil que desenvolupin un tarannà violent, amb actituds a la defensiva, de desconfiança envers el seu entorn i de rancúnia envers altres joves per incidents quotidians. És una mena de procés d'enduriment de la pell, de crear-se una cuirassa en la seva personalitat, perquè perceben que en un medi hostil com el que s'han trobat, l'agressivitat pot ser una forma força idònia d'adaptar-s'hi. Per això la seva percepció de la violència no és gens dramàtica. La banalitzen i gairebé la consideren una de les regles del joc, i fins i tot pot ser vista com una mera diversió. I en la mesura en què destaquen en ella, no tenen cap sentiment de culpa pel seu exercici. Ans al contrari, més aviat se senten orgullosos.

“Són nens fràgils i dèbils i pobres d'ànima, no sé com explicar-ho, en el sentit de que toleren molt poc, és a dir, han passat molt però no han après a solucionar i tirar endavant als problemes. Es queden estancats, i tinc un problema i aquí em quedo. Llavors, si veuen que el seu pare es baralla al bar amb el primer que passa, o ‘mi madre se pegó’, o ‘mi padre se pegó’, i no sé què, pues ells a la mínima que tenen un problema o que algú els mira o tal, reaccionen igual, perquè no saben reaccionar ni elaborar un altre pensament que sigui una mica més enllà de pegar...”

(Professional de l'àmbit social)

“Un és el skinhead, la seva mare s'ha barallat amb mig poble, i ha arribat a les mans amb altres persones. Un altre, el seu pare tenen una botiga, el seu pare, ara no ho sabem, segurament també algun dia el trobaran mort a la vora del riu, perquè sembla ser que deu diners, traficava amb drogues, i el germà gran sembla ser que també. Un altre ha estat tancat al psiquiàtric perquè ha pegat a la seva mare. Entra i surt...”

(Mare de noi víctima de “bullying”, classe treballadora, zona semiurbana)

“Y yo siempre he sido una persona muy rencorosa, yo no perdono las cosas. O sea, yo miro de respetar a las personas, pero en el momento en el que me fallan a mí, voy a muerte. Ahora por ejemplo no quiero hacer daño a nadie, pero tampoco quiero que me lo hagan a mí. Y el que lo hace lo paga caro.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona urbana)

“En algunos casos la violencia incluso a ha pasado a ser, para ellos, una diversión. Se sienten orgullosos.”

(Noi de classe treballadora, zona urbana)

Aquest feix de circumstàncies és susceptible d'explicar en bona part les actituds violentes que tenen alguns/es d'aquests/es joves, així com la seva falta d'empatia, de consciència

moral, de sentiment de culpa o del sentit de la responsabilitat pels seus actes. Manifesten, envers el seu entorn (que pot incloure la família) tots els símptomes que s'han vingut definint darrerament en l'anomenada "síndrome de l'emperador" -tal com l'ha denominat el psicòleg Vicente Garrido (2005)-, i que s'acosten als trets bàsics d'una personalitat psicopàtica: incapacitat per posar-se en el lloc de l'altre; absència absoluta de sentiments compassius o de dolor en veure el sofriment aliè; personalitat egocèntrica i narcissista, basada en la dominació de l'altri; incapacitat per a sentir estima i afecte per les persones, com no sigui per raons instrumentals; i absència d'un sentit moral i del compromís, que en un moment donat pugui crear remordiments i portar al penediment (quan es produeix, sovint en aquests/es joves, el penediment mostrat és també instrumental, producte de les pressions de l'entorn i per tal de treure'n un profit).

Val a dir, arribats a aquest punt, que malgrat sigui cert que aquests perfils de tanta violència es donen més en entorns també violents -en bona lògica-, l'atribució d'aquesta personalitat para-psicopàtica és transversal a bona part del jovent d'unes i altres classes socials, i d'uns i altres entorns. En aquest sentit, no seria descartable que alguns/es dels casos es mantinguin ocults, precisament perquè l'existència d'un entorn determinat frena el seu sistemàtic recurs a la violència física, tot i que pot mostrar-se hàbil en el desenvolupament d'altres violències, com la verbal i la psicològica.

"Et pots trobar fills -jo en tinc en aquest moment- d'advocats, de psicòlegs, de pedagogs, que són incapaços de suportar una norma, incapaços d'acceptar l'autoritat adulta i que no tenen capacitat mínima d'empatitzar amb el dolor de l'altre. I quan li dius: 'però escolta, no te n'adones...? Però per què has robat això?'; 'perquè necessitava peles'; 'perquè necessitaves peles?'; 'perquè havia de consumir'; 'però bueno, tu no te n'adones que a aquesta senyora que has arrossegat pel carrer amb el bolso, li has fet mal?'; 'bueno, però jo ho necessitava. Ella tenia diners i jo els necessitava'. I igual darrere d'aquí et trobes la filla d'un advocat, i estic parlant d'un cas real."

(Professional de l'àmbit social)

Tanmateix, cal tenir en compte que, fins i tot comptant amb els casos ocults, els casos d'adolescents i joves que manifesten aquesta personalitat són una minoria, i els casos amb accions d'aquesta mena no deixen de ser casos aïllats. Una altra cosa és si es detecta un augment d'aquestes situacions, com semblen apuntar les fonts consultades, i que justificaria una certa monitorització de la casuística per part de les institucions. Però en tot cas, cal deixar clar que de cap manera estem davant d'un fenomen generalitzable als i a les joves catalans/es.

8.1.2. Significació de la violència

Ja hem vist amb anterioritat com per alguns/es joves practiquen una violència instrumental que jutgen necessària per tal de guanyar prestigi entre els iguals, poder liderar un grup de joves, o simplement no quedar en entredit als ulls del grup de referència. Per a alguns/es, la violència sembla un repte al qual han de respondre adequadament quan l'oportunitat es presenta. I, en cas de no emprar la violència en determinades ocasions, el risc que es corre és el de quedar malament davant dels altres joves, i fins i tot propiciar que et perdin el respecte.

En tots els i les joves que han participat en el treball de camp i que havien comès actes violents (amb violència física) contra altres joves, aquest discurs hi és present, sobretot en els nois. Així, per a ells, resulta evident que quan un altre jove mira massa la seva parella, o quan es produeix una empenta, o quan t'insulten, la resposta ha de venir en forma de violència física. D'altra banda, és el que semblen esperar tant els protagonistes del conflicte com els i les joves del seu entorn proper, en una mena de codi no escrit. En aquestes circumstàncies, renunciar a barallar-se és llegeix com una forma d'autodesautoritzar-se i de sotmetre's a l'altre/a jove. Davant del grup, aleshores, es perd la credibilitat i es qüestiona la identitat i l'estatus obtinguts fins el moment (és el que etiqueten com ser un "pringat"). La conducta no violenta, així, s'entén com una conducta covarda i fins i tot traïdora al grup, ja que el mateix grup al que el o la jove pertanyen queda desprestigiada per la conducta d'un/a dels seus membres. D'aquesta manera, cal participar en baralles grupals ni que sigui només per solidaritat amb la resta del grup, i encara que no hi hagin raons de pes per fer-ho.

"Si t'insulten cal respondre, per no ser un 'pringat'".

(Noi red-skin, classe treballadora, zona urbana)

"Te tienes que pelear para que no vayan diciendo por ahí que nuestro grupo son unos maricas. Si eres un Boixos y no te metes, van a tratar a todos los Boixos de maricones."

(Jove hooligan, classe treballadora, zona urbana)

El problema, però, solen ser els límits del que es considera una provocació que requereixi de resposta violenta, i el que no. Com hem constatat en parlar de la violència "casual", les coses més nímies -el que els mateixos/es joves anomenen com a "tonteries"- són susceptibles de causar un esclat violent. Pel que ens diuen, però, no és tant pel fet succeït en si, com per l'obsessió de mantenir una espècie d'honor individual i grupal que sembla

basar-se exclusivament en la violència (i a més, normalment física), i l'atribut de valentia que aquesta sembla conferir socialment a partir de les percepcions del seu entorn. Aleshores, en la mesura que és una qüestió d'estatus, no calen grans ofenses per fer una exhibició d'aquesta suposada "valentia", i gairebé qualsevol motiu pot justificar -per a aquests/es joves- l'ús de la violència. Estem, doncs, davant d'un ús accentuadament narcisista de la violència física, sovint exalçada com a atribut de valentia i masculinitat (tot sovint expressat com a "tenir-los ben posats", fins i tot entre les noies). La violència, així, acaba essent més aviat una qüestió d'autoestima, que no cap altra cosa.

"En todo caso en que tú creas que tengas la razón, ahí está justificada la violencia. Siempre que no te den la razón, está justificada la violencia."

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Atès l'elevat grau de narcisisme i d'instrumentalitat de la violència relacional d'aquests/es joves que declaren practicar-la assíduament, gairebé resulta anacrònic preguntar-se per si hi ha, ni que sigui després de les baralles, alguna mena de sentiment de culpa o d'empatia amb els o les joves que n'hagin sortit més mal parats. La resposta és que aquesta mínima empatia no es produeix en cap cas, quan estem davant de joves en els que la violència forma part del seu estil de vida. En canvi, en joves que puntualment han intervingut en baralles, però com a resposta a un atac previ de l'altre grup, sí que sol donar-se la reflexió sobre si l'escomesa s'hagués pogut evitar, o sobre si calia la dosi de violència emprada. El caràcter d'aquesta reflexió contrasta amb que els i les joves practicants habituals de la violència mai no es plantegen res que no vagi més enllà dels seus interessos personals en la baralla. Així, el sentiment, quan la baralla s'ha acabat, depèn del resultat de la mateixa i de les conseqüències que pugui tenir, com en un dels casos en què ens relaten una de les seves pallisses, on de passada van robar els mòbils als joves víctimes, fent això que els agafés la policia. El lament, en aquest cas, és exclusivament sobre l'error d'agafar els mòbils, perquè així els va agafar la policia; en cap moment es lamenta la pallissa, ni els robatoris, ni el fet en si.

"Si has ganao y has dejao al otro tirao por el suelo, sin que se mueva ni ná, piensas: 'he triunfao' y te sientes bien, muy bien... Muy orgulloso. Te da un subidón. Pero si en cambio has pillao, te quedas mal..."

(Noi de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

"Si te pegan a ti, pues mala suerte. Si pegas tu a él pues mira."

(Noi de classe treballadora, zona urbana)

Hi ha, però, un tipus diferent de violència que sorgeix per raons anàlogues. Així, joves que no practiquen habitualment la violència ens manifesten quelcom de similar, quan ens diuen que la no resposta provoca més violència, perquè aleshores l'agressor/a s'envalentona. Alguns/es d'aquests/es joves han patit agressions per part d'altres joves, i ens diuen que s'han vist obligats a defensar-se amb violència física per tal de fer-se respectar. Pel que sembla, en alguns entorns el respecte a l'altri sol haver de passar per una demostració de força, o com a mínim de no indefensió. Per tant, una resposta contundent a temps, tot i fer ús de la violència, pot evitar la perpetuació del conflicte, i per tant, esdevé objectivament un reductor de la violència, malgrat pugui semblar paradoxal. De fet, en algun cas, fins i tot s'ha donat que l'agressor i la víctima confraternitzen després, o almenys l'agressor eradica per complet les seves actituds hostils vers la teòrica víctima. Aquest efecte reductor de la violència defensiva també ha estat observat per professionals que treballen amb joves i amb adolescents.

“Després de barallar-m'hi, [*l'agressor, que l'assetjava per motius racistes*] em respectava. Des de llavors que sempre em saluda.”

(Noi magrebí, classe treballadora, zona semiurbana)

“Si no te defiendes y te ven débil, entonces nunca paran de pegarte, por la debilidad, porque lo ven muy fácil. Si te revuelves, entonces lo más seguro es que paren de darte.”

(Noia de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

“Moltes vegades pots arribar a la conclusió de dir, escolta, no ha anat a pitjor (...) L'han inflat [*a un noi que s'ha tornat després de suportar un cert assetjament*] però mira, ha guanyat una certa acceptació entre els altres perquè almenys s'ha enfrontat. Ergo, quan abans ho solucionem millor, perquè estem al febrer i encara em continuen donant collejas, i si això ho hagués solucionat a l'octubre ja tindria una mínima acceptació. Clar, això és una reflexió que fas a posteriori, quan tu no estàs implicat, i quan tens uns quants anys; però moltes vegades és la tensió constant (...) la que acaba fent més mal que un cop de puny que t'han donat.”

(Mestre)

En conclusió, malauradament per a molts/es joves, la violència física o psicològica exercida té funcionalitats clares. Serveix per a destacar entre els iguals; per a guanyar prestigi i estatus dins d'un grup; per esdevenir un líder; per aconseguir d'altres joves un respecte, una complicitat i fins i tot una submissió regida per la por; per marcar territori; per canalitzar tensions i desofegar-se; i fins i tot per divertir-se a costa de tercers i passar l'estona. D'altra banda, per a ells/es, la violència exercida no sembla tenir massa costos, com no siguin els

derivats del mal que es puguin fer en les baralles, o en casos puntuals per l'actuació de les forces de l'ordre. En cap cas no es mostra ni el més mínim remordiment o sentiment de culpa. Ans al contrari, la violència és quelcom que els fa sentir-se eufòrics i orgullosos de si mateixos -quan se surten amb la seva, és clar-, i els eleva una autoestima que veritablement els costa de conrear en altres àmbits de la vida quotidiana. Sovint entre la subcultura juvenil, la violència esdevé una eina d'ubicació en la jerarquia social que s'estableix entre joves, i aquesta serà més o menys reeixida en funció de si hom és percebut com el fort o la forta, o de si és percebut com el o la feble pels seus iguals, és a dir, pel seu grup de referència.

8.1.3. Evolució de la seva trajectòria personal

Quant a l'evolució personal i social dels i les joves practicants habituals de la violència, i en especial d'aquells/es que es decanten recurrentment per la violència física, queda clar que a mig o llarg termini el miratge dels beneficis socials de la violència no va més enllà de ser això mateix, un miratge. Són joves que deixen de banda els estudis -ja ho hem vist-, i per tant tenen un futur laboral poc esperançador. A més, com que acostumen a fer de la violència el seu patró de comportament habitual arreu on vagin, això els acaba per provocar problemes en diferents àmbits: a la feina, en les seves relacions interpersonals, en la parella... En ser per ells/es la violència quelcom funcional, i al capdavall ser cada acte de violència reeixit un reforçador positiu per aquest tipus de conducta, fan d'ella el seu estil de vida, i s'ajunten amb altres joves també violents/es, i es mouen en ambients violents.

Segons la percepció de diferents agents, la pràctica habitual de la violència s'associa al consum de drogues (les quals aguditzen el seu caràcter violent -això ho podem veure en detall més endavant, en un epígraf posterior-), i amb el temps a la predelinquència. Si no hi ha res que ho deturi, aquests/es joves transiten per sengles que els/les poden portar a la marginalitat social, l'addicció a les substàncies, i eventualment a la presó o als centres d'internament per a joves.

“_Malament.

_Alguns potser no arriben als 30.

_I sense res, n'hi ha bastants que comencen a fer un mòdul professional i no hi van, se'n van de classe.

_Es foten de tot, droga...

_Depèn, si la seva família te peles i pot viure sense fer res, pues viurà i farà tota la vida el vago. Però si es una família que no el puga mantindre, és possible que tinga una mort prematura.

_El seu futur si que és negre.

_Hi ha excepcions.

_Jo tinc una amiga que sempre ha estat molt lianta, i ara ha fet perruqueria i està a punt d'acabar-ho, i ara normal... Va veure que no portava res la vida que portava, i volia treure pasta i fer el que volgués...

_És que la majoria d'aquestes tenen quartos, no els hi cal, bastants d'aquestos saben que els seus pares els portaran a qualsevol puesto, i sinó els mantindran i ja està, perquè no van malament de diners. No son milionaris, però..."

(Grup de joves de classe mitjana, zona semiurbana)

Però com bé s'indica en el fragment anterior, hi ha joves que aconsegueixen redreçar la seva trajectòria. De vegades -els menys dels casos, però- no sembla haver una raó aparent perquè decideixin canviar, i la transició a un estil de vida més normatiu sembla formar part d'un procés intrínsec de maduració de la personalitat (tot i que en aquests casos segurament hi ha factors que romanen ocults, com la influència familiar o d'altres entorns que els fan reflexionar). En la majoria dels casos, però, per tal d'aconseguir que canviïn, es requereix el concurs d'alguna causa eficient externa que els pugui influenciar, o bé la vivència d'un fet traumàtic directament vinculat al seu estil de vida.

Entre les causes externes que semblen funcionar millor per als nois, la que més efectiva es demostra a l'hora de fer-los canviar d'estil de vida és la de tenir una relació de parella més o menys seriosa, amb algú que els allunya dels seus ambients i pràctiques habituals (cosa que no sempre es dona, ja que també la figura de la nòvia pot ser perniciososa, en funció de com sigui el tarannà d'aquesta persona). En canvi, en les noies d'aquest perfil violent no se sol donar aquest efecte redemptor, per part dels nois que surten amb elles. Pel que sembla, aquestes noies tendeixen a triar com a parella nois que tinguin la seva mateixa percepció de les coses, i que secunden el seu estil de vida (de fet, són noies que se senten atretes pels nois que fan demostracions de força i manifesten un tarannà agressiu). D'altra banda, els fets traumàtics que els poden fer canviar de rumb és el cometre algun acte violent que tingui conseqüències especialment greus per a ells/es (com una reclusió, o un seriós perill per a la seva integritat física) o per algun company/a de grup. O fins i tot el ser víctimes superlatives de la seva mateixa violència, en trobar algú que els propina una pallissa considerable i la viuen com un escarment. Val a dir, però, que això no sempre, ni molt menys, funciona així, ja que hi ha joves que gaudeixen de la violència relacional, malgrat els toqui rebre'n les

conseqüències de tant en tant. De fet, són justament els/les que declaren fer més ús de la violència, aquells/es que també més en declaren rebre.

“Como iba con gente toxicómana, los médicos les recetaban psicotrópicos, y a mi me lo ponían en bandeja. Y yo me di cuenta que el camino que yo iba no era nada bueno. Porque mis padres siempre han querido entenderme y siempre han hablado mucho conmigo, y ‘¿por qué te pasa esto?’, ‘¿como te encuentras?’... Y yo veía que lo que yo estaba trayendo a casa no se lo merecían ni mis padres ni mi novia ni nadie. Y cambié pues de ritmo de vida, no solo por mí, sino por ellos, también.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Es un poco por la novia. Ella me intenta centrar... Llegas a una edad que tienes que centrarte...”

(Noi hooligan, classe treballadora, zona urbana)

“Que les peguen un palizón, que les quiten los dientes y estén en coma tres años.”

(Noi de classe mitjana, zona urbana)

“A un chico que le estaba yo vendiendo cocaína. Y no se porque yo esa noche me empecé a meter con su amigo, pues su amigo estaba también muy pesado, también había consumido, y se ponía muy pesado. Y yo siempre iba con el pecho muy salido, sabes. Y el otro pues era más gallito que yo todavía, y ese día me fui yo calentito para casa. Y fue la última pelea que tuve, también.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Per descomptat, però, aquestes causes són relativament espontànies. Després estan els altres factors que hi tenen incidència, com poden ser les mesures que s'arbitrin des de les institucions i els tractaments que rebin aquests/es joves quan són objecte de l'actuació dels diferents professionals de l'àmbit social, que val a dir que realitzen una tasca de vegades poc lluïda però força valuosa i sens dubte menys reconeguda del que es mereixeria. Però sobre els resultats dels seus esforços i de les mesures que hi esmerça el sistema social actual, i sobre algunes de les receptes que hom pensa que caldrien aplicar-se a aquests casos, en parlem més a bastament en el capítol següent, i a ell ens remetem.

8.2. Perfils dels i les joves víctimes de la violència

Si en l'epígraf anterior, l'objectiu havia estat mirar de conèixer quin és el perfil dels i les joves practicants habituals de la violència, així com quina és la significació que li atorguen, i com evolucionen posteriorment, en aquest epígraf hem volgut esbrinar com són els i les joves que esdevenen víctimes d'actes de violència no ocasionals ni puntuals. L'objectiu és detectar què fa que siguin víctimes propiciatòries, o que els situa -per part dels seus iguals- com a diana de les agressions que reben. També es fa un intent de saber quina és la internalització que aquests/es joves fan dels fets violents que els ha tocat viure en primera persona, i com senten i viuen la seva situació.

8.2.1. Característiques personals i de l'entorn

El fet de convertir-se en víctima propiciatòria d'actes violents depèn fonamentalment de l'entorn, i del tipus de violència que es dona en aquest. Així, per exemple, el fet de viure en un barri de classes mitjanes-altes, anar a una escola de les mateixes característiques, i freqüentar zones de lleure on van nois i noies d'aquesta extracció social, fa que la major part d'aquests/es joves no corrin massa riscos de ser víctimes de violència física. La qual cosa no treu que puguin ser, amb més prevalença que en altres ambients, víctimes de violència psicològica. Per contra, si hom viu en barrriades marginals, el grau de violència manifesta de l'entorn és substancialment més elevat, i aleshores un o una jove poden ser més fàcilment objecte d'agressions físiques per part d'altres joves. De la mateixa manera, ser noi atorga més possibilitats de ser víctima de violència física que no ser noia (tot i que en alguns entorns -justament els més marginals- aquesta distinció sembla diluir-se força); en canvi, ser noia suposa estar més exposada a rebre violència psicològica per part d'altres noies, que no en el cas de ser noi.

En relació a la violència política, els grups de joves alternatius, membres del moviment okupa, d'ideologia política catalanista, o d'extrema esquerra, són potencials víctimes propiciatòries de la violència física que practiquen habitualment els grups de joves d'ideologia feixista, d'extrema dreta i/o espanyolista. Al seu torn, aquests darrers poden ser agredits per membres dels anteriors col·lectius, encara que normalment de forma esporàdica i reactiva als seus atacs. No és, però, una situació simètrica, perquè únicament els grups neonazis fan de la violència un signe d'identitat, i són aquests grups -on solen recalar els skinheads d'ideologia feixista- els que practiquen un assetjament periòdic d'aquests/es altres joves. Igualment, els grups de joves skins neonazis assetgen regularment altres joves (i també no joves) pel sol fet de ser d'altres ètnies o d'origen estranger. Assetgen sobretot a

joves magrebins/es, subsaharians/es, i -potser en menor mesura, això sí- a joves llatinoamericans/es. Clar que, malgrat la seva preferència per la violència política de caire feixista i espanyolista, i per la violència de caire racista i xenòfob, en realitat qualsevol jove pot ser víctima propiciatòria de les agressions dels grups de joves skins neonazis, atès el seu caràcter extremadament violent i la vocació per la pràctica no només de la violència política, sinó també de la violència “casual” o lúdica.

Pel que fa a la violència ètnica, sembla haver esclats de rivalitat que poden derivar-ne allà on convergeixen grups nombrosos de joves de diversos orígens i cultures. Així, sembla haver una certa rivalitat entre joves llatinoamericans/es i joves magrebins/es; entre joves llatins/es i joves gitanos/es; entre joves d'origen autòcton i joves magrebins/es o llatins/es; entre joves “païos/es” i joves gitanos/es; i fins i tot entre els propis joves llatins/es, per rivalitats entre nacionalitats -peruans i equatorians, per exemple-, o simplement entre adscripcions grupals en determinades bandes llatines -latin kings contra ñetas-. Tot d'una, doncs, arreu no s'està exempt de que els trets identitaris ètnics, nacionals o culturals, generi segmentacions espontànies que puguin degenerar en enfrontaments violents. Ara bé, sí cal dir que aquests episodis violents, almenys fins el moment i segons ens diuen els diferents agents consultats, no passen de ser batusses esporàdiques i de violència no excessivament intensa en la majoria dels casos. Una mica més preocupant semblaven els casos de les bandes llatines, pels referents que ens venen del continent americà; tanmateix, però, no sembla que aquí es puguin donar les condicions per a reproduir el mateix esquema, i la veritat és que a hores d'ara els i les joves d'origen llatinoamericà que pertanyen a aquestes bandes són proporcionalment molt pocs, i les evolucions d'aquests grups de joves -fora d'algun cas inicial molt concret- no són especialment preocupants al respecte. Això, però, no hauria de ser cap excusa per no insistir en la creació d'entorns on les diferents ètnies i cultures puguin apreciar la mútua diversitat i convisquin (no només coexisteixin) activament en el mutu respecte i en el mutu enriquiment, ja que serà assolint aquesta fita com es podran evitar els riscos inherents a tenir una societat ètnicament o culturalment segmentada.

Per estrats socials, es detecta una major violència relacional en els grups de joves que pertanyen a classes baixes i sense capital cultural, sobretot en els que resideixen en els barris més marginals. Entre els nois, i en bona part de les noies, s'acusa una major tendència a emprar la violència física de forma lúdica i ocasional, a més de com a violència de domini. En les noies, aquesta es complementa amb la violència psicològica. Entre els estrats de capes mitjanes o altes, i sobretot quan el capital cultural és mig-alt o alt, es detecta molta menys violència física, i en general els climes convivencials són més plàcids. Tanmateix, aquests ambients no estan exempts de violència relacional, encara que aquesta

es dóna més aviat com a violència psicològica, i molt sovint amb una menor intensitat que la que es pot donar en altres entorns més degradats. Tanmateix, també hi trobem violència de domini, i en certa manera violència lúdica i “casual”, aquestes dues en menys quantitat que no en els entorns anteriorment esmentats. Altrament, de tant en tant també en aquests ambients es donen episodis de violència física (sobretot entre nois), per bé que el grau d'aquesta no sol revestir una especial importància.

Un tema a banda, però, és el del “bullying” o assetjament escolar. En primer lloc, per la seva transversalitat, que el fa present arreu, sigui la que sigui l'extracció social. En segon lloc, perquè la intensitat que pot arribar a assolir la fa molt més punyent que les altres per aquells/es joves que en són víctimes. Cal pensar que és la violència més extensiva en el temps (pot durar anys), és contínua i permanent -especialitza a la víctima en el rol de noi o noia que rep agressions sistemàtiques, ja siguin físiques o psicològiques-, i tendeix a experimentar espirals ascendents quant a les agressions que li són pròpies.

En el cas del “bullying”, els i les joves que en són víctimes sí que semblen tenir, en la majoria dels casos, uns atributs causants de la reacció dels seus companys/es de grup genèric. Són atributs de dos tipus. D'una banda, hi ha atributs físics que susciten aquesta reacció hostil, en la mesura que el o la jove que en resulta víctima té algun defecte físic o una imatge estètica que no entra dins els canons del que hom considera agraciat, o que no s'adiu al prototip estètic imperant en un entorn social determinat. Així, joves amb ulleres, obesitat, algun defecte al caminar, alguna malformació facial o del cos, o simplement considerats lletjos/ges, poden ser triats com a cap de turc per només aquesta raó, que s'empra com a excusa per fer-ne diana amb insults o increpacions que ressalten aquest aspecte de la seva aparença per tal de ferir-lo. Òbviament, malgrat els atacs siguin només verbals i la violència sigui psicològica, tenir un grup de persones que et ridiculitzen per un aspecte del teu físic que no pots evitar, que t'increpen contínuament fins a fer-te la vida impossible, i a les quals la resta de joves del grup els riuen les gràcies, té un potencial demolidor en l'autoestima dels/les joves víctimes. Situacions com aquesta poden fer inútils anys de teràpia psicològica per tal de superar un complex, o bé poden originar aquest mateix complex si abans no hi era.

Però l'aspecte físic no sol ser condició suficient per ser víctima de “bullying”. Un/a jove gras/sa o malgirbat/da, però que tingui altres qualitats personals que el facin atractiu/va a la resta de joves, segurament mai no serà objecte d'assetjament. A més de l'aspecte físic, i sovint amb independència d'aquests, hi ha trets de la personalitat d'aquests/es joves que els predisposen a patir violència d'aquest tipus. Se'ns parla, així, de joves tímids/es, amb

escasses habilitats socials i per tant amb pocs amics, joves que van molt per lliure, o que en situacions quotidianes del més habitual demostren ser poc hàbils (el que els i les altres joves anomenen “tontets”). De vegades, la seva poca habilitat al relacionar-se els fa mantenir posats i actituds infantils o excèntriques -potser perquè volen cridar l'atenció- o que simplement als ulls dels/les altres joves apareixen com a repel·lents, per causa de la dissonància de les seves maneres d'actuar amb el que el grup de referència considera correcte o simplement “normal” (per contraposició, aleshores, solen parlar dels “freakys”). D'alguna manera, i fins i tot per qüestions de vegades totalment irracionals o de difícil argumentació (com no sigui la fòbia a la diferència o a la raresa), són joves que desperten rebuig i/o ràbia en els seus companys/es.

“_Potser els que són una mica més infantils en relació amb el seu grup.

_O més tímids.

_Potser són una mica diferents a la massa, no? Pel que sigui.”

(Grup de mestres)

“I el perfil d'aquesta nena sí que normalment són nenes amb dificultats de relació, amb una mancança d'habilitats de comunicació brutal i inclús amb alguna disminució. El grup tendeix a ser cruel.”

(Professional de l'àmbit social)

“_Tontet.

_No es pot defensar.

_Que li falta algo...

_Nen mimadet, un nen que diu: ‘mira què m’ha portat el papa, que a anat allí...!’.

_Són tendres, no molt forts físicament.

_Que per molt poca cosa s'ofenen.

_No són sociables.”

(Grup de joves de classe mitjana, zona urbana)

És clar que el rebuig a la diferència planteja un element força relatiu. I és que un/a jove pot ser rebutjat/da i assetjat/da en un determinat entorn social per ser etiquetat/da com a “pijo/a”, mentre que la mateixa actitud i personalitat en un altre entorn el/la faria d'allò més integrat/da. I a la inversa, una determinada actitud i personalitat normalitzada en un cert entorn, en un altre es pot titllar de “quillo/a” i donar lloc a l'aïllament per la resta del grup. D'aquesta manera, ens trobem a nois i noies que esdevenen inadaptats/des en el seu marc genèric de relació entre joves pel fet de ser catalanoparlant entre castellanoparlants, pel fet de ser castellanoparlant entre catalanoparlants, per ser gitano/a entre païos/es, per agradar-

li la música “rap” entre aquells/es que prefereixen grups com “Estopa”, per agradar-li la música flamenca entre aquells/es que trien el “reggaeton”, per anar vestit/da amb marques cares quan l’entorn va amb xandall i informal, per anar amb xandall en un entorn on els/les joves vesteixen amb roba de marca, per evidenciar amb la indumentària i amb l’expressió que es procedeix d’una família de baix capital cultural quan s’està entre joves de capital cultural mig-alt, quan les expressions fan evident l’ostentació d’un capital cultural relativament elevat enmig d’un grup de joves que tenen capital cultural baix, quan s’és de classe social baixa enmig de joves de classe social alta, etc. Darrerament, sembla que coincidint amb l’aplicació de la reforma educativa i en paral·lel a la creixent desvaloració de l’educació, es detecta que en cada cop més entorns escolars el tenir aficions més de caràcter intel·lectual que no esportives (per exemple, la música, la lectura...) i el treure un bon rendiment acadèmic, esdevenen factors de risc per a ser víctima de bullying, en especial si d’aquest tarannà se’n fa algun tipus d’exhibició. Tot i que aquesta actitud hostil envers aquesta mena de joves també es podria interpretar com una derivació de la cultura de la resistència escolar, segons la formulà Willis (1977) en el seu moment.

En realitat, però, i al marge del cas de l’estudiant aplicat/da en entorns refractaris a l’estudi, el denominador comú de tots aquests casos i d’altres de similars és que es produeix una distinció dissonant d’un individu dins d’un grup genèric. Però perquè la distinció dissonant sigui castigada, cal que l’individu/a estigui sol/a en la distinció, no tingui massa habilitats d’integració social (perquè sigui tímid/a o introvertit/da), i projecti una imatge de feblesa i indefensió. A partir d’aquell moment, ja només cal que hi hagi algun/a jove o un grup de joves disposat a assetjar-lo/la, i ja només serà qüestió de temps que el procés s’iniciï.

Tot i amb això, cal destacar un element crucial, sense el qual tot intent d’assetjament quedaria bloquejat: es tracta de la sensació de feblesa i d’indefensió. El fet de mostrar-se dèbil davant dels atacs, no fer front a les hostilitats, no saber-se imposar ni respondre a l’agressor/a, ni venjar-se d’ell/a, i no emprar la violència per fer-se respectar, suposen la consolidació del rol d’assetjat/da, perquè a partir d’aleshores tothom sap que es pot propassar amb ells/es, i que les seves agressions quedaran impunes. Aleshores, això el que fa és provocar una escalada d’aquestes agressions, que probablement no s’hagués produït si la persona assetjada hagués infligit un cost a l’agressor/a mitjançant la seva reacció violenta. Malauradament, en els entorns on regeix una cultura de la violència relacional, les actituds pacífiques i dialogants resulten inútils per a fer-se respectar enfront de les agressions dels i les joves que manifesten una personalitat violenta estructural.

8.2.2. Internalització i efectes de la violència sentida

La vivència de la violència per part dels i les joves que en són víctimes, quan aquesta es fa habitual, bascula entre la indignació per la injustícia de la que creuen ser objecte, la resignació, i la por. Tots ells/es coincideixen a opinar que el pitjor és la sensació d'indefensió i impotència que crea la situació, perquè tots/es consideren que, tal com està muntat tot el sistema, en l'actualitat els agressors/es resten sempre en la més absoluta impunitat.

L'actuació dels i les joves practicants habituals de la violència contra altres joves és, a més, paradigmàtica. Procuren en tot moment que les potencials víctimes visquin en una sensació de permanent assetjament. Bona part de les agressions consisteixen en amenaces (algunes de mort, fins i tot), que poden estendre's a altres membres de la família (així, de vegades amenacen d'agredir a germans petits, o a altres familiars). Per tal que les amenaces no siguin banalitzades, periòdicament es produeix alguna agressió, ni que sigui de baixa intensitat (empentes, danys a la moto, algun cop de puny...), i sovintegen els insults. El sentiment d'indefensió que tenen davant d'uns grups de joves que a més procuren fer atacs quan el o la jove que en són objectiu es troben sols/es o quan estan en minoria, és total, i abasta a tots els col·lectius de joves que per les seves característiques serien atacables per d'altres grups de joves. Així, enfront dels i les joves skins neonazis, manifesten patir una certa psicosi els i les joves alternatius/ves, catalanistes, d'esquerres, i d'orígens ètnics no autòctons. Tots ells se saben objectius potencials, i declaren que no sempre van tranquils pel carrer, ni poden gaudir sense temor dels espais d'oci. Atès que algunes actuacions dels grups de joves skins neonazis es caracteritzen per la seva desproporció i absència de límits, la rumorologia fa sovint que les psicosis s'estenguin al llarg i ample de la població on actuen i d'on són els i les joves víctimes.

Coincideixen, a més, a l'apreciar que ni la policia, ni el sistema judicial, ni les autoritats fan res per evitar-ho. Val a dir, en aquest sentit, que tot i que en el nostre treball de camp s'ha parlat d'una actuació contundent de la policia envers aquest tipus de joves, que va portar com a conseqüència la desaparició (trasllat, potser?) d'aquests del seu àmbit d'actuació habitual -cosa que ha retornat la tranquil·litat a la població-, hem trobat també almenys dues situacions en les que la policia va confessar a les pròpies famílies dels/les joves la seva incapacitat per aturar la situació (havent-hi pallisses amb resultat d'ingrés hospitalari i denúncies pel mig, i amb amenaces als/les joves, i a les famílies d'aquests/es), i va recomanar el canvi de domicili a una altra població, cosa que en els dos casos es va acabar fent, a despit de la indignació dels afectats per la insultant situació d'impunitat en què quedaven els nois i noies agressors/es. El clau es va acabar de reblar quan, angoixats per

les reiterades amenaces per part d'aquells/es, es van veure obligats a retirar les denúncies que havien interposat, amb la qual cosa les pallisses van quedar en un no-res pels agressors/es.

Una sensació similar d'indefensió tenen els i les joves víctimes de "bullying", així com les seves famílies. En aquests casos, a més, el fet que el "bullying" s'origini habitualment en el context de la institució escolar, fa que els pares i mares estiguin força més escandalitzats de l'actual estat de coses. Cal recordar que aquests casos acostumen a ser prou greus, i les seqüeles per als i les joves víctimes no es limiten a les pallisses o lesions físiques que reben, sinó que abasten també a danys psicològics considerables. En els i les joves víctimes de "bullying" hem detectat actituds de tancament en si mateixos/es i de reforçament de la seva introversió, davallada del rendiment acadèmic que pot derivar en abandonament dels estudis i absentisme escolar (en alguns casos, alumnes que treien bones notes, a conseqüència del "bullying" no han acabat l'ESO). A més, són joves que esdevenen tristos/es, acomplexats/des, amb una baixa autoestima, i que tenen por a relacionar-se per no sentir-se rebutjats. S'autoreclouen al domicili familiar, i deixen de viure les situacions típiques de l'adolescència, pel pànic a veure's assetjats allà on vagin (en especial en poblacions petites, on tothom coincideix als pocs espais d'oci que hi ha). Les agressions les pateixen en silenci, però després es mostren nerviosos, descentrats, deixen de menjar, o es tanquen a l'habitació a plorar. Tenen malsons a la nit, o episodis d'insomni, i fan autèntics atacs de pànic pel matí per la por a anar a l'escola o l'institut. Aquests/es joves acaben rebent tractament psicològic de llarga durada, però no superen la situació fins que no surten de la mateixa. El més trist és que la sortida no sol ser gens fàcil, i el més habitual és que la situació es comenci a normalitzar quan canvien de centre i d'entorn. En alguns dels casos, han hagut de marxar de la població on residien a una altra força més allunyada. Pel camí, la situació de "bullying" no només trastoca i desgasta psicològicament al o a la jove que n'és víctima, sinó també als pares i mares d'aquests/es joves, alguns dels quals acaben també necessitant tractament psicològic.

Com en els casos anteriors, se senten indefensos i sense empara per part de les autoritats, ni les de la institució on es dona l'assetjament, ni les autoritats civils suposadament encarregades de vetllar per la seguretat de la ciutadania. Efectivament, quan es planteja la situació al professorat, aquest es mostra inoperant, i o bé li costa detectar el problema, o bé manifesta una total falta de recursos adequats en relació al mateix. En alguns casos, fins i tot es dona la circumstància que el professorat negava el fenomen fins que va fer-se del tot evident -i ja era massa tard-; en d'altres, el professorat al·lega que la seva protecció del o la jove assetjat/da no pot anar més enllà del recinte acadèmic, i que davant del que passi al

carrer, no en poden fer res (nogensmenys, la major part de les agressions més importants es produeixen fora de l'escola, o en espais que no són l'aula, cosa que segur que no succeeix per casualitat). L'intent, a més, de recórrer a la figura d'autoritat del professorat, no només sol saldar-se amb un resultat poc efectiu, sinó que a més comporta amb freqüència un augment de la quantitat i intensitat de la violència que s'exerceix sobre la víctima. Pel que fa al recurs a la policia o al sistema judicial, també manifesten la seva inoperància, i ressalten que els únics que en surten reforçats són els agressors/es, que són conscients de la impunitat dels seus actes, la qual cosa els envalentona encara més.

En definitiva, doncs, quan es produeixen actes de violència de joves contra altres joves, més que el fet en si, el que hom considera més greu és la sensació d'impunitat de què gaudeixen els agressors/es, i la paral·lela sensació d'indefensió que viuen les víctimes. Moltes de les persones implicades o que treballen el tema mostren la seva indignació per la percepció que tenen d'ineficàcia dels recursos que el sistema posa a disposició de les víctimes per a la seva defensa i per a la preservació de la seva integritat. La inoperància d'aquests recursos, a més, sembla tenir un efecte retroalimentador de la problemàtica, i lluny d'eradicar les situacions de violència, provoca una espiral ascendent de la mateixa, que més d'un cop ha acabat en un final dramàtic, o bé per la desmesura creixent dels agressors/es sistemàticament impunes, o bé perquè en algun moment les víctimes reaccionin dràsticament, a conseqüència dels trastorns psicològics que propicien aquestes situacions (així tenen lloc els suïcidis d'adolescents, o retorsions extremes, com la que s'esmenta en el següent fragment).

“En l'institut (...) al que li feien bullying no va poder més, va agafar un tornavís i li va clavar a qui li feia. Potser ho ha fet malament, però portava 2 anys que li feien de tot.”

(Noi de classe mitjana, zona urbana)

8.3. Condicionants socials de la violència entre joves

Una orientació bàsica en la recerca ha estat la detecció i aflorament de les violències, però amb la intenció de descobrir-ne els seus condicionants. Com tot fenomen social, entenem que l'aparició del fenomen de la violència entre joves ve multicausat per la influència dels diferents condicionaments socioestructurals que s'apliquen als subjectes i a les situacions. Com dèiem en el marc teòric, en realitat considerem que la violència és un símptoma d'un seguit de situacions socials i estructurals. En el decurs del redactat, i arrel de la imbricació

de les parts analítiques en un tot interrelacionat, ja hem pogut intuir a grans pinzellades quins són els factors condicionants més rellevants en relació al tema que ens ocupa. En aquest epígraf, però, incidim específicament en la seva configuració, i en com afecten al fenomen de la violència entre joves.

Quan una problemàtica social evoluciona de manera preocupant, el més habitual és que el primer que es faci sigui buscar culpables. De vegades, més aviat culpables que no causes, o en tot cas les causes es fan descansar -sovint abusivament- en els hipotètics culpables. Una mica és això el que li està passant darrerament a la institució familiar. Davant les conductes violentes dels i les joves, la mirada inquisidora es tomba cap a la família, pressuposant que aquests/es joves són un subproducte de l'educació (o ineducació) rebuda per part dels pares i mares. Aleshores, si el o la jove deceben, es dedueix que alguna cosa de l'educació familiar no ha anat bé, o bé que els pares i mares no han fet els deures que tenien assignats en tant que tals. En el tema que ens ocupa, hem pogut observar com des dels diferents agents consultats, i fins i tot des dels mateixos/es joves, les explicacions a les conductes violentes d'altres joves sovint es dirigeixen a la institució familiar. En aquests moments, cercar en disfuncions familiars el motiu de la violència entre joves ja és tot un estereotip social, gairebé un tòpic.

Que sigui un tòpic, però, no vol dir que sigui un fals tòpic. O almenys no en la seva totalitat. En vista dels discursos i percepcions que des de diferents prismes de la realitat social s'aporten sobre el funcionament actual de la institució familiar, i admetent la innegable influència que la socialització primària té en tot individu, és evident que els condicionaments familiars juguen un paper important en la conformació de la personalitat i idiosincràsia del jovent. Sempre ha estat així, i ara també ho és. Una altra cosa, però, és que la socialització familiar en sigui la causa principal, de tot el que fa i deixa de fer el jovent. Potser això és el que més ha canviat, d'unes quantes dècades cap aquí. La família va ser en el seu dia un fort agent socialitzador -no pas l'únic, tot s'ha de dir-, però mai no ha tingut històricament una competència tan forta d'altres agents potencialment socialitzadors.

Per això creiem que, sense negar la importància actual de la socialització familiar, la seva influència en la conformació de la personalitat dels i les joves s'ha de contemplar en el si d'un mosaic d'agents socialitzadors que se superposen a la seva tasca, i alguns d'ells amb inusitada força en els darrers temps. De fet, creiem que serà a partir d'una bona integració i articulació dels condicionants que en les properes línies tractarem, que podrem fer-nos una composició de lloc del què passa, del com passa, i -amb sort- potser del perquè passa.

8.3.1. Les violències juvenils com a expressió de desencaix social

En l'anterior apartat hem presentat una mirada parcialitzada dels perfils de joves practicants de la violència i de les víctimes de la mateixa. Hem volgut mostrar que existeixen joves que utilitzen sistemàticament la violència de forma funcional per tal de guanyar prestigi entre els iguals, aconseguir domini i estatus, així com en alguns casos de manera lúdica.

Sovint sentim a dir que aquesta violència juvenil és una violència gratuïta. Aquest qualificatiu, que neix com a terme mediàtic però que acaba formant part d'alguns dels discursos dels estudiosos del tema, ve a dir que aquestes violències –que generen una gran alarma social- no responen a cap causa comprensible. Casos com els del noi que en un vagó de metro insulta i agredeix a una noia d'origen sudamericà, o com el dels nois de Sant Gervasi que en un caixer automàtic ruixen amb benzina una indigent i li calen foc, trascendeixen a la llum pública i generen una gran alarma social, especialment per la incomprensió de les motivacions que hi han darrera. Aquests casos, i la mateixa incomprensió dels mateixos, sovint acaba generant discursos catastrofistes sobre el conjunt dels joves actuals, que parlen de violència gratuïta com a expressió de la crisi de valors. En canvi, d'una banda, considerem que és fonamental situar les violències juvenils com una expressió que, tot i el seu ampli ressò social els darrers temps, és clarament minoritària entre els joves. D'altra banda, pensem que una anàlisi sociològica del fenomen ha de permetre anar més enllà d'aquests qualificatius mediàtics que neixen de l'alarma social i que il·lustren més que el fenomen en si, la incapacitat dels analistes per tal de comprendre'l i interpretar-lo.

En aquest estudi, en canvi, a partir d'una aproximació qualitativa que ens ha permès parlar amb els joves que practiquen la violència, ens hem pogut aproximar en certa manera al seu món i conèixer quin és el seu entorn social i cultural, com són les seves famílies, a què dediquen el seu temps... Un dels elements més significatius resultants dels treball de camp i denominador comú dels casos estudiats, ha estat constatar que - com deiem al marc teòric- efectivament bona part de la violència que practiquen els joves (sigui de caràcter lúdic, polític o de domini) és símptoma d'una situació de desencaix social davant la qual el jove reacciona.

Joves que ni estudien ni treballen, que provenen d'entorns familiars conflictius, que passen el seu temps d'oci sense res a fer..., són una clara expressió del que Castel anomena els

processos de desafiliació social: joves que no tenen cap marc estructurador (ni la família, ni l'escola ni el treball) i que es veuen abocats, en la línia del que planteja Joaquim Casal (1996), a emprendre trajectòries desestructurades que poden tenir com a conseqüència l'expressió social del seu desencaix mitjançant la violència. Per tant, en aquest sentit, violència política, lúdica o casual serien en realitat manifestacions diferents que neixen d'aquesta inadaptació i desencaix social.

Des d'aquesta perspectiva, la distinció entre agressors i víctimes, que pot ser útil en determinats moments quan fem una anàlisi de les manifestacions, caldria posar-la en qüestió quan volem analitzar i comprendre els condicionants de la violència. La violència entesa com a símptoma, així com una definició de la violència que entèn que aquesta no s'esgota en la violència física, sinó que podem parlar de violències invisibles, ens ha permès constatar en l'estudi que moltes vegades els que són agressors són alhora i en alguna mesura víctimes, i que de vegades aquelles violències més visibles són en realitat reaccions de determinats joves a altres violències que han patit però que han quedat ocultes i invisibles.

“Y la mentalidad de ellos [el seu grup d'amics], pues todos eran cabezas rapadas, sí, porque siempre estaban de pelea, con problemas en casa. Y yo en casa también tuve a mi padre que consumía mucho alcohol, y me afectaba mucho eso también, porque también había muchos problemas en casa, y toda esa rabia la pagaba con gente, ya te digo, que no tenía culpa de nada. Y muchas de las peleas que he tenido por ahí, más que por ser un moro ni por ser un negro, era por los problemas que yo tenía.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Aquesta cita del jove skin neonazi fent una mirada retrospectiva a la seva biografia, és clau per entendre que sovint el que podem anomenar “violència política” o “violència ètnica” no és més que el símptoma, la manifestació aparentment visible. En canvi, aquestes violències juvenils que, com hem dit, sovint es practiquen en el context d'un grup i que responen a determinades dinàmiques grupals on la violència hi té un paper central, troben el denominador comú en motivacions de fons arrelades en la socialització familiar, en la desintegració social i en la vivència subjectiva que es genera de ressentiment i frustració.

Així, les cultures juvenils que fan de la violència un element identitari central, i que s'expressen identificant com a enemics víctimes propiciatòries com poden ser els estrangers o altres minories socials, estan alhora destil·lant aquests condicionants socials de caracter més estructural (en relació a la família, l'escola o el marc laboral) que es troben en el

rerafons de moltes d'aquestes expressions violentes. Des d'aquesta perspectiva, i malgrat els seus discursos manifestos estiguin carregats d'una lògica ideològica construïda i legitimadora de l'activitat grupal, que la víctima propiciadora sigui un negre, un llatí o un magribí acaba essent analíticament secundari, si es pot dir així.

8.3.2. La socialització familiar

Tot i que nosaltres relativitzem el paper que juga la família en les conductes del jovent, i pensem que no sempre aconseguim -ni que s'ho proposi- ser la influència primordial, per a la major part de les persones participants en el treball de camp d'aquesta recerca no hi ha dubte que la institució familiar és la pedra angular que marca l'evolució dels i les joves actuals. En aquest sentit, hom s'explica creixentment les actituds violentes que mantenen alguns/es joves com un producte d'una socialització familiar disfuncional per unes o altres raons.

Davant les actituds d'aquests/es joves, sovint se sol acusar la família en tres possibles direccions: en una, el problema recau directament en la personalitat dels pares i mares d'aquests/es joves, que poden manifestar tendències violentes -de les quals de vegades el mateix fill/a n'és víctima- sense motiu, actituds egocèntriques i de domini sobre els demés, i mentalitats que abonin en els fills/es idees de dominació, mostres de rebuig cap al qui és diferent, actituds racistes i xenòfobes, una tolerància escassa, i una recurrent agressivitat en els afers de la seva vida quotidiana. Ens expliquen que aquests són els casos més clars on, nítidament, hom s'adona que els fills/es surten segons són els pares i mares. I per tant, estaríem davant de socialitzacions familiars que es produeixen i juguen el seu paper, però que són marcadament contraindicades.

En una segona direcció, l'explicació bascula cap al vessant oposat. Es tracta de famílies excessivament sobreprotectores dels fills/es, que els consenteixen en tot el que aquests/des demanen, i en les que es vindria a donar un fenomen d'inversió de poder. El poder que en teoria emanava dels pares i mares, en tant que figura d'autoritat, passaria als fills/es ja des d'una edat ben curta, i aquests/es internalitzarien i ostentarien aquest poder envers els pares i mares de manera tirànica. L'aversion al conflicte d'autoritat amb els fills/es per part dels pares i mares seria aquí el fet contraproductiu, i el nen/a creixeria desenvolupant una personalitat egocèntrica, narcisista, hedonista, i egoista. Talment l'actitud d'un emperador omnipotent, avesat al gaudi i exercici del seu poder i dels seus privilegis. És el que es coneix

amb el nom de la “síndrome de l'emperador”, des que així ho definí el psicòleg Vicente Garrido (2005) en el seu llibre sobre el tema.

Hi hauria encara una tercera modalitat, que a efectes pràctics resultaria concomitant amb la segona. Es tractaria dels pares i mares absentistes. Això vol dir, pares i mares que estarien poc temps amb els seus fills/es (normalment per causa de les seves ocupacions, o de llargues jornades laborals), i que el poc temps que estiguessin amb ells/es, desistarien d'exercir un rol normatiu amb aquests/es. Com les famílies anteriors, defugirien els conflictes amb els fills/es, i delegarien implícitament la seva educació en valors en altres institucions com l'escola. Més encara, en alguns casos, la mala consciència pel fet de dedicar-lis poc temps, els portaria a convertir-se per al nen/a en, bàsicament, una font de recursos materials, ja que comprant-los tot allò que demanessin pretendrien compensar les seves absències. Hi hauria una variant de la família absentista una mica més inquietant: es tractaria de la família que, al marge de si té o no temps lliure per dedicar als fills/es, no se'n preocuparia, els escatimaria els afectes, i es limitaria a proveir materialment el seu creixement i supervivència.

“És la dimissió dels pares, és un missatge social de part de l'adult que bueno, ‘no passa res’, o ‘jo no m’hi vull barallar’ (...) És una relaxació de responsabilitats brutal.”

(Professional de l'àmbit social)

Aquests models familiars s'interpreten com a extremadament disfuncionals, ja que en l'educació dels fills/es ha d'existir una transmissió de valors a partir del propi exemple dels pares i mares, han de delimitar-se quins són els límits de les conductes admissibles, i cal marcar unes normes i exercir l'autoritat paterna o materna en clau orientadora i correctora quan les actuacions dels fills/es així ho requereixin. En aquestes famílies, però, prolifera una permissivitat general i una alarmant absència de límits i de normes (tant de saber estar, com d'hàbits socials de convivència, com de respecte a l'altri, com d'autocontrol i disciplina, com d'horaris, etc.). Aquesta deixadesa en aspectes clau de la formació de la persona, afavoreix la no assumpció de responsabilitats per part dels i les joves des que són infants i mentre passen per l'adolescència, i a la llarga desemboquen en una frustració. En créixer el o la jove sense normes ni límits, no està preparat per assumir-los quan calgui, i aleshores topa més tard o més d'hora amb una realitat on sí que hi ha límits i normes. Quan hi entren en conflicte, aquesta frustració fa que siguin propensos a reaccionar amb violència per tal d'obtenir allò que volen, tendeixin a estar permanentment inadaptats, i cerquin refugi en el lleure despreocupat, en el gaudi intens i el consum, o fins i tot en les drogues. És important

fer notar que aquestes tendències no es donen en famílies d'un o altre entorn específic, sinó que semblen ser transversals a les diferents classes i entorns socials.

“Aquesta manca de límits arriba un moment que això és transforma en un problema greu en l'adolescència, que jo crec que s'hi afegeix que els pares no accepten que allò és un problema, sinó que van donant la raó al nen, de dir 'home, es que pobre...', el justifiquen i no accepten que ells han de fer... o fan un trencament ja, i fan algo, o ja no hi seran a temps. Jo crec que no accepten que allò que tenen davant en aquell moment s'està convertint en un problema, i llavors el problema es cronifica.”

(Professional de l'àmbit social)

“És a dir, jo crec que és bàsic també la família del xaval, uns mínims, si no es vol estar per ell pel que sigui, família desestructurada o pare no sé què, jo crec que això es nota. També hi ha el que pel que sigui tampoc pot estar per ell però que si la moto, que si la playstation i tot això, i clar, realment aquest nano, si es troba allò que en aquesta vida li donen tot regalat, a vegades també amb la manera de fer vers els seus companys també pot ser una mica determinant.”

(Mestre)

“_Jo treballo en una unitat de pediatria i cada vegada tenim nens amb més problemes, i molt petits. Perquè l'educació és el no posar límits de petits, cada vegada hi ha més nens més dèspotes amb els seus pares, i nens de 3 i 4 anys amb crisis d'ansietat. Jo porto 23 anys treballant en pediatria i abans era impensable veure nens amb problemes d'ansietat, d'hiperactivitat. Cada vegada hi ha més nens medicats per problemes. Nens sense controls i sense límits Ara ho veiem amb nens petits de 3 i 4 anys, que aquests nens seran grans... Suposo que els pares creuen que fan el millor per a ells.

_És sobreprotecció.

_Sobreprotecció i 'pasando de todo'.”

(Grup de pares i mares, classe mitjana, zona urbana)

“_Negligència a vegades, delegació de la cura en altres figures -avis, veïns, els canguros...-, excés d'una relació molt pintoresca d'afecte i consum, és a dir, 'como te quiero mucho' et dono moltes coses, però no et dono presència. I després una absència absoluta de límits, és a dir, vull dir, el pare que entra i el nen li diu 'tonto', i li riu la gràcia!. I, evidentment, això significa que als set anys li diu 'estúpido', i significa que als setze li diu 'gilipollas'.

_O et pega

_O et pega. I això ho hem trobat, i et venen els pares i et diuen: 'però si li hem donat tot, se li ha consentit tot...'.”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

Però el dèficit no es limita a la qüestió actitudinal. Sol anar acompanyat de les absències paternes i maternes de què parlàvem abans. És més, fins i tot quan es pretén transmetre uns valors i unes pautes de conducta, el fet que s'estigui poc temps amb el fill/a és sempre un factor que hi juga en contra. I pel que sembla, delegar en els avis i àvies la criança del fill/a tampoc no és una bona solució, atès que la permissivitat que demostren a l'hora d'educar-los reproduceix les mancances normatives anteriorment descrites.

“Arriba un moment en que els nens estan sols i ningú els controla llavors hi ha aquesta desconexió dels fills, que vius amb ells però no els coneixes perquè es que no passes temps, qualitat amb els fills. Aquí, per una banda, el resultat negatiu que està clar que si no saps que és el que fa el teu fill ja sigui perquè està a l'ordinador com he dit abans o ja sigui perquè se'n va i no saps quan torna les conseqüències són complicades.”

(Policia)

“La manca de temps sí que veig que pot crear mals hàbits, per exemple: quan ningú els controla, quan s'han de llevar sols, i llavors doncs sistemàticament arriben tard, o quan passen les tardes sols i se suposen que han d'estar estudiant però ves a saber què fan. Jo sé de nanos que estan desatesos, no sempre perquè els pares passin, sinó perquè a lo millor els pares tenen una jornada laboral que és incompatible amb la del nano, i llavors en aquests casos sí que és molt complicat.”

(Mestra)

“Si els pares fan de pares i els fills fan de fills, això funciona, però si els avis fan de pares, i no sé què, ja no funciona. I això jo crec que pot ser estructuralista, però que en realitat els qui estem en la pràctica educativa i treballant molt en el fracàs de l'educació amb els altres, també es veu.”

(Professional de l'àmbit social)

“Quan els pares no estan molt presents o els han defraudat molt, o els han deixat molt sols, doncs després costa que hi creguin, en l'adult. (...) Ara el tutor se tiene que currar esa confianza. La confianza ya no se regala, se merece. I això té molt a veure amb lo que se hace.”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

“_Al poble hi ha un grupet que els pares han passat tota la vida dels seus fills i que van pel carrer. Són nens que tenen vides dolentes.

_Són joves que de petits sempre estan al carrer.

(...)

_Jo conec un cas d'un xaval que volta molt pel carrer, falta a classe, conec a la mare. En aquest cas es va separar de la parella, després van tornar. I la resposta de la mare és: 'jo no puc, jo no puc, com que no hi estic, treballo de nit, després vaig a dormir'. El nen és així i com que és així... Es porta malament, ha fet alguna gamberrada pel poble..."

(Grup de pares i mares, classe mitjana, zona urbana)

"No depèn de la classe social, depèn d'això, de si les famílies tenen uns valors, i el que estem veient per exemple en aquestes famílies immigrades que arriben és que hi ha algunes cultures que tenen aquests valors. Per exemple, la consideració que tenen vers la nostra feina és veu claríssimament i estan en unes condicions miserables de vida. En canvi, aquí tot nosaltres treballem a la pública, però tots tenim amics i companys que treballen en les privades, privadíssimes, i clar, ens expliquen certes coses que te fan posar els pèls de punta. Per exemple, això que dèieu de consideració envers la teva feina, la feina del professorat, el tracte que reben és humiliant (...) Segurament tracten millor a la minyona o al jardiner que al professor que tenen al davant. Això vol dir que la família o no els ha transmès els valors d'educació o els han transmès uns valors que són equivocats. I aquí estem parlant ja de classes socials molt altes."

(Mestra)

Alguns/es professionals que treballen amb infants, adolescents i joves, declaren que la manca d'un rol de proximitat que exerceixi de referent permanent, i doni afecte i seguretat a l'infant, té també conseqüències negatives en el nen/a, en derivar-se inseguretats que després faran que li sigui difícil relacionar-se amb altres infants,

"Hi ha una mancança molt forta de figura materna. Jo diria que quan hem parlat -i hi parlo molt sovint- amb criatures de quinze-setze anys, que són autèntiques criatures amb quinze o setze anys, quan ha mancat la figura materna trobes un buit i una negror dins, o sigui, una sensació de buit, de foscor, que tant se'ls fa tot."

(Professional de l'àmbit social)

"_Hi ha mares com molt dèbils o mares soles que també surten nens així i el que els hi falta és el pare, però és que se l'han menjada ells, la mare.

_Això, quan jo parlo d'absència de mare no parlo tant de la figura o de la presència física, sinó de l'exercici del rol."

(Grup de professionals de l'àmbit social)

Una percepció curiosa que ens hem trobat en diferents grups de pares i mares, en tractar la qüestió de l'educació dels fills/es, és que després de reproduir el discurs de més amunt, apreciaven que tant ells/es com la majoria de pares i mares que coneixien dels centres on

estudiaven els seus fills/es complien adequadament amb la funció d'establir normes i límits als seus respectius fills/es. Ara bé, en canvi, la percepció sobre els pares i mares de nois i noies més petits/es -és a dir, de les generacions posteriors a les dels seus fills/es- era força més negativa. Segons asseguraven, aquestes noves fornades de pares i mares mantenen actituds freqüents de delegació (en avis i àvies, en guarderies, en cangurs, en l'escola...) i dimissionàries en la normativitat dels seus fills/es, així com manifesten greus mancances afectives, la qual cosa provoca problemes d'ansietat, estrès, hiperactivitat, manca de respecte, etc., en aquests infants. Cal tenir en compte que els pares i mares que així s'expressaven formaven part, en la seva majoria, del paradigma de família democràtica, ja que declaraven que quan els fills/es eren adolescents les normes i els límits es negociaven en el si familiar, i s'arribava a pactes entre pares i fills. Per tant, no estàvem davant de pares i mares partidaris d'una educació normativa estricta i dogmàtica, que pogués mediatitzar la seva perspectiva sobre les noves generacions de famílies.

Finalment, també cal esmentar el condicionant que per aquests/es joves suposa la desestructuració familiar. Fenòmens com les separacions o divorcis, les famílies reconstituïdes, la violència domèstica, o problemes greus dels pares o mares (a nivell d'addiccions, trastorns mentals, delinqüència, alcoholisme...), sovint repercuteixen en els i les joves en forma de frustració, ressentiment i ràbia continguda, que eventualment després pot manifestar-se en les seves relacions amb el medi extern a la llar adoptant formes violentes, esquerdant el seu reconeixement de l'autoritat paterna o materna.

“Quan a més hi ha una ruptura en la parella i per tant queden entre pare i la mare, a vegades la sensació de pilota és fortíssima, hi ha una planificació nefasta. Espero que els jutges comencin a posar-s'hi, en aquest tema, perquè realment queda la sensació de 'ni tinc lloc a la casa del pare, ni tinc lloc a casa de la mare, perquè tots dos han de fer un projecte comú'. Aquests són els més agressius, aquests nanos, però a més la ràbia que porten a dins és brutal.”

(Professional de l'àmbit social)

“Darrere d'un acte delictiu evidentment hi ha la persona que el comet i si vas a buscar trobem que si després han de vindre els pares, ha de vindre els tutors o qui sigui al darrere hi ha una desestructuració familiar pràcticament en el 90% i una deixadesa d'educació d'aquella persona. I això jo diria que en la majoria dels casos que tenim. Una persona tampoc pots dir que és dolent, que fa actes delictius, vandàlics i que a més a més a la que pot te la fot i vas a mirar en quin tipus de família està ubicat i quines relacions familiars té i realment et dones compte que en la major part de casos hi ha un motiu. Hi ha un motiu i una educació una mica en deficiència.”

(Policia)

“Va veure que el seu pare era bevedor, fruit de la seva frustració per tenir feines poc remunerades... I el seu pare el renyava, estant ebri, i ell el menyspreava... I no li feia cas...”

(Mare de noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

En resum, doncs, sembla haver una associació entre les pràctiques de socialització familiar inadequades, i la tendència dels i les joves a la utilització de la violència relacional. En certa manera, això és quelcom que hem pogut constatar en el nostre treball de camp, ja que la pràctica totalitat dels i les joves amb tendències violentes presentava un rerafons familiar problemàtic, i en els grups de joves més proclius a aquestes actituds també es denotava un cert abandonament familiar en la tutela de les conductes d'aquests/es joves (molts/es d'ells/es declaraven que paraven poc per la llar -normalment només en els àpats- i que els seus pares i mares ni sabien ni els preguntaven pel que feien fora d'ella). Hi ha, a més, alguns indicadors que refrendarien aquesta constatació, com el fet que els pares i mares que accedissin a ser entrevistats/des o a participar en els grups de discussió fossin els més conscienciats/des envers el tema, mentre que ens fos molt difícil entrevistar o fer participar en un grup de discussió a pares o mares de joves amb problemes. Els mateixos/es mestres ens indicaven que aquest perfil de pares i mares, normalment no assistien a les reunions a l'escola, i sovint ignoraven els seus avisos per tenir una conversa sobre el seu fill/a. Només semblaven mobilitzar-se (alguns d'ells/es) quan el centre actuava disciplinàriament contra el o la jove, i aleshores es presentaven per queixar-se del tractament rebut pel seu fill/a, i per defensar-lo sistemàticament contra totes les evidències.

8.3.3. L'entorn social i cultural

Sota el nom de condicionaments de l'entorn social i cultural englobem tota aquella socialització secundària que té a veure amb l'hàbitat social que hom ocupa, i en general tots els agents socialitzadors -globals o locals- que juguen en aquest hàbitat. En definitiva, tot/a jove no és més que un individu obert al món, o si més no, obert al món que coneix. D'aquí que considerem que la influència dels entorns sobre els subjectes són essencials, de vegades tant o més que la socialització familiar, la qual seria una ingenuïtat pensar que sempre s'imposa a la competència dels altres agents socialitzadors.

L'entorn social i cultural, de fet, és l'espai (i el temps) microsocia l que ocupa l'individu. En el cas dels i les joves, és l'escola, és el barri, el veïnat, els amics i amigues del carrer, el grup de referència, les "bones" i "males" companyies, l'autoritat... Però també és entorn el que es diu als diaris, els missatges que es transmeten a la televisió, la publicitat, el que surt a Internet, altres cultures i altres maneres de fer (tant si s'instal·len a l'hàbitat com si són presents en hàbitats colindants). En realitat, aquesta és la dificultat que entronya parlar de "l'entorn", de sempre multicausal, però real i sens dubte influent.

Hem vist en anteriors epígrafs com els indicadors de la influència de l'entorn apareixien constantment. Per a molts/es joves, la violència forma part de l'entorn, n'és un component més, i la seva integració en aquest entorn pressuposa l'assumpció de maneres violentes, quasi com una forma de ser, com una part de la pròpia identitat i com una forma expressiva més de relacionar-se amb els altres. En un hàbitat estructurat d'aquesta manera, si la violència es percep com una acció que fa guanyar estatus i que al seu torn resta en la impunitat, la violència corre aleshores el risc de normalitzar-se com un dels implícits en les relacions que hom estableix al barri, a l'escola, etc. Si els diferents espais institucionals no es doten de recursos per neutralitzar els actes violents, creant al voltant dels mateixos la percepció que tenen costos per part de qui els inicia o qui els practica, el resultat és el reforçament d'aquests actes violents. En aquests ambients, i sota aquestes condicions d'impunitat, cometre un acte violent comporta beneficis de tipus grupal i individual, mentre que una educació familiar que posi l'èmfasi en els valors del respecte i de la no violència, pot tenir paradoxalment com a conseqüència la creació d'una potencial víctima, d'algú amb dificultats per adaptar-se a un entorn marcat per la presència normalitzada de la violència. Així, no és descabellat que, com algun mestre ens havia dit, en segons quins barris hom tingui la percepció que és "més útil ensenyar boxa que no ensenyar modals a taula". Ja ho hem vist al llarg de l'estudi: en el primer cas, el o la jove es podran fer respectar, s'integraran adequadament en el grup de referència, i potser fins i tot en seran líders; en el segon cas, i sobretot si fa molta exhibició d'unes formes de conducta "excessivament refinades" amb l'entorn i el professorat, pot ser víctima de "bullying" fins i tot.

Òbviament, la solució no és una socialització familiar diferent segons les pautes de cada entorn, i molt menys encara si ha de suposar un recolzament (ni que sigui implícit) de les accions violentes. Però cal no perdre de vista que els entorns violents, quan actuen des de la impunitat, reforcen la violència com a regla relacional i acaben per ser més forts que les estratègies de no-violència que puguin venir dels valors que hom aprèn a la família o a l'escola. La clau de volta, però, és que hi hagi una resposta institucional efectiva envers aquestes situacions en què s'ha exercit violència. En cas contrari, es corre el risc de que la

pràctica de la no-violència sigui vista pels i les joves com una mostra de feblesa i, en tot cas, com una mala estratègia relacional. És per això que en aquests casos l'actuació en els diferents espais socials de relació d'infants, adolescents i joves és urgent i ha de ser contundent, per tal de visibilitzar que els actes violents comporten costos importants per aquells/es qui els practiquen, i sobretot per tal de visibilitzar que qualsevol jove que actui pacíficament no està desprotegit, sinó que, ans al contrari, té mecanismes de defensa potents davant qualsevol agressió, i per tant no n'és una víctima propiciatòria.

Malauradament, el que sembla que falla són els mecanismes neutralitzadors de la violència a nivell social i en espais com l'escola, i això fa que siguin molts els o les joves que pensin que la manera de no ser víctima d'actes violents és adoptar actituds de fer-se respectar que incloguin la violència. Per això hem pogut constatar que en determinats entorns socials la violència està a l'ordre del dia. Els infants creixen veient-la en les discussions al carrer, en les baralles al bar, en les anècdotes protagonitzades per pares i mares o altres familiars, en els jocs amb altres infants. De vegades, fins i tot es presenta com a herència cultural de la qual és difícil desempallegar-se. Un cop l'adopten com a un tret normalitzat, és molt difícil que no aprenguin a emprar-la en funció dels seus interessos. Dos professionals que han treballat amb joves ho expliquen prou bé en el següent fragment.

“Hi ha grups en determinats barris on potser el donar una empenta o pegar a un altre no es dona la importància que té. I en aquestes persones, normalment després quan es fan grans continuen exercint la violència, perquè l'han vist als seus pares o al seu entorn. I ja de ben petits, quan físicament no són molt poderosos, ja els veus que són molt descarats, i qualsevol factor d'exclusió deriva en una agressió, de tràfic, trànsit o qualsevol cosa.”

(Policia)

“Però també hi ha un component cultural important. O sigui, per exemple, nois i noies que venen de països llatinoamericans amb situacions de violència tan fortes i tan dures a casa, al carrer i això, pensen que la resposta violenta és una manera de solucionar el conflicte. Realment la feina difícil és fer-los entendre que els conflictes es poden solucionar d'una altra manera, però es que això ho tenen molt difícil, perquè ho han viscut des de de que han nascut. Aleshores, situacions que per a nosaltres són molt violentes i greus, per a ells són 'pecata minuta', en funció de lo que han viscut.”

(Mestra)

Però no només l'entorn proper influencia, sinó que també ho fa l'entorn global. Els i les joves d'aquestes zones viuen també en una societat on el curt termini domina a tot arreu, on els

canvis se succeeixen a velocitat vertiginosa, on els compromisos i les lleialtats són ja volubles en diverses institucions on abans eren el ciment de les relacions socials.³⁰ Es vol tot, i tot es vol ara, però aquest “tot” ara fa referència pràcticament de forma unimodal al consum i a la diversió sense límit. Si tenim en compte els canvis enregistrats en la institució familiar, ben probablement les normes i els límits seran vistos com a obstacles per part dels i les joves a l'hora d'aconseguir determinats béns tangibles o intangibles. Això els provocarà frustració, i la frustració donarà pas a l'ús de la violència (física o psicològica) com a via d'obtenció d'allò que desitgen. La falta de referents, fruit dels buits familiars, però també incentivat pels buits de l'entorn, farà la resta.

Per tant, és evident que cal imposar límits. Però això no és tan fàcil, perquè al seu torn també depèn de l'entorn. El mimetisme de l'infant o l'adolescent amb l'entorn, poden posar en entredit la tasca dels pares, perquè el mateix entorn s'erigeix en agent socialitzador competidor que pot gaudir de tanta o més legitimitat que la família, un cop aquesta ha perdut el monopoli de la legitimació. Així, alguns/es pares i mares ens manifestaven que les pautes de conducta de l'entorn condicionaven les normes i límits que havien de negociar amb els seus fills/es, sobretot pel poder de legitimació de la majoria. Si a tots els seus companys/es de classe i/o amistats els seus pares els deixaven fer quelcom lliurement, es feia molt difícil per a ells/es mantenir-ne les restriccions. Per tant, doncs, per poder reeixir amb les normes i els límits, cal que aquestes també siguin mínimament presents en l'entorn dels i les joves. I en aquesta obvietat, creiem, rau el problema.

En una multiplicitat d'entorns socials i institucionals (començant per l'escola) hi ha hagut una autèntica desfeta en la batalla cultural. L'entorn escolar, malgrat tots els esforços, sembla restar desprestigiada, amb una minvada capacitat d'influència, i també indefens als embats d'un jovent refractari als estudis i a l'educació en valors (o si més no en determinats valors). La realitat mediàtica i els grups empresarials que la governen tenen bona part de la responsabilitat. Avui dia, no sol ser objecte de promoció el tenir cultura, destacar intel·lectualment, o fer actes de compromís ètic o amb valor moral. A canvi, tot allò que es reforça positivament és el consum, l'esport, l'èxit mediàtic, i els mèrits basats en l'estètica o l'aparença i qualitats físiques. Com diria Erich Fromm, prima el tenir, en comptes del ser.

“Tinc la sensació que la moda és la que està marcant la personalitat dels nanos, és a dir, són los que tienen esto y esto y esto y por tanto, éste tener implica también este tipo de relación, esta conducta, vestirse de esta manera o de esta otra. I si no pots estar en aquests paràmetres, o no te gusta o no te van, ets un pringat.”

³⁰ Richard Sennett ho descriu magistralment en el seu llibre *La corrosión del carácter* (1998).

(Professional de l'àmbit social)

“*[parlant dels casos de “bullying”]* Però això del físic no ho fa només... això ve donat des de fora. En un anunci no de gent guapa trobaràs mai una persona ni gorda.

_Estereotips actuals.

_Si volguéssim canviar això s'hauria de començar des dels que poden anar a canviar el model que ha de ser.

_Si veus l'anunci de Dove a la tv, surten dones, no les típiques models, dones normals, allò sí que reflexa la societat. Però tu veus a la tv que està molt bé, però després veus només ossos.”

(Grup de joves de classe mitjana, zona urbana)

Si aquests són els nous valors de l'entorn global, i es creuen amb un capital cultural baix i/o poca capacitat crítica -com es dona en alguns entorns específics-, no és d'estranyar que per a determinats/des joves les principals preocupacions siguin l'obsessió per la imatge i per tenir un bon físic; el consum de roba, productes cosmètics i complements; les relacions de parella des de ben joves -en les noies de 15-16 anys, ens deien algunes mares que no tenir “nòvio” els semblava un fracàs personal-; i al mateix temps que es té una voracitat per consumir tot allò que és nou o que està de moda, una aversió a l'esforç per tal d'assolir reptes o fites. Per als i les joves d'ara, els diners són el valor primordial. Tenir diners per tal de poder consumir. Cosa que d'altra banda és transversal a la immensa majoria de grups de joves, siguin d'on siguin, i on el que canvia és la fórmula d'expressar-ho en termes de desitjos: mentre uns/es somnien amb ser empresaris/es d'èxit, o bons professionals en algun camp, els/les altres parlen -literalment- de que els toqui la loteria o de guanyar diners traficant amb droga (potser també el fet diferencial és que els/les primers/es saben que esmentar activitats il·legals com a possibles fonts d'ingressos, no queda bé i és políticament incorrecte).

Amb actituds tan instrumentals, narcisistes i hedonistes, i amb la manifesta absència de valors com l'esforç, la justícia, la solidaritat, o el compromís, tampoc no és d'estranyar que la lògica instrumental es perllongui en altres facetes com la violència. Si la violència els procura allò que volen, benvinguda sigui la violència, semblen dir. La reflexió sobre els límits de la mateixa resta pràcticament absent. Com també la més mínima empatia cap a les víctimes d'una agressió. Importa el resultat, sempre que el resultat graviti al voltant dels propis interessos.

Per acabar d'adobar-ho, el tractament que es fa de la violència als mitjans de comunicació no és precisament, als ulls de diversos professionals participants en l'estudi, un exemple de

res que tingui a veure amb els valors desitjables. Ans al contrari, el missatge és que hi ha una violència “bona”, positiva, funcional, que restableix la justícia i el bon sentit de les coses. Quan això s’ajunta amb un determinat perfil de jove, és molt fàcil que aquest/a assimili la idea en funció d’allò que li és convenient, i vegi la violència com a “bona” sempre que serveixi per a complir els seus desigs, o per a sentir-se bé. És relativament fàcil, si hom internalitza la violència, etiquetar l’altri -i en especial, el que no és com tu- com a diferent, i per diferent negatiu. Això pot explicar en part fenòmens com el “bullying”, la violència de domini, la violència lúdica, la violència “casual”, i fins i tot la tendència a fer de la diferenciació un conflicte.

“La violència es transmet i s’interioritza a través de la TV, dels videojocs, d’Internet, de la societat en general. La violència és una sortida a la frustració vital que pateixen molts joves i adolescents. Ho tenen tot, però no tenen res: no tenen objectius, inquietuds, aspiracions, etc. També es conseqüència de la poca paciència que tenen els adolescents d’avui en dia, on tot ha de ser d’avui per abans d’ahir. I finalment, també té el seu origen en la falta d’imaginació i creativitat del jovent, ja que en ocasions la violència per a ells esdevé un joc, un ‘divertimento’.”

(Pare, classe mitjana, zona urbana)

“Hi ha vegades que el que ha canviat són els valors, és a dir, els mitjans de comunicació ens transmeten contínuament violència per la tele. Està ben vist, fins a cert punt, els comportaments similars, perquè són més mascles, no? Si ho ajuntes amb un nivell cultural baixet, amb molta estona per avorrir-se, i tot això ho barreges...”

(Policia)

“Vam anar [*a una sortida*] amb els de primer de (...), classe mitja-baixa, i allí hi havia de tot, i havien uns que no sé si eren de (...), allà també al mateix alberg, d’un institut a més privat. Doncs el primer dia no els vam veure, però el segon dia van haver problemes: ‘estos son unos pijos de mierda, no sé qué’. Bueno, va ser... ‘que entran en nuestras habitaciones a robarnos’, unes coses, saps? I després vam fer una nit de discoteca, també, i clar, els altres de (...), supercatalans, i bueno, i van haver dos que es van barallar. És això, la baralla no la magnifiques, vam demanar disculpes, però sí, sí. Conflicte hi ha quan ajuntes classes que són diferents, o que veuen que hi ha diferències.”

(Mestre)

Clar que no en tots els ambients trobem joves amb aquestes actituds. La filosofia dels espais d’oci, i les activitats que s’hi desenvolupen -i els valors que les sustenten- hi fa molt. Malgrat això, sobta veure com a l’hora de discernir entre espais proclius i no proclius a la

violència, el reducte dels segons és veritablement minso, i l'enumeració dels primers parla precisament d'aquells espais més concorreguts pel jovent, i fins i tot inclou espais sorprenents, a tenor del que en ells no hauria de passar mai.

“Hi ha ambients més sanots i ambients que no tant; lo que dèieu al principi, en un grup d'esplai o un grup excursionista, o sigui, ambients més sanots, no sé com dir-li. Potser l'institut, en una plaça, en una discoteca, per a mi és més propici que pugui haver-hi cap baralla si ja ho barreges amb drogues.”

(Professional de l'àmbit social)

En resum, doncs, creiem que no es pot desvincular la qüestió de la violència entre joves amb les cultures juvenils que predominen en els entorns i en els espais on aquesta es dona. Cal analitzar, aleshores, quins factors, quins agents i quins processos fan que en aquests entorns i en aquests espais (sigui l'escola, el barri, la discoteca o la zona d'oci) emergeixi una violència incrustada en la identitat i els estils de vida d'aquests/es joves. Perquè només incidint en aquests factors, agents i processos de manera simultània, es podran tenir esperances d'èxit en l'eradicació de les conductes violentes entre joves.

Si en l'epígraf anterior es feia referència a la importància de la institució familiar en aquest camp, en el present epígraf ens hem centrat en els elements de caire més cultural i actitudinal que es donen en aquests entorns específics, i en com es crea una subcultura de la violència relacional. També hem apuntat alguns factors i agents que tenen a veure més amb una cultura global, que també es deixa sentir en els entorns locals. Però hi ha una sèrie de factors més específics que també formen part d'aquests entorns (així com de l'entorn global), i que -a tenor del que hem pogut observar en el nostre estudi- incideixen força en la qüestió de la violència relacional entre joves. En els propers tres epígrafs en fem una anàlisi més detallada.

8.3.4. El paper de les drogues

Si abans parlàvem de que l'escola i l'educació eren una batalla cultural que en segons quins entorns s'estava perdent, en el cas de les drogues ens trobem en un cas similar. Drogues com l'alcohol, el tabac i el cannabis formen part sense cap mena de complex de la cultura de la festa dels i les joves actuals. En el cas d'aquestes tres substàncies, a més, fins i tot formen part d'un discurs banalitzador que les fa passar per innòcues. Però el problema va molt més enllà. Vinculat a l'oci -i recordem que estem davant d'unes generacions que

semblen trobar la seva identitat en molt bona mesura en el temps d'oci-, i com a part de la diversió, del gaudi dels sentits, i del viure "a tope", trobem també la ingesta de diferents tipus de substàncies tòxiques (com la cocaïna, l'èxtasi, tot tipus de pastilles), acompanyada en alguns entorns per la inhalació de coles. En una generació vocacionalment hedonista, el pitjor que podia passar és justament allò que sembla donar-se: que el conjunt de la música, la festa, la diversió, el plaer, la sensualitat, el sexe, el risc i les drogues formin una mena d'unitat de sentit integral.

Certament, no són tots els i les joves que es droguen regularment, però en la majoria dels ambients d'oci més habituals, tothom explica que les drogues hi són ben presents, i que aquestes són de molt fàcil accés, encara que la majoria dels i les joves de classes mitjanes i altes diuen no consumir-les (a excepció, és clar, de l'alcohol, el tabac i la marihuana). En canvi, els i les joves de classes baixes no tenen cap problema en admetre que, a més d'aquestes tres substàncies, les pastilles i la cocaïna també són consumides en el grup -on ja són molts menys els i les que diuen fer-ne objecció-. De bell nou, i tenint en compte el grau d'extensió del consum de drogues entre el jovent, no hauríem de descartar que les seves respostes denotin que els i les joves de classes mitjanes i altes, coneixedors de l'alarma social que genera, tenen més internalitzat un discurs políticament correcte respecte d'aquestes qüestions. Tanmateix, sí sembla evidenciar-se que es consumeix més droga en els entorns més marginals.

De fet, pel que se'ns fa evident després de l'estudi, el consum juvenil de droga està força més disparat justament en aquells entorns on la violència relacional entre joves és més present, cosa que sembla induir a una clara associació entre ambdós fenòmens. Associació que corroboren espontàniament els i les joves quan tracten d'explicar les raons de les escomeses violentes que es propinen entre ells/es. Així, els mateixos grups de joves implicats/des reconeixen que bona part de les violències "casual" i lúdica es deuen a que la majoria dels i les joves estan sota els efectes de diferents substàncies, i que davant petits incidents sense aparent importància com trepitjades, empentes o simples mirades, es reacciona de forma extremadament violenta, i per efectes de la dinàmica dels grups ja explicada, aquests incidents solen acabar molts cops en una baralla multitudinària entre grups de joves. D'altra banda, alguns episodis de violència política o de domini també semblen explicar-se, en part, pel consum de droga, com s'explica en un dels fragments següents. Aquesta relació entre la droga i la violència entre joves també és copsada per diferents professionals.

“Yo he consumido drogas y eso te hace hacer unas cosas que con la cabeza serena no harías. Es la droga la que lleva a las peleas. Todos se ponen hasta el culo de todo, y luego se monta el pollo. Si fueran serenos, recapacitarían y verían que no vale la pena.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“La droga o l’alcohol és un catalitzador [*de la violència*]”

(Policia)

Els pares i mares també són conscients de la facilitat d’accés a la droga que té el jovent d’avui dia, i es mostren inquiets/es per aquesta circumstància, i pels discursos minimitzadors del risc de la marihuana que tenen els seus fills/es, i que entren en contradicció amb les freqüents xerrades que es fan a l’institut sobre els efectes nocius de tot tipus de droga.

Hi ha drogues, com l’alcohol, el tabac i el cannabis, que solen consumir-se en qualsevol situació i en qualsevol espai, fins i tot en l’espai públic (al carrer o a les places, mentre es fa el conegut “botellón”, per exemple). Però les drogues dures s’acostumen a consumir d’una manera més discreta, en locals tancats. En aquest sentit, els i les professionals coneixedors d’aquestes dinàmiques tenen clar que l’espai predilecte pel consum de drogues són les discoteques, cosa que segons ells/es explica a més les nombroses baralles que hi tenen lloc i la violència desmesurada que s’hi empra.

“Un punt negre podrien ser les portes de les discoteques. Normalment corren per allà alcohol i drogues, i això sempre genera els delictes de baralles.”

(Policia)

“Si pensem en una discoteca x, sense posar-li nom, en un polígon industrial x, en el qual s’arriba mitjançant transport públic, i comparem els actes vandàlics violents abans d’entrar a la discoteca i a la sortida (...), s’arriba a la conclusió de que l’efecte d’aquest canvi és per la ingesta del que sigui [*es refereix a drogues*].”

(Policia)

“És l’únic espai que té la gent jove i on realment es descontrola totalment, i amb el consum posterior de begudes que sempre hi ha, i (...) altres tipus de substàncies, indiscutiblement acabaran en baralles. (...) Tenim un punt que cada divendres a les sis de la tarda hi ha algun problema, i estem parlant de joves que no tenen més de setze anys, i que utilitzen aquestes vies, doncs, per desfogar-se i descontrolar-se una miqueta.”

(Policia)

Pel que sembla, a més, les drogues explicarien també els excessos en l'ús de la violència per part dels i les joves. Aquella inaudita falta de límits de què hem parlat en paràgrafs anteriors tindria molt a veure amb l'estat d'excitació que procuren les substàncies ingerides, i en la incapacitat de discerniment d'aquell/a que està sota els seus efectes. Atès que el consum és periòdic, i en determinats casos resulta fins i tot abusiu, en molts casos les seqüeles no triguen a afectar la vida quotidiana d'aquests/es joves. A més, el fet que la iniciació en el consum de drogues es produeixi cada cop a edats més joves, fa que aquests efectes esdevinguin crònics fins i tot en adolescents, i això els faci proclius a esclats violents, com ens indiquen diferents professionals que els/les tracten.

“Les drogues actuals, les de la última dècada, l'afectació amb els joves moltes vegades és molt més violenta. (...) Depenent del tipus de substància el comportament és tan violent que no són ells com a joves o com a persones, són altres persones que estan carregats d'energia en quant a violència i que fins i tot a nosaltres [*els policies*] ens resulta complicat fer una reducció.”

(Policia)

“He estao metido en... en muchos temas oscuros, y he consumido drogas, y todo esto te hace hacer cosas que no, con la cabeza serena no harías.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Un àcid o una pastilla et posa a mil...”

(Policia)

“Hombre, una vez, en Carnaval, porque íbamos muy pasados, y vimos un hombre que saltaba encima de un coche de un compañero y entre, pues seríamos 5 o 6 personas, le hicimos mucho daño, se lo llevó la ambulancia, que fue la misma noche que me pegaron a mi. Esa noche fue la que más pasados íbamos y la que más conflictos tuvimos.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“_Ens trobem amb nanos psicotitzats a causa d'haver consumit moltíssim. Són nanos que amb catorze o quinze anys porten donant-se una canya diària de tot tipus de tòxics, i aquests nanos acostumen a ser molt agressius, i acostumen a tindre alteracions visuals, pressions auditives...”

_I aquests nens executen la violència d'ara a aquí un minut i no saps per què.

_No saps per què, és una reacció brutal.”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

Així doncs, l'elevat consum de drogues de tot tipus entre joves i adolescents, i els efectes que aquestes tenen en el seu comportament, és un factor més que cal afegir com a clau explicativa del perquè de les conductes violentes quan aquestes es produeixen. El fet, a més, que la droga sigui tant omnipresent en determinats espais d'oci, i en l'ingent temps de lleure de què disposen els i les joves d'avui dia, fa que aquest factor sigui inherent a l'estil de vida d'alguns/es d'aquests/es joves (no pocs/es, per desgràcia), i que s'hagi arribat al punt de que n'hi hagi que no entenguin la festa i la diversió lúdica sense el concurs de les drogues com a component essencial de la mateixa. Val a dir, a més, que actualment no es pot dir que les drogues es prenguin sempre com una reacció a la frustració, al buit existencial o a la falta de futur. Segurament aquestes circumstàncies són subjacents a un cert consum de drogues, però també hi ha un consum lúdic i hedonista de les drogues, i molt ens sembla que aquest és el que està més estès entre els i les joves.

Quan se'ls pregunta què hi troben a la droga, és cert que alguns/es parlen d'ella com d'un instrument per a evadir-se (en dir-nos que quan estan sota els seus efectes, no pensen en cap dels seus problemes i deixen de banda tota preocupació). En d'altres casos, però, i en són la majoria, la raó de prendre drogues és bàsicament hedonista: està en que se senten bé, pletòrics i eufòrics, o en que potencia el gaudi de les sensacions, o en que els desinhibeix, i efectes similars (es busca amb afany allò que es coneix com el "subidón"). Com veiem, en aquest cas la ingesta de substàncies s'hauria d'emmarcar més aviat en la cultura hedonista del jovent actual. Finalment, hi ha un tercer cas, en què la droga és vista com una mena de repte, com un desafiament als propis límits, i que té l'atractiu del risc -com passa de vegades en la velocitat- i fins i tot serveix per causar admiració entre la resta de joves del grup (i per tant, de retruc, es guanya estatus).

Com podem veure, el camp de les drogues s'erigeix en un dels factors clau que expliquen la violència entre joves, així com moltes altres conductes destructives i autodestructives que aquest grup d'edat sol protagonitzar. Del que no hi ha dubte, a més, és que avui per avui la droga és ben present en l'univers jove, i en té una incidència substancial. I en relació al tema que ens ocupa, podem dir que és, sense cap mena de dubte, un dels fronts oberts per tal de lluitar contra la violència relacional entre joves.

8.3.5. Les violències estructurals del sistema

L'objecte principal d'aquest estudi ha estat l'observació de les formes de violència directa (física o psicològica) entre joves, per bé que sense deixar de banda la presència d'altres violències d'incidència indirecta. De fet, la nostra tesi és que la violència directa és un símptoma d'altres violències subjacents, no per menys visibles menys punyents.

Una d'aquestes violències és l'anomenada violència estructural (Galtung, 1998), la qual deriva de les estructures de discriminació contra individus i grups que són inherents a un determinat sistema social. S'inclourien així en el concepte totes aquelles discriminacions (de gènere, de classe, polítiques, ètniques o culturals) que tenen com a conseqüència la desigualtat -i eventual exclusió- en l'accés als recursos i la privació de les potencialitats de realització d'una persona o un grup social.

Dit això, que la violència directa sigui tan present en determinats entorns socials no és pas producte de la casualitat. Òbviament, com ja hem indicat, l'aparició de la violència relacional com a part d'una cultura o subcultura social depèn de les pautes de comportament induïdes a partir d'institucions com la família, de la resta d'agents socials creadors de cultura, i de la cultura finalment imperant en una comunitat. Aquesta seria, doncs, una violència que sobretot es socialitza. En paral·lel, però, hi ha una violència reactiva, que sorgeix com a resposta rebel -inconscient, però- al sentiment d'agressió que es té quan hom esdevé una víctima de la violència estructural del sistema. De fet, si en un entorn determinat, aquesta violència reactiva cristal·litza i s'incorpora a la subcultura hegemònica de l'entorn, acaba per convertir-se en una cultura de la violència, i passarà a socialitzar-se com a tal.

Lògicament, en el treball de camp no es parla directament de la violència estructural. Però les condicions socials i circumstàncies que formen part de l'univers dels i les joves observats, són força explícits al respecte. Així, les respostes evasives i hedonistes de la droga, i bona part de les conductes violentes (en totes les seves modalitats) semblen formar part d'una reacció d'un determinat perfil de jove no precisament integrat satisfactòriament a la societat. Una societat en la que semblen percebre la violència estructural del treball, on les regles porten a la instrumentalització de la mà d'obra en funció dels interessos de la producció (no és estrany que l'actitud dels i les joves davant dels treballs no vocacionals -i fins i tot en alguns d'aquests- sigui també clarament instrumental). Una societat on prima el consum, i on les famílies de molts d'ells/es no tenen el poder adquisitiu com per poder tenir tot allò que els mitjans promouen repetidament que cal tenir. Una societat on l'accés a recursos bàsics com la sanitat i altres serveis fonamentals és desigual en funció de l'extracció social i el patrimoni de cadascú. Una societat on hi ha barris privilegiats, i barris

degradats. Una societat que margina -explícitament o implícita- en funció de l'origen social, ètnic o cultural. Una societat, en definitiva, força desigual i amb una certa polarització social.

Algunes de les que interpreten com a violències estructural les senten, a més, de prop. En el sistema educatiu, es troben unes regles del joc, unes demandes, i fins i tot un llenguatge, que no tothom pot seguir (potser no tant per manca de capacitats individuals, com per ser un camp conformat alienament al seu entorn familiar i relacional proper, al que la pedagogia aplicada no ha aconseguit atraure'l), i que sanciona i estigmatitza a aquells/es que no segueixen el ritme esperat. En aquest sentit, pensem que la consolidació d'una subcultura juvenil antiescolar i antieducativa, resistent violentament enfront del medi, i la seva extensió entre àmplies capes socials de joves -els quals, a més, ara ja no solen comptar amb una socialització familiar que valoritzi adequadament l'educació i el coneixement- forma part d'aquesta reacció davant del que entenen -fins i tot sense saber-ho- com a una violència estructural. De fet, la progressiva estigmatització dels i de les bons/es estudiants, i l'aplicació recurrent del "bullying" sobre aquells/es que destaquen en el seu rendiment acadèmic, són una mostra més de violència directa com a conseqüència d'allò que hom sent com a violència estructural. I en la mateixa clau s'haurien de llegir casos com els de les agressions al professorat, o el del vandalisme als centres educatius. Sovint, cal entendre la violència directa (física o psicològica) com un indicador de la violència estructural subjacent.

En determinats entorns socials, els grups de joves que es caracteritzen per incorporar la violència com a part dels seus estils de vida quotidians, es refereixen a si mateixos com a "perdedors socials", amb termes autoassignats prou significatius, com "escòria", "pringats" o "rebuigs" (dit en castellà, "desechos"). És un indicador de la baixa autoestima en què aquests/es joves es tenen, i de com són d'alguna manera conscients de la posició marginal que ocupen en l'estratificació social. No és tampoc estrany constatar com, pel que sembla, la seva autopercepció es refrenda quotidianament en el seu medi, perquè ni la família els valora, ni en l'escola hi troben acceptació, ni la feina els dóna el que voldrien, ni a la societat se senten ben integrats. En el seu moment, per una sèrie de condicionants múltiples no van poder, ni saber, ni voler seguir les regles marcades, i l'únic que ara veuen és que les seves trajectòries els van derivant progressivament a la perifèria del sistema. Així les coses, per a ells/es el grup d'amistats és un refugi, i la violència una eina on poden destacar, on poden sentir-se respectats potser per primera vegada pels tercers, i que segurament els permet descarregar la ràbia i el ressentiment que porten dins seu.

"[parlant dels skins neonazis] tenen una sensació o un sentiment de que no formen part d'això, d'aquesta societat, això no va bé amb ells, ells no formen part, no s'integren, no

troben el moment, tothom et gira l'esquena en allà i et veus una mica obligat a la força a fer-te diferent i a sentir-te integrat en un grup on realment et trobis fort, i recolzat i que cada vegada sigui més gran.”

(Policia)

El funcionament reactiu del que un subjecte determinat pot percebre com a violència estructural, pot exemplificar-se a partir d'un dels casos explícits que s'han reflectit en el treball de camp. Es tracta del cas d'un jove que arribà a Catalunya -procedent de Madrid- en plena preadolescència. Quan l'escolaritzen a una escola on la majoria dels companys/es parlen en català, el noi sent la immersió lingüística com una imposició, i es nega a parlar en català (no sabem fins a quin punt en aquesta decisió va influir les poques o moltes dificultats que tingués en aprendre'l; però sembla haver pesat més la prefiguració que tenia del català, i la valoració secundària que feia d'aquesta llengua). Arrel d'aquesta actitud, és objecte de sancions per part del professorat, i la majoria dels companys/es se'n distancien. Davant el conflicte i de la situació de tensió que s'ha generat, reacciona faltant repetidament a l'escola, i ajuntant-se amb altres joves que semblen trobar-se en una situació similar. Acaba fent-se skin neonazi, i protagonitzant actes de violència física regularment. Al final, internalitza pautes de violència relacional de tot tipus: política, de domini, lúdica i “casual”. Amb el temps, ell mateix reflexiona sobre la situació viscuda. Els següents fragments -d'ell i de la mare (la família en cap moment el va recolzar en les seves decisions, i fins i tot les va combatre activament)- ens il·lustren el procés.

“Hombre, yo siempre tuve problema que a mi se me obligaba a hablar catalán. (...) A mí... siempre se me dejó un poco más de lao, no te digo que no. (...) Siempre que se rompía algo, que pasaba cualquier cosa, sin preguntar, ya decían, ha sido éste. O por ejemplo, en clase de catalán, no quieres hablar, pues tú de cara a la pared, el último, todos mirando pa adelante y yo mirando pa atrás. Y todo eso pues... me ha chocado un poco, la verdad.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Insults no, més que insults va ser indiferència. Parlava castellà per sistema llavors els altres l'ignoraven totalment i va arribar un moment que la tensió era forta i ell per fugir d'aquesta tensió feia absentisme escolar.”

(Mare de jove skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Más que nada la mentalidad, pues por ejemplo yo siempre he pensado que a mi un catalán no podía venir a exigirme que hablara en catalán a todas horas en el colegio, porque yo siempre he pensado que el catalán es un idioma importante, claro que sí, pero el español lo es mucho más.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“Había gente que tampoco no hacia nada para comprenderme, y yo no hacia nada para que lo hiciesen.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Val a dir, però, que no tot allò que hom sent com a violència estructural és necessàriament injust, i de fet el cas que hem posat com exemple ho il·lustra força bé. A una violència estructural efectivament injusta, com podria ser la discriminació de gènere o la discriminació de les persones per raó del seu origen cultural o de la seva ètnia, s’hi afegeixen aquells processos que o bé deriven en violència estructural “de facto”, com les desigualtats de seguiment al sistema educatiu, o bé són sentides com a violència estructural, amb independència de si estan o no justificades (aquest darrer seria, sens dubte, el cas del jove refractari a a parlar el català a l’escola). Però la importància del fenomen està en com aquestes violències estructurals “sentides” poden contribuir a generar violència directa. Al final, quan hom se sent agredit, el sentiment -i les conseqüències actitudinals d’aquest sentiment- es donen independentment de que hom tingui o no raó en la seva apreciació.

Per tal d’evitar aquest efecte, és important dissenyar un sistema que inclogui la recuperació d’aquells/es que tenen el risc d’anar-se quedant al marge, i que els integri en tot moment. Però la percepció que es té del sistema resulta fonamental, i aquí és on adquireix especial rellevància el com aquest es presenta, com s’explica, com es legitima, com s’aplica, com es gestiona, i com es dirimeixen els conflictes que hi pugui haver. I com es remou, quan resulta dient, totes aquelles estructures i processos susceptibles de generar una situació real de violència estructural injustificada.

8.3.6. Els mitjans de comunicació

Un altre dels factors relacionats amb la violència entre joves, que ha planat al llarg de tot el treball de camp, ha estat el dels mitjans de comunicació. Per a pares i mares, però també per a alguns/es professionals que treballen amb joves i adolescents, la influència dels mitjans de comunicació en els estils de vida que aquests/es decideixen portar és innegable. La potència de la societat mediàtica fa que els i les joves adoptin d’una forma mecànica i de vegades inconscient el model que transmeten els mitjans, el qual no es considera precisament positiu.

Segons ens expliquen els pares i mares (i algun/a jove que n'ha fet la reflexió), la influència de la televisió i Internet sobre el jovent es deixa sentir sobretot en la preocupació que aquest té per la imatge i l'aparença física, amb la qual s'arriben a obsessionar en el seu objectiu de seguir els canons estètics que aquests mitjans imposen. Veuen, així, els seus fills/es, i la resta de joves, com persones especialment sensibles al seguiment de les modes, que li donen importància a les marques, i per als quals sembla que la seducció física sigui l'única via d'adquirir estatus entre el grup d'iguals. D'altra banda, la societat de consum que es reflecteix i promou en els mateixos mitjans, fa d'ells/es individus essencialment consumistes i materialistes. Valoren els diners en tant que mitjà per a poder consumir de manera constant, i així seguir les consignes dels mitjans. Tot sovint, sembla que el consum sigui el nucli de la seva existència, i conformin la seva identitat via aquest, encara que al capdavall els acabi uniformitzant.

“El que tiene personalidad acaba siendo el raro. Todos hacen lo mismo, todos hacen lo que la tele les dice que hagan.”

(Pare, classe treballadora, zona urbana)

Els diferents agents socials que han participat en l'estudi tenen la percepció de que els mitjans de comunicació influeixen moltíssim sobre les conductes violentes dels i les joves d'avui, tant pel model que transmeten (essencialment de maneres violentes), com pel missatge implícit legitimador de la violència com a mitjà de resolució de conflictes. Tot d'una, l'agressivitat que traspuen les ones arriba als i a les joves, i aquests/es en copien el model. Mentrestant, els discursos oposats, de negativització de la violència, ja només semblen donar-se a l'escola i en algunes famílies, i no poden competir amb la positivització intrínseca de la violència que governa el discurs mediàtic i l'escenografia dels diferents mitjans.

“_Els programes de tv que fan, uns que es barallen, la intimitat de les famílies, de les persones. On està el límit de lo ètic? Tot es pot fer? Jo crec que no, sinó se t'escapa de les mans. Has de ser molt bon controlador o molt bon dominador, perquè sinó se'ns escapa de les mans. Tinc la sensació que se'ns està escapant de les mans.

_És un degoteig de coses que ens poden anar influint.”

(Grup de pares i mares, classe mitjana, zona urbana)

“_Els mitjans estan ratllant per a tot arreu, a internet... una agressivitat brutal.

_Qualsevol cosa, sèries de televisió, a tot arreu n'hi ha... Però és que per a ells [e/s adolescents] és una cosa normal i una cosa que segons com està bé fer-ho, perquè així imito el que he vist en una sèrie de televisió, i això és molt fort.

_Perquè sembla que prediquem en el desert. Jo em sento de vegades una mica absurda, que si intolerants, que si insolidaris... Ho diem a l'escola, i enlloc més veus que s'envia aquest missatge. És més, si algú se li acudís enviar aquest missatge, segons com el tracten d'imbècil."

(Grup de mestres)

Addicionalment, però, hi ha una crítica ben diferent que també se'ls fa, als mitjans de comunicació. Aquests són assenyalats des de diferents posicions com a creadors d'alarmisme social, pel que hom percep com tendències sensacionalistes, maniquees i descontextualitzadores. Així, consideren que la creació i recreació de notícies basades en aquest tipus d'enfocaments, fan que episodis com el "bullying", les agressions al professorat, o la violència entre joves en el seu conjunt, són en realitat promoguts pel tractament que reben dels mitjans de comunicació, que n'exageren la nota fins a fer pensar que un fet puntual és un fenomen estès arreu. Actuen, en realitat, com a caixa de ressonància, que fa que d'altres joves copiïn el que veuen, com si fos una moda més.

"Avui dia els mitjans de comunicació matxaquen totes les notícies morboses; per internet pots fer consultes i crides fabuloses, per missatges de telèfon... Llençar un bulo és molt fàcil i parar-lo és molt difícil. I amb el bullying penso que passa això, amb les agressions a professors igual, i això, bueno, una flor no fa primavera."

(Policia)

"Un nen en una plaça li tirin una colleja ho grava un altre amb un telèfon mòbil i recorre tot el món! I clar, sembla que sigui una cosa enorme i realment a la meva escola això passava cada dia, cinquanta vegades, el que passava és que nosaltres no teníem el telèfon i no ho gravàvem."

(Policia)

"Mitjans amb més habilitats que altres i cadenes de televisió amb més credibilitat que altres i serioses fins a la data, ja s'han tirat al rotllo, si em permeteu l'expressió. Ja hi som amb l'exageració, el machaque, amb el morbo."

(Policia)

També es considera que els mitjans acaben per fer el joc a un professorat que esdevé particularment crític perquè -ens diuen- en realitat no s'ha adaptat correctament als canvis socials. D'altra banda, la magnitud que confereixen els mitjans als fenòmens de violència entre joves que es donen, fa que ara sigui comú la judicialització d'aquests per part dels pares i mares dels i les joves afectats/des, sense parar comptes de si l'episodi ha estat greu o banal. Aquesta actitud, segons alguns/es mestres, complexifica la qüestió.

“Hi hagut una part del professorat que no s’ha sabut adaptar als canvis socials, i està demanant un alumnat, un jovent, que no existeix. Aleshores, està enrocat allà i magnifica excessivament això. Als mitjans de comunicació els hi va perfecte perquè això ven molt.”

(Mestra)

“S’està magnificant tant que el que està provocant és que hi hagi més conflictes en aquest sentit. El to de limitació és molt important i després també crec que té molta importància a tots els conflictes que s’han produït aquesta mena de judicialització dels conflictes. O sigui, el que era impensable abans -o jo no ho havia sentit mai, ni als meus pares, ni als pares dels meus companys, ni això- és que quan havia un conflicte amb els alumnes un aniria als mossos d’esquadra o a la guàrdia civil -en aquella època- a posar una denúncia. Vull dir, això es parlava amb la persona que tenies el conflicte, i de vegades havien d’intervenir les famílies (...) però en cap moment es parlava de denúncies cap aquí, cap allà, portar-los de seguida al CAP per a que facin un parte de lesions, coses d’aquest tipus. Jo crec, no sé si és una cultura que s’ha generat aquí o ens ve molt imposada, jo crec que té molta influència això, influència de la cultura americana sobre aquí. Però sobre els conflictes, en essència, són igual que abans, el que passa és que tots els mitjans de comunicació, mossos d’esquadra, els CAPs, ho estan vestint i embolicant d’una manera que al final, una cosa que tenia una solució senzilla o requereix temps, es converteix en una cosa molt complicada.”

(Mestra)

Finalment, també es detecta que en relació als joves llatins/es, el tractament dels mitjans de comunicació no ha contribuït a reduir l’alarma social que generen tots els fenòmens d’immigració massiva. Ans al contrari, la percepció que es té des de diferents àmbits és que els mitjans de comunicació, amb el seu sensacionalisme, han provocat un reforçament dels prejudicis contra les diferents ètnies o cultures novingudes, per la via d’abonar l’alarma social que ja sorgeix espontàniament en contra d’aquests col·lectius.

“Hi ha barris amb un 25% de sudamericans, per exemple, amb una cultura de carrer, amb una estètica concreta, i a on la gent ho percep com una actitud violenta, insegura, i en la majoria dels casos, de cada 10, en 8 no hi ha absolutament res. No hi ha res, però tot això crea un malestar, de comentaris, de sensació d’inseguretat...”

(Policia)

“Hi ha alarma social per un fenomen que és la immigració; jo crec que molta gent ho lliga immediatament a això i després pel sensacionalisme que li va molt bé a la premsa.”

(Mestra)

Des de la nostra posició, però, considerem que els mitjans de comunicació tenen dret a fer-se ressò d'allò que és notícia, malgrat que aquesta -precisament pel fet de ser notícia- reverberi en l'opinió pública i la ressonància tingui efectes perversos. En tot cas, el que sí caldria demanar és una major cura en el tractament d'algunes informacions, cura que sembla que avui dia no es dóna gaire, o almenys així és apreciat per diverses veus.

En canvi, el que ens sembla més perillós és el tractament banal i normalitzat que es fa de la violència en els mitjans. Tant a nivell d'una violència escenogràfica i actitudinal que és present en determinats programes, com en el missatge subliminar que es transmet en una ingent oferta de sèries i pel·lícules que tenen la violència com a fil conductor, i que la positivitzen com a mitjà vàlid. I és sobretot en aquest terreny que considerem que els mitjans de comunicació, però també la publicitat -potenciadora també d'estereotips- i la societat de consum en general, haurien de començar a visibilitzar la seva part de responsabilitat en el fenomen de la violència entre joves.

8.3.7. Violència entre joves i condició de gènere

La condició de gènere, de sempre, s'ha erigit en un factor susceptible d'explicar els diferents comportaments d'un i altre sexe davant una mateixa situació. En relació al fenomen de la violència entre joves, hem trobat que la condició de gènere continua pantant respostes i models diferents, per bé que en alguns aspectes concrets les distàncies s'escurcen per moments.

En general, tothom té la percepció (també els mateixos/es joves) de que les formes d'actuar de nois i de noies són prou diferents. Així com els nois tendrien més a castigar les ofenses d'altri aplicant la violència física, en canvi les noies tendrien més a aplicar sancions pròpies de la violència psicològica (que hom considera sovint més cruel que la física), escampant rumors difamatoris sobre l'objectiu de l'atac, fent-li el buit i propiciant l'exclusió del grup, o emprant sistemes similars. Es diu a més que mentre la violència entre nois té una perllongació limitada en el temps, i la reconciliació resulta relativament fàcil, en canvi en les noies els efectes d'una disputa es dilaten molt més, no s'obliden fàcilment les rivalitats, i sempre sol quedar un pòsit de rancúnia que dificulta les relacions interpersonals, sobretot perquè els conflictes semblen tenir una major extensió intergrupals.

“Les noies tendeixen més a la [violència] psicològica. Potser entre elles no arriben tan fàcilment a les mans, potser. Allò de fer bloqueig amb una i no parlar-li, o que ningú vulgui asseure's amb ella, això sí que s'ho fan més entre elles, i els nois ho arreglen més a bufetades. Són més directes.”

(Mestra)

“En l'informe del consell escolar, recollint els tres últims anys, vèiem els tipus de conflictes que s'havien produït: quins havien tingut amonestacions, quins havien passat al servei de mediació i quins havien tingut expedient disciplinari. I també mirant l'informe vaig començar a veure que semblava que es dibuixaven tendències: per exemple, és curiós que les amonestacions per faltes lleus sobretot s'amonestaven noies perquè tenen conflictes més lleus, més puntuals, on no hi ha tanta violència explícita, aquests eren majoritàriament noies i molt individuals. En els temes de mediació ja s'igualava més la cosa, i ja tenien conflictes tant nois com noies, però veies molt clarament que en els conflictes de les noies podies trobar implicats allà dos cursos sencers. O sigui, les noies tenen una manera de muntar els conflictes que en aparença no passa gran cosa, però per sota es creen unes mogudes terribles, i et poden implicar mig institut allà, i després quan veies la llista de tothom, al final -estirant del fil- havien intervingut en la mediació vint persones. I després parlem dels expedients disciplinaris, però majoritàriament serien expedients disciplinaris a nois, perquè eren els que tenien aquesta violència més explícita, d'amenaça verbal més clara, o sigui, coses que són tan evidents que cal una actuació en funció de la normativa molt clara.”

(Mestre)

Tanmateix, les tendències actuals apunten a una major prevalença de la violència física entre noies, en relació al passat. En determinats entorns, es detecta que certes noies entren la violència física, sobretot quan van en grup, cosa que les apropa al model masculí. Això no obstant, continuen essent elles les que s'especialitzen en violència psicològica, amb uns nivells d'agressivitat i de maquiavelisme sempre superior a les estratègies que els nois despleguen, quan entren el mateix tipus de violència. Potser el que sobta més és que la pauta de la violència entre noies dels entorns més marginals tendeix a una masculinització de les formes. Així, la tradicional defensa de la noia -la parella- com a propietat per part del noi (manifestada en forma de baralles amb aquells altres nois que s'hi aproximessin massa i es veiessin com una hipotètica competència), troba ara en les noies una rèplica idèntica, on la noia es reacciona amb violència física contra qualsevol altra noia que entenguin que prova de seduir el “seu” noi.

“Ahora muchas tías también se dan cates.”

(Noi de classe treballadora, zona urbana)

“Ara hi ha una sèrie de noies que no tenen cap inconvenient en barallar-se; abans era molt difícil veure dues noies barallant-se més enllà de tirar-se dels cabells.”

(Policia)

“_A ver, tu estas en una discoteca y no saben que estás con tu pariente [*es refereix a la parella o nòvio*]. Tú estás en una esquina y tú estás en otra y viene la típica... guarra.

_Cerda.

_Furcia. Y se pone a bailar con él. No a bailar, a bailarle. Él no baila, la perra, y lo ve. ¡Madre mía! Y en verdad no mola pegarle dentro, porque te hachan. Coges, te esperas que te pongan el sello, sales, te vas para fuera, le das una paliza y entras.”

(Grup de joves de classe treballadora, zona urbana perifèrica)

Val a dir, per acabar, que entre les classes mitjanes i altes amb capital cultural mig-alt, tot i també detectar-se una major predisposició entre les noies a la violència física (sobretot en classes mitjanes-altes amb baix capital cultural), continua primant el model dual d'especialització femenina en la violència psicològica, i masculina en la violència física. Tanmateix, la violència psicològica, en aquestes classes, també és practicada pels nois amb certa regularitat (i sembla que com un substitutiu de la violència física). En canvi, entre les classes baixes amb un baix capital cultural és on més es donen els casos d'utilització de la violència física per ambdós sexes, per bé que són bàsicament les noies les que entren la violència psicològica. En general, en aquestes classes sembla detectar-se una major extensió de la violència física, i menys violència psicològica que en classes amb més capital econòmic i cultural.

9. LES ESTRATÈGIES DAVANT DEL FENOMEN

9.1. Respostes fallides i percepció d'inoperància

La percepció més estesa sobre la situació actual dels entorns on es donen regularment episodis de violència entre joves, és que les respostes al fenomen són del tot inoperants. Els i les joves que són víctimes de la violència es troben en situacions repetitives, on cop rera cop els i les joves que fan ús de la violència semblen fer-ho amb total impunitat, mentre que per contra ells/es es troben en una situació pràcticament d'indefensió. La mateixa sensació tenen els pares i mares. L'opinió generalitzada és que les autoritats no fan res, al respecte, i aleshores sorgeix una psicosi i tot un ventall de llegendes urbanes relacionades amb les activitats dels i les joves violents/es, i sobre com la policia local no actua perquè els té por, o perquè van amenaçar els seus fills/es, etc. En moments de reflexió, sembla tenir-se clar que això no passa de ser una simple rumorologia, però en qualsevol cas la percepció clara que es té és la d'inoperància de les autoritats, a l'hora de combatre la violència.

Entre els grups de professionals que treballen amb infants, adolescents i joves, el grup pertanyent al professorat d'escola i d'institut denuncia també que es troba en una situació d'indefensió enfront de les actituds hostils de l'alumnat. Creuen que en molts casos l'ambient de l'aula es fa insostenible si en ella hi conflueixen determinats alumnes, i que això pot fer impossible impartir la docència amb un mínim de normalitat. El professorat es troba impotent davant d'un alumnat que -diuen- coneix a la perfecció quins són els seus drets, i quins són els límits que un professor/a mai no ha de traspasar, cosa que utilitzen en profit propi, mentre que ells/es no assumeixen cap tipus de deure ni responsabilitat. Denuncien que hi ha casos en què els alumnes rebels intimiden amb la seva actitud i les seves actuacions a la resta de l'aula, on perceben que molts/es altres joves els fan costat més per por i per no ser-ne les víctimes, que no per convicció. Consideren que els protocols a aplicar no els donen suficients eines -al professorat- com per detentar l'autoritat a l'aula. Aquesta autoritat, aleshores, és qüestionada incessantment per un grup d'alumnes, que fins i tot aconsegueix intimidar al propi professor/a moltes vegades, i que acaba prenent el control de l'aula, fàcticament. Ens expliquen, alguns/es d'aquests professors/es, que ser el col·lectiu amb més incidència de baixes per depressió i trastorns nerviosos o emocionals no és cap casualitat.

“Abans la figura del professor (...), el professor era el professor i no li podies dir mai ‘a prendre pel sac’ o coses d'aquestes que avui dia se senten, i coses pitjors. Abans era una mica impensable.”

(Mestra)

Les reflexions sobre què falla al medi escolar s'estenen a qüestions de la pedagogia aplicada i del nombre d'alumnes a l'aula, però sobretot s'incideix en la desvaloració que pateix l'educació a nivell global. Consideren que les famílies són una peça clau. Abans, ens diuen, la major part de les famílies es convertien en aliades dels i de les mestres, perquè inculcaven als seus fills/es la importància de l'educació, i refrendaven a casa les sancions que els i les mestres posaven als seus fills/es a l'escola. Ara, en canvi, mantenen sovint actituds tancades de defensa sistemàtica dels fills/es, fins i tot en casos on la mala conducta d'aquests/es és evident i diàfana. I no només això, sinó que sovint fan manifesta una actitud hostil contra el professorat, que de vegades s'ha vist agredit tant pels pares i mares, com per l'alumnat. Segons diuen, la gran feblesa de la figura del mestre avui dia fa que la seva vulnerabilitat sigui visible per totes les parts implicades, i així resulta fàcil per aquestes qüestionar i posar en crisi la seva autoritat. La perversió del procés es tanca, diuen, amb uns protocols d'actuació que consagren la impunitat dels agressors/es i la desprotecció del professorat.

“Ara els pares es posen sempre de part del fill, hagi fet el que hagi fet.”

(Mestra).

“Que de pares, com de tot, n'hi ha de tot, de tot tipus, eh? Però és simptomàtic que fas una reunió de pares, i venen aquells que tenen uns fills intatxables, que no tenen problemes. I als pares dels problemàtics no els hi veus el pèl fins que un dia expulsen al fill, o l'has renyat o castigat, i que encara llavors venen a veure que perquè l'has renyat.”

(Mestra)

“Abans, si un mestre castigava a un nano, el nano se n'anava a casa i ni ho explicava, per por a que no li caigués un calbot del pare o de la mare. Ara li falta temps per explicar-ho, i ja ve el pare a demanar explicacions, i cuita que no te'l foti ell, el calbot, a tu.”

(Mestre)

“Les expulsions no serveixen de res. Ells [*l'alumnat*] se n'en riuen, de les expulsions. Al revés, si fos per ells estarien sempre expulsats, perquè així no han de venir a l'escola.”

(Mestre)

Malgrat tot, reconeixen que les unitats d'escolarització compartida (UEC) han estat una bona iniciativa, i que a ells/es (els/les mestres) els ha suposat una descàrrega poder derivar l'alumnat amb problemes a aquests centres. Cal dir que la lectura positiva de les UEC és

compartida pels pares i mares de joves no problemàtics/ques, i també pels i les joves que assisteixen a aquests centres, on valoren especialment que el nivell sigui més assequible, que hi hagi menys hores de classe lectiva, i que es dediqui més temps a l'aprenentatge d'oficis.

Una altra de les consideracions d'aquests professionals és que en l'actualitat hi ha molts/es adolescents amb problemes psicològics que són la causa de la seva conducta violenta. En aquests casos, el sistema no sembla preveure una solució duradora i efectiva per a aquests/es joves, i aleshores el professorat tampoc no en pot fer res. Consideren que aquests/es joves haurien de rebre un tractament específic, ja sigui en centres especials o en altres dependències.

“Tu quan tens un cas, perquè n’hi ha molts, n’hi ha pocs per sort, però són greus, perquè són els que estan malament del cap, que necessitarien un tractament psiquiàtric i un seguiment, i aquí sí que l’administració no et dóna cap solució. (...) Però a més no tenen solució, aquests casos, i aquests nanos van al carrer, i s’estan al carrer, amb lo qual la cosa s’agreuja més. Per lo tant, (...) això sí que s’hauria d’arreglar. Aquí sí que s’hauria de buscar una solució, perquè aquesta persona acabarà molt malament. I en pocs anys!”

(Mestra)

La incapacitat de resposta del professorat s’estén als casos de “bullying”, com reconeix una part dels mateixos professors/es, i sobretot els pares i mares. El professorat al·lega que aquestes situacions són molt difícils de detectar, perquè es mantenen molt ocultes, per part de la mateixa víctima i per part dels agressors/es. D’altra banda, no se sap ben bé com lluitar en casos en què la violència és psicològica, com sol passar entre noies. Davant de les denúncies de pares i mares, i de nois/es afectats/des, de que el professorat mai no fa res (fent que així, paradoxalment, qui segueix les normes del centre, és qui en surt perjudicat), el professorat oposa que mai no se l’ha dotat d’instruments efectius per detectar i combatre aquestes situacions.

“El van acorrallar al pati i li van donar un parell de tortes, i l’altre es va quedar parat perquè la norma del cole era, perquè aquesta és una de les normes que a tu te diuen quan entren al cole, tot lo que et passi li has de dir a la teva tutora, tu no t’has de tornar en cap moment, perquè sinó seràs castigat. (...) Quan a ell el van pegar no es va tornar, es va quedar... Quan va anar a classe li va dir a la seva tutora, i la seva tutora no va fer res: ‘bueno va, tonteries de nens’. Llavors va ser el xivato i el covard: ‘mira, no es torna i

va a buscar la faldilla a l'hora de d'això'. Però és que les normes eren les normes i com que l'altre, per mi estava ensenyat de que les normes estaven allí per algo..."

(Mare de noi víctima de "bullying", classe treballadora, zona semiurbana)

Però fins i tot els casos on la violència física és evident i delimitable, i tothom pot percebre nítidament que es tracta d'un cas de "bullying", els pares i mares denunciïn la seva situació d'indefensió, i la inoperància no només de les autoritats escolars, sinó fins i tot de la policia, del sistema judicial i dels serveis socials.

"Amb els pares, es va intentar parlar amb un dels pares, impossible, i clar, són pitjors els pares que els fills, i tu tens que menjar-t'ho tot. La policia diu: 'això ja està posat aquí', està a policia, està a fiscal del menor, aviam què fem: no fan res!."

(Mare de noi víctima de "bullying", classe treballadora, zona semiurbana)

"La primera denúncia que es va fer a la policia local (...) són 8 folis. Això va passar als Serveis Socials també. Serveis Socials no va fer res, al contrari, va intentar que el nen digués que la culpa era seva. El van interrogar i el nen va sortir plorant, perquè l'únic que van intentar és que el nen digués que 'la culpa és meva'. O sigui, que Serveis Socials no va fer la seva feina, perquè tampoc va conèixer aquests nens violents, ni a ells ni a la seva família. A llavors es van fer les denúncies, aquesta i després es van fer altres denúncies. Van ser arxivades per la fiscalia de menors, perquè els menors eren menors de 14 anys."

(Mare de noi víctima de "bullying", classe treballadora, zona semiurbana)

La condició d'impunitat del grup de joves agressors/es que deriva de situacions com la relatada en els fragments de més amunt, és clarament percebuda per la resta de joves que són a l'aula, i tothom coincideix en opinar que aquesta sensació d'impunitat és real i té com a efectes l'envaïment dels agressors/es, i l'abús de la seva situació fàctica de superioritat incontestable davant els o les joves que en són víctimes.

"En verdad, los niños tontos éstos, que te digo ni se solucionan. Les has pegao, te has quedao tranquilo, y ya cuando te vas del cole te ríes del tonto, pero a mí nunca me han castigado ni a nadie por pegarle a ese niño. Y mira que le pegábamos palizones."

(Noi participant en actes de "bullying", classe treballadora, zona urbana perifèrica)

També els i les professionals de les forces de seguretat consideren que les mesures que actualment s'arbitren pels i les menors que cometen actes violents de rellevància són inoperants, per causa del seu curt abast. Així, s'exposa el cas dels ingressos als centres de menors, que són excessivament breus com per comportar una efectiva rehabilitació del o la

jove encausat/da. El problema de base, ens expliquen, és la sobresaturació d'aquests centres, i la falta de recursos per poder donar resposta adequada a la gran quantitat de casos que actualment es donen, de manera que això fa que es prioritzin els més greus. D'altra banda, aquests/es professionals també detecten, per a la seva sorpresa, que cada cop disposen de menys col·laboració de les famílies, que s'enroquen en la defensa dels seus fills/es fins a extrems insospitats.

“El nen fa no sé què i se l'ingressa al centre de menors. Ingressat. Bueno, pues que està ingressat tres setmanes, i després surt i 'ancha es Castilla'. Lo que li falta, penso jo, al sistema en general, poder per un qüestió econòmic, és continuïtat. Si un noi ha estat tant dolent que ha estat ingressat tres setmanes, el que no pot ser és que a la quarta el tornem a detenir. I clar, l'educador social de barri va desbordat, l'ajuntament no té capacitat econòmica, la Generalitat: 'és que el centre està sobresaturat', i com que hem de deixar llits lliures, 'deixem-lo anar i posem un altre'. Els centres de menors no funcionen (...) El sistema no té cap capacitat d'absorbir tot el que legisla.”

(Policia)

“Coses que són impensables, increïbles, és que tinguis a uns menors que han fet una falta o un delictes, i els hi estiguis explicant als pares la situació, el que ha passat i tal, i que en algun moment, davant del mateix menor, doncs que el pare (no estic parlant de famílies desestructurades, gent amb poc nivell cultural, no; estic parlant de gent, posem entre cometes, normal), que en algun moment de la situació arremeti contra la policia o contra la víctima.”

(Policia)

La percepció general, doncs, és de tenir pocs recursos -materials i simbòlics- amb els quals fer front a les diferents casuístiques de violència desfermada entre joves. Aquesta percepció afecta sobretot: al col·lectiu de mestres, que veuen força minvat el seu antic rol de figura d'autoritat a l'escola o a l'institut; als pares i mares, sobretot amb fills/es víctimes de la violència perpetrada per altres joves, que es desesperen veient com a l'institut ningú diu poder fer res, i les denúncies tampoc tenen cap efecte, fins que es veuen obligats a canviar els seus fills/es de centre, o fins i tot a marxar de la localitat; als mateixos/es joves que són víctimes de la violència, que manifesten sentir por i tenir sensació d'indefensió, perquè no poden confiar en cap autoritat que els defensi i restableixi l'ordre de les coses. En el cas dels professionals de les forces de seguretat, sí creuen en l'efectivitat de l'aparell policial, però en canvi perceben que la resposta fallida es produeix en el sistema judicial i en la insuficiència de les mesures que s'apliquen als i a les joves que exerceixen la violència. Creuen que el sentiment de victimització unit al d'indefensió, i la percepció paral·lela de que facin el que

facin, els i les joves violents/es queden impunes, provoca en les víctimes un sentiment indignació. Potser encara més pervers és que aquesta percepció d'impunitat és transversal a tot tipus de joves, i que els i les joves que exerceixen la violència també en tenen consciència (i més aviat poc dissimulada), cosa que els fa treure pit i redoblar les seves actuacions violentes, així com la intensitat de violència de les mateixes.

9.2. Respostes reeixides i algunes propostes expressades

La veritat és que, de tots els casos de què ens han parlat de violència entre joves, n'hi ha pocs en els quals s'hagi arribat a una solució satisfactòria, un cop desfermada la violència. I en qualsevol cas, del que es parla normalment és de casos on el que s'ha solventat ha estat la protecció de la víctima, però sense incidir -o fent-ho molt limitadament- en les raons darreres de l'emergència d'aquesta violència entre els i les joves que les practiquen. Són, doncs, gairebé sempre mesures d'intervenció pal·liativa, tot reprimint les agressions (la qual cosa és important i necessària, però no suficient, perquè no arriba fins a l'arrel del problema ni atèn la problemàtica dels i les joves que tendeixen a emprar la violència relacional).

En la immensa majoria dels casos de "bullying", la solució ha estat fruit del canvi d'escola o institut, on les víctimes ja no han sofert situacions similars. En alguns casos, però, i en especial si es dona en una localitat relativament petita i poc poblada, no hi ha hagut més remei que la família es canviés de domicili a una comarca allunyada. No ha passat només en casos de "bullying"; en un cas d'assetjament selectiu d'un grup de joves skins neonazis, i en un altre d'amenaques per part d'un grup de gitanes, la persona afectada va haver de canviar de domicili i de població. Òbviament, aquestes són "solucions" que només mostren el fracàs del sistema davant d'aquests casos (tant pel que fa al sorgiment d'aquestes violències, com pel que fa a la protecció de les víctimes).

Alguns, però, dels conflictes als que hem tingut accés van assolir una solució (almenys de moment) relativament satisfactòria, des del punt de vista pal·liatiu immediat, i de protecció de les víctimes. El denominador comú d'aquests casos és que els i les joves víctimes d'actes de violència van ser defensats enèrgicament per figures d'autoritat. Es tracta de casos que tenen a veure amb violència política i amb "bullying". La contundència de la resposta per part de l'autoritat pertinent en cada cas, va aconseguir estroncar les actuacions -que venien essent repetitives-, i sembla que per un temps les va eradicar (tot i que insistim en que cal tenir en compte que aquestes solucions mai no són suficients per parcials, ja que no tracten

l'arrel del problema, és a dir, els condicionaments socials que fan que apareguin joves amb aquestes conductes violentes).

En un cas es tracta d'una actuació de la direcció d'un centre davant de violència psicològica mitjançant les tecnologies de la comunicació (en concret, un programa de ràdio fet per joves i per a joves), on unes noies van difamar reiteradament a una altra. La ràpida i contundent resposta de la direcció, expulsant tres dies a les noies agressores, va aconseguir que no tornés a passar res de similar al centre (un institut de secundària). Val a dir, però, que en aquest cas, per les característiques del centre i la seva zona d'influència, la sanció va suposar un cop dur per les famílies de les noies, i l'exemplaritat del càstig va esdevenir dissuassori per a tota la comunitat escolar. En canvi, en certes escoles d'altres zones, potser un càstig com aquest no tindria el mateix efecte ni en l'alumnat ni en les famílies, que fins i tot podrien restar indiferents al mateix.

“Es va utilitzar un programa radiofònic, anomenat prohibit als pares “PAP” i escoltat fonamentalment per adolescents, per escampar rumors falsos i provocar enfrontaments verbals amb una altra noia de l'IES. En aquest sentit, l'institut va actuar expulsant tres dies a les promotores d'aquest acte violent.”

(Mare, classe mitjana, zona semiurbana)

En l'altre cas, un grup de joves skins neonazis exercien reiteradament violència política, amb agressions físiques i verbals, amenaces i vandalisme contra joves alternatius i casals de joves independentistes. Després que l'escalada de tensió gairebé provoqués una greu baralla multitudinària amb més de 60 joves implicats, i portant aquests objectes contundents i fins i tot armes blanques, va haver un període de major tranquil·litat, però que en breu va començar a trencar-se, retornant a la situació anterior. En aquest context, els mossos d'esquadra van dur a terme una actuació contra els joves skins neonazis, que en propicià la detenció d'alguns d'ells per possessió d'arma blanca. Alguns d'aquests joves tenen càrrecs judicials pendents, a hores d'ara. Des d'aquell dia, aquell grup ja no va tornar a operar en aquella localitat, que fins ara ha restat tranquil·la i en un clima social sense tensions ni aldarulls com els d'abans. El que no sabem, però, és si l'efecte va ser una simple translació del lloc on operar, o la cessació de les seves activitats del grup de joves violents. Però per als joves de la població resulta evident que l'actuació policial contundent contra el grup de joves practicant habitual de la violència ha tingut un efecte reductor i fins i tot eradicador de les seves activitats violentes.

“I un ja va treure una navalla, ‘que te pincho’, no sé què... Els mossos d’esquadra (...) els van portar al quartel·lillo, i ara estan pendents de judici alguns, no sé si els han passat ja. I aquell dia sí que es va acabar com bastant tot.”

(Jove vinculat a moviments alternatius, classe mitjana, zona semiurbana)

Darrerament, s’estan implantant els processos de mediació de conflictes entre joves per tal de resoldre episodis de violència entre ells/es. Són processos que estan tenint lloc sobretot als centres educatius, però també comença a estendre’s a l’àmbit policial o a altres tipus de centre. En els centres escolars, es treballa amb la figura d’uns joves que medien entre els/les joves que formin les dues parts enfrontades. Sembla ser que els resultats inicials deixen força satisfets/es els i les professionals de l’ensenyament que els han viscut, i també des dels professionals de la policia la idea es veu en positiu. En alguns dels casos en què s’ha dut a terme i han funcionat, es destaca no només la funcionalitat de resoldre un conflicte mitjançant el pacte entre les parts, sinó que també es posa l’incís i es remarca que l’experiència compleix una funció pedagògica i educativa molt important, tant per les mateixes parts, com també pels i les joves que hagin fet el paper de mediadors/es (on alguns/es dels quals pot passar que s’hagin vist implicats/des en conflictes similars en el passat), ja que els obliga a estudiar el cas, veure’n les diferents aristes, i fer-ne una reflexió que hom jutja molt profitosa. Els i les professionals que han tingut accés a aquest procés n’estan molt esperançats, i auguren que serà un dels sistemes a desenvolupar en el futur.

“El tema de la mediació sí que jo veig que és molt bo, també per arribar acords, també pels alumnes, el que és molt bo és pels alumnes que fan de mediadors, perquè per a aquests alumnes sí que realment és un procés educatiu molt bo. És posar-se al lloc de l’altre realment; o sigui, aquest conflicte que està mediant el poden tenir ells en qualsevol moment i aleshores el fet de participar en la resolució, i haver d’analitzar com s’ha produït el conflicte, fa que facin una reflexió sobre el conflicte que són bastant curiosos. Es posen d’espectadors de coses que de vegades ells són protagonistes. I en aquest sentit té un caràcter educatiu que un expedient no té. Un expedient és una sanció i difícilment educatiu.”

(Mestra)

“Se’ns està demanant últimament el tema de la mediació amb menors. Nosaltres ara, en el cas de la meva comissaria, ja tenim dos casos que ens demanen que els agents actuals en un determinat cas amb un menor, doncs s’assenti en una taula amb els pares, el menor i les víctimes, per tal d’arribar a una mediació. Llavors això jo crec que anirà a l’alça en un futur i jo crec que bueno, pot ser positiu que el menor s’adoni del que ha passat, què ha fet, si la víctima està allà i l’actuació amb la policia no va ser la correcta.”

(Policia)

Però la mediació no concita un consens total. Alguns/es dels i les joves que n'han parlat, es mostren escèptics. En aquest punt, sembla ser que la condició de gènere és un factor que pesa en les possibilitats d'èxit del procés, perquè la percepció que hi ha és que els conflictes entre noies són prou més difícils de resoldre que els dels nois, i en aquest terreny la mediació no sempre resulta efectiva. Aquesta percepció -basada en casos que han conegut- no és només d'alguns/es joves, sinó que també és compartida per altres professionals de l'àmbit social que han treballat aquests processos amb joves i adolescents. Com a afegit, cal dir que en l'àmbit escolar es considera que la implicació en la mediació dels pares i mares dels i les joves que són part en el conflicte, pot ser més aviat un element distorsionador, i que -almenys en els centres educatius- el procés sembla funcionar millor si els pares i mares no s'hi troben involucrats, encara que això de vegades no sigui possible, pel propi caràcter del fet conflictiu, o per la gravetat de la situació a la que s'ha arribat.

“Hi ha tot això de la mediació, que a vegades no serveix de res. Jo conec amigues que han anat a la mediació, i al sortir d'aquí encara se barallen més.”

(Noia de classe treballadora, zona urbana)

“Nosaltres, per exemple, quan fèiem mediacions en casos d'aquests de baralles entre nois i entre noies (...), quan feies un tema d'una baralla entre dos nois costava molt, però podies aconseguir algun pacte. Entre noies és complicadíssim, impossible pràcticament, és molt complicat.”

(Professional de l'àmbit social)

“_Són [*les famílies*] part implicada, i llavors (...) moltes vegades tendeixen a creure la versió del nano que és totalment una versió desvirtuada i subjectiva, i encara llavors venen més encesos. Jo crec que a vegades barrejar els pares és complicat, i només amb els nanos, és més fàcil solucionar un problema.

_Hi ha centres que han intentat el tema de la mediació amb els pares, però és complicat perquè els pares ja costa que vinguin al centre per qualsevol cosa.”

(Grup de mestres)

Altres mesures que es proposen per mirar de trobar solucions als problemes que suscita la violència relacional entre joves posen l'accent en la necessitat d'ampliar els mitjans que s'hi esmercen des dels poders públics, per tal d'obtenir unes infraestructures adequades que permetin als/les professionals específics que treballen el tema, poder fer-ho amb garanties d'èxit i no amb la situació de virtual desbordament que sembla ser que viuen ara.

“Per a mi les solucions passen per polítiques de carrer però sempre molt prèvies a la intervenció policial. Jo, parlant amb educadors de barri, és que Déu n’hi do la feinada que tenen, però aquesta gent, clar, és una figura, tens un educador per a un barri conflictiu i un pobre educador que bueno, es coneix a tots, sap el que li passa a tots, però... És el que dic moltes vegades, no tenim mitjans, no podem fer res, ja sabem que aquest nano acaba fent això, però què hem de fer realment si aquestes figures no estan dotades de tota una infraestructura per poder abordar els problemes?...”

(Policia)

D’altra banda, per als casos específics de violència entre joves que es dona en els centres educatius, i fins i tot com a prevenció dels atacs a la figura dels/les mestres, es proposen també modificacions normatives que els refermin l’autoritat i els doni més protecció efectiva, a més de dotar-los de recursos reals per tal de poder actuar amb contundència quan la situació ho requereixi.

“Si tothom té clar aquest discurs... Jo crec que tothom en el seu fur intern té clar que abans era una cosa i ara, doncs és un altre, i hem passat d’un extrem a un altre. Ja a nivell transversal, implicant als polítics, a tothom, doncs si tothom té clar que això ha canviat, potser hem de donar eines, canviar normes, de que els professors tinguin altres mitjans per poder no tolerar segons quines conductes des de l’escola.”

(Policia)

I finalment, pel que fa als i les joves, es considera que cal seguir fent pedagogia de la no-violència, però baixant una mica el nivell d’abstracció actual de les xerrades que els fan a les escoles i instituts. Per tal que vegin la qüestió amb una major proximitat, i més vinculada a la seva realitat quotidiana, s’advoca per portar-los referents d’altres joves (o ja no joves) que s’hagin trobat en situacions com les que ells/es es troben diàriament, i que exposin quines van ser les conseqüències -en un o altre sentit- de la seva actuació, ja fos aquesta violenta o no violenta. Creiem que aquesta idea d’assolir la proximitat a partir de referents que els i les joves vegin propers i molt reals, és una gran i bona aportació.

“_Seria molt més efectiu, no sé quina és la solució, de viure el que comporta situacions d’aquests tipus o enfrontar-te a situacions reals. En el tema de la violència potser no ets conscient de què bé s’està sense solucionar les coses de manera violenta fins que no estàs en un ambient que és diferent del que coneixes.

_És que tot això ja els hi van explicant en aquestes xerrades. És gent generalment pacífica, que segurament ha viscut poc casos. Igual si portes alguna persona que està més implicada en violència o ha estat en follons, això sí que els impactaria més.”

(Grup de mestres)

Una mica a mode de resum d'aquest epígraf, sembla deduir-se del que hem anat veient, que mesures que incentiven la reflexió, el diàleg i la negociació -com els processos de mediació- poden tenir bons resultats en alguns dels casos. Tanmateix, cal suposar que el seu abast és el de conflictes on no hi hagi una distinció clara entre qui ostenta el rol d'agressor/a i qui el d'agredit/da. En d'altres casos, com quan es tracta de violència de domini, potser no tindria tant efecte. En qualsevol cas, convé seguir avançant en la seva implantació, i veure'n els resultats en un temps prudencial. En paral·lel, però, i quan la casuística així ho requereix, sembla ser que l'actuació contundent d'una autoritat que sancioni l'ús de la violència entre joves des d'una perspectiva agressora i injustificada, si realment comporta costos per als/les joves agressors/es, resulta força efectiva. Aconsegueix el principal, que és defensar les víctimes i propiciar la cessació de les agressions, i té una clara connotació de ruptura de la sensació d'impunitat que els/les joves practicants de violència podrien tenir -i que, com hem vist, sol portar a una espiral ascendent de la violència per part d'aquests/es, i a la seva cronificació, patint aquests efectes altres joves-. Tanmateix, cal seguir treballant també amb els i les joves propensos a emprar la violència en els conflictes de la seva vida quotidiana, o que han internalitzat l'agressivitat com a part de la seva pròpia identitat. En aquest sentit, són essencials les figures dels educadors/es socials, els psicòlegs/es, els treballadors/es socials, els pedagogs/es, i els propis/es mestres. No només per a treballar cada cas individualment, sinó per a continuar insistint en la creació col·lectiva una consciència i una cultura de la no violència entre tots els i les joves, amb independència del seu origen, condició i entorn social.

9.3. Alguns elements clau: importància de la família i de l'entorn

Per tal de prevenir les conductes violentes, tant els pares i mares com els i les professionals que han participat en la recerca remarquen la importància d'una bona socialització familiar, que destini temps per a ensenyar als fills/es què cal i què no cal fer en determinades situacions, i que esmerci el temps suficient com per poder instruir en els hàbits adequats els infants. Consideren -ja ho hem vist en un epígraf anterior- que l'atenció continuada dels pares i mares als seus fills/es és del tot necessària.

“_Des de petits, quan tenen un conte i els ensenyen que aquell conte no es pot esqueixar, no s'ha de trencar, s'ha de plegar... A l'hora de menjar, els hàbits, fer-los responsables de petites tasques, autònoms... Dir que és responsabilitat... Ara que ja són més grans, per exemple, la meua filla, l'ortodòncia, no? Que és un tema durillo perquè

clar, neteja les dents tres vegades al dia, l'aparell, vull dir, és el teu aparell, les teves dents, la teva responsabilitat, això costa. Fins que ells aprenen que es seu. Són ells, que s'han de cuidar.

_De petits és molt la rutina, rutina i control.

_Després, quan arriben de l'escola, tens temps per berenar, després els deures, la dutxa, la roba... Tots aquests hàbits, pum, pum, pum, i ho fa. Després control, vinga l'agenda, des de petits que porten l'agenda, què toca, vinga... El control i la rutina és lo que fan, a part de l'autonomia.

_És que si tu l'ensenyes al teu fill en aquesta rutina, tu l'estàs ajudant a fer-se responsable i autònom.

_Tot i que algun dia t'ho puguis saltar, perquè les coses, també, tant rutinàries no, però...

_Hi ha un moment que surt sol.

_Però per arribar a no preguntar necessites molt temps la rutina, molta constància, molta constància... No sé quan va començar a dutxar-se sol, a fer els deures sol, no sé quan va començar a fer-ho sol, però sempre era un continuo, sempre el mateix missatge.”

(Grup de pares i mares, classe mitjana, zona urbana)

“Educar és una feineda, i és una feina de cada dia. I si vols que la cosa vagi bé, no pots deixar passar una, i si deixes passar nou, després 25, pues aleshores se surt de mare...”

(Professional de l'àmbit social)

En la mateixa línia, diversos/es professionals creuen que és una errada pensar que l'objecte de la socialització familiar pot ser delegable en l'escola. De fet, ho consideren contraproductiu, i que les absències del pare i la mare generen inseguretat, dèficits afectius, i al capdavant ràbia i ressentiment en l'infant o adolescent.

“Això té a veure amb ràbies, però no només aquestes que un pot gestionar, amb una ràbia que amb un el desborda que té a veure amb absències i té a veure amb absències afectives, de dedicació, y esto no te lo sustituye un profesional. Per tant, jo penso que delegar això als professors, pues bueno, pues tindrem gent disciplinada en la escuela, pero fuera no.”

(Professional de l'àmbit social)

Però que la família tingui un deure de socialització que complir, no vol dir que la socialització que es fa present a l'escola no sigui important. Ans al contrari, la idea que se'ns transmet és que ambdues són indispensables. Ara bé, cal que siguin complementàries i s'orientin en la mateixa direcció, sobretot a nivell de valors. Només d'aquesta manera es pot aconseguir una bona assimilació i consolidació dels valors en els codis morals i en les conductes dels i

les joves. En conseqüència, és imprescindible la conciliació dels continguts educatius que es treballen en la família i en l'escola, i per tal d'assolir això és fonamental una bona comunicació entre aquestes dues institucions. Si això és quelcom que tenen molt clar els i les professionals -i sobretot, els i les mestres-, també queda clar per alguns dels pares i mares que han participat en el treball de camp de l'estudi.

“Sí, després reforçat per l'escola, igual que... Allò que el centre escolar pregoni després que sigui recolzat per la família, perquè si la família pregona uns valors i l'escola pregona un altres difícilment podem un canvi bo. I al revés també. Hem d'anar una mica equilibrats tot i que la responsabilitat primera és de la família.”

(Mare, classe mitjana, zona urbana)

Tanmateix, la necessitat de la família va molt més enllà del seu paper en la socialització inicial dels fills/es. Els i les professionals que treballen amb joves problemàtics/ques, i que tracten el jovent que tendeix a mantenir actituds violentes i agressives, ens reconeix que malgrat els seus esforços per redreçar aquests/es joves, el concurs actiu de les famílies és fonamental perquè el procés de recuperació del o la jove pugui reeixir. Si el pare i la mare s'impliquen i perseveren en la seva dedicació conjunta al o la jove, les possibilitats de tenir èxit semblen multiplicar-se, a tenor de la seva experiència en aquest tipus de cas. És per això que sovint dissenyen plans de treball familiar, consistents en la realització d'activitats bàsiques (moltes d'elles, lúdiques), però sempre en família. Els dos fragments següents són força il·lustratius, al respecte.

“_Nosaltres, allà a serveis socials, normalment el que tenim són nois que ens els han derivat de l'institut, o també a vegades venen directes, perquè saben que poden venir sempre que vulguin. (...) Per a mi, el canvi fort i lo que et fa que tirem endavant o no, sempre és els pares, sempre. És a dir, ens pot venir dos adolescents diferents i amb el mateix problema de conducta, o que se m'ha escapat de les mans, és a dir, avui ha arribat a casa, ha agafat la tele i l'ha tirat al terra, i a partir d'aquí et vinc a demanar ajuda perquè jo no puc més. Llavors tu, quan has de treballar amb els pares i tal, uns no responen, i altres pares responen amb paciència, i aquest nen se'n surt, i els altres nens segur que no, segur.”

“_Sí, això és així. Si no hi ha uns pares al darrere és que és igual, perquè ja pots fer... Però si tenen paciència ells, i s'ajunten, se n'acabaran sortint...”

(Grup de professionals de l'àmbit social)

“Sí que hi ha possibilitat de rescatar coses, i quan llavors això ho fas integrat també en un pla de treball amb la família, on després, en els caps de setmana, quan surten amb la família, fas suggeriments i inclou dins d'aquest pla de treball el que facin activitats

junts lúdiques i tal, en principi es sobten moltíssim quan els hi poses com a una condició per a un permís, doncs que vagin a la platja junts, o que vagin a la muntanya junts, o que en un moment determinat vagin a veure una exposició que els hi agrada de no sé què, o que vagin a...”

(Professional de l'àmbit social)

Però de vegades la família, tot i ser condició necessària per a la recuperació del o la jove amb actituds violentes, pot no ser condició suficient. Com ens deia lúcidament un dels joves que havia estat participant actiu dins d'un grup de joves skins neonazis, per tal de canviar d'estil de vida, sovint cal canviar d'ambient, canviar d'entorn. Si les relacions són les mateixes, si els espais són els mateixos, si hom torna a les mateixes coordenades que van propiciar la seva entrada en una determinada dinàmica, la possibilitat de completar un canvi radical i rupturista amb la seva vida passada, depèn en bona part de la seva capacitat de renovar el seu entorn social, i deixa enrera els elements que condicionaren la seva conducta en el passat. Aquesta és una reflexió que creiem realment crucial, i que hauria de ser tinguda molt en compte pels professionals i les famílies que es troben amb fills/es en situacions desagradables derivades del seu entorn social. Precisament, un dels factors que sovint s'esmenta com a catalitzador del canvi és el fet de trobar una parella sensata, que incentivi aquest canvi d'ambient i de costums. És sabut entre els i les professionals que treballen amb joves i adolescents, que l'aparició d'una “nòvia” i l'inici d'una relació seriosa amb ella, fa d'aquesta una circumstància amb un gran potencial de transformació envers el jove problemàtic. Curiosament, el procés no sol funcionar quan és a la inversa, i és la noia la que és problemàtica. Novament, trobem un subproducte de la condició diferencial de gènere.

“O sea, tú tienes que relacionarte con otras personas, moverte en otros ambientes y cambiar tu mentalidad totalmente. Tú no puedes decir ahora dejo de beber pero sigo yendo al bar. No lo vas a hacer. O sea, tú tienes que cambiar de vida totalmente.”

(Noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

“La sort que va tenir (...) és que va conèixer una noieta amb tretze anys i mig, que és una nena maquíssima, que l'estima i que l'estimava amb bogeria i, és clar, aquesta nena l'ha retingut de moltes coses, gràcies a Déu.”

(Mare de noi skin neonazi, classe treballadora, zona semiurbana)

Així doncs, per a resumir-ho en poques paraules, sembla que la família i l'entorn relacional més proper són peces clau en els processos de recuperació i rehabilitació social dels i les joves problemàtics/ques. Contemplar-ho esdevé clau en tota actuació que vulgui orientar-se

a tenir resultats exitosos, i per tant, la consideració d'aquests dos factors es desvetlla com a part integrant indefugible de les estratègies que hom elabori envers la recuperació dels i les joves practicants habituals de violència relacional amb altres joves.

CONCLUSIONS

Els resultats del treball de camp qualitatiu i de l'anàlisi estadística de l'ECESC 2005-2006, ens porten a distingir quatre tipus bàsics de violència relacional entre joves. Un primer tipus, seria la violència política, que englobaria qualsevol acció violenta duta a terme en contra d'ideologies contràries, o en contra d'ètnies o identitats culturals diferents a les de qui agredeix. En segon lloc, trobem la violència de domini, que es posa en pràctica amb la finalitat d'ostentar una posició de poder envers altres joves o sobre el territori. Hem inscrit el "bullying" dins d'aquesta violència de domini, per bé que té elements que també l'associen a la violència lúdica. La tercera modalitat de violència entre joves, precisament, seria la violència lúdica, desenvolupada com a diversió o entreteniment, sense que necessiti cap altre motivació. Finalment, ens resta parlar d'un quart tipus, que és la violència "casual" o ocasional. A l'igual que passa amb la lúdica, no és una violència causada per conflictes importants, sinó que es practica quasi més com una actitud procliu a tenir esclats violents per petits incidents quotidians. Moltes de les baralles típiques de discoteca estarien dins d'aquest tipus de violència, en provocar-se per nimietats.

A tenor de l'experiència dels mateixos/es joves, les violències més esteses són la violència de domini i la violència "casual", per bé que la seva prevalença ve condicionada per raons de gènere. Així, entre els nois, segons dades de l'ECESC 2005-2006, la violència basada en motius de domini (com la rivalitat, o la coerció) abasta el 28% de les causes d'agressió, mentre que entre les noies aquest tipus de violència baixa al 23%. Just el contrari del que passa amb la violència "casual", que arriba a un 27% entre les noies, i a un 21% entre els nois. De manera que es pot dir que la violència de domini encapçala els motius d'agressions entre nois, mentre que entre les noies ho fa la violència "casual". D'altra banda, la violència deguda a l'existència de grups de joves violents és d'un 22% entre els nois, mentre que entre les noies baixa substancialment, fins al 13%. Les proves fetes mitjançant l'anàlisi factorial de correspondències múltiples i mitjançant les regressions logístiques també conclouen que la condició masculina, en els joves, predisposa a exercir la violència física molt més que no la condició femenina, en les joves.

En qualsevol cas, el col·lectiu de joves sembla tenir una relació més intensa amb el fenomen de la violència que no els adults. Així i tot, una primera conclusió que volem apuntar és que, en termes quantitius, aquestes manifestacions violentes representen un percentatge relativament reduït dins el global de la població jove a Catalunya. Els nois que declaren ser víctimes d'actes violents persistents (periòdics o habituals) eren el 7,6% dels nois

escolaritzats a Catalunya durant el curs 2005-2006, i en el mateix període, per a les noies, la prevalença dels actes violents era del 2,7%.

Els incidents violents entre joves tenen lloc en espais o trajectes habituals: a l'escola, als voltants de l'escola on van o de la casa on viuen, o bé en el camí d'un lloc a l'altre. Cal pensar que els i les joves en edat d'estudiar passen pràcticament tot el temps que són fora de casa en aquests espais i itineraris, durant els dies laborables. Això, i la coincidència en aquests espais i trajectes amb d'altres joves, explica la major probabilitat de que sigui aquí on es donin la major part dels enfrontaments violents. Malgrat tot, destaca la prevalença que es dona en els transports públics, que aplega un 10,2% d'aquests incidents (cal tenir en compte que l'espai que més n'aplega és l'escola, amb un 20%). A més, la intensitat de violència emprada en els incidents que hi tenen lloc entre joves és la més elevada d'entre els diferents espais on es produeixen incidents (s'empra una violència física considerable en el 45% dels casos, quasi en la meitat).

Tanmateix, la violència entre joves és també present en altres espais, com la via pública i algunes zones d'oci. En termes absoluts, la violència present en espais com discoteques o similars és més baixa que en altres espais com l'escola, per exemple, però cal tenir en compte que el temps d'ocupació dels espais d'oci per part dels i les joves és molt menor (sol ser els caps de setmana a les tardes i a les nits) que no el temps que romanen a l'escola, per exemple. Així, en termes relatius, semblen ser els espais d'oci comercials, com les discoteques i similars, aspecte clarament percebut pels i les joves, que pensen que és en aquests llocs on tenen més probabilitats de tenir un incident violent (el 55,9% creu que "força" o "moltes" vegades). Mentre, tot i ser a l'escola no menys de 25 hores setmanals, els i les que pensen que en aquest espai s'arrisquen a tenir sovint incidents violents es redueixen a una tercera part dels/les responents.

També s'enregistren un nombre considerable d'incidents violents entre joves en el marc de les instal·lacions esportives (cal pensar que en el decurs de la pràctica d'esports de contacte, òbviament), on destaca que en al voltant d'una tercera part de les agressions, els i les joves declaren que s'hi emprava una violència física considerable. Cal dir que la violència entre joves vehiculada a través dels espais d'esport, però, té una afectació molt més alta entre nois que no entre noies. En contraposició, entre noies es donen molts més casos d'agressions mitjançant missatges a Internet o per telèfon mòbil, tot i que aquest és un tipus de violència que es limita a ser violència només verbal, lògicament.

Les manifestacions de la violència relacional entre joves poden ser de dues formes: o bé mitjançant la violència física, o bé mitjançant la violència psicològica. Aquesta darrera inclou la violència verbal (amenaces, insults...), però també estratègies de difamació, o d'aïllament i de marginació de la víctima. La violència física és la violència emprada recurrentment pels nois, tot i que cada cop més està essent incorporada també per les noies (sobretot en entorns de classes baixa). De moment, però, en el 47,6% de les agressions que tingueren lloc per part de nois es va emprar violència física considerable, per sols un 33,4% dels casos quan qui agredia eren noies.

En canvi, la violència psicològica (verbal o d'aïllament) sembla ser més pròpia de la condició femenina. De la mateixa manera, en entorns de classes mitjanes o altes, i amb un cert capital cultural, la violència física entre joves es redueix substancialment, en ocasions substituint-la per violència psicològica.

En el context de relacions juvenils actual, hi ha dos grups clarament diferenciats que fan un habitual ús de la violència política. D'una banda, els grups de joves amb estètica skinhead i ideologia neonazi; de l'altra, els grups alternatius "antisistema" (que poden aplegar joves pertanyents al moviment okupa, punks, redskins -joves amb estètica skinhead i ideologia comunista- i sharp -que respon a les sigles s.h.a.r.p. (Skin Heads Against Racial Prejudice) i són joves d'estètica skinhead i ideologia antiracista i tendències anarquistes-, i alguns grups de joves independentistes). L'activisme dels dos grups és, però, força diferent. D'una banda, els skins neonazis incorporen la violència com un signe d'identitat, i la practiquen de forma sistemàtica i indiscriminadament contra altres joves. El seu objectiu són preferentment els/les joves d'estètica alternativa o ideari catalanista, així com els/les joves d'ètnia magrebina o subsahariana. Un subtipus d'aquesta violència és la violència hooligan, protagonitzada per grups ultres seguidors d'algun equip de futbol o d'altres esports, i que dirigeixen contra seguidors/es -o grups ultres- dels equips contraris. Tot i amb això, el cert és que els/les joves skins neonazis poden dirigir els seus actes violents contra qualsevol jove que es trobin pel carrer, o fer actes vandàlics regularment, atès que la violència "gratuïta" forma part del seu estil de vida i de la seva identitat. En canvi, el grup de joves alternatius no incorpora la violència sistemàtica contra altres joves com a estil de vida (fora d'actes violents contra joves skinheads neonazis, normalment com a resposta a provocacions prèvies o atacs d'aquest altre grup). Sí que es detecta, però, en el grup de joves alternatius, un cert ús de la violència -en ocasions força intensa- contra la policia i d'actes vandàlics en les seves marxades, manifestacions i concentracions antisistema, així com davant d'un desallotjament d'un immoble ocupat, o en determinats esdeveniments socials.

Els grups de joves violents són un particular motiu de por entre els i les joves catalans/es, però la seva incidència en la seva realitat quotidiana és limitada. Així, són un 47% els/les que diuen haver-se trobat almenys algun cop amb grups de joves amenaçadors o conflictius, però només en el 3,2% dels i les joves aquests encontres són habituals. Els grups percebuts com a més perillosos, i amb una certa presència entre els i les joves, són els grups de joves skins neonazis, que protagonitzen el 47,6% d'aquests encontres amb grups perillosos. Van seguits de les bandes llatines (amb un 32,6% dels encontres), i ja a distància, dels grups del que hom anomena “quillos” (amb un 13,5% dels encontres). Els encontres amb grups de joves “alternatius” considerats perillosos, d'altra banda, no arriben ni al 5% (cosa que ens fa pensar que no són percebuts com a grup amenaçador per part de la major part dels i les joves). Tot i que la majoria dels i les joves no s'adscriu a cap grup estandarditzat de joves, els i les que ho fan, es distribueixen pràcticament a terços entre els grups de joves skins neonazis, els grups de joves “alternatius”, i les bandes llatines (en aquest cas, patrimoni exclusiu -lògicament- dels i les joves d'origen llatinoamericà).

En la línia del que les anàlisis quantitatives ja perfilen, en l'anàlisi qualitativa també queda palès que la major part dels i les joves catalans percep com a principals grups problemàtics els formats per joves skins neonazis, que pel que sembla practiquen una violència continuada i de particular assetjament dels grups de joves “alternatius”, catalanistes, pertanyents a altres ètnies, o fins i tot contra qualsevol jove indiscriminadament. En poblacions mitjanes o petites, on és més fàcil la reiteració d'incidents entre els mateixos/es subjectes, és on l'activitat d'aquests grups crea més por, inseguretat i psicosi en els i les joves de la població. Val a dir que bona part de la psicosi ve generada per l'elevada freqüència dels seus actes, i pel seu *modus operandi*, consistent en fer sempre atacs grupals, sovint contra joves que van sols/es o que són pocs/es. La sensació dels i les joves que en són víctimes és d'indefensió (més acusada en el cas de joves d'altres ètnies) i d'impunitat dels agressors/es a causa de la nul·la resposta de les autoritats. Precisament aquesta sensació d'impunitat també l'experimenten els i les joves skins neonazis, i els anima a donar continuïtat a les seves actuacions, i a incrementar-ne la intensitat.

Els grups de joves skins neonazis es componen fonamentalment de joves de classe baixa, amb capital cultural baix, de famílies castellanoparlants, i amb un elevat fracàs escolar. En les poblacions mitjanes i petites hi ha una certa confusió entre aquests grups i els grups genèrics de joves amb el mateix perfil socioeconòmic (anomenats “quillos” per part dels i les joves de classes mitjanes i altes), per la tendència d'aquests grups a adoptar l'estètica skin neonazi i fer profusió de formes violentes. Tanmateix, en les grans zones urbanes, la distinció es fa més clara i emergeix per una banda els grups de joves “quillos” (que no

practicarien la violència política) i els grups de joves skins neonazis (que en la mesura que s'especialitzen en violència política, es fan més transversals quant a origen social dels seus membres -que poden ser de classes mitjanes o altes, per bé que sempre amb els denominadors comuns del baix capital cultural, l'elevat fracàs escolar i la dicció castellanoparlant-).

Malgrat tot, les bases ideològiques dels grups de joves skins neonazis solen ser molt febles, atès el seu gran desconeixement de les mateixes. D'altra banda, ni el baix capital cultural ni l'origen castellanoparlant són la clau de la seva aparició, ja que la majoria dels i les joves que responen a aquest perfil no es fan ni skinheads ni neonazis. En canvi, el fracàs escolar, un entorn familiar problemàtic, i certs elements d'inadaptació social, expliquen força millor el fet que hi hagi joves amb un ressentiment i ràbia continguts, que responen violentament a la seva situació de marginació social. L'alineament d'aquests/es joves amb grups d'extrema dreta espanyolista no és tant per vocació ideològica, com pel fet que els grups d'aquest signe polític són més proclius a la violència, i això els serveix de subterfugi per justificar els seus esclats i exhibicions de violència. L'única divisòria que semblen tenir clara, aquí sí que per raons d'origen cultural, és la de l'espanyolisme contra el catalanisme. D'altra banda, però, cal tenir en compte que per a molts joves que s'adscriuen a aquest tipus de grups, la funcionalitat real dels mateixos és fer-los sortir de la seva situació de marginalitat, fer que experimentin sensació de poder -ni que sigui pel fet de fer por- i fer-los sentir que destaquen en algun terreny, encara que aquest terreny sigui el de la violència.

En societats multiculturals i multiètniques, com comença a ser la societat catalana, hi ha també el risc d'enfrontaments entre joves de diferents orígens. En la realitat catalana actual, no sembla que hi hagi un risc seriós de conflicte en aquests termes. Certament, s'aprecia una certa segmentació i rivalitat -amb conflictes puntuals- entre joves magrebins/es, subsaharians/es i llatinoamericans/es en espais comuns i a partir de certa massa crítica, però no es pot parlar d'una confrontació violenta generalitzada. Novament, l'única violència ètnica enregistrada és la que practiquen els grups de joves skins neonazis contra joves d'altres ètnies o cultures. En un segon terme, perquè sol reduir-se a episodis molt concrets, trobem alguns enfrontaments violents recurrents entre joves "quillos" i joves pertanyents a bandes llatines (a distingir dels grups de joves llatins/es, que només són grups d'amistats informals formats per joves d'origen llatinoamericà, i que no solen veure's implicats en baralles amb altres grups de joves). En determinats entorns on solen operar, s'ha de dir que les bandes llatines també provoquen temor entre els i les joves, però la seva incidència real sembla ser molt menor.

Pel que fa a la violència de domini, és la violència més transversal entre joves, i en major o menor mesura es pot dir que és present en totes les classes socials. El que canvia, però, són les formes de dominació. En classes mitjanes i altes, hi ha una diversitat d'elements que compten per a ser líder d'un grup (indumentària, aspecte físic, personalitat, fins i tot destacar en els estudis). En aquest context, els enfrontaments seriosos es dirimeixen sovint mitjançant la violència psicològica -expulsant algú del grup d'amistats, o fent-li el buit, o escampant rumors difamatoris o que facin explícit el menyspreu per aquell/a jove-. És un tipus de violència força discret, sovint invisible a ulls dels adults, i que és més proper als codis relacionals associats a la feminitat, per bé que en entorns on la violència física està mal vista, els nois també la practiquen. De vegades, esdevé també una violència grupal d'imposició de tendències, on el o la jove que no segueix les pautes bàsiques del grup en queda fora i en resta estigmatitzat, sovint simplement per ser manifestament diferent als o a les altres (així, o per dur roba "pija" -de marques cares- entre un grup de joves alternatius/ves; o per dur roba senzilla o alternativa en un grup de joves que porten roba cara; o per treure bones notes en un grup de joves mals estudiants, o a l'inrevés; o per no complir els cànons estètics dominants, o tenir algun defecte físic; etc.). Moltes vegades, però, l'estigmatització -que pot derivar en "bullying"- vé modulada per les habilitats socials i relacionals del o la jove que n'és objecte, de manera que les personalitats jutjades com a menys atractives per part de l'entorn en seran les més exposades. L'objectiu, però, de la violència de domini sol ser el d'ostentar un estatus o un lideratge dins del grup, i el de defensar certs privilegis. Així, la violència de domini es posa en marxa quan cal deixar clar qui és el o la líder del grup, o quin és el grup dominant, o quan hom defensa allò que considera "propi" -per exemple, la parella-.

En les classes baixes i de baix capital cultural, la violència de domini també existeix, però adopta més sovint la forma de violència física, sobretot entre els nois (però també entre les noies). Les motivacions, però, són les mateixes: obtenció d'estatus o lideratge grupals, i manteniment de privilegis associats a la condició de poder ostentada. En aquests entorns, però, l'estigmatització deriva amb molta més freqüència en situacions de "bullying", i per tant, en agressions físiques i psicològiques continuades. També proliferen més les baralles per causa de l'acostament d'altres joves a les seves parelles (així, sobta el grau de violència física que s'empra entre les noies quan una altra noia es fixa en el "nòvio"; de la mateixa manera, que altres nois mirin la teva "nòvia", sol ser suficient com per iniciar una baralla). En aquests entorns, l'estatus i els lideratges de grups entre nois solen ser una qüestió de força física o potser pel fet de destacar en algun esport, però no hi ha moltes més raons. En el cas de les noies, també es lidera a partir de la capacitat d'atracció física de nois, però a

diferència del que passa entre les classes mitjanes i altes, la força física és un factor de lideratge, com passa entre els nois.

La violència de domini territorial entre joves és gairebé anacrònica, en la realitat social catalana actual. La disputa pel domini d'un territori concret es dona en ben comptades ocasions, i darrerament solia ser desenvolupada per les anomenades bandes llatines (grups de joves llatinoamericans/es relativament organitzats i fortament jerarquizats), en particular per les bandes rivals conegudes com a "Latin Kings/Queens" i "Ñetas". Tanmateix, els casos reals de baralles entre joves d'ambdós grups van ser només puntuals, i a partir d'un determinat moment, ja pràcticament no n'hi ha. Es donen, això sí, alguns casos de baralles entre joves d'aquestes bandes i grups de joves autòctons, però no tenen un significat territorial clar. D'altra banda, només una molt petita proporció dels joves llatins/es s'adscriu a aquestes bandes, i la immensa majoria dels grups d'amistats informals formats per joves llatins/es no participa d'aquesta lògica.

La violència lúdica és vista pels i les joves que la practiquen com una diversió, i se sol vincular a la pràctica d'un oci pobre, amb poques opcions d'entreteniment (cosa que es dona més entre les classes baixes amb poc capital cultural, que no entre classes mitjanes o altes, o que entre classes amb capital cultural mig-alt). Sorgeix espontàniament, sota la forma habitual d'actes vandàlics, i és més practicada per nois que per noies. Entre els nois, la practiquen grups de joves "quillos" i grups de joves skinheads (aquests darrers afegeixen com a violència lúdica les agressions a d'altres joves triats a l'atzar -als quals fins i tot van a buscar a la sortida d'alguns espais d'oci-).

Una modalitat de violència a mig camí entre violència de domini i violència lúdica -per bé que nosaltres la integrem en la primera- és el "bullying", quan la violència (física o psicològica) esdevé una diversió continuada del grup a costa d'un/a altre/a jove, i escenifica clarament una situació de dominació del grup agressor/a sobre la víctima. Entre les classes mitjanes i altes, el "bullying" es practica més sota les formes de burles constants, rumorologia difamatòria, i marginació relacional del o la jove víctima. Entre les classes baixes, aquestes pràctiques també hi són, però predominen les agressions físiques, sobretot entre els nois. Per bé que el "bullying" s'origina en els centres educatius (ja sigui a les escoles o als instituts), normalment es desenvolupa fora de l'aula: o bé a zones comuns -als lavabos, passadissos o al pati-, o bé al carrer, on es fa més freqüent. En el cas de poblacions petites, el fet de convergir la major part dels i les joves en els mateixos espais d'oci, fa que el "bullying" pugui esdevenir un assetjament permanent, que indueix al o a la jove víctima a recloure's al propi domicili (i a la llarga, si l'assetjament no s'atura, a marxar de la població).

Totes les víctimes de “bullying” se senten indefenses davant dels agressors/es (que a més acostumen a actuar en grup), i diuen no rebre cap ajut per part del professorat ni de la resta de companys/es. De fet, les actuacions del professorat solen ser mínimes, circumscrites al centre, i no serveixen per escarmentar els agressors/es; ans al contrari, l'efecte que solen tenir és el de que aquests redoblin les agressions contra la víctima, per haver-se queixat al professorat de la seva situació. Pel que fa als companys/es de l'aula, actuen com a espectadors/es i declaren no voler interposar-se per por a no ser objecte de represàlies per part dels agressors/es. Amb l'actitud neutral que adopten, però, el que fan és donar ales i promoure encara més els actes de “bullying”. Finalment, val a dir que en alguns casos on la reiteració i la intensitat del “bullying” va fer que les famílies afectades requerissin la intervenció policial i/o dels serveis socials, aquestes institucions també es van mostrar inoperants, en no poder fer res per evitar les agressions continuades. De bell nou, a la sensació d'indefensió de les víctimes es contraposa la sensació d'impunitat que elles i els seus agressors/es tenen de qui fa de “bullier”, cosa que fa que les agressions no cessin.

Finalment, en relació a la violència “casual” o ocasional, aquesta respon a petits incidents que es poden donar entre joves a qualsevol lloc, però que sovintegen principalment a determinats espais d'oci, com discoteques o d'altres recintes lúdics. La violència “casual” està molt més estesa i té més incidència en entorns de classes socials baixes, on hi ha més prevalença de la violència física, per bé que en major o menor grau és present en espais d'oci del tipus dels esmentats de tots els entorns socials. En aquests espais, és fàcil que hi hagi trepitjades o empentes accidentals, i aquest tipus d'incident sol ser respost per certs joves en forma de violència física, la qual s'expandeix a la resta de membres del grup a què pertany cada jove. El fet que en aquests espais proliferin l'alcohol i les drogues, i que molts dels i les joves que hi van en prenguin, funciona com un catalitzador d'aquesta violència “casual”, a l'igual que explica que davant d'incidents irrellevants, les respostes violentes aplicades siguin desproporcionades, i donin lloc a baralles multitudinàries.

Al marge de les discoteques i altres llocs similars, la violència “casual” es dona també en encontres ocasionals al carrer, o en petites disputes a l'escola. Té molta més presència, com a violència física, en entorns de classes socials baixes i amb poc capital cultural, on la violència forma part de l'estil de vida de molts dels i les joves que hi resideixen. En entorns de classes mitjanes i altes, es redueix la presència de la violència “casual” física, però no deixar d'haver violència verbal i psicològica associada a les mateixes causes, sobretot quan les implicades són noies.

La violència, com hem pogut veure anteriorment, es practica en els tres espais bàsics de convivència dels i les joves, deixant al marge l'espai familiar (que no era objecte del nostre estudi). Tanmateix, és en la via pública on hi ha més violència física entre joves, mentre que és a l'escola on sol haver més violència psicològica. Tanmateix, la violència física que es desenvolupa al carrer, ho fa en la majoria dels casos en vies públiques adjacents a zones comercials d'oci juvenil, així com també -tot i que en menor mesura- en el marc de festes locals o de barri. Altrament, és també al carrer on es dona una perllongació del "bullying" escolar, adquirint fora del centre educatiu una dimensió de violència física.

L'ús dels espais, però, varia molt en funció del tipus de joves de què es tracti. Així, els i les joves de classes mitjanes i altes fan ús d'una major diversitat d'espais d'oci, i tenen una major densitat d'activitats d'oci en el seu temps lliure. En canvi, en els entorns socials de classe baixa els grups de joves tendeixen a concentrar el seu oci o bé al carrer, o bé en la zona comercial d'oci juvenil de referència territorial. Aquestes distincions d'ús estan en part associades a la capacitat adquisitiva inherent a cadascun dels entorns, però també a una cultura de l'oci diferent en uns i altres joves. D'aquesta manera, són els i les joves de classes mitjanes i altes els més proclius a aprofitar els recursos d'oci alternatius a les grans zones comercials, i s'inscriuen a esplais, centres excursionistes, casals de joves, o a clubs d'aficionats a una forma d'oci determinada (des de jocs de rol a cinefòrums, passant per grups de teatre). En les poblacions mitjanes i petites, és aquest mateix perfil de joves el que també forma part, en una certa quantitat, de les entitats culturals del municipi (castellers, grallers, diables...), mentre que la proporció de joves que hi participen baixa força en els grans nuclis urbans. Pel que fa als i les joves d'entorns de classe baixa, participen molt menys que tota la resta en aquestes entitats, i en els centres referits anteriorment (si de cas, en alguns casos s'inscriuen a clubs esportius). Són els i les joves que tenen un oci menys organitzat i pautat, i la major part del temps es tracta d'un oci de carrer, buit de continguts i pobre en activitats. Precisament aquesta pobresa d'activitats és el que fa que recorrin de tant en tant a la violència lúdica (en forma de vandalisme, per exemple), com una manera de passar l'estona. En les zones rurals o en poblacions amb una oferta d'oci juvenil escassa, bona part de l'oci dels i les joves -amb independència del seu origen social- transita també a la via pública, però aquests/es joves es queixen de la falta de locals per estar-s'hi. Com que de vegades la climatologia no acompanya, tendeixen a quedar-se a casa, xatejant amb els amics i amigues per Internet.

La segmentació entre joves no es produeix només en funció dels usos del seu temps d'oci, i de la qualitat de les activitats que hi desenvolupen. En l'imaginari col·lectiu d'aquests/es joves, s'opera un etiquetatge d'uns i altres en funció de les zones on van. Així, per exemple,

hi ha discoteques o locals que són percebudes com de “pijos” (etiqueta per a joves de classes altes i estètica basada en roba de marca), altres com de “quillos” (etiqueta per a joves de classes baixes, baix capital cultural i estètica entre informal -nois i noies- i sexualment provocativa -sobretot noies-), i altres com de “kumbas” o alternatius/ves (joves d'ideari alternatiu, progressista o catalanista, i amb estètica informal o alternativa), per exemple. El cas és que els diferents grups de joves elaboren, mitjançant l'etiquetatge, un mapa de les zones d'oci que suposadament apleguen a uns i altres, i cadascú acostuma a moure's -a més de fer-ho amb criteris locals i de proximitat- pels llocs que considera afins a la seva tendència. Hi ha pocs llocs de designació neutral o variada.

La violència entre joves: un fet grupal

Entre els i les joves catalans/es, l'oci és una activitat grupal, a l'igual que bona part de les conductes violentes quan són manifestades. A partir de l'adolescència, els i les joves tendeixen a agrupar-se en colles d'amics o amigues relativament tancats, ja sigui en funció d'afinitats estètiques (musicals, d'indumentària, de tipus de lleure...), ideològiques, ètniques, o simplement per coincidència en espais comuns (com l'escola o l'institut). Alguns d'aquests grups de joves s'estructuren a partir d'un grau de tancament i cohesió interna elevats, fins el punt que poden arribar a despersonalitzar els/les joves que els integren (ja que tendeixen a mimetitzar-se en l'estètica, la roba, els gustos musicals i de lleure, la ideologia -si n'hi ha- i les activitats que fan). Són grups que demanen i ofereixen lleialtat i confiança, alhora que funcionen amb elevades cotes de solidaritat grupal. Aquesta cohesió de grup condiona les relacions dels seus membres amb altres grups de joves, i això té efectes en la violència quan aquesta es produeix. En la majoria dels casos, hi ha un codi no escrit i implícit, que fa que tot el grup respongui a l'uníson quan un dels seus membres inicia una baralla. D'altra banda, quan aquests/es joves porten a terme actes violents, ho fan gairebé sempre en el marc del grup. La violència entre joves, doncs, és una violència eminentment grupal. Dels grups de joves que responen a un perfil establert, i arrel de la percepció dels mateixos/es joves i altres agents socials que hi treballen, sembla ser que els grups de joves més tendents a fer ús de la violència física contra altres joves per iniciativa pròpia són els grups de joves skins neonazis (destacats molt per damunt de la resta de grups, pel que fa al seu caràcter violent), les bandes llatines, i els grups de “quillos”.

La importància del fet grupal en la violència entre joves queda confirmada, a nivell estadístic, pels resultats de l'anàlisi de l'ECESC 2005-2006. Quan s'analitzen les agressions rebudes pels i les joves, es detecta que en quan les agressions van ser perpetrades per un noi

individualment, en el 17,5% dels casos es va emprar una violència física considerable. Però quan les agressions es perpetraren per un grup de nois, s'emprà violència física considerable en el 30,9% dels casos. Curiosament, però, aquí emergeix novament un fet diferencial per raons de gènere. En el cas d'agressions perpetrades per noies individualment, l'ús de violència física considerable es dona en 11,8% dels casos; però quan les agressions provenen d'un grup de noies, només s'empra aquest grau de violència física en el 4% dels casos. De manera que, segons es desprèn de l'enquesta, mentre que en els nois el fet grupal és un augmentador de la violència emprada en les baralles, en les noies el fet grupal semblaria més aviat un inhibidor. D'altra banda, en les proves d'anàlisi factorial de correspondències múltiples també es deixa clar que el fet grupal condiona tant la identitat com les dinàmiques, experiències, percepcions i actituds dels i les joves en la construcció socials de les violències (activa o passiva, seriosa o informal -"en broma", com diuen-).

Perfil dels i les joves practicants habituals de violència cap altres joves

Els perfils dels i les joves practicants habituals de violència física contra altres joves respon, en tot cas, a patrons relativament comuns. D'una banda, acostumen a ser joves que no destaquen ni en l'àmbit escolar (de fet, la majoria provenen del fracàs escolar) ni en cap altra activitat per a joves, com no sigui en alguna activitat esportiva. Probablement, aquesta dada és la que explica bona part del seu ressentiment i ràbia social acumulada, que és el que els fa cercar en grups de tendències violentes una bona manera de canalitzar els seus sentiments d'odi difús, i addicionalment l'únic sistema en què poden destacar, guanyar estatus entre els iguals i sentir que tenen poder davant d'altres joves. En els grups d'aquests/es joves, la violència s'incorpora com a signe d'identitat del grup i dels seus membres -sobretot en un escenari grupal-, i passa a formar part del seu estil de vida recurrent. En aquest context, les demostracions de força que impliquen l'ús de la violència física serveixen per a guanyar estatus i jerarquia dins del grup, el qual eventualment sol liderar el o la jove que es mostra més agressiu/va.

Els entorns familiars d'aquests/es joves, en una gran majoria, contribueixen tant al seu descentrament individual i posterior fracàs escolar, com a proveir-lo de més ressentiment i sensació de frustració. Normalment, les famílies d'aquests/es joves tenen problemes de diferent tipus, des de situacions de desestructuració familiar, divorcis, separacions i famílies reconstituïdes, fins a addiccions del pare o mare o d'altres familiars, passant per la violència domèstica. En aquests casos, la internalització que fa el o la jove d'aquestes situacions el

porta a sentir-se frustrat i tenir encara més ràbia difusa, i estimula així les actituds violentes o de reacció agressiva i destructiva.

Es detecta, a més, que els i les joves amb tendències violentes han tingut una socialització familiar deficitària, ja sigui per l'excessiva sobreprotecció de les famílies, o bé per l'absentisme del pare i la mare en l'educació i la relació amb els seus fills/es. Els i les professionals de l'àmbit social que treballen amb infants, adolescents i joves creuen que la pèrdua d'una figura referent de proximitat presencial (que en el model de família tradicional desenvolupava la mare) crea inestabilitat i inseguretat en els infants, i condiciona negativament les seves capacitats de relació amb l'altri. D'altra banda, a mesura que van creixent, es detecta que molts pares i mares no dediquen el suficient temps als fills/es, i com a compensació els concedeixen tot el que demanen (a nivell material), i els permeten fer tot allò que volen; o bé opten per fer això mateix, però des d'una lògica de la sobreprotecció, no necessàriament absentista. D'alguna manera, s'inhibeixen a l'hora de marcar límits i establir normes, sota el pretext de delegar aquesta funció en l'escola. La conseqüència d'aquesta dimissió de l'autoritat paterna és la de joves inicialment desorientats (per la inexistència de límits i per aquesta normativitat feble), i després extremadament dominants, acostumats a satisfer sempre la seva voluntat i renuents a la cultura de l'esforç, i que quan troben algun obstacle en les seves fites, reaccionen amb violència i agressivament contra qui sigui. En els casos d'absentisme patern/matern més greu, cal afegir un dèficit d'afecte que marca el caràcter de l'infant primer, i de l'adolescent i jove després.

Per bé que quan un/a jove té aquestes característiques, ja cerca un grup que li sigui afí, el fet que en l'entorn social proper (a l'escola, al barri) predominin lògiques i maneres d'actuar que contemplin la violència instrumental com una eina relativament vàlida i present en la quotidianitat, constitueix tot un incentiu a adoptar aquestes pautes violentes pròpies de l'entorn. Així, en un entorn on la violència serveix per ser respectat, per guanyar estatus i privilegis, i per subjugar a altres joves i liderar un grup, l'adopció per part del o de la jove de la violència com a estil de vida respon una reacció adaptativa esperable. De vegades, aquesta internalització de les actituds violentes es pot arribar a fer en contra fins i tot de la socialització familiar, quan aquesta hi és i ha pretès imposar un altre model. El pes de l'entorn sovint pot més que el pes de la llar, sobretot quan els contextos són durs pels i les joves que no fan ús d'aquesta violència ni tan sols a títol defensiu. De fet, la immensa majoria dels i les joves que han declarat fer ús de la violència, diuen fer-ho per tal d'obtenir, en primer lloc, el respecte dels seus iguals. I els i les joves que, trobant-se en un ambient així, no es defensen i no responen a les agressions amb violència, reforcen la seva situació de marginació i s'arrisquen a perpetuar els abusos de domini i les agressions sistemàtiques

per part dels altres joves. En el cas del “bullying”, no defensar-se implica gairebé sempre l’increment de la freqüència de les agressions, i fins i tot una espiral ascendent en la intensitat de les mateixes. Així doncs, es dona la paradoxa de que en alguns entorns socials (normalment de classe baixa i baix capital cultural, i en zones marginals) la violència és un mitjà de supervivència en el medi, i els/les joves amb actituds normatives i pacífiques solen ser agredits pels seus homòlegs/es. Això mateix és el que passa en el medi escolar d’aquests entorns, amb l’alumnat que treu un bon rendiment acadèmic, immers de ple en una cultura de la resistència endegada per la majoria dels i les altres joves amb conductes disruptives a l’aula.

En aquests entorns socials, doncs, predominen els i les joves refractaris a l’educació i a l’escola, i que valoren més una feina manual i fàcil d’aprendre que no els estudis. La percepció, però, és merament instrumental: consideren que amb la feina guanyen diners i no han d’estudiar (tasca per a la qual es mostren incapacitats), i perceben que amb les feines manuals s’obtenen uns ingressos similars als de les feines que requereixen títols superiors. De tota manera, una de les característiques d’aquests joves és, precisament, la desestructuració de les seves trajectòries vitals, en tant que els manca el referent i l’espai estructurador del seu temps a nivell familiar i escolar i molts d’elles viuen en un complet buit ocupacional, fins al punt que el temps lliure esdevé, en realitat, la totalitat del seu temps, donat que tampoc tenen una ocupació laboral. Les actituds vitals d’aquests/es joves es caracteritzen per un acusat hedonisme presentista, que fa que es refugiïn en el gaudi despreocupat del moment (i de les drogues), en el buit de compromís i en el nihilisme de cara al futur. Troben l’acceptació que els cal en el si del grup d’amistats, guanyen el prestigi reconegut pels iguals mitjançant les dots de seducció física (sobretot en les noies) i l’exhibició de força física i d’agressivitat (sobretot en els nois).

En els i les joves més proclius a fer ús de la violència física en els seves relacions habituals amb altres joves, destaca darrerament el grau d’acarnissament a què s’arriba en algunes de les agressions o baralles. Alguns/es professionals de diferents camps destaquen que la intensitat de violència que solen aplicar en les seves baralles, porta a que per motius del tot irrellevants (pensem en la violència “casual”, o en la lúdica) es causin lesions importants a altres joves. Pel que sembla, la ingesta de drogues és susceptible d’explicar part d’aquesta utilització exagerada de la violència. Tanmateix, fins i tot quan no estan sota els efectes de cap substància, són aquests/es uns/es joves que no manifesten sentir cap empatia vers les víctimes de les agressions, ni semblen tenir límits ni cap sentit real de la responsabilitat en relació als actes violents que protagonitzen (els mateixos/es joves que s’han vist implicats en baralles i agressions reconeixen que arriba un moment en què perden el control del que

estan fent). Aquestes característiques de la seva personalitat expliquen la facilitat amb què tendeixen a provocar enfrontaments violents amb altres joves, i també propicien la internalització de la violència física com a part de la pròpia identitat i com a estil de vida. D'altra banda, la percepció del risc és baixa i es redueix sovint a un càlcul comparat de forces amb el grup de joves rivals, perquè pel que fa a la resta tenen una total sensació d'impunitat. Mai no pensen en què el o la jove agredit/da els pugui denunciar (diuen que aquestes coses no es fan mai), i en cas de fer-ho tampoc els inquieta gaire, per bé que aleshores anuncien actuacions de represàlia contra el o la denunciant.

Perfil dels i les joves víctimes de la violència entre joves

En contraposició, el perfil de les víctimes propiciatòries d'actes violents perpetrats per altres joves presenta poques disfuncions de partida. En la violència (física o psicològica) de caràcter grupal exercida contra un/a sol/a jove, el "bullying", les característiques comunes dels i les joves víctimes són per damunt de tot el tenir escasses habilitats relacionals (ser tímid/a o poc sociable) i el donar una aparença de feblesa i d'indefensió davant dels atacs (que si es confirma, farà que aquests es repeteixin un i altre cop). A partir d'aquí, la raó per ser triat com a víctima pot ser molt variada. Trobem des del fet de tenir algun defecte físic o psíquic, fins al fet de mantenir una conducta ben integrada en el medi escolar i amb un bon rendiment acadèmic. En realitat, junt amb els dos factors abans esmentats, cal que es produeixi un factor de distinció dissonant envers el grup genèric (dissonància que pot venir donada per la indumentària, els modals, la llengua, l'origen ètnic o cultural, excentricitats personals, o qualsevol altre qualitat que es tracti com a raresa), que susciti suficient sensació de rebuig a un grup de joves procliu a la violència relacional i a l'assetjament individualitzat.

A nivell estadístic, el 91,1% dels i les joves catalans/es escolaritzats/es en el curs 2005-2006 van manifestar que creien que hi havia joves maltractats/des a la seva escola, i un 42,9% considerava que hi havia força casos així (per bé que al voltant d'un 22% declarava no haver presenciats mai una agressió d'aquest tipus al seu centre). Justament el sentiment de por -ja fos molta o una mica- davant la possibilitat de ser agredit/da, abastava també al 42,9% de joves, enregistrant-se més temor a tal eventualitat entre les noies que entre els nois (fet avalat també pels resultats de les regressions logístiques efectuades al respecte en la part quantitativa de l'estudi), tot i que la prevalença del "bullying" entre aquests és major que entre aquelles.

A efectes pràctics, i com ja s'ha esmentat a l'inici del capítol de conclusions, el 7,6% dels nois catalans escolaritzats en el curs 2005-2006 declarava rebre agressions físiques periòdiques (diversos cops al mes) o habituals (cada dia o diversos cops a la setmana). En el cas de les noies, aquest percentatge es reduïa al 2,7%, per bé que cal tenir en compte que entre elles el "bullying" psicològic té més incidència. Quan es donen aquests casos, els i les joves víctimes recorren als adults en un 40% dels casos (en un 22% als pares i mares, i en un 18% al professorat), mentre que un 20% recorre a les amistats, un altre 20% declara tornar-se, i el darrer 20% diu no fer res.

Quan les agressions les reben els nois, només el 60% d'aquests declara rebre algun tipus d'ajuda d'algú, mentre que en el cas de les noies el percentatge puja al 74%. Quant a actituds dels i les joves que presenciïn les agressions, val a dir que un 24,2% declara que intenta ajudar (un 26,3% en cas de les noies, i un 21,1% en cas dels nois), mentre que un altre 34,5% (39,5% de noies, 29,5% de nois) voldria fer-ho, però no s'atreveix. Cosa que perfila clarament un model femení més empàtic que el masculí davant aquestes situacions. De fet, mentre només el 12,2% de les noies es mostra indiferent o fins i tot empatitza amb els/les agressors/es en aquests casos, entre els nois aquest percentatge es dispara fins el 26% del total. Pel que fa als qui presenciïn passivament els actes de violència exercida contra un company/a, juguen amb la seva actitud un rol essencial en la reproducció de la violència, com així es demostra també en l'anàlisi factorial de correspondències múltiples efectuat.

Un altre tipus de víctimes propiciatòries, però normalment no de la intensitat del "bullying", són els grups de joves que per la seva ideologia, estètica o origen, són víctimes d'altres grups de joves. Així, trobem que els i les joves d'ideari i estètica alternativa (que aplega a joves okupes, independentistes, redskins, punks, sharps, "kumbas"...), a l'igual que els i les joves d'ètnies magrebina i subsahariana, són víctimes propiciatòries de les incursions violentes que protagonitzen els grups de joves skins neonazis. En menor mesura, els i les joves llatins/es poden ser víctimes d'agressions de skins neonazis, per bé que puntualment poden agredir-se entre ells/es si formen part de bandes llatines rivals i enfrontades. En el cas dels i les joves assetjats pels grups de joves skins neonazis, la sensació és també d'indefensió i de por davant d'un possible atac, sovint perquè aquest també resulta desmesurat (els skins neonazis solen atacar en grup contra joves sols/es o poc nombrosos/es, però la desproporció en nombre de les víctimes no els inhibeix d'agredir amb inusitada violència). En paral·lel, els grups de skins neonazis tenen la percepció de poder operar en la més ampla impunitat, i això els envalentona per reiterar les seves agressions, i emprar-se en elles amb la duresa habitual. Episodis similars es veuen en les batusses entre

grups ultres d'equips rivals de futbol o altres esports, o en les agressions que aquests grups ultres (formats en la seva majoria per skins neonazis) perpetren indiscriminadament contra qualsevol aficionat/da dels equips rivals. Val a dir també que sovint els grups de joves més violents ostenten també el rol de víctimes de la violència d'altres joves, cosa que demostra que la relació amb la violència és lògicament bidireccional, i el fet de poder ser un dia agressor/a i un altre víctima forma part i és conseqüència del seu estil de vida. De fet, en bona part dels casos que han participat en el nostre treball de camp, era difícilment destriable la condició d'agressor/a o víctima, perquè sovint es donaven ambdós rols en el mateix/a jove. Aquesta forta relació entre agredir i ser agredit, d'altra banda, també es posa de relleu en els resultats de les proves de regressió logística, que apunten en la mateixa direcció i confirmen allò també detectat en el qualitatiu.

Tant en els casos de grups de joves objectiu d'altres grups de joves, com en els casos de joves víctimes de "bullying", es dona la circumstància que quan el o la jove no desenvolupen un caràcter violent, ni estan immersos en un grup de joves practicants habituals de la violència física, la sensació de victimització i d'indefensió davant les agressions es dispara. La sensació que tenen de feblesa comparativa, i d'inoperància de les forces de l'ordre per tal d'acotar i eradicar les actuacions dels grups de joves agressors/es, és tan elevada com ho és alhora en els grups de joves agressors/es (ja siguin skins neonazis, bandes llatines o "bulliers") la sensació d'impunitat i d'ostentació del poder mitjançant la violència física. Aquest estat de coses aboca a un cercle viciós: d'una banda, els grups de joves agressors/es continuen perpetrant agressions pel fet de saber-se impunes, pel fet de sentir-se poderosos envers els i les joves víctimes, i pel fet de canalitzar els seus impulsos violents; de l'altra, els o les joves víctimes desenvolupen una psicosis creixent, que en alguns casos pot dur en darrer terme a reaccions explosives, o que en el cas particular del "bullying" pot comportar una substancial rebaixa de l'autoestima i a la por a relacionar-se socialment (pel temor a sentir-se rebutjat). En casos extrems, la pressió exercida és tal que es pot arribar al suïcidi, com ha passat en alguns casos tristament ja coneguts. Les famílies d'aquests/es joves denuncien sovint la inoperància de les autoritats escolars, a més de la del sistema judicial. El desenllaç habitual del conflicte és el canvi de centre educatiu, per tal d'evitar perllongar més en el temps el sofriment del fill/a.

La violència entre joves com a símptoma

El fenomen de la violència entre joves, però, no deixa de ser sobretot un símptoma que té com a factors causals els condicionaments socials sota els que es desenvolupen aquestes

violències. Al condicionant de la socialització familiar inadequada, i al d'habitar en un entorn social procliu a la legitimació (potser més d'acte que de paraula) de la violència instrumental, cal afegir les característiques de l'entorn cultural global, l'impacte de les drogues, i la internalització de determinades relacions socials com a violència estructural.

Els i les joves d'avui dia viuen en una societat global molt influenciada per la construcció que fan de la mateixa els mitjans de comunicació i la publicitat, com a principals nous agents socialitzadors. Però els models d'existència que s'inculquen i es venen des de la publicitat i des dels mass media tenen a veure amb una cultura consumista, hedonista i narcisista, bàsicament, de manera que després no és d'estranyar que bona part de la joventut catalana actual pugui definir-se en base a aquests atributs. Consagren una cultura del tenir més que del ser, i en paral·lel promouen l'èxit a partir de la superficialitat (en base a l'aparença física i a la seducció per la imatge), i eduquen en el gaudi dels plaers i en el desenfrenament lúdic, més que no en la cultura de l'esforç, per exemple. Addicionalment, positivitzen la violència com a recurs per dirimir conflictes, i la promouen a bastament tant en les sèries o pel·lícules de televisió, com en els videojocs, com en programes on excèntrics personatges assolixen l'èxit mediàtic i grans ingressos a base de fer exhibicions periòdiques de violència verbal i fins i tot conats de violència física. Al mateix temps que s'erigeixen en agents transmissors de tots aquests antivalors mediàtics, són els mitjans els que més ressò es fan, curiosament, dels casos de violència protagonitzada per joves més punyents, fent-ne de vegades un tractament entre banalitzador i sensacionalista, que genera alarma social i que com a conseqüència perversa pot tenir un efecte multiplicador d'aquests actes puntuals. D'alguna manera, i de vegades sense ser-ne del tot conscients, els mitjans de comunicació (sobretot la indústria de l'entreteniment) i la publicitat creen una cultura de la violència, i propicien que determinades situacions de privació relativa de béns no de primera necessitat, sigui internalitzada pels i les joves com a una mena de violència estructural enfront de la qual reaccionen amb violència. En un món on cal tenir-ho tot per ser alguna cosa, no tenir accés a una part d'allò que es desitja resulta injust i frustrant (perquè d'altres ho tenen), i la frustració es torna en violència i agressivitat a la primera de canvi.

A la violència estructural de la pròpia societat de consum capitalista (on el poder adquisitiu discrimina l'accés d'uns i altres joves a una sèrie de recursos), cal afegir d'altres situacions que els i les joves practicants habituals de la violència perceben com a violències estructurals. Així, el sistema educatiu, que genera desigualtats entre aquells/es que poden seguir els ritmes i els/les que no ho aconsegueixen, i que estigmatitza a aquests/es darrers/es, sovint s'internalitza com una agressió o com un medi hostil, contra el qual reaccionar de forma disruptiva. La desvaloració de l'educació per part de les famílies i sovint

també dels entorns socials d'aquests/es joves, la progressiva pèrdua de la cultura de l'esforç i el desalineament del professorat i les famílies d'aquests/es nois/es, tanquen el cercle que explica la seva conducta refractària i manifestament inadaptada. Tanmateix, creiem que caldria també plantejar-se fins a quin punt la pedagogia aplicada i els actuals mètodes d'ensenyament són prou idonis, a la vista dels seus resultats.

Una altra violència estructural té a veure amb el món del treball, on les relacions que s'estableixen entre les empreses i els treballadors/es són cada cop més instrumentals, i on sovint s'implementa una flexibilitat que sembla tenir en compte només els interessos de la producció, en detriment d'institucions com la família, per exemple. La reacció visible, en el jovent actual (i aquí cal estendre-ho a àmplies capes d'aquest) és la de tractar la feina i a les empreses de la mateixa manera, de forma instrumental, i veure-les merament com una font d'ingressos sovint tant desagradable com imprescindible.

Les violències estructurals sentides poden arribar a ser força nombroses. Ho poden ser també el sentiment d'habitar en un entorn degradat, o el fet que la societat no valori res del que fas (no en va els i les joves d'aquests entorns que es caracteritzen per fer un major ús de la violència, semblen ser conscients de la seva marginació social, i manifesten tenir una autoestima molt baixa en la manera com parlen de si mateixos/es i en els adjectius que empen per autodefinir-se socialment). També hi ha alguns/es joves castellanoparlants que semblen internalitzar la immersió lingüística en català a les escoles i instituts com una forma de violència estructural (de vegades, per la posició d'inferioritat que això comporta en relació a d'altres companys/es o a la matèria lectiva), circumstància que -sempre que conflueixin condicions d'inadaptació general al medi- els decanta cap a grups de joves neonazis i cap a l'ús de la violència política amb consignes feixistes i espanyolistes.

Finalment, la indústria de l'oci comercial estableix uns espais d'oci estandarditzats, on les drogues hi són força presents. Els mateixos/es joves actuals banalitzen els efectes en la salut de l'alcohol, el tabac i el cannabis, i molts d'ells/es admeten obertament ser-ne consumidors/es habituals. Però a més, proliferen d'altres substàncies psicoactives, com la cocaïna, l'èxtasi, l'LSD, les amfetamines i els bolets al·lucinògens. Pel que sembla, bona part dels i les joves perceben les drogues com a un element més de la festa i la diversió, i com un estimulants que els permet gaudir més i millor d'aquesta, en extreure les seves sensacions de benestar (cerquen sovint un estat d'eufòria que anomenen "subidón"). Per a d'altres joves, fumar marihuana es converteix gairebé en una forma de relació, o en una forma de passar l'estona. El problema de les drogues dures que proliferen als espais d'oci com discoteques i similars, és que són euforitzants i tenen l'efecte de tornar més

agressius/ves els i les joves que les prenen. Catalitzen, així, les actituds violentes dels i les joves que les consumeixen, i augmenten la intensitat amb què practiquen la violència física contra altres joves o fins i tot contra l'autoritat policial. Expliquen, per tant, en bona part els esclats de violència que tenen lloc als espais d'oci referits. D'altres professionals que treballen amb joves i adolescents alerten de casos on les reaccions violentes i un temperament dispers i procliu a conductes explosives es cronifica, en joves que porten reiterant el consum d'aquestes substàncies de vegades des de la preadolescència.

Insuficiència de les mesures per combatre la violència entre joves

Tant els i les joves víctimes com els i les professionals de diferents àmbits coincideixen en denunciar la insuficiència de les mesures actuals per combatre la violència entre joves. Des de l'àmbit escolar, es fa palès que el professorat no té eines prou efectives per imposar la seva autoritat quan al davant es troba un grup relativament nombrós de joves amb conductes disruptives i desafiantes a l'aula. De la mateixa manera, sovint no detecten situacions de "bullying", o fins i tot quan les detecten, els protocols a posar en marxa no acaben de ser tan eficaços com caldria. D'altra banda, el freqüent desalineament entre les famílies de l'alumnat i el professorat del centre fa que tampoc no trobin el recolzament que desitjarien.

En els casos més greus de joves violents/es, quan es donen a l'aula, el professorat manifesta que el sistema no proporciona tractament psiquiàtric a determinats/des joves que ho necessiten, i la situació no es solventa. Pel que fa al sistema judicial, les mateixes forces de seguretat troben inadequats alguns internaments de joves amb conductes violentes extremes, pel sol fet de la saturació dels centres i la inexistència de recursos suficients.

Hi ha, però, iniciatives que semblen funcionar, o que almenys recaptin una percepció positiva entre alguns/es d'aquests/es professionals. Així, la derivació d'alumnat problemàtic dels instituts a les UEC sembla deixar satisfetes a les dues principals parts implicades (professorat i alumnes problemàtics/es); els processos de mediació semblen funcionar en la resolució de petits conflictes, i tenen un component pedagògic apreciable; i alguns plans de treball per tal de recuperar joves en situació problemàtica funcionen si les famílies s'impliquen activament en el procés de recuperació del o de la jove. De fet, en el tractament d'aquests/es joves és força important l'entorn familiar i social, fins al punt de que la implicació dels pares i mares, així com l'actuació en positiu de la parella (en cas dels nois), sol ser determinant per tal d'assolir un canvi de rumb i d'estil de vida del jove.

En realitat, però, la prevenció i el tractament de la violència entre joves és quelcom que ateny a tota la societat. El problema social de les violències que afecten els i les joves és important. No tant perquè es pugui dir que la violència entre joves ha augmentat o s'ha disparat en els darrers temps (que de moment no hi ha evidències de que així sigui), com perquè la persistència d'una certa prevalença -minoritària, per sort- de la violència relacional entre joves ha de ser per força una preocupació social, que lògicament crea alarma social i que priva els i les joves afectats/des de la qualitat de vida desitjable (pel que fa a les víctimes) i d'una integració social satisfactòria (pel que fa als joves violents/es).

No és l'objecte d'aquesta recerca oferir un receptari concret de mesures a aplicar davant del fenomen, ja que això creiem que hauria de ser objecte de debats profunds entre els i les professionals especialistes en intervenció social. Aquesta diagnosi, però, pretén aportar elements de judici i de coneixement del tema per aquests debats. I és en aquest context que pensem que cal remarcar una sèrie d'aspectes que hem acabat conclouent, i que ens han portat a dibuixar unes pinzellades com a aportació al debat esmentat.

En primer lloc, es fa evident que un dels principals problemes actuals en els episodis de violència entre joves, és que pels grups de joves tendencialment agressors/es, la violència sembla tenir més beneficis que perjudicis. No només perquè en alguns entorns juvenils fer ús de la violència implica ser respectat i fins i tot admirat, sinó perquè les agressions infligides a d'altres joves sovint queden impunes, i en la mesura en què aquestes es reiteren, també sovint aconseguen el que es proposen (intimidat, sentir-se fort i poderós, aconseguir la submissió del o la jove, o simplement divertir-se a costa d'una víctima indefensa). En paral·lel, la conducta no violenta d'altres joves pot esdevenir victimització, i la paradoxa rau en què en segons quines circumstàncies, no recórrer a la violència victimitza més, mentre que recórrer a la violència, tot i tenir costos, sembla ser l'únic recurs veritablement efectiu que els quedaria. O sigui, que la inoperància de les esferes que haurien d'actuar com a protectores en cas d'agressió, quasi és un argument promotor de la violència, encara que sigui una violència defensiva.

En certa manera, és fàcil pensar que un estat de coses com el reflectit en paràgrafs anteriors és difícilment sostenible. Davant dels actes violents, els o les joves que els hagin protagonitzat han de rebre una resposta ràpida i contundent que els desautoritzi i que els faci entendre que emprar la violència té costos dissuasoris. El missatge ha de ser, doncs, de tolerància zero contra la violència. I el sistema de sancions ha de ser efectiu i exemplar. En el cas del sistema judicial, pels casos més greus, la resposta també hauria de ser

exemplificadora. I en els casos de grups de joves que practiquen la violència amb caràcter habitual, i que assetgen regularment altres joves, potser caldria implementar una mena de dispositiu policial i institucional que capgiri aquest assetjament. D'aquesta manera, un marcatge policial sistemàtic revertiria en un major seguiment i control d'aquests grups, i en una sensació per part dels mateixos/es d'ofegament i de que el mantenir la seva actitud violenta té, efectivament, costos importants. De fet, en l'estudi una de les actuacions policials contundents contra aquests grups va tenir com a efecte la pràctica desaparició de les incursions habituals que feien contra altres joves en la localitat on operaven. És, en aquest sentit, per així dir-ho, un exemple de bones pràctiques. Novament, però, pensem que les actuacions per eradicar la sensació d'impunitat d'aquests grups hauria de ser objecte d'un debat entre els i les professionals de la matèria.

La violència com a fenomen cal tractar-lo des de l'escola, i des d'edats ben curtes. Atesa la falta d'empatia que hom detecta entre els i les joves violents/es, convindria que part de la socialització escolar se centrés en aspectes de convivència, d'educació per la pau, de respecte a la diversitat, i que també es treballés l'empatia. De la mateixa manera, caldria treballar les habilitats per a les relacions interpersonals, i una cultura del diàleg i dels pactes. En paral·lel, caldria repensar el model pedagògic, de gestió i de dinàmica relacional dels centres educatius, per tal de rebaixar la internalització del sistema educatiu com un acte de violència estructural per part d'alguns/es joves, i per tal d'evitar el sorgiment de cultures de la resistència escolar. En aquests termes, cal combatre de totes totes l'estigmatització (ni que sigui simbòlica) d'aquells/es que no poden seguir el ritme del curs. Potser la incorporació d'altres disciplines en el currículum -potser de caire més manual- on aquests/es joves puguin destacar, seria un dels aspectes sobre el qual reflexionar.

Però l'escola haurà de treballar, segurament, en diversos fronts. Així, és primordial restablir l'alineament i la fluïdesa de contactes entre el professorat dels centres educatius i les famílies de l'alumnat. Això, però, no és quelcom nou, ja que el professorat ho té ben clar que cal, però els seus esforços tenen resultats limitats: les famílies més receptives a la seva crida són, justament, la dels i les joves que normalment no tenen cap problema; en canvi, les famílies dels i les joves problemàtics/es, gairebé mai no apareixen. Com revertir aquesta situació, i com fer que aquestes famílies valorin la tasca educativa com cal, i així ho transmetin als seus fills/es, és una gran incògnita. Però de la seva resolució exitosa depèn bona part de la solució al problema. Potser convingui reeducar els pares i mares, per tendir a un model d'implicació compartida entre famílies i escoles en l'educació dels seus fills/es.

Un segon front que no admet ja demores, és el de la recuperació de l'autoritat del professorat. Alguns/es dels professionals participants en l'estudi -i no eren mestres, per cert- reclamaven fins i tot un canvi normatiu per reforçar la figura del professor/a, enfront de l'alumnat, i enfront de les famílies. D'altra banda, caldria proveir de recursos relacionals als i a les mestres, i dotar-los/les d'eines capacitadores.

Un tercer front, no aliè a l'escola, és el de les famílies. Aquest, però, és un tema complex, perquè quan parlem de la família no parlem d'una institució pública, sinó de l'esfera privada de la ciutadania. Les intervencions, doncs, són per força limitades. Algunes, però, es fan imprescindibles, sobretot quan es detectin casos d'infants o joves en situació de risc social. Sembla detectar-se en un cert nombre de les famílies actuals una desorientació envers la seva funció normativa, i envers com desenvolupar-la. Doncs bé, potser caldrà reorientar les famílies, i potser això es pugui fer des de l'espai comú de l'escola, o en centres cívics, etc. En alguns casos, sembla molt necessari fer accions d'acompanyament i suport a les famílies en la seva funció parental, que parteixin de la seva realitat i necessitats, i no com a discursos allisonadors i/o allunyats dels entorns concrets. Alguns/es pares i mares ens feien la reflexió, durant el treball de camp, del difícil que era educar els fills/es, perquè aquests no venien "amb un manual d'instruccions". Aquestes reflexions, per nosaltres, resulten extremadament significatives, i potser caldria ajudar en aquesta direcció.

Clar que seria miop tractar el tema de la família localment, en un exercici implícit de responsabilització íntegra d'aquesta en les disfuncions que presenta. Nogensmenys, tenim una família que és producte dels temps que vivim, i de com s'estructura avui dia la societat. I en aquesta direcció cal també apuntar: si un dels problemes de les famílies d'avui dia és que no socialitzen adequadament perquè els pares i mares no passen prou temps amb els fills/es, i la causa són les extenses jornades laborals i determinats horaris de treball, caldrà introduir canvis radicals per tal d'assolir una societat en què l'organització dels seus temps no estigui, com ara, més pensada per a la producció que per a les persones. I potser també caldrà que ens replantegem si el consumisme excessiu no comporta costos personals i familiars que no hauríem d'assumir.

Endinsant-nos en la variable entorn, d'una banda cal intervenir en els entorns locals, per tal de combatre la legitimació de la violència instrumental en els mateixos. Això no és feina d'un dia, per descomptat, i suposa una feina dura i continuada que han d'exercir els/les educadors/es socials, els centres cívics, i figures similars. Combinat amb el missatge ubic de que la violència sempre té costos, i amb actuacions exemplars al respecte. Però si la intervenció en l'entorn local és necessària, també ho és intervenir en l'entorn global. En la

mesura en què contribueixen a generar antivalors i a positivitzar la violència, les empreses que controlen els mitjans de comunicació i la publicitat haurien de ser objecte de fiscalització en les seves actuacions, perquè la part alíquota que els toca en la responsabilitat davant del fenomen de la violència entre joves no és precisament petita, al nostre entendre.

Finalment, cal seguir combatent el consum de drogues (de tot tipus), i en aquesta qüestió cal reclamar de les empreses promotores de les zones d'oci comercial i d'espais específics com discoteques, pubs i similars, que s'impliquin decididament en aquesta lluita. Al mateix temps, i aquest és potser el gran repte, cal conscienciar el jovent actual de que la festa i la diversió són possibles -i més desitjables- sense la ingesta de substàncies psicoactives. Potser les xerrades a les escoles i centres similars s'hagin de fer més reals i més properes, portant a casos de joves que expliquin el seu pas pel món de la droga, o les conseqüències de la pràctica habitual de violència relacional. La demanda de portar ponents més propers a la realitat dels i les joves ha sorgit per part dels i les professionals durant el treball de camp, i ens ha semblat una molt bona aportació, com a proposta.

En resum, doncs, el fenomen de la violència entre joves no sembla disparar-se, però en ell sí sembla persistir una certa prevalença entre determinats perfils de joves, i potser també un increment de la intensitat de la violència emprada, detall aparentment associat al consum de certes drogues euforitzants. En qualsevol cas, la persistència de conductes violentes de rellevància entre un cert nucli de joves, no pot deixar de ser objecte de preocupació social, com ho han de ser també els condicionants que propicien el fenomen. Per això, les intervencions han de ser multidireccionals, atacant els focus de violència allà on es produeixen, per tal de protegir els i les joves que en són víctimes i dissuadir els i les joves agressors/es, però també remonent les estructures del sistema social que condicionen l'aparició d'aquestes violències entre joves com a símptoma. Precisament per l'envergadura que suposa una actuació a tan gran escala, i que de ben segur requerirà la coordinació d'esforços entre diferents institucions i agents socials, creiem que la problemàtica hauria d'abordar-se primerament en el marc d'un debat interdisciplinari del qual surti un pla d'actuació multilateral contra la violència en la població de joves de Catalunya. Des del nostre estudi de diagnòsi del fenomen, volem aportar una perspectiva del problema, per tal de comprendre'l en profunditat, i contribuir modestament -mitjançant el coneixement obtingut- a fer possible el canvi a millor de l'actual estat de la qüestió. Esperem que les conclusions de la recerca puguin ser d'utilitat, al respecte.

BIBLIOGRAFIA

- AAVV (1981) *La violencia y sus causas*. París: Unesco.
- BENZÉCRI, J-P. (1982). *L'Analyse des donnees: Correspondances*, Paris, DUNOD.
- BERGA, A. (2003) "Aprendiendo a ser buenas. Los procesos de riesgo social en la adolescencia desde una perspectiva de género" a JOVENes. Revista de Estudios de Juventud, 19. Pàgs.: 116-135.
- BERGA, A. (2003) "La violència: problema o símptoma? Una mirada sociològica", Revista *Educació Social*, 23. Pàgs.: 11-22.
- BERGA, A. (2006) "La violència com a problema? Alguns falsos mites", *Àmbits*, 33. Pàg. 36-40.
- BERGA, A. (2006) *Adolescència femenina i risc social: un estudi d'itineraris biogràfics i estratègies culturals des d'una perspectiva de gènere*. Secretaria General de Joventut. Barcelona
- BERGER, P. (1986) *Invitació a la sociologia*. Barcelona: Herder.
- BERGER, P.; LUCKMAN, T. (1988) *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- BERIAIN, J. (ed.) (2004) *Modernidad y violencia colectiva*. Madrid: CIS.
- BISHOP, S. (2003). "The development of peer support in secondary schools", a *Pastoral Care*, Juny 2003, pp. 27-34.
- BOTTINELLI, M.C. (2000) *Herederos y protagonistas de relaciones violentas*. Buenos Aires: Lumen.
- BOURDIEU, P. (2000) *La dominació masculina*. Barcelona: Edicions 62.
- BOURDIEU, P. (1988 [1979]). *La distinción*, Madrid, Taurus.
- BOX, G. E. P. (1954). "Some theorems on quadratic forms applied in the study of analysis of variance problems" a *Annals of Statistics*, núm. 25, pp. 290-302.
- CARDÚS, S. (2000) *El desconcert de l'educació*. Barcelona: La Campana.
- CARDÚS, S. (coord.)(1999) *La mirada del sociòleg*. Barcelona: Ediuoc-Proa.
- CASAL, J. (1996) "Modos emergentes de transición a la vida adulta en el umbral del siglo XXI: aproximación sucesiva, precariedad y desestructuración" a *REIS* 75: 295-316.
- CEA D'ANCONA, M^a (2003): *Métodos de encuesta: Teoría y práctica, errores y mejora*. Madrid: Síntesis.
- CERBINO, M. (2006) *Jóvenes en la calle. Cultura i conflicto*. Barcelona: Anthropos.
- CLAUSEN, S-E. (1998). *Applied Correspondence Analysis: An introduction*, Londres, Sage.

- COMAS, M. (2006) "Joves i violència, anàlisi dels contextos en què esclata". *Àmbits*, 33. Pàg. 52-59.
- CONNELL, R.W. (1989) "Cool guys, swots and wimps: the interplay of masculinity and education". *Oxford Review of education*, vol.15, nº 3: 291-303.
- CRAMER, J. S. (2002). "On the origins of logistic regression". Discussion Paper 2002/01. UvA Econometrics, Amsterdam, Universiteit van Amsterdam.
- CRESWELL, J. W.; PLANO-CLARK, V. L. (2007): *Designing and conducting mixed-methods research*. Thousand Oaks CA: Sage.
- DALE, A.; ARBER, S.; PROCTER, M. (1988): "A sociological perspective on secondary analysis" a *Doing secondary analysis*. Londres: Unwin Hyman, p. 19-45.
- DELGADO, M. "Estética e infamia" a FEIXA, C.; COSTA, C.; PALLARÉS, J. (eds.) *Movimientos juveniles en la Península Ibérica*. Barcelona: Ariel.
- DELGADO, M. (1999) "La violència com a recurs i com a discurs" a *Aportacions* nº 7. Secretaria General de Joventut: Generalitat de Catalunya.
- DELGADO, M. (1999) "La violència com a recurs i com a discurs". Col. *Aportacions*, 7. Barcelona: Secretaria General de Joventut.
- DOMENACH, J.M. "La violencia" a AAVV (1981) *La violencia y sus causas*. París: Unesco.
- ECHEBURÚA, E. *Personalidades violentas*. Madrid: Pirámide.
- ELIAS, N. (1989) *El proceso de la civilización*. México: Fondo de cultura económica.
- ELZO, J. et alt. (1999) *Jóvenes españoles 99*. Madrid: Fundación Santa María.
- ESTRUCH, J.; CARDÚS, S.(1981) *Plegar de viure. Un estudi sobre els suïcidis*. Barcelona: Edicions 62.
- ESTRUCH, J.; CARDÚS, S. (1984) *Les enquestes a la joventut de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- FEIXA, C. (dir.); PORZIO, L. I RECIO, C. (coords.) (2006) *Jóvenes "latinos" en Barcelona. Espacio público y cultura urbana*. Barcelona: Anthropos.
- FERNÁNDEZ, C. (ed.) *Jóvenes violentos*. Barcelona. Icaria.
- FERRÁNDIZ, F.; FEIXA, C. (eds.) *Jóvenes sin tregua. Culturas y políticas de la violencia*. Barcelona. Anthropos.
- FISAS, V. (ed.) (1998) *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*. Barcelona: Icaria.
- FISAS, V. (ed.) *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*. Barcelona: Icaria.
- FREUD, S. (1970) *El malestar en la cultura*. Madrid: Alianza.
- FUNES, J. (1995) *La violència i els violents*. Barcelona: La Magrana.
- FUNES, J. (2006) "Els joves i la construcció de la inseguretats". *Àmbits*, 33. Pàg. 46-51.

- GALTUNG, J. (1998): *Tras la violencia, 3R: reconstrucción, reconciliación, resolución*. Bilbao: Bakeaz/Gernika gogoratzuz.
- GARRIDO, V. (2005): *Los hijos tiranos: el síndrome del emperador*. Barcelona: Ariel.
- GLASS, G. V.; PECKHAM, P. D.; SANDERS, J. R. (1972). "Consequences of failure to meet assumptions underlying the fixed effects analysis of variance and covariance" a *Review of Educational Research*, núm. 42, pp. 237-288.
- GLOVER, D.; GOUGH, G; JOHNSON, M.; CARTWRIGHT, M. (2000). "Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention", a *Educational Research*, núm. 42, vol. 2, pp. 141-156.
- GREENACRE, M.; PARDO, R. (2006). "Subset Correspondence Analysis: Visualizing relationships among a selected set of response categories from a questionnaire survey", a *Sociological Methods Research*, núm. 35, vol. 2, pp. 193-218.
- HAIR, J. F., BLACK, W. C., BABIN, B. J., ANDERSON, R. E. & TATHAM, R. L. (2006). *Multivariate data analysis* (6th. Ed.). New Jersey: Pearson / Prentice Hall.
- HALL, S.; JEFFERSON, T. (eds) (2002) *Resistance Through Rituals*. Londres: Routledge (ed. original: 1975)
- HEBDIGE, D. (2004) *Subcultura*. El significado del estilo. Barcelona: Paidós (ed. Original: 1979).
- HOSMER, D. & LEMESHOW, S. (2000). *Applied logistic regression*. New York: John Wiley & Sons.
- IZQUIERDO, M.J. "Los órdenes de la violencia: especie, sexo y género" a FISAS, V. (ed.) (1998) *El sexo de la violencia. Género y cultura de la violencia*. Barcelona: Icaria.
- LONG, J. S. (1997). *Regression models for categorical and limited dependent variables*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- LÓPEZ, P.; LOZARES, C. (1999): *Anàlisi bivariàble de dades estadístiques*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).
- KEANE, J. (1996) *Reflexiones sobre la violencia*. Madrid: Alianza.
- MARÍN, M.; RIVERO, M. (2003) *Jóvenes andaluces en zonas urbanas. Estudio de los factores de riesgo del comportamiento violento*. Sevilla: Instituto andaluz de la Juventud.
- MARTÍNEZ ROMÁN, M.A. (2001) "Género, pobreza y exclusión social: diferentes conceptualizaciones y políticas públicas" a Tortosa, J.M. (coord.) *Pobreza y perspectiva de género*. Barcelona: Icaria. pàg.65-83.
- MILLER, R. G. (1981). *Simultaneous statistical inference* (2nd. ed.), New York, McGraw-Hill.
- OJALA, K.; NESDALE, D. (2004). "Bullying and social identity: The effects of group norms and distinctiveness threat on attitudes towards bullying", a *British Journal of Developmental Psychology*, núm. 3, vol. 22, pp. 19-35.

- REDERO, H.; SAN MIGUEL, B. (2002) "Comprender la violencia, prevenir la violencia: retos para el Trabajo Social" a *Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social*. nº 10. p.119-137.
- RODRÍGUEZ, F. (ed.) *Comunicación y cultura juvenil*. Barcelona: Ariel.
- ROJAS MARCOS, L. (1995) *Las semillas de la violencia*. Madrid: Espasa Calpe.
- RUTTER, M. et. al. (2000) *La conducta antisocial de los jóvenes*. Madrid: Cambridge University Press.
- SÁEZ, L. (2005) *Estudi sociològic sobre els i les adolescents de Castellar del Vallès*. Ajuntament de Castellar del Vallès.
- SAEZ, L. (2006) "La violencia skinhead neonazi: algunas conclusiones d'un estudi de cas a Castellar del Vallès". *Àmbits*, 33. Pàg.60-63.
- SALMIVALLI, C.; LAGERSPETZ, K.; BJORKQVIST; OSTERMAN, K.; KAUKIAINEN, A. (1996): "Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group", a *Aggressive Behaviour*, núm 22, pp. 1-15.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. J. (1989). *Análisis de tablas de contingencia*. CIS- Siglo XXI, Madrid.
- SANMARTÍN, J. (2000) *La violencia y sus claves*. Barcelona: Ariel.
- SCHEPER-HUGHES, N. (1997) *Muerte sin llanto*. Barcelona. Ariel.
- SERRACANT, P. (2006) "Joves, canvi social i violències". *Àmbits*, 33. Pàg. 41-45.
- SIMMONS, R. (2002) *Odd girl out. The hidden culture of aggression in girls*. New York: Harcourt.
- TAFJEL, H.; TURNER, J. (1979). "An integrative theory of intergroup conflict", a S. Worchel; W. G. Austin (eds.). *The social psychology of intergroup relations*, Pacific Grove Ca, Brooks/Cole, pp. 33-47.
- TASHAKKORI, A.; TEDDLIE, C. (1998): *Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks CA: Sage.
- TOMARKEN, A. J.; SERLIN, R. C. (1986). "Comparison of ANOVA alternatives under variance heterogeneity and specific noncentrally structures" a *Psychological Bulletin*, 99, pp. 90-99.
- TOMÉ, A.; SUBIRATS, M. (1998) "Agressivitat i violència als centres educatius" a *Perspectiva i Diversitat 3*. Barcelona: Rosa Sensat.
- TOOTHAKER, L. (1991). *Multiple comparisons for researchers*, Newbury Park CA, Sage.
- TUBEÑA, A. (2001) *Anatomía de la agresividad humana*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- URRÁ, J. (2003) "Adolescencia y violencia. Tópicos y realidades" *Revista de Estudios de Juventud*, 62. INJUVE. Pág.11-20.
- WIEVIORKA, M. (1999) *La violence en France*. Paris: Seuil.

- WILLIS, P. (1988) *Aprendiendo a trabajar. Como los chicos de clase obrera consiguen trabajos de clase obrera*. Madrid: Akal (ed. original: 1977)
- WILLIS, P. (1998) *Cultura viva*. Barcelona: Diputació de Barcelona. Materials de joventut, 10.

ANNEXOS

ANNEXOS

Freqüència de trobada amb grups de joves amenaçadors o conflictius durant el curs

	N	%	acumulat
Sí, però poques vegades (una o dues)	1645	26,9	26,9
Sí, algunes vegades (tres o quatre)	602	9,9	36,8
Sí, força o moltes vegades (de cinc a vuit)	403	6,6	43,4
Sí, moltíssimes vegades (més d'un cop per setmana, cada dia)	190	3,1	46,5
No, mai	3269	53,5	100
Total	6109	100	
Ns/nc	169		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Característiques del grup amb el que es va trobar durant el curs

	N	%	% acumulat
Grups Neonazis	191	49,3	49,3
Bandes Llatines	126	32,4	81,7
Grups de "quillos"	48	12,5	94,1
Grups alternatius/antisistema	16	4,1	98,2
Altres grups	7	1,8	100
Total	388	100	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Característiques del grup del que forma part

	N	%	% acumulat
Grup Neonazi	18	34,2	34,2
Banda llatina	13	24,3	58,5
Grup alternatiu/antisistema	15	28,2	86,7
Altres grups	7	13,3	100,0
Total	52	100,0	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Lloc on va passar la trobada amb joves amenaçadors durant el curs

	N	%
A l'escola	702	15,8
A prop de l'escola o en el lloc on ens trobem sovint	892	20,1
En el camí de l'escola a casa	437	9,8
En transports públics	466	10,5
En una discoteca, en un bar o pels voltants	726	16,3
En una instal·lació esportiva o pels voltants	297	6,7
Als voltants de casa meua	428	9,6
On va passar? En un altre lloc	495	11,1
Total	4443	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a les discoteques

	N	%	% acumulat
Mai	685	11,1	11,1
Poques vegades	1937	31,4	42,4
Força i moltes vegades	3556	57,6	100,0
Total	6178	100,0	
Ns/nc	151		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals a l'escola

	N	%	% acumulat
Mai	985	15,8	15,8
Poques vegades	3070	49,3	65,1
Força i moltes vegades	2169	34,9	100,0
Total	6224	100,0	
Ns/nc	104		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Opinió sobre la freqüència amb la que els joves pateixen agressions físiques o verbals als carrers del lloc on viu

	N	%	% acumulat
Mai	2701	43,9	43,9
Poques vegades	2251	36,6	80,4
Força i moltes vegades	1204	19,6	100,0
Total	6155	100,0	

Ns/nc	173		
-------	-----	--	--

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Opinió sobre l'existència d'alumnes maltractats a les escoles

	N	%	% acumulat
No	536	8,6	8,6
Sí, però pocs	2986	47,7	56,3
Sí, bastants	2229	35,6	91,9
Sí, molts	504	8,1	100,0
Total	6256	100,0	
Ns/nc	73		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs

	N	%	% acumulat
Mai he vist que maltractessin cap noi o noia de l'escola	1327	22,0	22,0
Jo hi participo: jo també m'hi fico	165	2,7	24,7
No hi participo, però hi ha nois o noies que s'ho mereixen	390	6,5	31,2
Només miro, sense fer res, més igual el que passa	596	9,9	41,1
Només miro, sense fer res, però voldria ajudar	2119	35,1	76,3
Intento ajudar com puc el noi o noia que tracten malament	1432	23,7	100,0

Total	6030	100,0	
Ns/nc	298		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Actitud davant el maltractament de nois o noies a l'escola durant el curs segons sexe

		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Mai he vist que maltractessin cap noi o noia de l'escola	N	675	651	1326
	% col.	22,5	21,5	22,0
	R.A.	0,9	-0,9	
Jo hi participo: jo també m'hi fico	N	117	47	164
	% col.	3,9	1,6	2,7
	R.A.	5,6	-5,6	
No hi participo, però hi ha nois o noies que s'ho mereixen	N	251	138	389
	% col.	8,4	4,6	6,5
	R.A.	6	-6	
Només miro, sense fer res, més igual el que passa	N	425	172	597
	% col.	14,2	5,7	9,9

	R.A.	11	-11	
Només miro, sense fer res, però voldria ajudar	N	896	1223	2119
	% col.	29,8	40,4	35,2
	R.A.	-8,6	8,6	
Intento ajudar com puc el noi o noia que tracten malament	N	638	794	1432
	% col.	21,3	26,2	23,8
	R.A.	-4,6	4,6	
Total	N	3002	3025	6027
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 237,728$) = 0,000 amb 5 graus de llibertat. V = 0,199.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Sentiment de por davant el maltracte de nois o noies durant el curs

	N	%	% acumulat
Sí, molta o força por	915	14,7	14,7
Sí, una mica de por	1647	26,4	41,1
No, no em fa gens de por	3667	58,9	100,0
Total	6229	100,0	
Ns/nc	99		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Frequència amb que s'han burlat d'ell/a o l'han insultat/da durant el curs

	N	%	% acumulat
Mai	4154	66,4	66,4
Una o dues vegades durant aquest curs	1397	22,3	88,7
Dues o tres vegades cada mes	214	3,4	92,2
Una o algunes vegades a la setmana	490	7,8	100,0
Total	6256	100,0	
Ns/nc	69		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Frequència amb que l'han deixat de banda durant el curs

	N	%	% acumulat
Mai	5414	86,7	86,7
Una o dues vegades durant aquest curs	590	9,5	96,2
Dues o tres vegades cada mes	69	1,1	97,3
Una o algunes vegades a la setmana	171	2,7	100,0
Total	6245	100,0	
Ns/nc	80		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Frequència amb que li han donat cops o patades durant el curs

	N	%	% acumulat
Mai	5289	84,6	84,6
Una o dues vegades durant aquest curs	657	10,5	95,1

Dues o tres vegades cada mes	116	1,9	97,0
Una o algunes vegades a la setmana	188	3,0	100,0
Total	6249	100,0	
Ns/nc	76		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Freqüència de vegades amb que altres nois o noies de l'escola s'han burlat o l'han insultat durant el curs segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Mai	N	1938	2214	4152
	% col.	62,5	70,2	66,4
	R.A.	-6,4	6,4	
Una o dues vegades durant aquest curs	N	741	654	1395
	% col.	23,9	20,7	22,3
	R.A.	3	-3	
Dues o tres vegades cada mes	N	135	79	214
	% col.	4,4	2,5	3,4
	R.A.	4	-4	
Una o algunes vegades a la setmana	N	285	205	490
	% col.	9,2	6,5	7,8
	R.A.	4	-4	
Total	N	3099	3152	6251

	% col.	100,0	100,0	100,0
--	--------	-------	-------	-------

Pr (χ^2) = 51,042) = 0,000 amb 3 graus de llibertat. V = 0,090.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Frequència de vegades amb que altres nois o noies de l'escola l'han deixat de banda durant el curs segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Mai	N	2690	2720	5410
	% col.	87,0	86,4	86,7
	R.A.	0,8	-0,8	
Una o dues vegades durant aquest curs	N	273	318	591
	% col.	8,8	10,1	9,5
	R.A.	-1,7	1,7	
Dues o tres vegades cada mes	N	39	30	69
	% col.	1,3	1,0	1,1
	R.A.	1,2	-1,2	
Una o algunes vegades a la setmana	N	89	81	170
	% col.	2,9	2,6	2,7
	R.A.	0,7	-0,7	
Total	N	3091	3149	6240
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr (χ^2) = 4,604) = 0,174 amb 3 graus de llibertat. V = 0,203.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Freqüència de vegades amb que altres nois o noies de l'escola li han donat patades durant el curs segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Mai	N	2450	2833	5283
	% col.	79,4	89,7	84,6
	R.A.	-11,3	11,3	
Una o dues vegades durant aquest curs	N	410	246	656
	% col.	13,3	7,8	10,5
	R.A.	7,1	-7,1	
Dues o tres vegades cada mes	N	85	31	116
	% col.	2,8	1,0	1,9
	R.A.	5,2	-5,2	
Una o algunes vegades a la setmana	N	141	47	188
	% col.	4,6	1,5	3,0
	R.A.	7,1	-7,1	
Total	N	3086	3157	6243
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr $(\chi^2 = 140,115) = 0,000$ amb 3 graus de llibertat. V = 0,150.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Freqüència amb que altres nois o noies de l'escola s'han ficat amb ell/a per a

molestar-lo/la durant el curs

	N	%	% acumulat
Sí, s'han ficat sovint amb mi per molestar-me	140	2,3	2,3
Sí, però només algunes vegades per molestar-me	450	7,4	9,7
Sí, però només de broma	2401	39,3	48,9
Mai	3123	51,1	100,0
Total	6114	100,0	
Ns/nc	214		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Tipus de reacció davant la molèstia durant el curs

	N	%
Ho he dit al meu pare o a la meva mare	180	19,9
Ho he dit als meus professors o professores	162	18,0
Ho he dit a amics / amigues	166	18,3
M'hi he tornat	192	21,3
No he fet res	174	19,2
He fet altres coses	30	3,4
Total	904	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Ajuda davant la molèstia durant el curs

	N	%	% acumulat
No m'ajuda ningú	210	33,0	33,0
Sí	427	67,0	100,0
Total	638	100,0	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Ajuda per part d'altres companys/es durant el curs segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
No m'ajuda ningú	N	126	85	211
	% col.	40,0	26,3	33,1
	R.A.	3,7	-3,7	
Sí	N	189	238	427
	% col.	60,0	73,7	66,9
	R.A.	-3,7	3,7	
Total	N	315	323	638
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 13,492$) = 0,000 amb 1 grau de llibertat. V = 0,145.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Freqüència amb la que ha rebut alguna agressió segons edat

	Edat		
	13-29	30 i +	Total

Mai ha rebut cap agressió	N	3060	12741	15801
	% col.	98,4	99,5	99,3
Ha rebut alguna agressió	R.E.	49	60	109
	N	1,6	0,5	0,7
Total	N	3109	12801	15910
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 49,9$) = 0,000 amb 5 graus de llibertat. V = 0,056

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de seguretat pública de Catalunya 2006

Morfologia de la pitjor agressió durant el darrer curs o les vacances segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Amb una mica de violència física	N	289	318	607
	% col.	44,1	62,2	52,1
	R.A.	-6,1	6,1	
Amb força violència física	N	188	136	324
	% col.	28,7	26,6	27,8
	R.A.	0,8	-0,8	
Amb molta violència física	N	81	28	109
	% col.	12,4	5,5	9,3
	R.A.	4	-4	
Amb moltíssima violència física	N	37	8	45
	% col.	5,6	1,6	3,9
	R.A.	3,6	-3,6	

Amb violència verbal	N	60	21	81
	% col.	9,2	4,1	6,9
	R.A.	3,4	-3,4	
Total	N	655	511	1166
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr (χ^2) = 56,039) = 0,000 amb 4 graus de llibertat. V = 0,219.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el darrer curs o les vacances

	N	%	% acumulat
Coerció	146	13,2	13,2
Trobada amb gent violenta	204	18,4	31,6
Rivalitat	131	11,8	43,4
Protecció d'una persona estimada	31	2,8	46,3
Extorsió	26	2,4	48,6
Ximpleries	253	22,9	71,5
Mania	115	10,4	81,9
Altres motius	200	18,1	100,0
Total	1106	100,0	
Ns/nc	244		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Motiu pel que es va produir la pitjor agressió durant el darrer curs o les vacances segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
Coerció	N	93	53	146
	% col.	15,1	10,9	13,2
	R.A.	2,1	-2,1	
Trobada amb gent violenta	N	139	65	204
	% col.	22,5	13,3	18,5
	R.A.	3,9	-3,9	
Rivalitat	N	79	52	131
	% col.	12,8	10,7	11,9
	R.A.	1,1	-1,1	
Protecció d'una persona estimada	N	18	12	30
	% col.	2,9	2,5	2,7
	R.A.	0,5	-0,5	
Extorsió	N	20	7	27
	% col.	3,2	1,4	2,4
	R.A.	1,9	-1,9	
Ximpleries	N	127	126	253
	% col.	20,6	25,8	22,9
	R.A.	-2,1	2,1	
Mania	N	50	65	115
	% col.	8,1	13,3	10,4

	R.A.	-2,8	2,8	
Altres motius	N	91	108	199
	% col.	14,7	22,1	18,0
	R.A.	-3,2	3,2	
Total	N	617	488	1105
	% col.	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 39,721$) = 0,000 amb 7 graus de llibertat. V = 0,190

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Lloc on va passar la pitjor agressió durant el darrer curs o les vacances segons sexe

% columna		Sexe		
		Noi	Noia	Total
A l'escola	N	210	164	374
	% col.	33,3	33,7	33,5
	R.A.	-0,2	0,2	
Prop de l'escola o en un lloc on ens trobem sovint	N	64	39	103
	% col.	10,1	8,0	9,2
	R.A.	1,2	-1,2	
En el camí de l'escola a casa	N	34	25	59
	% col.	5,4	5,1	5,3
	R.A.	0,2	-0,2	
En transports públics	N	26	15	41
	% col.	4,1	3,1	3,7

	R.A.	0,9	-0,9	
En una discoteca, en un bar o pels voltants	N	62	44	106
	% col.	9,8	9,1	9,5
	R.A.	0,4	-0,4	
En una instal·lació esportiva o pels voltants	N	50	13	63
	% col.	7,9	2,7	5,6
	R.A.	3,8	-3,8	
Al voltant de casa meva	N	57	42	99
	% col.	9,00	8,6	8,9
	R.A.	0,2	-0,2	
Mitjançant l'ordinador	N	9	43	52
	% col.	1,4	8,8	4,7
	R.A.	-5,8	5,8	
Mitjançant mòbil	N	4	14	18
	% col.	0,6	2,9	1,6
	R.A.	-3	3	
A casa meva	N	7	14	21
	% col.	1,1	2,9	1,9
	R.A.	-2,2	2,2	
En un altre lloc	N	108	73	181
	% col.	17,1	15,0	16,2
	R.A.	0,9	-0,9	
Total	N	631	486	1117

	% col.	100,0	100,0	100,0
--	--------	-------	-------	-------

Pr (χ^2) = 62,223) = 0,000 amb 10 graus de llibertat. V = 0,236.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Morfologia de l'agressió segons lloc de l'agressió durant el curs passat o les vacances

		Lloc de l'agressió								
		A l'escola o a prop de l'escola	En el camí de l'escola a casa	En transports públics	En una discoteca, en un bar o pels voltants	En una instal·lació esportiva o pels voltants	A casa o al voltant	Mitjançant l'ordinador o el mòbil	En un altre lloc	Total
Amb violència verbal	N	248	25	14	46	23	50	69	78	553
	% col.	53,9	44,6	35,0	43,8	37,1	42,7	97,2	44,1	50,8
	R.A.	1,7	-1	-2	-1,5	-2,2	-1,9	8,1	-2	
Amb una mica de violència física	N	150	16	7	32	17	34	1	50	307
	% col.	32,6	28,6	17,5	30,5	27,5	29,1	1,4	28,2	28,2
	R.A.	2,8	0,1	-1,5	0,5	-0,1	0,2	-5,2	0	
Amb	N	34	11	11	12	9	12	1	17	107

força violència a física	% col.	7,4	19,6	27,5	11,4	14,5	10,3	1,4	9,6	9,8
	R.A.	-2,3	2,5	3,8	0,6	1,3	0,2	-2,5	-0,1	
Amb molta o moltíssima violència a física	N	28	4	8	15	13	21	0	32	121
	% col.	6,1	7,1	20,0	14,3	21,0	17,9	0,0	18,1	11,1
	R.A.	-4,5	-1	1,8	1,1	2,5	2,5	-3,1	3,2	
Total	N	460	56	40	105	62	117	71	177	1088
	% col.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 131,523$) = 0,000 amb 21 graus de llibertat. V = 0,348.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Morfologia de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances

		Causant de l'agressió					Total
		Era un noi (o un home)	Era una noia (o una dona)	Era un grup de nois (o d'homes)	Era un grup de noies (o de dones)	Era un grup de nois i noies (o d'homes i dones)	
Amb violència verbal	N	248	113	130	36	33	560
	% col.	50,3	60,4	45,0	65,5	44,0	51,0

	R.A.	-0,4	2,8	-2,4	2,2	-1,2	
Amb una mica de violència física	N	161	52	66	16	15	310
	% col.	32,7	27,8	22,8	29,1	20,0	28,2
	R.A.	3	-0,1	-2,4	0,1	-1,6	
Amb força violència física	N	48	14	33	0	11	106
	% col.	9,7	7,5	11,4	0,0	14,7	9,6
	R.A.	0,1	-1,1	1,2	-2,5	1,5	
Amb molta o moltíssima violència física	N	36	8	60	3	16	123
	% col.	7,3	4,3	20,8	5,5	21,3	11,2
	R.A.	-3,7	-3,3	6	-1,4	2,9	
Total	N	493	187	289	55	75	1099
	% col.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr (χ^2) = 72,493 = 0,000 amb 12 graus de llibertat. V = 0,257.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Lloc de l'agressió segons causant de l'agressió durant el curs passat o les vacances

% columna	Causant de l'agressió						Total
	Noi (o home)	Noia (o dona)	Grup de nois (o home)	Grup de noies (o dones)	Grup de nois i noies (o homes i dones)		

				s)			
Escola o al voltant	N	257	78	83	24	29	471
	% col.	53,5	41,5	28,5	42,9	39,7	43,3
	R.A.	6,1	-0,5	-5,9	-0,1	-0,6	
Camí entre escola i casa	N	26	12	15	3	1	57
	% col.	5,4	6,4	5,2	5,4	1,4	5,2
	R.A.	0,2	0,8	-0,1	0	-1,5	
Transports públics	N	14	3	16	3	4	40
	% col.	2,9	1,6	5,5	5,4	5,5	3,7
	R.A.	-1,2	-1,7	1,9	0,7	0,8	
Discoteques, bars o voltants	N	36	11	38	9	9	103
	% col.	7,5	5,9	13,1	16,1	12,3	9,5
	R.A.	-2	-1,9	2,4	1,7	0,9	
Espai esportiu o voltants	N	18	4	31	1	7	61
	% col.	3,8	2,1	10,7	1,8	9,6	5,6
	R.A.	-2,4	-2,3	4,4	-1,3	1,5	
A casa o voltants	N	54	13	35	7	6	115
	% col.	11,3	6,90	12,0	12,5	8,2	10,6
	R.A.	0,6	-1,8	0,9	0,5	-0,7	
Per ordinador o mòbil	N	24	35	4	4	2	69
	% col.	5,0	18,6	1,4	7,1	2,7	6,3
	R.A.	-1,6	7,6	-4,1	0,3	-1,3	
Altres llocs	N	51	32	69	5	15	172
	% col.	10,6	17,0	23,7	8,9	20,5	15,8
	R.A.	0,5	4,3	-1,4	1,1		

Total	N	480	188	291	56	73	1088
	% col.	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pr ($\chi^2 = 156,611$) = 0,000 amb 28 graus de llibertat. V = 0,379.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya 2005-2006

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 1 (sense v. atribut.)

	F1	F2
Valors Propis	0,446	0,368
Inèrcia	14,599	12,021
Acumulat	14,599	26,620

Coordenades principals de les categories prova 1 (sense v. atribut.)

	F1	F2
V17-1	-0,096	-0,022
V17-2	2,800	0,589
V23-1	-0,416	0,918
V23-2	3,839	1,969
V23-3	1,044	-1,266
V23-4	0,630	-1,277
V23-5	-0,277	-0,198
V23-6	-0,230	0,073
V43-1	4,848	3,713
V43-2	1,993	0,139
V43-3	0,243	-0,817
V43-4	-0,481	0,558

Coordenades estandarditzades de les categories prova 1 (sense v. atribut.)

	F1	F2
V17-1	-0,144	-0,037
V17-2	4,191	0,972
V23-1	-0,622	1,514
V23-2	5,746	3,248
V23-3	1,562	-2,088

V23-4	0,942	-2,106
V23-5	-0,414	-0,326
V23-6	-0,345	0,120
V43-1	7,255	6,124
V43-2	2,983	0,229
V43-3	0,363	-1,347
V43-4	-0,720	0,921

Valors propis de les categories prova 1 (sense v. atribut.)

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
V17-1	4962	0,303	0,006	0,000
V17-2	152	0,009	0,163	0,009
V23-1	1156	0,071	0,027	0,162
V23-2	146	0,009	0,294	0,094
V23-3	340	0,021	0,051	0,090
V23-4	505	0,031	0,027	0,137
V23-5	1790	0,109	0,019	0,012
V23-6	1257	0,077	0,009	0,001
V43-1	52	0,003	0,167	0,119
V43-2	246	0,015	0,134	0,001
V43-3	2124	0,130	0,017	0,235
V43-4	2711	0,165	0,086	0,140

Valors-test de les categories prova 1 (variables)

	F1	F2
V17-1	-22,394	-5,158
V17-2	35,013	7,367
V23-1	-15,917	35,144
V23-2	47,019	24,117
V23-3	19,870	-24,107
V23-4	14,851	-30,121
V23-5	-14,277	-10,196
V23-6	-9,302	2,943
V43-1	35,121	26,898
V43-2	31,989	2,225

V43-3	14,313	-48,153
V43-4	-35,295	40,946

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 1 (amb v. atribut.)

	F1	F2
Valors Propis	0,233	0,193
Inèrcia	8,051	6,640
Acumulat	8,051	14,691

Coordenades principals de les categories prova 1 (amb v. atribut.)

	F1	F2
No té estudis	-0,021	1,170
Est, Bàsics	0,039	-0,098
Est, Secund,	-0,049	-0,068
Est, Sup,	0,042	0,013
Noi	0,434	0,102
Noia	-0,431	-0,103
v17-1	-0,053	-0,083
v17-2	1,411	2,422
v23-1	-0,624	0,210
v23-2	1,886	2,747
v23-3	0,875	0,237
v23-4	0,638	0,126
v23-5	-0,083	-0,389
v23-6	-0,048	-0,076
v43-1	1,857	4,463
v43-2	1,279	1,213
v43-3	0,677	-0,576
v43-4	-0,720	0,240
v14,t1-1	0,302	-0,376
v14,t1-2	0,373	-0,090
v14,t1-3	0,656	0,280
v14,t1-4	1,414	1,815
v14,t1-5	-0,401	0,043
v31-1	0,812	1,440

v31-2	0,473	0,056
v31-3	0,619	-0,633
v31-4	-0,631	0,414

Coordenades estandarditzades de les categories prova 1 (amb v. atribut.)

	F1	F2
No té estudis	-0,044	2,667
Est, Bàsics	0,081	-0,222
Est, Secund,	-0,102	-0,155
Est, Sup,	0,087	0,030
Noi	0,898	0,232
Noia	-0,891	-0,234
v17-1	-0,110	-0,190
v17-2	2,919	5,520
v23-1	-1,292	0,479
v23-2	3,903	6,260
v23-3	1,810	0,540
v23-4	1,320	0,287
v23-5	-0,171	-0,887
v23-6	-0,099	-0,172
v43-1	3,844	10,170
v43-2	2,648	2,764
v43-3	1,400	-1,313
v43-4	-1,490	0,547
v14,t1-1	0,626	-0,857
v14,t1-2	0,772	-0,206
v14,t1-3	1,358	0,639
v14,t1-4	2,926	4,137
v14,t1-5	-0,831	0,098
v31-1	1,681	3,282
v31-2	0,978	0,129
v31-3	1,281	-1,442
v31-4	-1,306	0,943

Valors propis de les categories prova 1 (amb v. atribut.)

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
No té estudis	203	0,005	0,000	0,038
Est, Bàsics	1206	0,032	0,000	0,002
Est, Secund,	2016	0,053	0,001	0,001
Est, Sup,	1745	0,046	0,000	0,000
Noi	2716	0,071	0,057	0,004
Noia	2742	0,072	0,057	0,004
v17-1	4962	0,130	0,002	0,005
v17-2	152	0,004	0,034	0,121
v23-1	1156	0,030	0,050	0,007
v23-2	146	0,004	0,058	0,150
v23-3	340	0,009	0,029	0,003
v23-4	505	0,013	0,023	0,001
v23-5	1790	0,047	0,001	0,037
v23-6	1257	0,033	0,000	0,001
v43-1	52	0,001	0,020	0,141
v43-2	246	0,006	0,045	0,049
v43-3	2124	0,056	0,109	0,096
v43-4	2711	0,071	0,157	0,021
v14,t1-1	1434	0,037	0,015	0,028
v14,t1-2	522	0,014	0,008	0,001
v14,t1-3	348	0,009	0,017	0,004
v14,t1-4	171	0,004	0,038	0,077
v14,t1-5	2794	0,073	0,050	0,001
v31-1	128	0,003	0,009	0,036
v31-2	417	0,011	0,010	0,000
v31-3	2119	0,055	0,091	0,115
v31-4	2604	0,068	0,116	0,061

Valors-test (variables) de les categories prova 1 (amb v. atribut.)

	F1	F2
No té estudis	-0,311	16,988

Est, Bàsics	1,541	-3,838
Est, Secund,	-2,780	-3,850
Est, Sup,	2,125	0,660
Noi	31,904	7,468
Noia	-31,944	-7,630
v17-1	-12,395	-19,380
v17-2	17,636	30,283
v23-1	-23,898	8,045
v23-2	23,097	33,639
v23-3	16,651	4,514
v23-4	15,048	2,967
v23-5	-4,268	-20,091
v23-6	-1,930	-3,051
v43-1	13,456	32,333
v43-2	20,530	19,464
v43-3	39,880	-33,953
v43-4	-52,817	17,603
v14,t1-1	13,331	-16,582
v14,t1-2	8,963	-2,171
v14,t1-3	12,650	5,406
v14,t1-4	18,780	24,116
v14,t1-5	-30,348	3,246
v31-1	9,299	16,488
v31-2	10,043	1,199
v31-3	36,424	-37,219
v31-4	-44,495	29,198

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 2 (sense v. atribut.)

	F1	F2
Valors Propis	0,455	0,391
Inèrcia	15,009	12,912
Acumulat	15,009	27,921

Coordenades principals de les categories prova 2 (sense v. atribut.)

	F1	F2

v14,t1-1	0,587	-0,675
v14,t1-2	0,477	0,150
v14,t1-3	0,571	0,322
v14,t1-4	1,477	3,147
v14,t1-5	-0,548	0,082
v28,t1-1	1,138	0,592
v28,t1-2	0,443	-0,836
v28,t1-3	-0,519	0,239
v31-1	2,625	3,700
v31-2	1,745	-0,538
v31-3	0,254	-0,453
v31-4	-0,629	0,271

Coordenades estandarditzades de les categories prova 2 (sense v. atribut.)

	F1	F2
v14,t1-1	0,870	-1,080
v14,t1-2	0,707	0,240
v14,t1-3	0,847	0,514
v14,t1-4	2,191	5,031
v14,t1-5	-0,812	0,132
v28,t1-1	1,688	0,947
v28,t1-2	0,656	-1,337
v28,t1-3	-0,770	0,383
v31-1	3,893	5,916
v31-2	2,588	-0,860
v31-3	0,376	-0,724
v31-4	-0,933	0,433

Valors propis de les categories prova 2 (sense v. atribut.)

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
v14,t1-1	1434	0,087	0,166	0,002
v14,t1-2	522	0,032	0,016	0,002
v14,t1-3	348	0,021	0,015	0,006
v14,t1-4	171	0,010	0,050	0,264
v14,t1-5	2794	0,170	0,112	0,003

v28,t1-1	832	0,051	0,045	0,146
v28,t1-2	1474	0,090	0,039	0,161
v28,t1-3	3069	0,187	0,111	0,027
v31-1	128	0,008	0,118	0,273
v31-2	417	0,025	0,070	0,119
v31-3	2119	0,129	0,018	0,068
v31-4	2604	0,159	0,138	0,030

Valors-test (variables) de les categories prova 2 (sense v. atribut.)

	F1	F2
v14,t1-1	25,871	-29,774
v14,t1-2	11,450	3,600
v14,t1-3	11,009	6,199
v14,t1-4	19,624	41,802
v14,t1-5	-41,414	6,228
v28,t1-1	35,647	18,553
v28,t1-2	19,885	-37,571
v28,t1-3	-43,458	20,037
v31-1	30,050	42,356
v31-2	37,077	-11,422
v31-3	14,929	-26,629
v31-4	-44,393	19,097

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 2 (amb v. atribut.)

	F1	F2
Valors Propis	0,275	0,244
Inèrcia	10,446	9,271
Acumulat	10,446	19,718

Coordenades principals de les categories prova 2 (amb v. atribut.)

	F1	F2
v14,t1-1	0,600	-0,327
v14,t1-2	0,483	0,180
v14,t1-3	0,410	1,157
v14,t1-4	1,211	2,942
v14,t1-5	-0,518	-0,197

Noi	-0,165	0,604
Noia	0,164	-0,599
v28,t1-1	1,180	0,011
v28,t1-2	0,514	-0,664
v28,t1-3	-0,565	0,315
v31-1	2,365	3,078
v31-2	1,775	-0,388
v31-3	0,223	0,009
v31-4	-0,593	-0,108
No té estudis	-0,486	0,489
Est, Bàsics	-0,121	0,071
Est, Secund,	0,046	-0,223
Est, Sup,	0,070	0,157

Coordenades estandarditzades de les categories prova 2 (amb v. atribut.)

	F1	F2
v14,t1-1	1,145	-0,662
v14,t1-2	0,922	0,364
v14,t1-3	0,782	2,343
v14,t1-4	2,310	5,960
v14,t1-5	-0,988	-0,399
Noi	-0,315	1,223
Noia	0,313	-1,213
v28,t1-1	2,252	0,023
v28,t1-2	0,982	-1,345
v28,t1-3	-1,078	0,639
v31-1	4,514	6,235
v31-2	3,386	-0,786
v31-3	0,426	0,019
v31-4	-1,132	-0,219
No té estudis	-0,927	0,992
Est, Bàsics	-0,231	0,144
Est, Secund,	0,088	-0,452
Est, Sup,	0,134	0,319

Valors propis de les categories prova 2 (amb v. atribut.)

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
v14,t1-1	1434	0,052	0,069	0,023
v14,t1-2	522	0,019	0,016	0,003
v14,t1-3	348	0,013	0,008	0,070
v14,t1-4	171	0,006	0,033	0,222
v14,t1-5	2794	0,102	0,100	0,016
Noi	2716	0,099	0,010	0,149
Noia	2742	0,100	0,010	0,148
v28,t1-1	832	0,030	0,154	0,000
v28,t1-2	1474	0,054	0,052	0,098
v28,t1-3	3069	0,112	0,131	0,046
v31-1	128	0,005	0,095	0,182
v31-2	417	0,015	0,175	0,009
v31-3	2119	0,078	0,014	0,000
v31-4	2604	0,095	0,122	0,005
No té estudis	203	0,007	0,006	0,107
Est, Bàsics	1206	0,044	0,002	0,001
Est, Secund,	2016	0,074	0,001	0,015
Est, Sup,	1745	0,064	0,101	0,006

Valors-test (variables) de les categories prova 2 (amb v. atribut.)

	F1	F2
v14,t1-1	26,446	-14,405
v14,t1-2	11,603	4,321
v14,t1-3	7,902	22,294
v14,t1-4	16,082	39,083
v14,t1-5	-39,136	-14,895
Noi	-12,132	44,360
Noia	12,177	-44,434
v28,t1-1	36,959	0,353
v28,t1-2	23,106	-29,822
v28,t1-3	-47,278	26,397

v31-1	27,076	35,235
v31-2	37,701	-8,240
v31-3	13,137	0,549
v31-4	-41,828	-7,625
No té estudis	-7,056	7,107
Est, Bàsics	-4,757	2,791
Est, Secund,	2,600	-12,604
Est, Sup,	3,564	7,965

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 3

	F1	F2
Valors Propis	0,312	0,267
Inèrcia	9,606	8,213
Acumulat	9,606	17,818

Coordenades principals de les categories prova 3

	F1	F2
v14,t1-1	0,414	-0,280
v14,t1-2	0,475	0,093
v14,t1-3	0,571	0,335
v14,t1-4	1,416	2,049
v14,t1-5	-0,464	-0,059
v17-1	-0,051	-0,083
v17-2	1,364	2,408
v23-1	-0,775	0,010
v23-2	1,841	2,760
v23-3	0,781	0,078
v23-4	0,376	-0,051
v23-5	0,047	-0,276
v23-6	0,036	0,057
v31-1	0,880	1,862
v31-2	0,752	0,434
v31-3	0,631	-0,671
v31-4	-0,688	0,368
v43-1	1,833	4,207

v43-2	1,326	1,394
v43-3	0,664	-0,620
v43-4	-0,712	0,264

Coordenades estandarditzades de les categories prova 3

	F1	F2
v14,t1-1	0,742	-0,542
v14,t1-2	0,851	0,179
v14,t1-3	1,023	0,649
v14,t1-4	2,535	3,966
v14,t1-5	-0,831	-0,114
v17-1	-0,092	-0,161
v17-2	2,442	4,661
v23-1	-1,388	0,019
v23-2	3,296	5,342
v23-3	1,398	0,150
v23-4	0,673	-0,098
v23-5	0,084	-0,535
v23-6	0,065	0,110
v31-1	1,575	3,606
v31-2	1,347	0,840
v31-3	1,130	-1,299
v31-4	-1,232	0,713
v43-1	3,281	8,144
v43-2	2,373	2,699
v43-3	1,188	-1,201
v43-4	-1,275	0,510

Valors propis de les categories prova 3

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
v14,t1-1	1434	0,052	0,029	0,015
v14,t1-2	522	0,019	0,014	0,001
v14,t1-3	348	0,013	0,013	0,005
v14,t1-4	171	0,006	0,040	0,098
v14,t1-5	2794	0,102	0,071	0,001

v17-1	4962	0,182	0,002	0,005
v17-2	152	0,006	0,033	0,121
v23-1	1156	0,042	0,082	0,000
v23-2	146	0,005	0,058	0,153
v23-3	340	0,012	0,024	0,000
v23-4	505	0,018	0,008	0,000
v23-5	1790	0,066	0,000	0,019
v23-6	1257	0,046	0,000	0,001
v31-1	128	0,005	0,012	0,061
v31-2	417	0,015	0,028	0,011
v31-3	2119	0,078	0,099	0,131
v31-4	2604	0,095	0,145	0,049
v43-1	52	0,002	0,020	0,126
v43-2	246	0,009	0,051	0,066
v43-3	2124	0,078	0,110	0,012
v43-4	2711	0,099	0,161	0,026

Valors-test (variables) de les categories prova 3

	F1	F2
v14,t1-1	18,266	-12,343
v14,t1-2	11,419	2,227
v14,t1-3	11,012	6,463
v14,t1-4	18,816	27,220
v14,t1-5	-35,115	-4,455
v17-1	-11,931	-19,346
v17-2	17,056	30,102
v23-1	-29,685	0,385
v23-2	22,551	33,797
v23-3	14,870	1,477
v23-4	8,872	-1,192
v23-5	2,429	-14,254
v23-6	1,470	2,286
v31-1	10,071	21,321
v31-2	15,987	9,216
v31-3	37,130	-39,466

v31-4	-48,557	25,988
v43-1	13,280	30,480
v43-2	21,272	22,374
v43-3	39,135	-36,565
v43-4	-52,228	19,329

Valors propis i inèrcia dels eixos prova 4

	F1	F2
Valors Propis	0,280	0,229
Inèrcia	11,008	9,009
Acumulat	11,008	20,017

Coordenades principals de les categories prova 4

	F1	F2
v14,t1-1	0,418	-0,262
v14,t1-2	0,593	0,101
v14,t1-3	0,637	0,277
v14,t1-4	1,691	1,443
v14,t1-5	-0,509	-0,015
v22-1	-1,034	-0,011
v22-2	-0,190	-0,199
v22-3	0,303	0,020
v22-4	0,942	1,104
v24-1	-0,440	-0,130
v24-2	0,933	0,276
v17-1	-0,039	-0,031
v17-2	0,962	0,859
v31-1	1,872	2,076
v31-2	1,359	0,738
v31-3	0,339	-0,935
v31-4	-0,601	0,528
v43-1	1,249	1,607
v43-2	1,380	0,613
v43-3	0,378	-0,860
v43-4	-0,483	0,579

Coordenades estandarditzades de les categories prova 4

	F1	F2
v14,t1-1	0,790	-0,549
v14,t1-2	1,121	0,212
v14,t1-3	1,205	0,579
v14,t1-4	3,199	3,018
v14,t1-5	-0,963	-0,031
v22-1	-1,955	-0,023
v22-2	-0,360	-0,416
v22-3	0,573	0,041
v22-4	1,781	2,308
v24-1	-0,832	-0,273
v24-2	1,764	0,577
v17-1	-0,074	-0,064
v17-2	1,819	1,796
v31-1	3,541	4,340
v31-2	2,570	1,542
v31-3	0,641	-1,956
v31-4	-1,136	1,104
v43-1	2,362	3,360
v43-2	2,610	1,281
v43-3	0,714	-1,799
v43-4	-0,914	1,211

Valors propis de les categories prova 4

	Pes	Pes (relatiu)	F1	F2
v14,t1-1	1434	0,044	0,027	0,013
v14,t1-2	522	0,016	0,020	0,001
v14,t1-3	348	0,011	0,015	0,004
v14,t1-4	171	0,005	0,053	0,048
v14,t1-5	2794	0,085	0,079	0,000
v22-1	481	0,015	0,056	0,000
v22-2	2598	0,079	0,010	0,014
v22-3	1880	0,057	0,019	0,000
v22-4	439	0,013	0,043	0,071

v24-1	3627	0,111	0,077	0,008
v24-2	1685	0,051	0,160	0,017
v17-1	4962	0,151	0,001	0,001
v17-2	152	0,005	0,015	0,015
v31-1	128	0,004	0,049	0,074
v31-2	417	0,013	0,084	0,030
v31-3	2119	0,065	0,027	0,247
v31-4	2604	0,079	0,103	0,097
v43-1	52	0,002	0,009	0,018
v43-2	246	0,008	0,051	0,012
v43-3	2124	0,065	0,033	0,210
v43-4	2711	0,083	0,069	0,121

Valors-test (variables) de les categories prova 4

	F1	F2
v14,t1-1	18,424	-11,570
v14,t1-2	14,241	2,437
v14,t1-3	12,283	5,335
v14,t1-4	22,472	19,174
v14,t1-5	-38,490	-1,127
v22-1	-23,741	-0,256
v22-2	-13,394	-14,007
v22-3	16,225	1,045
v22-4	20,576	24,111
v24-1	-45,672	-13,542
v24-2	46,042	13,611
v17-1	-9,136	-7,140
v17-2	12,026	10,740
v31-1	21,434	23,761
v31-2	28,865	15,671
v31-3	19,929	-55,029
v31-4	-42,378	37,234
v43-1	9,046	11,642
v43-2	22,149	9,830
v43-3	22,255	-50,706

v43-4	-35,464	42,477
-------	---------	--------